

VILNIAUS UNIVERSITETAS

KRISTINA PRANEVIČIENĖ

**JURISDIKCIJOS NUSTATYMO TAISYKLĖS IR JŲ TAIKYMAS
BYLOSE DĖL TĖVŲ PAREIGŲ VAIKAMS PAGAL TARYBOS
REGLAMENTĄ (EB) NR. 2201/2003 (BRIUSELIS IIA)**

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2014

Disertacija rengta 2009 – 2014 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

Akademikas prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius (Vilniaus universitetas,
socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Parenthood is for life.

Margaret Thatcher

TURINYS

IVADAS	8
I. GINČŲ DĖL TĖVŲ PAREIGŲ VAIKAMS SAMPRATA, JŲ TARPTAUTINIS REGULIAVIMAS IR RAIDA	18
1.1 Ginčų dėl tėvų pareigų vaikams tarptautinis reguliavimas ir jo raida.	18
1.2 Ginčų dėl tėvų pareigų vaikams sąvoka.....	36
1.3 Ginčų dėl tėvų pareigų vaikams reguliavimas Europos Sąjungoje.....	44
II. JURISDIKCIJOS TAISYKLĖS BYLOSE DĖL TĖVŲ PAREIGŲ VAIKAMS EUROPOS SĄJUNGOJE.....	53
2.1 Reglamento Briuselis IIa taikymo ribos byloms dėl tėvų pareigų vaikams	53
2.2 Jurisdikcijos tikrinimas – bendrieji klausimai	61
2.3 Bendroji jurisdikcijos nustatymui taikoma taisyklė bylose dėl tėvų pareigų.....	64
2.4 Vaikų neteisėto išvežimo ir/ar negrąžinimo atvejais Europos Sąjungos valstybėse narėse taikomos jurisdikcijos nustatymo taisyklės.....	86
2.5 Kelių susijusių bylų jurisdikcija.....	135
2.6 Vaiko buvimo vieta grindžiama jurisdikcija ir jurisdikcija pagal lex fori.....	152
2.7 Bylos perdavimas teismui geriau tinkančiam nagrinėti bylą	158
III. BENDRŲJŲ PROCESINIŲ NUOSTATŲ, SUSIJUSIŲ SU JURISDIKCIJOS NUSTATYMO KLAUSIMAIS, AIŠKINIMAS PAGAL REGLAMENTĄ BRIUSELIS IIA.....	187
3.1 Bendros pastabos apie vienodų procesinių nuostatų įtvirtinimą Reglamente Briuselis IIA.....	187
3.2 Kreipimosi į teismą momento nustatymas	190
3.3 Lis pendens ir su jomis susiję ieškiniai	205
3.4 Jurisdikcijos ir priimtino tikrinimas.....	220

3.5 Laikinių apsaugos priemonių taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams	236
REGLAMENTO IR NACIONALINIO ĮSTATYMO, ĮGYVENDINANČIO REGLAMENTO NUOSTATAS, TOBULINIMO PASIŪLYMAI, ATSIŽVELGIANT Į TYRIMO METU NUSTATYTUS ŠIŲ TEISĖS AKTŲ TRŪKUMUS.....	259
IŠVADOS.....	264
NAUDOTŲ TYRIMO ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	266
AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ, PASKELBTŲ DISERTACIJOS TEMA, SĄRAŠAS	288
Priedas	289

Dažniausiai disertacijoje vartojamų santrumpų sąrašas

1961 m. Hagos konvencija – 1961 m. Hagos konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje (Valstybės Žinios, 2001, Nr. 75–2640)

1980 m. Hagos konvencija – 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų (Valstybės Žinios, 2002, Nr. 51–1932)

1996 m. Hagos konvencija – 1996 m. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje (Valstybės žinios, 2003, Nr. 91(1)–4125)

Briuselis I Reglamentas – 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų pripažinimo bei vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose (OL L 12, 16.1.2001., p. 1–23)

Briuselis IIa arba Briuselis IIBis Reglamentas – 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo, panaikinantį Reglamentą Nr. 1347/2000 (OL L 338, 2003.12.23., p. 1–29)

Išlaikymo Reglamentas – 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje (OL L 007, 2009.1.10., p. 1–79)

Įrodymų Reglamentas – 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1206/2001 dėl valstybių narių tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose nustatytais priemonėmis (OL L 174, 27.6.2001., p. 1–24)

Įteikimo Reglamentas – 2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1393/2007, dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse (dokumentų įteikimas), panaikinantį Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1348/2000 (OL 324, 10.12.2007 p. 79–120)

ETT – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas

EŽTK – 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Valstybės Žinios, 1995, Nr. 40–987)

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

LR CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74–2262) su pakeitimais ir papildymais

LR CPK – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės Žinios, 2002, Nr. 36–1340) su pakeitimais ir papildymais

LR KT – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

IVADAS

Temos aktualumas. 2004 metų gegužės 1 d. įvyko didžiausia istorijoje eurointegracijos plėtra: kartu su kitomis devyniomis valstybėmis Lietuva įstojo į Europos Sąjungą. Nagrinėjamos temos aktualumas yra apspręstas vienu iš kertinių Europos Bendrijos siekių – laisvu asmenų judėjimu Bendrojoje rinkoje. Laisvo asmenų judėjimo siekio įgyvendinimas plačiai atvėrė duris ne tik keliauti po visą Europos Sąjungos teritoriją, bet ir užtikrino galimybes Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams, nereikalaujant vizų, leidimų ir kitų specialių dokumentų, gyventi ir dirbti bet kurioje iš valstybių narių. Tokie integracijos procesai lėmė ne tik laisvo asmenų judėjimo siekio įgyvendinimą, bet ir taip vadinamų „tarptautinių“ šeimų, kūrimą. Vis didėjantis „tarptautinių“ mišrių porų skaičius lemia, jog šiuolaikinėje Europoje daugėja ir „tarptautinių“ santuokų skaičius. Deja, „tarptautinių“ šeimų ne tik sukuriama, neretai tokios šeimos išyra¹. Tai suponuoja, jog vis dažniau pasitaiko atvejų, kai nagrinėjant „tarptautinių“ šeimų bylas kyla teisinių sistemų konkurencijos ir (ar) kolizijos problemų. Tarptautinis santuokos nutraukimo procesas neretai ilgai trunka, yra sudėtingas ir itin jautriai paliečia vaikų interesus. Kaip parodė kelerių pastarųjų metų patirtis, ginčų dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo vis daugėja, tėvų pareigos ir jų įgyvendinimas tampa manipuliacijų vaiku priemonėmis, siekiant laimėti „kovą dėl vaiko“ ir pamirštant, jog neretai galutinis tokio ginčo „išsprendimo“ rezultatas yra pamintos vaiko teisės ir tik vieno iš tėvų ambicijų įgyvendinimas. Dėl to, pastarieji dešimtmečiai Europos ir pasaulio mastu buvo ypač svarbūs teisės aktų, liečiančių šeimos teisę, ir ypač vaikų teisių apsaugą, harmonizavimo srityje. Europoje, kaip matyti, gausu literatūros, kurioje

¹ Atsižvelgiant į Europos Sąjungos paskaičiavimus, per metus išyra maždaug 170 000 Europos Sąjungoje sukurtų tarptautinių šeimų. Šaltiniai: Annex to the proposal for a Council Regulation amending Regulation (EC) No 2201/2003 as regards jurisdiction and introducing rules concerning applicable law in matrimonial matters – Impact Assessment, pp. 11 s, spec. at 13; FIORINI, A. *Rome III Choice of Law in Divorce: is the Europeanization of Family Law Going Too Far?* International Journal of Law, Policy and the Family, 22 (2008), p. 178–205. P. 178.

Pavyzdžiui, kaip nurodoma Žaliojoje Knygoje dėl santuokos nutraukimui taikytinos teisės ir jurisdikcijos (Europos Komisija, Briuselis, 2005), vien Vokietijoje maždaug 15 procentų kasmet nutraukiamų santuokų yra skirtingas pilietybes turinčių sutuoktinių porų skyrybos.

atskleidžiamos egzistuojančios teisės harmonizavimo problemos ir trūkumai, siūlomi tobulinimo variantai. Tačiau lietuviškoji teisės doktrina savo apimtimi šioje srityje gerokai atsilieka nuo Vakarų Europos. Pastarasis aspektas suponuoja tyrimo aktualumą teoriniu požiūriu.

Praktinį temos aktualumą lemia tai, kad Lietuvos ir Europos Sąjungos valstybių narių teismams, nagrinėjantiems šeimos bylas dėl tėvų pareigų vaikams, turinčias Europos Sąjungos elementą, kyla problemų, nustatant, koks teismas turės jurisdikciją spręsti „tarptautinės“ šeimos ginčą dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo, kaip tinkamai aiškinti ir taikyti Europos Sąjungos civilinį procesą reglamentuojančias teisės normas ir efektyviai vadovautis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau tekste – ETT), įsikūrusio Liuksemburge, praktika. Tai ypač pasakytina apie tokias situacijas šeimoje, kai sutuoktiniai ar jų bendras vaikas neturi bendros įprastinės gyvenamosios vietos ar pilietybės, tačiau problema gali kilti ir kai vieną pilietybę turinčių sutuoktinių poros išsiskiria ir persikelia gyventi į skirtingas valstybes nares. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir bendrąsias procesines nuostatas nagrinėjant bylas dėl tėvų atsakomybės Europos Sąjungoje reglamentuoja 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000² (sutrumpintai Briuselis IIa arba Briuselis IIbis Reglamentas).

Būtent tėvų atsakomybė ir pareigos vaikams yra ta pagrindinė ašis, apie kurią sukasi didžioji dauguma bylų, pasiekiančių ETT. Nors buvo ir keletas bylų dėl santuokinių klausimų – kaip antai, *Sundelind Lopez* ir *Hadadi*. Be to, bylos dėl tėvų pareigų vaikams ETT dažniausiai būna nagrinėjamos pagreitintos procedūros³ arba skubos procedūros⁴ tvarka, nes ETT argumentuoja, kad bylose, susijusiose ypač su vaiko globos teisėmis, laikas yra

² OL L 338, 23.12.2003., p. 1–28; OL 2004 m. specialusis leidimas, sk. 19, t. 4, p. 42–64.

³ numatyta ETT Procedūros reglamento III antraštinės dalies „Prašymai priimti prejudicinį sprendimą“ 2 skyriuje. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁴ numatyta ETT Procedūros reglamento III antraštinės dalies „Prašymai priimti prejudicinį sprendimą“ 3 skyriuje. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

esminis faktorius⁵ (mažai efektyvumo sprendžiant ginčus dėl tėvų pareigų tebtūtų pasiekta Reglamento Briuselis IIa reguliavimu, jei procedūros Liuksemburgo Teisme ilgai truktų). Niekam nekils abejonės, kad ginčai dėl tėvų pareigų vaikams niekuomet neapsieina be didelių emocijų. Tai ne tik jautriai paliečia visų dalyvaujančių byloje asmenų interesus, bet ir kelia didelį tokių „europinių“ bylų rezonansą visuomenėje, žiniasklaidoje. Dėl paminėtų priežasčių, kartais neišvengiama ir politinio įsikišimo į tokių bylų nagrinėjimą.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvai tapus Europos Sąjungos valstybe nare, normas, reglamentuojančias jurisdikcijos nustatymą, iš esmės papildė Reglamento Briuselis IIa, kuris yra tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse, nuostatos, ypatingai svarbios tapo šio teisės akto aiškinimo ir taikymo problemos. Pažymėtina, jog nors jau galime švęsti narystės Europos Sąjungoje dešimtmetį, Lietuvos teisinėje literatūroje vis tik stinga išsamių mokslinių tyrimų šeimos ginčų, susijusių su tėvų pareigų vaikams vykdymu, nagrinėjimo taikant Europos Sąjungos teisę tema, kas lemia pasirinktos temos aktualumą ir teoriniu požiūriu.

Be to, kaip numatyta paties Reglamento 65 straipsnyje, ne vėliau kaip iki 2012 m. sausio 1 d. ir kas penkerius metus po šios datos Europos Komisija, remdamasi valstybių narių pateikta informacija, turi pateikti Europos Parlamentui, Tarybai ir Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ataskaitą apie šio Reglamento taikymą. Prireikus prie ataskaitos turėtų pridėti pakeitimų pasiūlymai. Šiuo darbu taip pat siekiama nustatyti Reglamento trūkumus, kurie išaiškėja taikant jį Lietuvoje ir Europos Sąjungos valstybėse narėse. Atsižvelgiant į tai, kad pirmoji peržiūra, numatyta atlikti iki 2012 m. sausio 1 d., dar nėra įvykdyta ir jokie pakeitimų pasiūlymai nėra pateikti, manytume, jog šis disertacinis tyrimas galėtų nemaža dalimi prisidėti teikiant ataskaitą apie Reglamento taikymą Europos Komisijai.

⁵ LENAERTS, Koen. *The Interpretation of the Brussels II bis Regulation by the European Court of Justice*. L'Europe des droits fondamentaux. Melanges en Hommage a Albert Weitzel. Editions A. Pedone, Paris – France, 2013. P. 129–152. P. 130.

Temos originalumas. Per visą Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje laikotarpį lietuviškoje teisinėje literatūroje buvo nagrinėta nemažai Europos Sąjungos teisės įgyvendinimo, taikymo ir aiškinimo klausimų. Vis dėlto, kol kas nebuvo atliktas joks disertacinis tyrimas, kuriame būtų nuodugniai analizuojamos jurisdikcijos taisyklės ginčams, kylantiems dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo, kai byla turi Europos Sąjungos elementą, o taip pat Reglamente Briuselis IIa bendrosios procesinės nuostatos, be kurių tinkamo aiškinimo neįmanomas teisingas jurisdikcijos taisyklių taikymas.

Europos Sąjungos civilinį procesą reglamentuojančius teisės aktus savo monografijoje analizavo akademikas prof. habil dr. Vytautas Nekrošius⁶. Periodiniuose teisės mokslo leidiniuose publikuota straipsnių, kuriuose buvo nagrinėtos dviejų pagrindinių Europos Sąjungos reglamentų nuostatos – Reglamento (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų pripažinimo bei vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose⁷ bei Reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo⁸.

Išsamių mokslinių tyrimų dėl Europos Sąjungos teisės taikymo, nagrinėjant ginčus, kylančius dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo, Lietuvoje stinga, turint omenyje tai, jog tokių ginčų kasmet vis daugėja⁹. Lietuvos teisės

⁶ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. Pirma dalis. Vilnius: Justitia, 2009.

⁷ MARTINKUTĖ, Inga. Reglamento (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir užsienio teismų sprendimo pripažinimo bei vykdymo taikymas: Europos Teisingumo Teismo išaiškinimai. *Justitia*, 2006, nr. 3 (61), p. 19–27.

⁸ VĖBRAITĖ, Vigitā. 2003 m. lapkričio 27 d. Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo (EB) Nr. 2201/2003 taikymo ribos. *Teisė*, 2007, nr. 63, p. 107–115.

⁹ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys:

2013 metais Tarnyba, įgyvendindama 1980 m. Hagos konvenciją ir Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003, gavo 31 prašymą dėl 37 vaikų, neteisėtai išvežtų į užsienio valstybes, grąžinimo į Lietuvos Respubliką bei 10 prašymų dėl 14 vaikų, neteisėtai atvežtų ar laikomų Lietuvos Respublikoje.

Palyginimui: 2012 metais Tarnyba gavo 29 prašymus dėl 32 vaikų, neteisėtai išvežtų į užsienio valstybes (iš šių prašymų tik 4 buvo dėl neteisėtai išvežtų vaikų į ne ES valstybes), grąžinimo į Lietuvos Respubliką, bei 9 prašymus dėl 10 vaikų, neteisėtai įvežtų ar laikomų Lietuvos Respublikoje. 2011 metais buvo gauta 22 prašymai dėl vaikų išvežtų iš Lietuvos Respublikos ir 4 prašymai dėl vaikų neteisėtai įvežtų ir/ar laikomų Lietuvos Respublikoje.

2010 metais buvo gauta 16 prašymų dėl neteisėtai iš Lietuvos išvežtų ar užsienio valstybėje laikomų vaikų. 2009 metais gauti 5 prašymai dėl neteisėtai iš Lietuvos išvežtų ar užsienio valstybėje laikomų vaikų.

doktrinoje nėra suformuluota sąvokų, kurios padėtų teisę aiškinantiems ir taikantiems subjektams identifikuoti ginčo, kylančio dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo ar vaiko grobimo, pobūdį. Visa tai, kas išdėstyta, lemia pasirinktos temos originalumą ir naujumą.

Tyrimo objektas. Disertacinio tyrimo objektas apima jurisdikcijos taisykles ir bendrąsias procesines nuostatas reglamentuojančią tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės aktų sistemą (pirmiausia Briuselis IIa Reglamento tekstą anglų, vokiečių, prancūzų ir lietuvių kalbomis, o taip pat aktualias tarptautines konvencijas, be kurių istorinės ir lyginamosios analizės būtų neįmanoma atlikti išsamaus mokslinio tyrimo) bylų dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo, kurios turi Europos Sąjungos elementą, nagrinėjimui bei ETT ir Lietuvos Respublikos nacionalinių teismų, o taip pat, kiek tai padeda išsamaus tyrimo atlikimui, Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Airijos nacionalinių teismų praktiką, nagrinėjant bylas dėl tėvų atsakomybės vaikams, kurios turi Europos Sąjungos elementą. Disertacinio tyrimo objektas neapima jurisdikcijos taisyklių byloms dėl santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos, nei teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo klausimų.

Tyrimo dalykas. Reglamento Briuselis IIa nuostatos, reglamentuojančios jurisdikcijos taisykles bylose dėl tėvų pareigų vaikams, o taip pat bendrosios procesinės nuostatos bei jų taikymo praktika minėtose kategorijose bylų. Disertacijoje atsiribojama nuo santuokos nutraukimo, separacijos, santuokos pripažinimo negaliojančia klausimų, o taip pat nuo bet kokių teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo klausimų analizės, kadangi šių temų nagrinėjimas galėtų sudaryti kelių atskirų savarankiškų disertacinių tyrimų dalyką.

2008 metais tarnyba gavo 17 prašymų dėl neteisėtai iš Lietuvos Respublikos išvežtų vaikų (10 jų buvo išvežta į Jungtinę Karalystę, 3 – į Airiją ir 4 – į Italiją) ir 5 prašymai dėl neteisėtai į Lietuvą parvežtų vaikų. 2007 metais gauta 14 prašymų dėl neteisėtai iš Lietuvos Respublikos išvežtų vaikų.

2006 metais prašymų dėl neteisėtai iš Lietuvos Respublikos išvežtų vaikų buvo tik 7.

Statistika iš oficialaus Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos tinklalapio. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.vaikoteises.lt>>.

Disertacijoje nenagrinėjami neteisminiai ginčų dėl tėvų pareigų sprendimo būdai (mediacija, taikinamasis tarpininkavimas ir pan.) ir centrinių institucijų bendradarbiavimas su tėvų pareigomis susijusiose bylose.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti Reglamento Briuselis IIa nuostatas, reglamentuojančias jurisdikcijos taisykles ginčams, kylantiems dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo, spręsti, atskleisti jų aiškinimo problematiką, taip pat atlikti išsamią bendrųjų procesinių nuostatų tokiose kategorijose bylų analizę bei empiriškai nustatyti, ar Reglamento nuostatos yra pakankamos ir veikia efektyviai, o taip pat, ar Lietuvos Respublikos teisinis reguliavimas bei tiesioginio Europos Sąjungos teisės taikymo praktika, nagrinėjant šeimos bylas dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo, atitinka ES tikslus ir ETT formuojamą praktiką.

Tyrimo uždaviniai.

1. Aptarti tarptautinių ginčų dėl tėvų pareigų ir tėvų atsakomybės vaikams sąvokų kilmę, jų formavimosi tendencijas, o taip pat tokių ginčų teisinio reglamentavimo istorinę raidą bei pagrindinius sprendimo būdų ir priemonių harmonizavimo Europoje aspektus.
2. Išsamiai išnagrinėti Reglamente Briuselis IIa įtvirtintų jurisdikcijos nustatymo taisyklių ginčams, kylantiems dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo Europos Sąjungoje, spręsti, o taip pat šiame teisės akte įtvirtintų bendrųjų procesinių nuostatų, įskaitant ir laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, teisinį reglamentavimą.
3. Nuodugniai išanalizuoti ETT bei Lietuvos Respublikos (o taip pat epizodiškai panagrinėti Airijos, Jungtinės Karalystės ir Vokietijos) nacionalinių teismų praktiką, nagrinėjant šeimos bylas dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo, turinčias Europos Sąjungos elementą, bei atskleisti egzistuojančias problemas.
4. Pateikti Reglamento Briuselis IIa bei nacionalinės teisės aktų tobulinimo pasiūlymus, o taip pat Reglamento autentiško vertimo į

lietuvių kalbą tobulinimo ir klaidų ištaisymo pasiūlymus, atsižvelgiant į tyrimo metu nustatytus trūkumus.

Tyrimo hipotezė. Reglamento Briuselis IIa teisės normos, įtvirtinančios jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir bendrąsias nuostatas tėvų pareigų vaikams srityje, turi trūkumų ir netikslumų, kurie trukdo efektyviam Reglamento normų taikymui Europos Sąjungoje.

Ginamieji disertacijos teiginiai.

1. Nors Reglamentas Briuselis IIa yra plačiai taikomas praktikoje nagrinėjant ginčus dėl tėvų pareigų Europos Sąjungoje, jame įtvirtintos jurisdikcijos taisyklės ir bendrosios procesinės nuostatos turi trūkumų, kurie suponuoja problemas taikant šį teisės aktą praktikoje.
2. Bylos dėl tėvų pareigų perdavimas teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą, praktikoje kol kas netaikomas dėl to, jog Reglamento Briuselis IIa 15 straipsnio nuostatos suformuluotos netinkamai ir yra nepakankamos šio straipsnio taikymui.

Tyrimo šaltiniai. Pagrindiniai tyrimo šaltiniai – tarptautinės teisės aktai, Europos Sąjungos teisės aktai ir juos įgyvendinantys Lietuvos Respublikos teisės aktai. Kaip pagrindiniai tyrimo šaltiniai, reglamentuojantys tėvų pareigų vaikams vykdymą, naudojami Reglamentas Briuselis IIa, 1980 m. spalio 25 d. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų, kitos tarptautinės konvencijos, Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymas, ETT praktika, nagrinėjant šeimos bylas dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo. Kadangi nacionalinių Europos Sąjungos valstybių narių teismų praktika nėra privaloma kitų Europos Sąjungos valstybių narių teismams, tai Lietuvos Respublikos nacionalinių teismų ir kai kurių kitų Europos Sąjungos valstybių narių, kaip antai, Jungtinės Karalystės, Airijos, Vokietijos teismų

praktika, nagrinėjama tik tiek, kiek jos analizė padeda atskleisti ir identifikuoti nagrinėjamas problemas ar tiesiog siekiant pavyzdžiais iliustruoti konkrečių Reglamento normų taikymo praktiką. Tiriant objektą ir siekiant užsibrėžtų tikslų, analizuojami akademiko prof. habil. dr. Vytauto Nekrošiaus¹⁰, akademiko prof. habil. dr. Valentino Mikelėno¹¹, dr. Vigitos Vėbraitės¹² darbai, iškilių Europos Sąjungos teisės mokslininkų prof. dr. Burkhard Hess¹³, prof. dr. Thomas Rauscher¹⁴, prof. Ulrich Magnus ir prof. Peter Mankowski¹⁵, prof. Paul R. Beaumont ir prof. Peter McEleavy¹⁶, prof. Katharina Boele-Woelki ir prof. Cristina Gonzales-Beilfus¹⁷, prof. Dieter Martiny¹⁸ darbai, taip pat tiesiogiai su Reglamento Briuselis IIA taikymu praktikoje susiduriančių užsienio mokslininkų–praktikų prof. Koen Lenaerts¹⁹ ir kitų teisininkų–praktikų Andrea Schultz²⁰, Anatol Dutta²¹ bei kt. darbai. Disertacinis tyrimas buvo atliekamas ne tik Vilniaus universitete, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyboje prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, bet taip pat

¹⁰ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. Pirma dalis. Vilnius: Justitia, 2009.

¹¹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Justitia, Vilnius, 2001.

¹² VĖBRAITĖ, Vigita. 2003 m. lapkričio 27 d. Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo (EB) Nr. 2201/2003 taikymo ribos. *Teisė*, 2007, nr. 63.

¹³ HESS, Burkhard. *Europäisches Zivilprozessrecht*. C.F. Müller Verlag. Heidelberg, 2010.

¹⁴ RAUSCHER, Thomas (Hrsg.). *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006.

RAUSCHER, Thomas. *Parental Responsibility Cases under the new Council Regulation „Brussels IIA“*. *The European Legal Forum (E)* 1–2005. IPR Verlag GmbH München. P. 37–45. <<http://www.european-legal-forum.com/>>.

¹⁵ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al.* *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012.

¹⁶ BEAUMONT, Paul, McELEAVY, Peter E., *The Hague Convention on International Child Abduction*. Oxford University Press. 2004.

BEAUMONT, Paul. R., McELEAVY, Peter. *Private International Law*. Anton A.E. third ed. by P.R. Beaumont and P.McEleavy, SULI, 2011.

¹⁷ BOELE-WOELKI, Katharina, GONZALEZ-BEILFUSS, Cristina. *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*. Intersentia, 2007.

¹⁸ MARTINY, Dieter. *Hague Conventions in Private International Law and on International Civil Procedure*. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press, 2012. Vol. 4., P. 682–683.

¹⁹ Profesorius Koen Lenaerts yra ETT vice pirmininkas. LENAERTS, Koen. *The Interpretation of the Brussels II bis Regulation by the European Court of Justice*. L'Europe des droits fondamentaux. Melanges en Hommage a Albert Weitzel. Editions A. Pedone, Paris – France, 2013. P. 129–152.

²⁰ SCHULTZ, Andrea. *Guidance from Luxembourg. First ECJ Judgement Clarifying the Relationship between the 1980 Hague Convention and Brussels II Revised*. *International Family Law*. 2008. P. 221–225. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.reunite.org/edit/files>>.

²¹ DUTTA, Anatol, SCHULZ, Andrea. *Erste Meilensteine im europäischen Kindschaftsverfahrensrecht: Die Rechtssprechung des Europäischen Gerichtshofs zur Brüssel-IIa-Verordnung von C bis Mercredi*. ZEuP, 2012. S. 526–559.

ir Makso Planko institute tarptautinei, Europos Sąjungos ir reguliavimo procesinei teisei (Liuksemburgas) bei Europos Sąjungos Teisingumo Teismo bibliotekoje (Liuksemburgas).

Tyrimo metodai. Išskeltų uždavinių pobūdis suponuoja tiek teorinių, tiek empirinių tyrimo metodų taikymą. Sisteminė ir loginė analizė bus pasitelkta kaip pagrindinis empirinis tyrimo metodas, nagrinėjant teisės aktus bei teismų praktiką. Istorinis tyrimo metodas padės atskleisti Europos Sąjungos bei Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos įstatymų leidimo (angl. *lawmaking, legislation*) raidą, reglamentuojant ginčų dėl tėvų pareigų nagrinėjimą. Loginis analitinis metodas pravers aiškinantis teisės normų turinį, darant išvadas. Sisteminės analizės metodas padeda atskleisti loginį teisės normų sąsajumą ir aiškinti Reglamentą sistemiškai ne tik jo paties normų kontekste, bet ir Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinių teisinių sistemų kontekste, o taip pat atsižvelgiant į pagrindinio Europos Sąjungos teisės aiškintojo ETT praktiką. Lingvistinis metodas įgalina aiškinti Reglamente, kituose teisės aktuose bei teismų praktikoje vartojamas teises sąvokas, kurios ne visuomet yra tinkamai išverstos į lietuvių kalbą. Atsižvelgiant į tai, jog Europos Sąjungos reglamentai leidžiami visomis Europos Sąjungos valstybių narių oficialiomis kalbomis ir visi variantai yra autentiški, Reglamento teisės normų aiškinimas apima ir lingvistinį variantų lyginimą. Atliekant tyrimą, lyginami Reglamento Briuselis IIa autentiški tekstai lietuvių, anglų, vokiečių ir prancūzų kalbomis. Efektyviam Reglamento aiškinimui ir teismų praktikos analizei nemenkos reikšmės turi ir teleologinis bei lyginamasis metodai, kurie padeda atskleisti tikruosius įstatymų leidėjo tikslus.

Siekiamas rezultatas. Atsižvelgiant į tai, jog pasirinkta tema yra aktuali tiek teisės mokslui, tiek praktikai, galima daryti prielaidą, jog disertacinis tyrimas padės suformuluoti principus ir nustatyti gaires, kuriomis vadovaujantis būtų galima pateikti Reglamento Briuselis IIa, o taip pat jį įgyvendinančio nacionalinės teisės akto tobulinimo pasiūlymų, kurių

įgyvendinimas padėtų užtikrinti efektyvesnį ginčų, kylančių dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo, sprendimą bei Europos Sąjungos valstybių narių teismų praktikos vieningumą, aiškinant Reglamento Briuselis IIa nuostatas.

Numatoma darbo reikšmė. Praktinę disertacijos reikšmę sudarys tai, jog atliktą tyrimą ir pateiktus apibendrinimus galės naudoti subjektai, praktikoje susiduriantys su ginčų dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo sprendimu, tiek nagrinėjantys ir sprendžiantys ginčus ne teismo tvarka, tiek teisme. Manytina, jog tyrimo medžiaga padės išvengti klaidų nustatant jurisdikciją bylose dėl tėvų pareigų vykdymo, o tuo pačiu ir pripažįstant bei vykdančias Europos Sąjungos valstybėse narėse priimtus sprendimus. Disertacija, be kita ko, gali turėti ir didaktinės reikšmės, nes tyrimo medžiaga galėtų būti naudojama dėstant Europos Sąjungos civilinio proceso discipliną universitetų ir aukštųjų mokyklų studentams. Bene svarbiausia tai, kad atliktas tyrimas galėtų būti nemenka pagalba formuluojant ir teikiant Reglamento Briuselis IIa tobulinimo pasiūlymus Europos Komisijai.

Darbo struktūra. Pirmojoje darbo dalyje apžvelgiama istorinė ginčų dėl tėvų pareigų vaikams sampratos ir jų tarptautinio reguliavimo raida Europoje ir pasaulyje. Antroji darbo dalis skirta išsamiai apibrėžti Reglamento Briuselis IIa taikymo ribas, o taip pat nuodugniai jurisdikcijos taisyklių, skirtų ginčams dėl tėvų pareigų vaikams Europos Sąjungoje spręsti, moksliniam tyrimui, teismų praktikos taikant šias taisykles analizei. Trečiojoje dalyje išsamiai nagrinėjamos bendrosios procesinės nuostatos, be kurių būtų neįmanoma tinkamai ir efektyviai taikyti Reglamente Briuselis IIa įtvirtintų jurisdikcijos nustatymo taisyklių byloms dėl tėvų atsakomybės. Šioje dalyje, be kita ko, tiriamas ir laikinųjų apsaugos priemonių bylose dėl tėvų atsakomybės taikymo klausimas.

Tarptautinis konfliktas dėl vaiko visada yra “mūšis prieš laikrodžio rodyklę”.

Christof Böhmer

I. GINČŲ DĖL TĖVŲ PAREIGŲ VAIKAMS SAMPRATA, JŲ TARPTAUTINIS REGULIAVIMAS IR RAIDA

1.1 Ginčų dėl tėvų pareigų vaikams tarptautinis reguliavimas ir jo raida

Šeima yra visuomenės ir kiekvienos atskiros valstybės pagrindas. Vaikai yra bene jautriausia šeimos kaip visuomeninės ląstelės dalis, dėl to jų teisių apsauga turi būti ypač rūpinamasi. Didėjant tarptautinei piliečių migracijai bei vis dažniau kuriantis mišrioms šeimoms, šeimos narių teisių apsaugos poreikis peržengia nacionalinių valstybių ribas. Kyla klausimų, problemų, kurių sprendimas neišvengiamai turi būti reglamentuotas tarptautiniu mastu. Nors šeimos tradicijos bei sampratos skiriasi, priklausomai nuo rasės, tautybės, religijos, tradicijų, papročių, skirtingų valstybių atstovai neretai turi sėsti diskusijai prie apskrito stalo ir rasti kompromisą bei susitarti dėl tam tikrų klausimų, susijusių su tėvų bei vaikų tarpusavio santykiais, tėvų pareigų įgyvendinimu, vykdymu. Tai lemia ginčų, kylančių tarp tėvų dėl jų pareigų vaikams vykdymo, tarptautinio reglamentavimo būtinumą. Nepaisant skirtingų teisinių sistemų, skirtingų tradicijų bei nacionalinių požiūrių į šeimą, šis klausimas tarptautiniu mastu reguliuojamas gana seniai. Esti siūlymų, sukurti bendrą Europos Sąjungos šeimos koncepciją, kuri būtų įvairiapusiška, pliuralistinė ir pagrįsta pagrindiniais žmogaus teisių principais²². Istoriskai trumpai apžvelgsime pagrindines tarptautines konvencijas, susijusias su nagrinėjama tema. Pažymėtina, jog tarptautinių sutarčių, konvencijų ir kitų

²² McGLYNN, Clare. Families and the European Union. Law, Politics and Pluralism. Cambridge University Press, 2006. Preface, xii.

tarptautinių dokumentų analizė disertacijoje pateikiama chronologine tvarka pagal teisės aktų priėmimo datą.

Pirmasis tarptautinis dokumentas, priimtas nepilnamečių vaikų teisių apsaugos srityje buvo 1961 m. spalio 5 d. Hagos konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje. Šis teisės aktas galioja vienuolikoje Europos Sąjungos valstybių narių, o konkrečiai – Austrijoje, Italijoje, Ispanijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Liuksemburge, Nyderlanduose, Prancūzijoje, Portugalijoje ir Vokietijoje. Be to, Konvenciją yra ratifikavusios ir dar trys valstybės – Makao, Šveicarija bei Turkija. Lietuvoje Konvencija ratifikuota 2001–08–02 įstatymu Nr. IX–484²³, o įsigaliojo nuo 2002–01–22. Pažymėtina, jog Konvencija galioja tik šalių, pritarusių Lietuvos Respublikos prisijungimui prie šio dokumento atžvilgiu (prisijungimui pritarė Austrija, Latvija, Lenkija, Liuksemburgas, Ispanija, Vokietija). Su nagrinėjama tema ši Konvencija susijusi tuo, jog nustato bendras taisykles dėl valdžios institucijų kompetencijos ir taikytinos teisės vaiko asmens ir nuosavybės priemonių srityje. Šioje Konvencijoje reikšmingas kriterijus – vaiko įprastinė gyvenamoji vieta, kuri, matysime, turi ypatingos svarbos ir naujausiuose Europos Sąjungos teisės aktuose. Įprastinės gyvenamosios vietos kriterijus tarptautiniame procese padeda užtikrinti, jog vaikas bet kuriame su juo susijusiam procese būtų mažiausiai apsunkintas laiko, atstumo, teritorijos, kalbos atžvilgiu. Vis dėlto, neatsiejamu kriterijumi Konvencijoje išlieka vaiko pilietybė. Vaiko pilietybės valstybės institucijos, imdamosi jų teisės aktuose numatytų nepilnamečio asmens ar jo turto apsaugos priemonių, privalo apie tai iš anksto informuoti vaiko įprastinės gyvenamosios vietos valstybės institucijas, jei tai yra būtina, siekiant ginti nepilnamečio interesus. Pilietybės kriterijus šioje Konvencijoje turi esminės reikšmės, kadangi priemonės, kurių ėmėsi vaiko pilietybės valstybės institucijos, pakeičia priemones, kurių ėmėsi nepilnamečio įprastinės gyvenamosios vietos institucijos. Pabrėžtina, kad tiek vaiko pilietybės valstybės ir jo įprastinės gyvenamosios vietos valstybės (jei tos valstybės skiriasi), tiek bet kurių kitų

²³ Valstybės Žinios, 2001, Nr. 75–2640.

institucijų, kurios imasi priemonių nepilnamečio asmens ar jo turto atžvilgiu, bendradarbiavimas pagal šią Konvenciją yra privalomas ir skatinamas. Pagal Konvencijos 11 straipsnį, visos institucijos, kurios ėmėsi priemonių vadovaudamosi šios Konvencijos nuostatomis, turi nedelsdamos apie jas pranešti valstybės, kurios pilietis yra nepilnametis, bei prireikus jo įprastinės gyvenamosios vietos valstybės institucijoms. Kaip bebūtų, šios Konvencijos tarptautinė reikšmė mažėja, kadangi 1996 m. buvo priimta Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje, be to, Europos Sąjungos valstybėse narėse galioja ir yra tiesiogiai taikomas Reglamentas Briuselis IIa. Nepaisant to, 1961 m. Hagos konvencija yra svarbi tuo, jog ją priimant buvo žengtas pirmasis žingsnis tarptautiniu mastu vienodinant ginčų dėl tėvų pareigų vaikams sprendimo procedūrą. Be to, ji išlieka aktuali, kai kalbame apie vaiko įprastinės gyvenamosios vietos pasikeitimą iš Europos Sąjungos valstybės narės, kuri yra ratifikavusi Konvenciją, į trečiąją valstybę, kuri taip pat yra šios Konvencijos dalyvė²⁴.

Nagrinėjamos temos kontekste galima paminėti ir 1980 m. gegužės 20 d. Europos konvenciją dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei vaikų globos atnaujinimo. Ši Konvencija davė impulsą vėliau imtis dar ryžtingesnių veiksmų reglamentuojant vaikų teisų apsaugos klausimus. Lietuvos Respublika taip pat ratifikavo šią Konvenciją 2002 m. lapkričio 12 d. įstatymu Nr. IX–1194²⁵. Šioje Europos Tarybos Konvencijoje²⁶ pabrėžiama, jog sprendžiant vaiko globos klausimą, svarbiausia – vaiko gerovė

²⁴ Konkretus atvejis buvo vienoje byloje, kai vaiko įprastinė gyvenamoji vieta iš Vokietijos pasikeitė į Turkiją. Vokietijos teismas, sprendė, ar taikytinas Reglamentas Briuselis IIa, ar 1961 m. Hagos konvencija, pagal kurią jurisdikciją pasikeičia išsyk vaikui persikėlus į kitą valstybę. Stutgarto teismas taikė Konvenciją ir atsisakė nagrinėti bylą dėl bendravimo teisių. Kadangi vaikas buvo išvežtas į Turkiją, tai pagal Konvenciją jurisdikcija nagrinėti bylą priklauso Turkijos teismams. In: GRUBER, Peter, Urs. *Die perpetuatio fori im Spannungsfeld von EuEheVO und den Haager Kinderschutzabkommen (zu OLS Stuttgart, 12.4.2012. – 17 UF 22/12, unten S. 441, Nr. 36. IPRaX, 2013, Heft. 5. S. 409–412.*

²⁵ Valstybės Žinios, 2002, Nr. 126–5725.

²⁶ 2009 m. duomenimis ją ratifikavo 36 Europos Tarybos valstybės. Andora tik pasirašė dokumentą, bet neratifikavo ir jis Andorai neįsigaliojęs. Negalioja ir nepasirašiusioms Europos Tarybos valstybėms. Aktuali informacija apie Konvenciją pateikiama: Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=105&CM=8&DF=3/2/2009&CL=ENG>>.

ir Konvencijoje numatytos priemonės, kuriomis siekiama platesnio sprendimų, susijusių su vaiko globa, pripažinimo ir vykdymo, padės geriau apsaugoti vaikų gerovę. Susitariančios valstybės atkreipė dėmesį į tai, kad daugėja atvejų, kai vaikai netinkamai išvežami į kitas valstybes, ir kad sunku tinkamai spręsti tokiais atvejais kylančias problemas; dėl to ypač buvo akcentuota, kad tėvų teisė matytis su vaiku yra natūrali globos teisės pasekmė siekiant apsaugoti vaiko gerovę. Europos Tarybos narės taip pat pabrėžė, kad būtina nustatyti tinkamas nuostatas, kurios leistų atnaujinti savavališkai nutrauktą vaikų globą. Jau šioje Konvencijoje pirmą kartą užsimenama, kad vaikų grobimas (angl. *children abduction*), yra rimta ir didėjanti problema, ir nors ši sąvoka neįvardijama minėtais žodžiais, tačiau pateikiama *netinkamo išvežimo* sąvoka, kurios apibūdinimas artimas būtent vaiko grobimo sąvokai (apima taipogi ir vaiko neteisėtą negražinimą), kurią netrukus išsamiai analizuosime. Taigi, matyti, jog ši Konvencija taip pat neabejotinai gali būti vertinama kaip vienas reikšmingesnių dokumentų Europos kelyje į ginčų dėl tėvų pareigų sprendimo harmoningą reglamentavimą.

Bene reikšmingiausias tarptautinis dokumentas tėvų pareigų srityje buvo priimtas Hagoje 1980 m. spalio 15 d. – Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų. Valstybių, prisijungusių prie šio tarptautinio dokumento, skaičius taip pat yra ženkliai didesnis: Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo galioja absoliučiai visose Europos Sąjungos valstybėse narėse (taipogi ir Danijoje) bei dar šešiasdešimtyje pasaulio valstybių²⁷. Lietuvoje ši Konvencija ratifikuota 2002 m. kovo 19 d.²⁸, o įsigaliojo 2002 m. rugsėjo 1 d. Konvencija galioja tik šalių pritarusių Lietuvos prisijungimui prie Konvencijos

²⁷ Valstybės Konvencijos narės, kurios yra Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos narės: Albanija, Argentina, Australija, Baltarusija, Bosnija ir Hercegovina, Brazilija, Čilė, Ekvadoras, Gruzija, Islandija, Izraelis, Jungtinės Amerikos Valstijos, Juodkalnija, Kanada, Kinija (Honkongas ir Makau), Kosta Rika, Kroatija, Makedonija, Marokas, Mauricijus, Meksika, Monakas, Naujoji Zelandija, Norvegija, Panama, Paragvajus, Peru, Pietų Afrikos Respublika, Rusija, Serbija, Šri Lanka, Šveicarija, Turkija, Ukraina, Urugvajus, Venesuela.

Valstybės Konvencijos narės, kurios nepriklauso Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijai: Andora, Armėnija, Bahamų salos, Belizas, Burkina Faso, Dominikos Respublika, Fidžis, Gabonas, Gvatemala, Gvinėja, Hondūras, Kolumbija, Moldova, Nikaragva, Šventasis Kitsas ir Nevisas, Salvadoras, San Marinas, Seišelių salos, Singapūras, Tailandas, Trinidadas ir Tobagas, Turkmėnistanas, Uzbekistanas, Zimbabvė.

²⁸ Valstybės Žinios, 2002, Nr. 51–1932.

atžvilgiu²⁹. Tiesa, šios Konvencijos reglamentavimo sritis yra palyginti siaura ir specifinė – tai spartų pagrobtų vaikų grąžinimą bei tėvų teisę matytis su vaiku užtikrinanti priemonė. Tačiau šis tarptautinis dokumentas yra ypač glaudžiai susijęs su nagrinėjama tema. 1980 m. Hagos konvencija ir Reglamentas Briuselis IIa yra du pagrindiniai teisės aktai, taikytini bylose dėl vaikų grobimų Europos Sąjungos viduje, kai atvejis susijęs su ne mažiau kaip dviem valstybėmis Europos Sąjungos narėmis. Abu šie dokumentai kertiniu kriterijumi nustatant tokių bylų jurisdikciją laiko įprastinę vaiko gyvenamąją vietą. Be to šiai dviejų tarptautinių teisės aktų sąveikai esminės reikšmės turi ir taip vadinama Europos Sąjungos Žmogaus teisių teisė, kuri turi poveikį taikant Europos Sąjungos teisę³⁰. Esminis principas, įtvirtinamas Europos Tarybos

²⁹ Taikoma su Lenkijos Respublika nuo 2003 m. kovo 1 d., Norvegija nuo 2003 m. balandžio 1 d., Urugvajumi nuo 2003 m. gegužės 1 d., Belgija nuo 2003 m. gegužės 2 d., Moldova nuo 2003 m. liepos 1 d., Slovakija nuo 2003 m. rugpjūčio 1 d., Kinijos Makau Specialiuoju Administraciniu Regionu nuo 2003 m. rugsėjo 1 d., Izraeliu nuo 2003 m. lapkričio 1 d., Serbija ir Juodkalnija nuo 2003 m. lapkričio 1 d., Airija nuo 2004 m. sausio 1 d., Brazilijos Federacine Respublika nuo 2004 m. gegužės 5 d., Argentinos Respublika nuo 2004 m. gegužės 5 d., Turkijos Respublika nuo 2004 m. birželio 1 d., Čilės Respublika nuo 2004 m. rugpjūčio 1 d., Italijos Respublika nuo 2004 m. rugpjūčio 1 d., Švedijos Karalyste nuo 2004 m. rugpjūčio 1 d., Estija nuo rugsėjo 1 d., Malta nuo 2004 m. rugsėjo 1 d., Liuksemburgo Didžiąja Hercogyste nuo 2004 m. spalio 1 d., Slovėnijos Respublika nuo 2004 m. spalio 1 d., Bulgarijos Respublika nuo 2004 m. spalio 1 d., Nyderlandų Karalyste nuo 2004 m. spalio 1 d., Australija nuo 2004 m. spalio 1 d., Čekijos Respublika nuo 2004 m. lapkričio 1 d., Graikijos Respublika nuo 2004 m. lapkričio 1 d., Vokietija nuo 2004 m. gruodžio 1 d., Naująja Zelandija nuo 2005 m. sausio 1 d., Suomija nuo 2005 m. sausio 1 d., Venesuela nuo 2005 m. vasario 1 d., Kroatija nuo 2005 m. vasario 1 d., Didžiąja Britanija nuo 2005 m. kovo 1 d., Šveicarija nuo 2005 m. kovo 1 d., Prancūzija nuo 2005 m. kovo 1 d., Vengrija nuo 2005 m. kovo 1 d., Latvija nuo 2005 m. kovo 1 d., Ispanija nuo 2005 m. kovo 1 d., Portugalija nuo 2005 m. balandžio 1 d., Kipru nuo 2005 m. liepos 1 d., Bahamų Sandrauga nuo 2005 m. rugpjūčio 1 d., Austrijos Respublika nuo 2005 m. spalio 1 d., Kinijos Honkongo Specialiuoju Administraciniu regionu nuo 2005 m. spalio 1 d., Belizu nuo 2005 m. lapkričio 1 d., Peru nuo 2006 m. vasario 1 d., Uzbekistanu nuo 2006 m. liepos 1 d., Panama nuo 2007 m. vasario 1 d., Hondūru nuo 2007 m. vasario 1 d., Jungtinėmis Amerikos Valstijomis nuo 2007 m. gegužės 1 d., Meksika nuo 2007 m. gegužės 1 d., Albanija, Armėnija, Dominikos Respublika, San Marinas, Ukraina nuo 2009 m. kovo 1 d., Kanada nuo 2010 m. vasario 1 d., Islandija nuo 2010 m. balandžio 1 d., Izraelio Valstybe nuo 2010 m. rugsėjo 1 d., Danijos Karalyste nuo 2010 m. lapkričio 1 d.

³⁰ Moderni žmogaus teisių sąvoka susiformavo po II pasaulinio karo, kai 1950 m. buvo priimta EŽTK. Ratifikavus Maastrichto ir Amsterdamo sutartis, EŽTK įtvirtintos pagrindinės teisės ir laisvės buvo formaliai inkorporuotos ir į Europos Sąjungos teisės sistemą. Tačiau nė viena iš minėtų sutarčių nenumatė privalomo EŽTK poveikio ES institucijoms. Cituojant N. Blackwell, kadangi ES nėra EŽTK dalyvė, tai negali būti kreipiamasi į EŽTT dėl ES institucijų veiksmų. BLACKWELL, Noeline, *et al. Human Rights Law*. Oxford University Press, 2007. P. 151–152. Originalus citavimo šaltinis: DEKAR, Claire. *JMcB. v. L.E.: the Intersection of European Union Law and Private International Law in intra-European Union Child Abduction*. 34 *Fordham International Law Journal*. 2010–2011. P. 1430–1471. P. 1432, 1445. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org>>.

2000 m. Europos Sąjungos Taryboje prasidėjo Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos rengimo darbai. Šis dokumentas ne tik patvirtino egzistuojant visas EŽTK numatytas žmogaus teises, bet ir išplėtė jų katalogą. Nepaisant to, kad Chartija nėra įpareigojanti, ETT inkorporavo Chartijoje suformuluotus principus, o taip pat EŽTT suformuluotus EŽTK išaiškinimus, į Europos Sąjungos teisės sistemą. Iš kitos pusės, šie du pagrindiniai aktai išlieka teisiškai atskiri ir nepriklausomi vienas

Reglamente Briuselis IIa, jog šis Reglamentas ne pakeičia 1980 m. spalio 15 d. Hagos konvenciją, tačiau iš esmės papildo jos reglamentavimo sritį³¹ bei nustato Reglamento taikymo pirmenybę prieš 1980 m. Hagos konvenciją Europos Sąjungos valstybėse narėse (išskyrus Daniją) tais atvejais, kai Reglamentas nustato specialias taisykles. Pažymėtina, kad Europos Sąjungos institucijos ne tik pripažino, kad šios Konvencijos nuostatų, reglamentuojančių tarptautinį vaikų grobimą, nėra reikalo tobulinti, bet ir įtvirtino šios Konvencijos taikymą į Europos Sąjungos teisinę sistemą³². Kaip rodo 2003 m. atliktas tyrimas, 1980 m. Hagos konvencijos taikymas bent jau iki 2003 m. buvo labai efektyvus, kadangi iš 1259 paraiškų, pateiktų pagal šią Konvenciją, net 85 proc. atvejų vaikai buvo grąžinti į jų buvusią įprastinę gyvenamąją vietą (tiesa grąžintų į kilmės valstybę vaikų skaičius turėtų būti dar didesnis, kadangi viena paraiška gali būti pildoma dėl keleto vaikų)³³, kad tos vietos teismas spręstų tėvų atsakomybės klausimus. Ir nepaisant to, jog visos Europos Sąjungos valstybės narės yra ratifikavusios 1980 m. Hagos konvenciją, daugelis tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės ekspertų sutarė, kad vadovaujantis vien šia Konvencija buvo galima gana lengvai pasinaudoti jos leidžiamomis išimtimis, siekiant įteisinti vaiko buvimą kitoje valstybėje nei jo ankstesnioji gyvenamoji vieta (pagal statistiką, 2000 m. daugiau nei puse atvejų buvo atsisakyta grąžinti vaiką į jo buvusią įprastinę gyvenamąją vietą,

nuo kito. Tačiau, kai Chartija įtvirtina analogiškas teises kaip ir EŽTK, tai jų aiškinimas taipogi turi būti analogiškas. Tai paradoksalu, kadangi pačioje Chartijoje nurodoma, kad ji gali būti aiškinama kaip suteikianti didesnę apsaugą nei EŽTK. 2009 m. Lisabonos sutartis pirmą kartą įtvirtino ES Pagrindinių teisių Chartijos teisinį privalomumą, tačiau, kaip pažymi Jean-Claude Piris, Chartijos nuostatos nėra svarbios, kai valstybės taiko savo vidaus teisę, nes Chartijos nuostatos taikytinos tik tuo atveju, kai ES valstybės narės taiko Europos Sąjungos teisę. In: DEKAR, Claire, *cit. op.* P. 1446–1448.

Plačiau bendrai apie Žmogaus teises Europos Sąjungoje: PIRIS, Jean-Claude. *The Lisbon Treaty: a Legal and Political Analysis*. Cambridge Studies in European Law and Policy. 2010. P. 146–166.

³¹ Apie 1980 m. Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų bei Reglamento Briuselis II bis santykį: MARTINY, Dieter. *Hague Conventions in Private International Law and on International Civil Procedure*. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press, 2012. Vol. 4., P. 682–683.

³² BEAUMONT, Paul R., McELEAVY, Peter E. *The Hague Convention on International Child Abduction*. Oxford University Press. 2004. P. 225.

³³ DEKAR, Claire. *JMcB. v. L.E.: the Intersection of European Union Law and Private International Law in intra-European Union Child Abduction*. 34 Fordham International Law Journal. 2010–2011. P. 1430–1471. P. 1436. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org>>.

pasinaudojant Hagos konvencijos išimtimis³⁴), todėl buvo būtina imtis ryžtingų veiksmų, kurie padėtų užtikrinti vaikų neteisėto išvežimo ir/ar negrąžinimo prevenciją Europos Sąjungoje – tai yra, Reglamente nustatyti griežtesnes taisykles, nors Europoje būta ir nepritariančių nuomonių³⁵. Žinoma, kai Reglamentas tam tikrų klausimų nereglamentuoja, tarp jų pasirašiusių ir prisijungimui pritarusių valstybių ir toliau taikoma 1980 m. Hagos konvencija. Civilinio proceso teisės mokslininkai³⁶ pabrėžia, jog toks Konvencijos reglamentavimo srities papildymas neturėtų užgožti pagrindinio fakto, kad įvyko esminis politinis pasikeitimas šioje srityje, kuris atsispindi analizuojant Reglamento preambulės 17 ir 18 punktus. Visų pirma, padėties atstatymas į pirminę *status quo ante* – greitas ir saugus pagrobto vaiko grąžinimas visais atvejais yra labiausiai skatinamas ir tam yra suteikiamas prioritetas (pagal

³⁴ McELEAVY, Peter. *Brussels II bis: Matrimonial Matters, Parental Responsibility, Child Abduction and Mutual Recognition*. International and Comparative Law Quarterly. Vol. 53, 2004. P. 505.

³⁵ Europoje būta ir priešingų nuomonių – teigiama, kad Reglamento Briuselis Ila priėmimas buvo perteklinis vaikų grobimo klausimų reglamentavimas, kurie ir taip pakankamai sėkmingai buvo sprendžiami, vadovaujantis 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo. Plačiau žr. TRIMMINGS, Katarina. *Children Abduction Within the European Union*. Studies in Private International Law. Hart Publishing, 2013. P. 20–21.

Kaip teigia P. Ripley, vadovaudamasis grynuoju tarptautinės privatinės teisės suvokimu dėl abipusio pasitikėjimo (šis principas ES teisėje suvokiamas kiek kitaip nei daugiašalėse konvencijose; pagal ES teisinę tvarką abipusis pasitikėjimas reiškia, jog sprendimą vykdančios ES valstybės narės teismai turi skaitytis su kilmės ES valstybės narės teismo sprendimu; tuo tarpu daugiašalių konvencijų taikymo atveju būtent kilmės valstybių narių teismai turi paisyti vykdomo valstybės narės teismų nurodymų, kiek tai atitinka geriausius vaiko interesus (žr. in: LENAERTS, Koen, *The Interpretation of the Brussels II bis Regulation by the European Court of Justice*. L'Europe des droits fondamentaux. Melanges en Hommage a Albert Weitzel. Editions A. Pedone, Paris – France, 2013. P. 129–152. P. 131–132)), Briuselis IIbis Reglamentas atspindi nesėkmingą bandymą dar labiau apriboti situacijas, kai bus atsisakyta vaiką grąžinti. Leidimas iš naujo vertinti situaciją, kai vaiką atsisakoma grąžinti pagal 1980 m. Hagos konvenciją stato į pavojų pagarbą abipusio pasitikėjimo principui, kuris jau egzistuoja daugiau nei 20 metų tarp Hagos konvencijos susitariančių valstybių. In: RIPLEY, Peter. *A Defence of the Established Approach to the Grave Risk Exception in the Hague Child Abduction Convention*. Journal of Private International Law. December, 2008. Vol. 4, No. 3. P. 443–477. P. 445.

Prof. P. R. Beaumont ir L. Walker kritikuoja ir Reglamento 42 straipsnyje įtvirtintą sprendimo, patvirtinto pažymėjimu, vykdymą be *exequatur* ir vadina tai – „žengta per toli“, kadangi 1980 m. Hagos konvencijos susitariančios valstybės daugybę metų puoselėjo harmoningą Konvencijos nuostatų aiškinimą. Žr. in.: BEAUMONT, Paul. R., WALKER, Lara. *Shifting the Balance Achieved by the Abduction Convention: the Contrasting Approaches of the European Court of Human Rights and the European Court of Justice*. Journal of Private International Law. August, 2011. Vol. 7., No. 2. P. 231–249. P. 249.

Beje, Jungtinės Karalystės skepticizmas bet kokių naujų derybų dėl šeimos teisės klausimų reglamentavimo Europos lygmeniu atžvilgiu jaučiamas jau seniai. Žr. pvz., BEAUMONT, Paul, MOIR, Gordon. *Brussels Convention II: A New Private International Law Instrument in Family Matters for the European Union or the European Community?* European Law Review. London, Sweet&Maxwell, 1995. P. 269–288.

³⁶ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, et al. *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 129.

Reglamentą dar labiau nei pagal 1980 m. Konvenciją). Šitaip ne tik geriausiai užtikrinami vaiko interesai, apsaugomos globos teisės, bet ir gerbiama kilmės valstybės narės teismo jurisdikcija. Be to, greitas vaiko grąžinimas padeda užtikrinti, kad vaikas nespės integruotis į savo naująją aplinką, ir tai buvo dar vienas iš Konvencijos rengėjų tikslų, siekiant spręsti vaikų grobimo problemą, kuri iš esmės išsirutuliojo dar 1970 m.³⁷, didėjant tarptautinei individų migracijai, lėmusiai tarptautinių šeimų ir santuokų skaičiaus augimą³⁸. Antra, vaiko buvusios gyvenamosios vietos valstybės narės teismai turi jurisdikcijos viršenybę prieš naujosios vaiko gyvenamosios vietos valstybės narės teismus tuo aspektu, jog pastarųjų sprendimai dėl negrąžinimo gali būti pakeičiami paskesniu vaiko buvusios įprastinės gyvenamosios vietos iki neteisėto išvežimo ar negrąžinimo valstybės narės teismo sprendimu. Kitaip tariant, paskutinį tašką byloje dėl pagrobto vaiko grąžinimo visuomet padės teismas, kuris yra buvusios vaiko įprastinės gyvenamosios vietos, iš kurios vaikas buvo neteisėtai išvežtas, valstybės narės teritorijoje. Negana to, 1980 m. Hagos konvencijos veikimo papildymas dar ir tiesioginio veikimo ES Reglamento nuostatomis užtikrina, jog bylose dėl pagrobtų vaikų grąžinimo efektyviai veiks ES valstybių narių teismų sprendimų vykdymas be *exequatur*, o tai leidžia ypač sparčiai vykdyti teismų sprendimus.

Kitas svarbus aspektas yra tas, jog būtent iš šios Konvencijos į Reglamentą yra perkelta vaiko „neteisėto išvežimo ir negrąžinimo“ sąvoka. Be to, Reglamento 11 straipsnis turi būti aiškinamas ir taikomas sistemiškai kartu su 1980 m. Hagos konvencija. Akivaizdu, jog tokiomis nuostatomis yra siekiama suderinti tarptautinį ir Europos Sąjungos teisinį reguliavimą vaikų grobimo srityje, tačiau praktiškai įgyvendinant šį tikslą, kyla nemenkų sunkumų, kurie bus detalčiai analizuojami disertaciniame tyrime.

Itin svarbus tarptautinis dokumentas, plačiai įtvirtinantis pagrindines vaikų teises – 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų Vaiko Teisių

³⁷ DEKAR, Claire. *JMcB. v. L.E.: the Intersection of European Union Law and Private International Law in intra-European Union Child Abduction*. 34 Fordham International Law Journal. 2010–2011. P. 1430–1471. P. 1435. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org>>.

³⁸ BEAUMONT, Paul R., McELEAVY, Peter, E. *The Hague Convention on International Child Abduction*. Oxford University Press. 2004. P. 4

Konvencija. Prie šios Konvencijos Lietuva prisijungė 1992–01–08 Lietuvos Respublikos Vyriausybės potvarkiu Nr. 11p, o ratifikuota ši Konvencija 1995–07–03 įstatymu Nr. I–983³⁹, nors įsigaliojo dar 1992–03–01. Įdomu tai, jog ši Konvencija buvo oficialiai paskelbta tik praėjus beveik trejiems metams po jos įsigaliojimo, tačiau buvo privaloma vykdyti nuo jos įsigaliojimo datos. Ši Konvencija nagrinėjamos temos plotmėje reikšminga tam tikromis joje pateikiamomis sąvokomis. Pavyzdžiui, pagal Konvencijos 1 straipsnį, vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis aštuoniolikos metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Nagrinėjamos temos kontekste svarbus ir Konvencijoje įtvirtintas nediskriminavimo principas – gerbti ir garantuoti visas Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai, nepriklausomai nuo vaiko ar jo tėvų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors kitų aplinkybių. Pagal Konvencijos 3 straipsnį, visus klausimus susijusius su vaiku, būtina spręsti prioritetiškai vadovaujantis vaiko interesais. Šis principas yra kildinamas iš 1959 m. Vaiko teisių deklaracijos antrojo principo⁴⁰. Geriausių vaiko interesų apsaugos principas, kaip matysime, būdamas kertine ašimi visuose tarptautiniuose teisės aktuose bei Europos Sąjungos teisės aktuose, kurie susiję su procesinių taisyklių, skirtų ginčams dėl tėvų pareigų spręsti, įtvirtinimu, pirmiausiai yra kildinamas būtent iš JT Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) išskirtinai pabrėžia, kad, kaip tai numato Konvencija, geriausių vaiko interesų apsaugos principas reikalauja, kad visuose su vaiku susijusiuose procesuose, nesvarbu ar jie būtų vykdomi viešų, ar privačių socialinės priežiūros institucijų, teismų, administracinės valdžios institucijų ar įstatymų leidėjo, pirmiausia būtų atsižvelgiama į geriausius vaiko interesus⁴¹. Be to, EŽTT pažymi, jog geriausi vaiko interesai nebūtinai sutampa su motinos ar tėvo interesais, nebent tiek,

³⁹ Valstybės Žinios, 1995, Nr. 60–1501.

⁴⁰ 2013 m. lapkričio 26 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *X prieš Latviją*. Nr. 27853/09. Para 38. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

⁴¹ *Ibidem*.

kiek sutampa kriterijai, kuriais remiantis priimamas geriausias vaiko interesus atitinkantis sprendimas⁴². Vaikų teisių Komitetas ypač yra pabrėžęs, kad atsižvelgiant į jų santykinę nebrandumą, maži vaikai yra priklausomi nuo atsakingų institucijų, kurios vertina ir atstovauja jų teises ir geriausias interesus, priimant sprendimus ar imantis veiksmų, kurie susiję su vaikų gerove, ir priimami atsižvelgiant į vaiko nuomones ir gebėjimus⁴³. Geriausių vaiko interesų apsaugos principas pakartojamas ir Konvencijos 9, 18, 20 ir 21 straipsniuose, kurie ypač reikšmingi, kai vaiko amžius nedidelis. Geriausių vaiko interesų apsaugos principas, kaip matysime, yra be galo svarbus ir nagrinėjamos temos kontekste. Prie jo dar ne kartą sugrįšime, tačiau šio principo esmė gali būti apibūdinama tokiu teiginiu: nepaisant to, kokių priemonių ar sprendimų yra imamasi su vaiku susijusiais klausimais, turi būti imamasi aktyvių pareigų, kurios ne tik apsaugotų pagrindines vaiko teises, tačiau ir skatintų vaiko augimą, vystymąsi ir gerovę, o taip pat nustatytų priemones, kurios padėtų asmenims, turintiems kasdienį kontaktą su vaiku, tinkamai įgyvendinti išvardintas pareigas. Tiesa, vaiko interesai nėra tapati sąvoka vaiko nuomonei, nes pastaroji gali prieštarauti vaiko interesams. Vaiko nuomonė teismui yra svarbi, tačiau neprivaloma. Konvencijos 12 straipsnyje įtvirtinama vaiko teisė būti išklausytam. Šis fundamentalus principas, kaip vėliau matysime, yra ypač svarbus nagrinėjamai temai, o jo reikšmė Europos Sąjungos civiliniame procese apskritai yra milžiniška. Pasak L. Kirche, vaiko teisė reikšti savo norus ir pažiūras yra radikaliausia Vaiko teisių konvencijos novacija vaiko saviraiškos laisvės sferoje⁴⁴.

Nagrinėjamos temos kontekste, ypač svarbi Konvencijos 9 straipsnio 1 dalis, pagal kurią, vaikas negali būti išskirtas su tėvais prieš jų norą, išskyrus

⁴² *Ibid.* para 100.

⁴³ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas (angl. *United Nations Committee on the Rights of the Child*). Oficialus tinklalapis: Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>>. General Comment No. 7 (2005) on Implementing child rights in early childhood. Plačiau apie geriausias vaiko interesus užtikrinančias priemones: 2010 m. liepos 6 d. EŽTT sprendimas *Neulinger ir Shuruk prieš Šveicariją*. Nr. 41615/07, para 49–55. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

⁴⁴ KIRCHE, L. *Child Participation: Challenges of Empowerment*. In: SAGATYS, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2006. P. 190.

atvejus, kai tai yra būtina, atsižvelgiant į vaiko interesus. Tais atvejais, kai vaikas išskiriamas su vienu ar abiem tėvais, jis turi teisę nuolat su jais bendrauti, išskyrus atvejus, kai tai nesuderinama su paties vaiko interesais. Vaikas, kurio tėvai gyvena skirtingose valstybėse, turi teisę, išskyrus ypatingas aplinkybes, nuolat ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais. Konvencijos 11 straipsnyje numatyta valstybių dalyvių pareiga kovoti su neteisėtu vaikų perkėlimu ir negrąžinimu iš užsienio. Tai apima ir vaikų grobimo – neteisėto išvežimo ir/ar negrąžinimo atvejus. Pažymėtina, jog visame disertaciniame tyrime, „vaiko grobimo“ sąvoka vartojama suteikiant jai tą pačią reikšmę, kokia suteikiama 1980 m. Hagos konvencijoje bei Reglamente Briuselis IIa ir visiškai atsiribojant nuo baudžiamosios teisės kriminalizuojamų veikų už vaiko grobimą. Ir nors apskritai „vaiko grobimo“ sąvoka yra daugiau sugalvota žiniasklaidos nei kilusi iš teisės⁴⁵, tačiau šiuolaikinėje Europos ir tarptautinėje teisėje ji yra daugiau nei gaji ir plačiai vartojama ne tik praktikoje, bet ir teisės aktuose.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog svarbiausia detalė nagrinėjamos temos kontekste yra ta, jog būtent 1989 m. Vaiko teisių konvencija davė pradžią autonominės tėvų pareigų bei geriausių vaiko interesų sąvokų atsiradimui tarptautiniame lygmenyje. 18 straipsnyje skelbiama ypatingai svarbi nuostata, jog valstybės Konvencijos dalyvės turi dėti visas pastangas, kad būtų pripažintas bendros ir vienodos tėvų atsakomybės už vaiko auklėjimą principas, o pagrindinis rūpestis būtų vaiko interesai. Apskritai, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija buvo pirmasis dokumentas, kuriame aiškiai apibrėžtos tėvų pareigos vaikams.

Šioje vietoje, nors ir ne chronologiškai, bet tikėtų paminėti 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – EŽTK)⁴⁶. Šios Konvencijos 6 straipsnis užtikrina teisę į teisingą ir sąžiningą teismo procesą. Nagrinėjamos temos plotmėje, kaip

⁴⁵ BEAUMONT, Paul R., McLEAVY, Peter E. *The Hague Convention on International Child Abduction*. Oxford University Press. 2004. P. 1.

⁴⁶ Įsigaliojo 1953 m. rugsėjo 3 d.

Lietuvos Respublika prisijungė prie EŽTK 1993 m. gegužės 3 d., o ratifikavo 1995 m. balandžio 27 d. įstatymu Nr.I-865. Valstybės Žinios, 1995, Nr. 40–987.

matysime, didelės svarbos turi ir Konvencijos 8 straipsnis, saugantis asmens asmeninį ir privatų gyvenimą. EŽTT bylos dėl šios straipsnio aiškinimo, kaip matysime, atskleidė tam tikrų problemų, kylančių bylose dėl tarptautinio vaikų grobimo. Be to, Europos Sąjunga yra pradėjusi prisijungimo prie šios Konvencijos procesą, todėl akivaizdu, kad Europos Sąjungos institucijos aiškiai ir nedviprasmiškai pripažįsta šio tarptautinio dokumento reikšmę ir svarbą šiuolaikinėje modernioje Europoje.

2000 m. gruodžio 7 d. Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija⁴⁷ – dar vienas naujas ir reikšmingas dokumentas tiek žmogaus teisių apskritai, tiek vaiko teisių apsaugos kontekste. Ši chartija, parengta kaip ES institucijų, nacionalinių parlamentų atstovų, teisininkų, universitetų darbuotojų ir pilietinės visuomenės atstovų konvencija, kaip rekomendacija ir pavyzdinis tekstas priimta 2000 m. gruodžio mėnesį Nicos Europos Vadovų Tarybos susitikime. Šiuo tekstu papildoma Europos Tarybos iniciuota EŽTK⁴⁸. Chartijoje pirmą kartą ES istorijoje viename tekste aprašomos visos pilietinės, politinės, ekonominės ir socialinės ES piliečių bei visų Sąjungos teritorijoje gyvenančių asmenų teisės⁴⁹. Nagrinėjamos temos plotmėje paminėtinas šios Chartijos 7 straipsnis, nustatantis, kad kiekvienas asmuo turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir komunikacijos slaptumas; o taip pat ypač reikšmingas 24 straipsnis, užtikrinantis pagrindines vaiko teises: tai yra, vaikai turi teisę į jų gerovei užtikrinti būtiną apsaugą ir globą. Jie gali laisvai reikšti savo nuomonę. Sprendžiant su vaikais susijusius klausimus, į jų nuomonę atsižvelgiama pagal jų amžių ir brandą. Minėto straipsnio antrojo dalyje pabrėžiama geriausių vaiko interesų svarba: visuose valstybės ar privačių institucijų veiksmuose, susijusiuose su vaikais, pirmiausia turi būti vadovaujama vaiko interesais, be

⁴⁷ OL C 83, 2010.3.30. p. 389–403.

⁴⁸ Europos Parlamento informacija. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/lt/0003f4e5/ES-pagrindini%C5%B3-teisi%C5%B3-chartija.html>>.

Be to, paminėtina, kad pasirašius Lisabonos sutartį, ES Pagrindinių teisių chartija įgijo privalomąją teisinę galią 25 valstybėms narėms. Jungtinei Karalystei ir Lenkijai taikoma leidžianti nukrypti nuostata.

⁴⁹ *Ibidem*.

to, pagal 24 straipsnio 3 dalį, kiekvienas vaikas turi teisę reguliariai palaikyti asmeninius santykius ir tiesiogiai bendrauti su abiem savo tėvais, jei tai neprieštarauja vaiko interesams. Taigi nuo 2007 m. įsigaliojusi Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija padėjo kertinį akmenį, įtvirtinant geriausių vaiko interesų apsaugos principą ir vėlesniuose dokumentuose. Akivaizdu, jog šios Chartijos reikšmė harmonizuojant klausimų, susijusių su vaikų teisėmis, sprendimo procedūras yra išties milžiniška, kadangi joje įtvirtintos gairės padeda užtikrinti, jog visi su vaiku ir šeimos vertybėmis susiję klausimai bus sprendžiami, atsižvelgiant į Chartijoje suformuluotus kertinius principus.

Viena naujesnių konvencijų, priimta Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos rėmuose, yra 1996 m. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje. Ši Konvencija gavo inspiraciją iš anksčiau disertacijoje aprašytos Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos⁵⁰. Lietuvos Respublikoje ji ratifikuota 2003–07–03 įstatymu IX–1686⁵¹, o įsigaliojo 2004–09–01. 1996 m. Hagos konvencija papildė 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų. 1996 m. Hagos konvencija galioja tarp ją ratifikavusių valstybių⁵². Ši Konvencija ir Reglamentas Briuselis IIa turi būti taikomi sistemiškai. Jei situacija susijusi su vaiko perkėlimu iš vienos Europos Sąjungos valstybės narės į kitą Europos Sąjungos valstybę narę, bus taikomas Reglamentas, tačiau jei iš Europos Sąjungos valstybės narės vaikas perkeliamas į trečiąją valstybę, kuri yra 1996 m. Hagos konvencijos dalyvė, tai bus taikoma ši Konvencija.

1996 m. Hagos konvencija turėjo nemažai įtakos Reglamento Briuselis IIa nuostatų priėmimui. Bene svarbiausia tai, jog abu dokumentai iš esmės

⁵⁰ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PINTENS, Walter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 72.

⁵¹ Valstybės žinios, 2003, Nr. 91(1)–4125.

⁵² Albanija, Airija, Armėnija, Australija, Austrija, Belgija, Bulgarija, Čekija, Danija, Dominikos Respublika, Ekvadoras, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Jungtinės Amerikos Valstijos, Juodkalnija, Kipras, Kroatija, Latvija, Lenkija, Lesotas, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Marokas, Monakas, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Rumunija, Rusija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Šveicarija, Ukraina, Urugvajus, Vengrija, Vokietija.

remiasi fundamentaliu geriausių vaiko interesų apsaugos principu (žr. Konvencijos preambulė ir Reglamento preambulės 12–13 p.). Be to, pavyzdžiui, Reglamento 10 straipsnio formuluotės yra perimtos iš Konvencijos 7 straipsnio. Iš 1996 m. konvencijos į Reglamentą yra perkeltas civilinių bylų, susijusių su tėvų pareigomis, apibrėžimas (Konvencijos 3 straipsnis, Reglamento 1 straipsnio 1 dalies b punktas bei 2 dalis). Reglamento 12 straipsnio 1 dalies nuostatos suformuluotos panašiai kaip ir Konvencijos 10 straipsnio 1 dalies nuostatos. Matyti, jog nemaža dalis Konvencijos nuostatų ištis labai panašios į Reglamento taisykles. Tačiau esti ir skirtumų: kai kurie iš jų, kaip matysime iš gilesnės Reglamento bei Konvencijos nuostatų analizės, iš tiesų yra esminiai. Pavyzdžiui, viena iš skirtumų yra ta, kad Konvencijoje pabrėžiama, jog priemonių vaiko asmeniui ar turtui apsaugoti valstybių Konvencijos dalyvių institucijos gali imtis tik tuo atveju, jei jų vidaus teisės aktai tai leidžia, nes Konvencija nenumato jurisdikcijos pagrindų santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos bylų nagrinėjimui. Tuo tarpu Reglamente nacionalinio tokių priemonių reglamentavimo nereikalaujama. Be to, kai kurios Konvencijos ir Reglamento nuostatos yra diametraliai priešingos. Pavyzdžiui, Reglamento 9 straipsnyje numatyta išimtis, kuomet buvusios vaiko įprastinės gyvenamosios vietos teismai išlaiko jurisdikciją tris mėnesius po teisėto vaiko perkėlimo į kitą valstybę narę (*perpetuatio fori* principas⁵³). Tuo tarpu pagal Konvenciją, jurisdikcija perduodama kitos valstybės Konvencijos dalyvės teismams vaiko persikėlimo momentu (5 straipsnio 2 dalis). Kaip teigiama *Lagarde* pranešime apie 1996 m. Hagos konvencijos taikymą, šioje konvencijoje, skirtingai nei Briuselis IIa Reglamente, netaikomas *perpetuatio fori* principas⁵⁴.

⁵³ šis principas dar vadinamas *perpetuatio iurisdictionis*, ir taikomas, kai nagrinėjant civilinę bylą pasikeičia vienas iš jurisdikcijos nustatymo kriterijų – pavyzdžiui, įprastinė gyvenamoji vieta. Šis principas fiksuoja momentą, kada teismui reikia įvertinti jurisdikcijos nustatymo kriterijus. Būtent tai yra kreipimosi į teismą momentas, nepaisant to, kad tam tikros aplinkybės vėliau pasikeičia.

⁵⁴ McELEAVY, Peter. *The 1996 Hague Convention Practice guide*. P. 14. LAGARDE, Paul. *Explanatory Report on the 1996 Hague Convention on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement and co-operation in respect of parental responsibility and measures for the protection of children*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.hcch.net/upload/expl34.pdf>>, para 41.

Kalbant apie Reglamento Briuselis IIa ir 1996 m. Hagos konvencijos sisteminį taikymą, reikia paminėti, jog pagal Reglamento 61 straipsnį, jei vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra valstybės Europos Sąjungos narės teritorijoje, tai bus taikomos Reglamento nuostatos. Tuo tarpu 1996 m. Konvencija bus taikoma, jei vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra ne Europos Sąjungos valstybėje narėje, bet trečiojoje valstybėje, kuri yra susitariančioji Konvencijos narė. Jei vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra valstybėje, kuri nėra Europos Sąjungos narė ir nėra susitariančioji 1996 m. Hagos konvencijos dalyvė, jurisdikciją nagrinėti klausimą dėl tėvų pareigų lems byla dėl santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos nagrinėjančio teismo vieta (Reglamento 12 straipsnis).

Reikėtų sutikti su literatūroje išsakoma nuomone, jog minėtų tarptautinės teisės aktų (1961 m. Hagos konvencijos, 1980 m. Hagos konvencijos, 1996 m. Hagos konvencijos bei Briuselis IIa Reglamento), reglamentuojančių šeimos teisės klausimus, taikymas yra itin komplikotas, trūksta aiškumo⁵⁵. Tai patvirtina tyrimo aktualumą ir būtinumą ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu. Atsižvelgiant į tai, kad Reglamente Briuselis IIa yra apgalvotai perimta nemažai 1996 m. Hagos konvencijos procesinių nuostatų, aiškinant Reglamentą drąsiai galima atsigręžti tiek į patį Konvencijos tekstą (kiek jo nuostatos sutampa su Reglamento taisyklėmis), tiek į jos *travaux préparatoire*⁵⁶ ir oficialius Konvencijos komentarus⁵⁷.

Paminėtina ir tai, jog 2001 m. rugsėjį buvo įsteigta Europos šeimos teisės komisija (angl. *Commission of European Family Law*, CEFL), kuri aktyviai darbuojasi, siekiant harmonizuoti šeimos teisę Europoje. Komisijos

McELEAVY, Peter. *Luxembourg, Brussels and now the Hague: Congestion in the Promotion of Free Movement in Parental Responsibility Matters*. Current Developments. Private International Law. International and Comparative Law Quarterly. Vol. 59, 2010. P. 505–519. P. 511.

⁵⁵ AHMAD, Tabrez. *Emerging Issues of Law in International Families*. March 8, 2012. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2018333>>.

⁵⁶ DUTTA, Anatol. *Child Law (International)*. In: The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Vol. 1, 2012. Oxford University Press, Great Britain. P. 174.

Opinion of Advocate General Juliane Kokott in ECJ case C–435/06, para 48.

⁵⁷ Pagrindinis iš jų yra Lagarde paaiškinamasis raportas dėl 1996 m. Hagos konvencijos taikymo. LAGARDE, Paul. *Explanatory Report on the 1996 Hague Convention on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement and co-operation in respect of parental responsibility and measures for the protection of children*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.hcch.net/upload/expl34.pdf>>.

nariai yra kompetentingi ir patyrę Europos valstybių šeimos teisės mokslininkai. Nors materialioji šeimos teisė iš esmės yra nacionalinių teisinių sistemų reglamentavimo objektas, tačiau procedūrinių taisyklių harmonizavimo tendencijos leidžia manyti, jog galbūt ateityje turėsime ir vieningą materialiąją šeimos teisę. Juo labiau, jog ir tarptautinė lyginamoji teisėtyra krypta šeimos teisės europeizacijos linkme⁵⁸.

Reikia paminėti ir tai, kad kai kalbame apie Baltijos valstybes (Latviją ir Estiją) ir Lietuvos Respublikos kaimynę Lenkiją, nepaisant to, kad Lietuvos Respublika yra sudariusi dvišalę sutartį su Lenkija⁵⁹ ir trišalę sutartį su Latvija bei Estija⁶⁰, tačiau kadangi šios valstybės yra Europos Sąjungos valstybės narės, tai dvišale ar trišale sutartimi galima vadovautis tik tuo atveju, kai netaikytini Europos Sąjungos teisės aktai (reglamentai). Galiojant Reglamentui Briuselis IIa ir Išlaikymo Reglamentui⁶¹, sprendžiant tarptautinius tėvų pareigų klausimus šiose valstybėse, minėtos dvišalė ir trišalė sutartys aktualumo nebeturi.

Apibendrinant pasakytina, jog esminiai klausimai, susiję su vaiko teisių apsauga ir tinkamu tėvų pareigų vaikams įgyvendinimu, istoriškai reglamentuojami jau seniai. Pirmieji žingsniai šioje srityje žengti Hagoje 1961 m., priimant Hagos konvenciją dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje. Ši Konvencija davė pradžią tolesnių priemonių įgyvendinimui, priimant tiek 1980 m. gegužės 20 d. Europos konvenciją dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei vaikų globos atnaujinimo, tiek 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų, tiek 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją bei 1996 m. Hagos konvenciją dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės,

⁵⁸ BOELE-WOELKI, Katharina. *The principles of European Family Law: Its Aims and Prospects*. Utrecht Law Review. Volume 1, Issue 2, December 2005. Igitur. P. 161. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=991556>.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos sutartis „Dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos, darbo ir baudžiamosiose bylose“. Valstybės Žinios, 1994, Nr. 14–234.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutartis „Dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių“. Valstybės Žinios, 1994, Nr. 28–492.

⁶¹ 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje. OL, L 007, 2009.1.10., p. 1–79.

pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje, galiausiai 2000 m. Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartiją. Ir nors Reglamento viršenybės principas Europos Sąjungos valstybėse narėse galioja visų minėtų konvencijų atžvilgiu, vis dėlto, akivaizdu, jog Hagos Tarptautinės Privatinės Teisės Konferencija ir Europos Sąjunga yra ne varžovai, bet mažų mažiausiai vienas kitą papildantys tarpvalstybiniai dariniai, kurių bendras indėlis į tarptautinės privatinės bei proceso teisės vienodinimą yra milžiniškas. Europos Sąjungos institucijų išorinė kompetencija įgalino ES prisijungti prie Hagos Tarptautinės Privatinės Teisės Konferencijos. Taigi visose sferose, kuriose valstybės narės, įstodamos į Europos Sąjungą, apribojo savo suverenitetą Europos Sąjungos naudai, pastaroji turi galių prisijungti prie įvairiausių tarptautinių konvencijų. Be to, pagal 2009 m. liepos 7 d. Europos Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 664/2009⁶², kuriuo nustatoma derybų dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių susitarimų dėl jurisdikcijos, teismo sprendimų ir nutarčių, susijusių su santuoka, tėvų atsakomybe ir išlaikymo prievolėmis, pripažinimo bei vykdymo ir išlaikymo prievolės taikytinos teisės bei tokių susitarimų sudarymo procedūra, Europos Sąjungos valstybėms narėms nustatomi apribojimai pavieniui savo nuožiūra jungiantis prie tarptautinių konvencijų šioje srityje, nes Europos Sąjunga yra perėmusi visą kompetenciją šioje sferoje⁶³, ir valstybėms narėms paliekamos tik labai ribotos galimybės,

⁶² OL L 200, 2009.7.31. p. 46–51.

⁶³ Kaip nurodoma šio Reglamento preambulės 8 punkte, susitarimų su trečiosiomis šalimis dėl konkrečių civilinės teisenos klausimų, priklausančių išimotinei Bendrijos kompetencijai, atveju turėtų būti sukurta suderinta ir skaidri procedūra, leidžianti valstybei narei iš dalies pakeisti galiojantį susitarimą arba derėtis dėl naujo susitarimo ir jį sudaryti, ypač jei Bendrija nepareiškė ketinimo pasinaudoti savo išorės kompetencija sudaryti susitarimą remiantis jau suteiktais derybų įgaliojimais arba numatomais derybų įgaliojimais. Ši procedūra neturėtų turėti įtakos Bendrijos išimotinei kompetencijai ir Sutarties 300 ir 307 straipsnių nuostatomis. Ji turėtų būti laikoma išimtinė priemone ir turėtų būti apribojama tiek taikymo srities, tiek laiko atžvilgiu.

Valstybė narė, norėdama gauti leidimą pradėti ar tęsti derybas dėl kokio nors tarptautinio susitarimo minėtoje srityje sudarymo su trečiąja valstybe, turi raštu kreiptis į Komisiją ir gauti jos leidimą (Reglamento preambulės 11 p.).

Apskritai šis Reglamentas taikomas susitarimams dėl klausimų, visiškai ar iš dalies priklausančių 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, ir 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos Reglamento (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje, taikymo sričiai, tiek, kiek šie klausimai priklauso išimotinei Bendrijos kompetencijai (Reglamento 1 str. 2 d.).

lydimos tam tikrų sąlygų, pradėti vienašališkai derėtis ar tęsti derybas dėl tarptautinių susitarimų su trečiosiomis valstybėmis ir/ar prie jų prisijungti.

Nepaisant ką tik aptartų ribojimų Europos Sąjungos valstybėms narėms laisvai prisijungti prie tarptautinių sutarčių vaiko teisių apsaugos ir šeimos teisės srityje (kiek tai patenka į Reglamento Nr. 664/2009 taikymo sritį), matyti, jog svarbiausi žingsniai šioje srityje jau žengti ir juos žengė būtent Europos Sąjunga ir Hagos Tarptautinės Privatinės Teisės Konferencija. Visuose pirmojoje šio tyrimo dalyje nagrinėtuose tarptautiniuose dokumentuose ypatingas dėmesys skiriamas geriausių vaiko interesų apsaugai, o tai, manytume, efektyviai suvienija visas tarptautines pastangas siekti fundamentalių vaiko teisių apsaugos tikslų ne tik Europos Sąjungos, bet ir tarptautiniu mastu. Šiuolaikinėje Europoje toks reglamentavimas, manytume, ištis yra pakankamas, o kiek jis šiandien yra efektyvus, sprendžiant ginčus dėl tėvų pareigų vaikams, bandysime išsiaiškinti nuodugniai nagrinėdami aktualių tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų nuostatas bei jų taikymo praktiką.

1.2 *Ginčų dėl tėvų pareigų vaikams sąvoka*

Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinėje teisėje ne visuomet rasime tiesioginį tėvų pareigų sąvokos atitikmenį, tačiau kriterijai, apibūdinantys tėvų pareigas ir tėvų atsakomybę yra iš esmės vienodi. Lietuvoje tėvų pareigas ir atsakomybę apibūdina tėvų valdžios sąvoka. Kalbant apie kitas Europos Sąjungos valstybes nares, pasakytina, jog pavyzdžiui, Graikijos nacionalinėje teisėje, tėvų pareigas apibūdina „tėvų globos“ sąvoka⁶⁴. Tačiau Graikijos teisininkai atkreipia dėmesį, kad nors tėvų pareigų sąvoka į graikų kalbą išversta vartojant tokį patį terminą kaip ir Graikijos civiliniame kodekse, tačiau „tėvų globos“ sąvoka nesutampa su Reglamente vartojama „tėvų pareigų“ sąvoka. Graikijoje, pavyzdžiui, tėvų pareigų turėtojo (–os) partneris (–ė), sudaręs santuoką arba esantis (–i) kohabitacijos santykiuose kartu su tėvų pareigų turėtoju (–a), gali įgyti tėvų pareigas partnerio ar partnerės vaikui tik jį įvaikindamas – tam reikalingas teismo sprendimas. Be to, Graikijoje nepripažįstamos jokios kitos formalizuotos partnerystės formos, išskyrus santuoką. Arba pavyzdžiui, pagal Graikijos teisę, vardo vaikui suteikimas patenka į tėvų globos sąvoką, o Reglamentas vardo vaikui suteikimą palieka už Reglamento reguliavimo srities ribų⁶⁵. Ispanija ir Italija savo nacionalinėse teisės sistemose neturi konkrečios sąvokos, kuri tiesiogiai atitiktų tėvų pareigų sąvoką pagal Reglamentą. Ispanija pranešime apie Reglamento taikymą savo valstybėje nurodo, jog tai gali sukelti problemų apibūdinant tėvų pareigas pagal Reglamentą, o Italija atkreipia dėmesį, jog Reglamento įgyvendinimas privertė įvesti šią naują sąvoką į nacionalinę teisės sistemą⁶⁶. Pažodinės tėvų pareigų sąvokos nėra ir Švedijos teisėje⁶⁷. Tuo tarpu Liuksemburge problemų šioje srityje nepastebima, kadangi tėvų pareigų sąvoka ir taip egzistuoja nacionalinėje teisės sistemoje, tik džiaugiamasi, jog įstatymų leidėjai bei teisės

⁶⁴ BOELE–WOELKI, Katharina, GONZALEZ BEILFUSS, Cristina. *Brussels II bis: Its Impact and Application in Member States*. Intersentia. Antwerpen – Oxford, 2007. P. 31.

⁶⁵ *Ibid.* P. 139.

⁶⁶ *Ibid.* P. 31.

⁶⁷ *Ibid.* P. 299.

taikytojai netruks įsisąmoninti tokią šiuolaikišką Reglamento terminiją⁶⁸. Kitose šalyse, pavyzdžiui Lenkijoje, gali būti susiduriama su tam tikrais sunkumais taikant Reglamentą, pagal kurį bendravimo teisės įeina į tėvų pareigų sąvoką, o pagal Lenkijos nacionalinę teisę – ne⁶⁹. Vokietijoje šiai sąvokai yra konkretus atitikmuo⁷⁰, apibūdinamas kaip tėvų atsakomybė (vok. *elterliche Verantwortung*) ir Reglamento sąvokose. Jungtinės Karalystės šeimos teisėje, tėvų atsakomybė (angl. *parental responsibility*) reiškia visas teises, pareigas, atsakomybes bei valdžią, kurią turi tėvas ar motina, ryšium su vaiku ir jo turtu⁷¹. Vis tik, sąvokų pažodinės atitikties nebuvimas kai kuriose teisinėse Europos Sąjungos valstybių narių sistemose nereiškia, jog tai turėtų kelti didelių sunkumų aiškinant ir taikant Reglamento Briuselis IIa nuostatas. Atsižvelgiant į tai, kad kriterijai, apibūdinantys tėvų pareigas ir tėvų atsakomybę visose Europos Sąjungos valstybėse narėse iš esmės yra panašūs⁷², tai reiškia, jog tėvų pareigos (atsakomybė) egzistuoja visose teisinėse sistemose ir yra visos prielaidos vienodam šios sąvokos aiškinimui. Nors tėvų pareigų sąvoka nebuvo įtvirtinta Briuselis II Reglamente, o prof. Alegria Borrás pranešime apie Konvencijos (1998 m. Konvencijos, kurios tekstas buvo transformuotas į Reglamentą Briuselis II) taikymą, buvo teigiama, jog tėvų atsakomybės sąvoka turi būti apibūdinama taip kaip teisinėje sistemoje tos valstybės narės, kurioje šis klausimas svarstomas⁷³, tačiau vis tik buvo

⁶⁸ *Ibid.* P. 31.

⁶⁹ *Ibid.* P. 242.

⁷⁰ RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1.* Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 810.

⁷¹ Children Act 1989, Section 3(1); HARRIS–SHORT, Sonia, MILES, Joanna. *Family Law. Text, Cases and Materials.* Oxford University Press, 2011. P. 655.

⁷² Svarbiausios teisės ir pareigos, kurios patenka į tėvų pareigų (atsakomybės) sąvokos koncepciją nurodomos šios: 1) vaiko auginimas; 2) ryšio su vaiku palaikymas; 3) vaiko apsauga ir išlaikymas; 4) vaiko auklėjimas; 5) vaiko išsimokslinimo apibrėžimas ir išsilavinimo suteikimas; 6) sprendimas dėl vaiko religijos; 7) sutikimas dėl medicininio vaiko gydymo; 8) sutikimas dėl vaiko santuokos sudarymo; 9) sutikimas dėl vaiko įvaikinimo; 10) draudimas išduoti vaikui piliečio pasą; 11) vaiko išvežimas iš valstybės ir sutikimas dėl vaiko emigracijos; 12) vaiko turto administravimas; 13) vardo vaikui suteikimas; 14) atstovavimas vaikui teisinėse procedūrose; 15) atsakomybė už mirusio vaiko kūno palaidojimą; 16) globėjo vaikui skyrimas. Sąrašas pagal LOWE, Nigel, DOUGLAS, Gillian. In: HARRIS–SHORT, Sonia, MILES, Joanna. *Family Law. Text, Cases and Materials.* Oxford University Press, 2011. P. 659–660.

Žinoma, ne visos minėtos teisės ir pareigos patenka į autonominę tėvų pareigų (atsakomybės) sąvoką pagal Europos Sąjungos Reglamentą Briuselis IIa (konkrečiai reikia žiūrėti Reglamento 1 str. 3 d.).

⁷³ BORRÁS, Alegria. *Explanatory Report on the Convention of 28 May 1998 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgements in Matrimonial Matters.* OJ C221/29, 1998.07.16.

tikimasi, jog ilgainiui išsivystys vieningas „tėvų atsakomybės“ sąvokos aiškinimas, nes ši sąvoka buvo inkorporuota į įvairias tarptautines konvencijas, tarp kurių ypač paminėtina 1996 m. Hagos konvencija⁷⁴, o galiausiai tai, ko buvo tikėtasi, ir įvyko.

Šiandien tėvų pareigų (atsakomybės) sąvokos aiškinimui pagal Europos Sąjungos teisę (ypatingai Reglamento Briuselis IIa nuostatų aiškinimui) svarbiausia pažymėti tai, jog ši sąvoka turi būti aiškinama autonomiškai⁷⁵. Autonominio Europos Sąjungos teisės aiškinimo principas reiškia, kad Europos Sąjungos teisė yra aiškinama neatsižvelgiant į Europos Sąjungos valstybių narių teisinės sistemas⁷⁶. Tai padeda užtikrinti autonomišką Europos Sąjungos teisės aiškinimą ir išlaikyti jo vienodumą visose Europos Sąjungos valstybėse narėse, kad nekiltų skirtingų Europos Sąjungos teisės nuostatų interpretacijų pavojus. Kaip pažymėjo Generalinė advokatė Juliane Kokkot teikdama savo išvadą *Hadadi* byloje, autonominis aiškinimas užtikrina, kad Reglamento jurisdikcijos taisyklės bus vienodai taikomos visose valstybėse narėse⁷⁷. Bendrijos teisės aktų atveju pirmenybė teikiama autonominiam, į nuostatų tikslą ir paskirtį orientuotam aiškinimui⁷⁸. Autonominio Europos Sąjungos teisės aiškinimo principą suformulavo ETT dar 1964 m. byloje *Mrs. M.K.H. Unger Hoekstra v. Bestuur der Bedrijfsvereniging voor Detailhandel en Ambachten* ir nuo to laiko nėra jokių abejonių dėl šio principo⁷⁹. Vėliau šis principas buvo išplėtotas aiškinant 1968 m. Briuselio konvencijos dėl

⁷⁴ SUMAMPOUW, Mathilde. *Parental Responsibility under Brussels II*. In: Private Law in the International Arena. Liber amicorum Kurt Siehr. T. M. C. Asser Institute, 2000. P. 730–731.

⁷⁵ RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 811.

Apie autonominio Europos Sąjungos teisės aiškinimo principą taip pat žr.: NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius 2009. P. 19–20.

⁷⁶ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius, 2009. P. 19.

⁷⁷ 2009 m. kovo 12 d. Generalinės advokatės Juliane Kokkot išvada byloje C–168/08, *Laszlo Hadadi (Hadady) v. Csilla Marta Mesko, santuokoje – Hadadi (Hadady)*, para 35. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁷⁸ *Ibid.*, para 37.

⁷⁹ ROTT, Peter. *What is the Role of the ECJ in EC Private Law? – A Comment on the ECJ judgments in Oceano Grupo, Freiburger Kommunalbauten, Leitner and Veedfald*. Hanse Law Review. Vol. 1. No. 1. 2005. P. 7. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.hanselawreview.org/pdf/Vol1No1Art1.pdf>>.

jurisdikcijos ir teismo sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose⁸⁰ nuostatas. Byloje *Mulox IBC v. Geels* ETT konstatavo, jog „autonominis teisės aiškinimas savarankiškai gali užtikrinti vienodą konvencijos taikymą, kurios tikslai apima jurisdikcijos taisyklių unifikuojimą, tam, kad kiek įmanoma būtų išvengta daugybės jurisdikcijos pagrindų nustatymo vienam ir tam pačiam teisiniui santykiui bei sustiprinti Bendrijoje įsikūrusių asmenų teisinę apsaugą, o tuo pačiu leidžiant ieškovui nesunkiai nustatyti teismą, į kurį reikia kreiptis, ir atsakovui numatyti kuriame teisme gali būti nagrinėjamas ieškinys prieš jį“⁸¹; tą patį Teismas pakartojo ir *Pugliese* byloje⁸². Vokietijos profesorius P. Rott nurodo, jog autonominis Europos Sąjungos teisės aiškinimas reiškia, jog yra tik vienas teisingas Europos Sąjungos teisėje vartojamos sąvokos aiškinimas ir jos prasmė turi būti atskleidžiama nepriklausomai nuo nacionalinių ar kitų tos pačios sąvokos aiškinimų⁸³. Kaip pabrėžia akademikas prof. habil. dr. V. Nekrošius, autonominio Europos Sąjungos teisės aiškinimo principas turi būti įgyvendinamas taikant teleologinį, sisteminių bei lyginamąjį teisės aiškinimo metodus ir turi būti pripažįstamas bendru Europos Sąjungos teisės aiškinimo principu (*ius commune*)⁸⁴. *Mercredi* byloje ETT taip pat pabrėžė vieningo ir unifikuoto Europos Sąjungos teisės aiškinimo svarbą. Cituodamas *Ekro*⁸⁵, *Nordania Finans and BG Factoring*⁸⁶ bei *A*⁸⁷ bylas, teismas konstatavo, jog „pagal nusistovėjusią teismo praktiką tiek iš vienodo Sąjungos teisės taikymo, tiek iš lygybės principo reikalavimų išplaukia, jog

⁸⁰ OJ 1978 L 304.

⁸¹ 1993 m. liepos 13 d. ETT sprendimas byloje C-125/92, *Mulox IBC v. Geels*, para 11. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁸² 2003 m. balandžio 10 d. ETT sprendimas byloje C-437/00, *Pugliese*, para 16. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁸³ ROTT, Peter. *What is the Role of the ECJ in EC Private Law? – A Comment on the ECJ judgments in Oceano Grupo, Freiburger Kommunalbauten, Leitner and Veedfald*. Hanse Law Review. Vol. 1. No. 1. 2005. P. 7. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.hanselawreview.org/pdf/Vol1No1Art1.pdf>>.

⁸⁴ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius, 2009. P. 19.

⁸⁵ 1984 m. sausio 18 d. ETT sprendimas byloje 327/82, *Ekro*, para 11. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁸⁶ 2008 m. kovo 6 d. ETT sprendimas byloje C-98/07, *Nordania Finans and BG Factoring*, para 17. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁸⁷ 2009 m. balandžio 2 d. ETT sprendimas byloje C-523/07, *A*, para 34. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

tuomet, kai Sąjungos teisės nuostatoje aiškiai nenukreipiama į valstybių narių teisę, taikomą norint nustatyti jos prasmę bei apimtį, jos turinys visoje Europos Sąjungoje paprastai turi būti aiškinamas autonomiškai ir vienodai, atsižvelgiant į nuostatos kontekstą ir nagrinėjamo teisės aktu siekiamą tikslą⁸⁸. Ši Teismo išvada yra kertinis autonominio Europos Sąjungos teisės aiškinimo pagrindas. Paskutinis, bet tikrai ne menkiausios svarbos aspektas, kad Europos Sąjungos antrinė teisė, negali būti aiškinama priešingai pirminei Europos Sąjungos teisei (ES steigimo ir veikimo sutartims). Be to, Reglamento aiškinimai negali prieštarauti Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijai. Taigi, priešingai nei teigia kai kurie teisės mokslininkai⁸⁹ (manytime jų kritika ETT atžvilgiu yra pernelyg aštri ir be svarių argumentų), ETT nesuteikia absoliutaus prioriteto laisvam teismo sprendimų judėjimui prieš pagrindines žmogaus teises. ETT vice pirmininkas, primindamas Reglamento preambulės 12 punktą, išsako argumentus *contra*: „ETT niekada neaiškina Briuselis IIa Reglamento nuostatų priešingai geriausiems vaiko interesams“⁹⁰.

Tėvų pareigų sąvoka perkelta iš 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos į 1996 m. Hagos konvenciją, o vėliau inkorporuota į Briuselis IIa Reglamentą (kaip jau minėta, Briuselis II Reglamente sąvokos apibrėžimo nebuvo) ir šiandien Europos Sąjungos civilinio proceso teisėje yra labai svarbi nagrinėjamos temos kontekste. Europos Sąjungos civilinio proceso teisės moksle sutariama, jog tėvų pareigas (atsakomybę) apibūdina šie kriterijai: globa, rūpinimasis, apsauga, asmeninių tarpusavio santykių palaikymas, rūpinimasis auklėjimu, ugdymu ir lavinimu, teisinis atstovavimas, vaiko gyvenamosios vietos nustatymas, vaiko turto administravimas⁹¹. Abstrakti tėvų

⁸⁸ 2010 m. gruodžio 22 d. ETT sprendimas byloje C-497/10 PPU, *Barbara Mercredi v. Richard Chaffe*, para 45. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁸⁹ BEAUMONT, Paul. R., WALKER, Lara. *Shifting the Balance Achieved by the Abduction Convention: the Contrasting Approaches of the European Court of Human Rights and the European Court of Justice*. Journal of Private International Law. August, 2011. Vol. 7., No. 2. P. 231–249. P. 248. Šie bendrosios teisės tradicijos mokyklos atstovai teigia, jog ETT yra pernelyg priklausomas nuo valstybių abipusio pasitikėjimo principo ir kartais stokoja valios atitaisant žmogaus teisių pažeidimus.

⁹⁰ LENAERTS, Koen. *The Interpretation of the Brussels II bis Regulation by the European Court of Justice*. L'Europe des droits fondamentaux. Melanges en Hommage a Albert Weitzel. Editions A. Pedone, Paris – France, 2013. P. 129–152. P. 132.

⁹¹ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PINTENS, Walter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 73.

pareigų sąvoka yra įtvirtinta Reglamento Briuselis IIa 2 straipsnio 7 dalyje, tačiau ji turi būti aiškinama sistemiškai kartu su Reglamento 1 straipsnio 1 dalies b punktu, 1 straipsnio 2 dalimi bei 3 dalimi. 1 straipsnio 2 dalyje pateikiamas pozityvus materialijų pagrindų katalogas, byloms, susijusiomis su tėvų pareigomis apibūdinti⁹², o 3 dalyje – negatyvūs pagrindai⁹³ (pavyzdinis sąrašas pagrindų, kuomet Reglamentas netaikomas). Kaip matyti, tėvų pareigų sąvoka pasirinkta kaip žymiai platesnė ir apimanti daugiau nei, pavyzdžiui, globa⁹⁴. Svarbu pabrėžti tai, jog tėvų pareigų (atsakomybės) turėtojai pagal Reglamentą gali būti ne tik tėvai, bet ir kiti asmenys⁹⁵. Be to, tėvų pareigoms egzistuoti ypač svarbu ir tai, jog vaikas turi būti nepilnametis. Nors Reglamente nepateikiama vaiko sąvoka, tačiau analizuojant tarptautinius dokumentus, akivaizdu, jog daugelis jų vaiku pripažįsta asmenį, nesulaukusį 18 metų. 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnis įtvirtina, kad vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. 1996 m. Hagos konvencijos 2 straipsnis nustato, kad Konvencija taikoma vaikams nuo jų gimimo momento, iki jiems sukanka 18 metų. Teisės doktrinoje išsakoma nuomonė, jog taikant Reglamentą, tinkamiausia būtų perimti neįsigaliojusios 1998 m. gegužės mėn. 28 d. Konvencijos 2 straipsnyje įtvirtintą nuostatą, jog pilnamečiu asmuo yra laikomas nuo 18 metų. Deja, ši nuostata Reglamente nėra įtvirtinta, todėl kiekvienu atveju sprendžiant, ar asmuo yra laikomas vaiku, siūloma vadovautis atitinkamos valstybės narės *lex fori*⁹⁶. Nacionaline teise šiuo atveju vadovautis

⁹² Šis pozityvių pagrindų sąrašas (angl. *whitelist*) yra pavyzdinis. Kaip pažymėjo ETT byloje C, formuluotės „gali būti“ vartojimas Reglamento 1 straipsnio 2 dalyje faktiškai reiškia, kad šioje nuostatoje pateikiamas sąrašas yra pavyzdinis. 2007 m. lapkričio 27 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-435/06, C; para 30. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.

⁹³ RAUSCHER, Thomas, *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 811.

⁹⁴ HAUSMANN, Rainer. *New International Procedure Law in Matrimonial Matters in the European Union*. European Legal Forum, Issue 4–2000/01, P. 271–279. P. 274.

⁹⁵ Šiuolaikinėje teisėje svarstomi ir dirbtinio apvaisinimo bei surogatinės motinystės aspektai, socialinė tėvystė ir pan. Minėti aspektai nėra šio disertacinio tyrimo objektas. Plačiau galima žiūrėti pvz. HERRING, Jonathan. *Family Law. Fifth edition*. Pearson Education Limited 2001, 2011. P. 322–393.

⁹⁶ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius, 2009. P. 81.

siūlo ir Jungtinės Karalystės mokslininkas prof. Peter McEleavy⁹⁷ bei Vokietijos teisės mokslininkas Solomon⁹⁸, tačiau, pavyzdžiui prof. Thomas Rauscher, siūlo nepilnametystės sąvokai suteikti autonominį aiškinimą⁹⁹. Kituose šaltiniuose nurodoma, jog yra dvi išeitys: arba vadovautis *lex fori*, arba vaiku laikyti asmenį iki 18 metų¹⁰⁰. Pritartume tai pozicijai, jog vis tik nepilnametystės sąvoka turėtų būti aiškinama autonomiškai. Tai leistų išvengti teismų ginčų dėl jurisdikcijos bei užtikrintų vienodą Reglamento taikymą valstybėse narėse. Be to, itin skatintina būtų peržiūrint Reglamentą įtvirtinti vaiko sąvoką Reglamento tekste prie visų sąvokų. Tai ne tik leistų užbaigti visas diskusijas šiuo klausimu, bet ir įneštų taip pageidaujamo šioje srityje aiškumo. Siūlytume vaiko sąvokai priskirti visus asmenis, kurie nėra sulaukę 18 metų, nepaisant to, ką numato nacionalinė teisė.

Vis dėlto, kitaip turėtų būti vaikų grobimo atvejais. 1980 m. Hagos konvencijos 4 straipsnis nurodo, jog Konvencija nebetaikoma, kai vaikui sukanka 16 metų. Atsižvelgiant į tai, kad Reglamento 11 straipsnis taikomas procesams, pradėtiems remiantis 1980 m. Hagos konvencija, kuri nebetaikoma, kai vaikui sukanka 16 metų, Reglamento nuostatos dėl vaikų grobimo taip pat turėtų būti taikomos tik vaikams iki 16 metų. Jei procesas buvo pradėtas vaikui neturint 16 metų, sukakus šiam amžiui, jis turi būti nutrauktas.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, siūlytume Reglamente įtvirtinti taisyklę, jog vaiku laikomas asmuo iki 18 metų, išskyrus vaikų grobimo atvejams taikomas taisykles, kurios taikytinos, kol vaikui sueina 16 metų. Praktiškai tai galėtų būti įgyvendinta papildant Reglamento 2 straipsnį 12 punktu ir jį išdėstant atitinkamai: „vaikas“ – asmuo iki aštuoniolikos metų, išskyrus vaikų grobimo atvejams taikomas taisykles, kurios taikytinos, kol vaikui sueina šešiolika metų.

⁹⁷ McELEAVY, Peter. *Luxembourg, Brussels and now the Hague: Congestion in the Promotion of Free Movement in Parental Responsibility Matters*. Current Developments. Private International Law. International and Comparative Law Quarterly. Vol. 59, 2010. P. 505–519. P. 508.

⁹⁸ In: RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 812.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ HESS, Burkhard. *Europäisches Zivilprozessrecht*. C.F. Müller Verlag, Heidelberg, 2010. P. 395.

Visų aukščiau minėtų nuostatų sisteminis aiškinimas ir sudaro autonominę tėvų pareigų sąvoką pagal Briuselis IIa Reglamentą. Taigi apibendrinant pasakytina, jog autonominė tėvų pareigų sąvoka apima visas teises ir pareigas, susijusias su vaiko asmeniu ar turtu ir apimančias globos, rūpybos, bendravimo ir panašias teises bei pareigas, kurios skiriamos, perduodamos, apribojamos ar atimamos fiziniam, juridiniam asmeniui arba institucijai teismo sprendimu, įstatymų nustatyta tvarka ar juridinę galią turinčiu susitarimu, o taip pat naudojimąsi tomis teisėmis ir pareigomis; tačiau neapima tėvystės (motinystės) nustatymo ar nuginklėjimo, įvaikinimo, vardo ar pavardės vaikui suteikimo, emancipavimo, išlaikymo pareigų, turto patikėjimo bei paveldėjimo nei priemonių, kurių imamasi dėl vaikų padarytų baudžiamosios teisės pažeidimų.

Šiame disertaciniame tyrime ginčai, kylantys dėl tėvų pareigų yra nesutarimai, kylantys tarp tėvų pareigų turėtojų, kurie pasiekia teismo nagrinėjimo stadiją. Pažymėtina, jog disertacinio tyrimo objektas neapima ikiteisminių stadijų ar neteisminių tokių ginčų nagrinėjimo procedūrų (nei derybų, nei tarpininkavimo, nei mediacijos, nei arbitražo).

1.3 Ginčų dėl tėvų pareigų vaikams reguliavimas Europos Sąjungoje

Europos Sąjungos sutarties 3 straipsnis¹⁰¹ (ES sutarties ex 2 straipsnis¹⁰²) įtvirtina, kad Sąjunga savo piliečiams siūlo vidaus sienų neturinčią laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kurioje užtikrinamas laisvas asmenų judėjimas. Be to, pagal šio straipsnio 3 dalį, Sąjunga sukuria vidaus rinką. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo¹⁰³ 26 straipsnio 2 dalyje (EB sutarties ex 14 straipsnis) apibūdinama, kas sudaro vidaus rinką – tai vidaus sienų neturinti erdvė, kurioje pagal Sutarčių nuostatas užtikrinamas laisvas prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas. Po Lisabonos sutarties pakeitimų Europos Sąjungos sutartyje bei Sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo nebevartojama bendrosios rinkos sąvoka, vietoje jos visur minima vidaus rinka¹⁰⁴. Būtent laisvas prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas, sudaro pamatines prielaidas tarptautinių šeimų kūrimui bei šios srities reguliavimo būtinumui Europos Sąjungoje.

Šiuolaikinis civilinis procesas neretai peržengia nacionalinių teisės sistemų ribas – daugėja ginčų, turinčių tarptautinį elementą, kuriems spręsti nacionalinės teisės aktų nepakanka. Didėjant Europos valstybių integracijai ir plečiantis ekonominiams santykiams, didėjant laisvo asmenų judėjimo Europos Sąjungoje mastams, vis dažniau kyla jurisdikcijų kolizijos situacijos, kuomet tą patį ginčą pretenduoja spręsti kelių valstybių narių teismai. Siekiant suvienodinti jurisdikcijos nustatymo taisykles ir taip išvengti kelių valstybių teismuose vykstančių procesų bei prieštaringų sprendimų priėmimo tuo pačiu klausimu, buvo būtina imtis priemonių Europos Sąjungos mastu įtvirtinant vienodas jurisdikcijos nustatymo taisykles.

¹⁰¹ OL, C 326, 2012.10.26.

¹⁰² OJ, C 306, 2007.12.17.

¹⁰³ OL, C 326, 2012.10.26.

¹⁰⁴ VĖGĖLĖ, Ignas. *Europos Sąjungos teisė. Vidaus rinkos laisvės, konkurencija ir teisės derinimas*. VĮ Registrų Centras. Vilnius, 2011. P. 25.

Šeimos teisės sritis Europos Sąjungos mastu pradėta reglamentuoti gana neseniai. Kultūriniai skirtumai, nevienodos šeimos tradicijos, skirtingos vertybės – visa tai lėmė gana ilgą Europos Sąjungos institucijų nesikišimą į šią sritį. Tačiau vis didėjantis Europos piliečių mobilumas, internacionalinių santuokų skaičiaus augimas, didėjantis mišrioms poroms gimstančių vaikų skaičius, o neretai ir tarptautinių porų skyrybos, galiausiai lėmė konvergenciją ir šeimos teisėje. Kita vertus, turint omenyje tai, jog nors šis sektorius anksčiau nebuvo Europos Bendrijos kompetencijoje, nes labiausiai buvo orientuojamasi į ekonominius dalykus¹⁰⁵, šeimos teisė ilgai netruko užsitikrinti vienos iš pirmaujančių pozicijos tarp sparčiausiai besivystančių Europos Sąjungos teisės sričių. Kaip parodė *Flash Eurobarometer* apklausa 2006 metų rudenį, du trečdaliai Europos Sąjungos piliečių tikisi, jog Europos Sąjunga ras būdų palengvinti šeimos bylų (ypatingai susijusių su vaiko globa), sprendimą kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse¹⁰⁶.

Pirmasis Europos Sąjungos institucijų priimtas dokumentas, palietęs santuokos klausimus buvo dar 1998 m. gegužės 28 d. priimta Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo su santuoka susijusiose bylose (vadinama Briuselis II konvencija). Tačiau šio dokumento įsigaliojimą suspendavo įsigaliojusi Amsterdamo sutartis¹⁰⁷ (nuo 1999 m. gegužės 1 d.). Pagal Amsterdamo sutartį Europos Sąjungos institucijos įgavo kompetenciją tiesiogiai reglamentuoti Europos Sąjungos civilinį procesą. 1997 m. Amsterdamo sutarties 65 straipsnis įgalino Europos Bendriją įgyvendinant ir vykdant savo *acquis*¹⁰⁸ vienodinti taikytinos teisės,

¹⁰⁵ BORRÁS, Alegria. *Lights and Shadows of Communitarisation of Private International Law: Jurisdiction and Enforcement in Family Matters with Regard to Relations with Third States*. In: *The External Dimension of EC Private International Law in Family and Succession Matters*. Edited by: MALATESTA, Alberto, BARIATTI, Stefania, POCAR, Fausto. Studi e Pubblicazioni Della Rivista di Diritto Internazionale Privato e Processuale. CEDAM, Italy, 2008. P. 99.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ BOELE-WOELKI, Katharina, GONZALEZ BEILFUSS, Cristina. *Brussels II bis: Its Impact and Application in Member States*. Intersentia. Antwerpen – Oxford, 2007. P. 4.

¹⁰⁸ *Acquis communautaire* (pranc.) (angl. *Community acquis* arba tiesiog *acquis*) – Europos Bendrijos teisė ir jos taikymo praktika, kuri apima tiek pirminę Europos Bendrijos teisę (t.y. visas Bendrijos steigimo sutartis), tiek antrinę Europos Bendrijos teisę (Bendrijos institucijų teisės aktus: reglamentus, direktyvas, sprendimus), taip pat taisykles, rezoliucijas, pozicijas, nuomones, teismų praktiką, bendruosius teisės principus, nepriklausomai nuo to, ar jie įtvirtinami rašytiniuose teisės aktuose). Paprastai šis prancūziškas terminas į kitas kalbas neverčiamas. Trumpumo dėlei gali būti vartojamas

teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo valstybėse narėse mechanizmus, (tačiau nebuvo kalbama apie joki materialinės teisės vienodinimą¹⁰⁹). 1999 m. Tamperėje susirinkusi Europos Vadovų taryba¹¹⁰ aiškiai išreiškė valią sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę. 2005–2010 m. Hagos programa numatė kaip prioritetą savitarpio pripažinimą, ragino ES imtis ryžtingų veiksmų šeimos teisės srityje: Komisija buvo paraginta pateikti teisinio reglamentavimo pasiūlymus išlaikymo, santuokinio turto, santuokos nutraukimo klausimais. Galiausiai 2010–2014 m. Stokholmo programoje buvo numatyta, kad savitarpio pripažinimo procedūros turi būti transformuotos į teismų sprendimų vykdymą be *exequatur* šeimos teisės srityje. Dar daugiau – laisvas teismų sprendimų judėjimas (be laisvo asmenų, kapitalo, prekių ir paslaugų judėjimo) turėtų tapti penktąja bendrosios rinkos laisve¹¹¹. Laisvo sprendimų judėjimo principo įgyvendinimas buvo vienas iš svarbesnių motyvų, dėl ko Reglamento šeimos klausimams projekto rengėjai nusprendė, jog yra būtina papildyti 1980 m. Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų reglamentavimą vaikų grobimo bylose Europos Sąjungoje. Akivaizdu, jog

tik terminas *acquis*. Tiksliausias pažodinis termino vertimas į lietuvių kalbą – „Bendrijos įgytis“. VAINIENĖ, Rūta. *Ekonomikos terminų žodynas*. Tyto alba, 2005.

Lietuva Europos Sąjungoje (www.euro.lt) tinklalapyje esančiame žodynelyje, kuris parengtas pagal EUROPA.eu tinklalapio terminų žodynelį papildomai nurodoma, jog prancūzišką posakį *acquis communautaire* galima interpretuoti kaip „ES tokia, kokia ji yra“. Kitaip tariant, tai yra ES valstybių bendrų teisių ir pareigų visuma. Lietuviškai neretai sakoma „Bendrijos/ES teisynas“, bet sąvoka *acquis* apima visas ES sutartis ir teisės aktus, deklaracijas ir rezoliucijas, su ES reikalais susijusius tarptautinius susitarimus ir ETT priimtus sprendimus, o taip pat veiksmus, kurių ES valstybių vyriausybės imasi „teisingumo ir vidaus reikalų“ srityje bei bendrojoje užsienio ir saugumo politikoje, tad kitas galimas vertimas yra „Bendrijos įgytis“ – t.y. ne tik teisės aktai, bet ir jų taikymas. Tai visa, kas pasiekta įgyvendinant Bendrijų steigimo sutartis, arba Bendrijos teisės būvis esamu momentu. Šalys kandidatės, kad galėtų įstoti į ES, turi perimti visą *acquis* ir persitvarkyti taip, kad ES teisė taptų jų nacionalinių teisės aktų dalimi.

¹⁰⁹ ŽUPAN, Mirela. *EU Enforcement Mechanisms Serving the Best Interest of a Child*. Kroatijos (įstojusios į ES 2013 m. liepos 1 d.), Osijek universiteto Teisės fakulteto docentės konferencijos pranešimas, skaitytas Mykolo Romerio universiteto, Teisingumo ministerijos bei Lietuvos apeliacinio teismo organizuotoje mokslinėje–praktinėje konferencijoje „Teismo sprendimų vykdymas kaip sąlyga efektyviai teisminei gynybai“, vykusioje 2013 m. spalio 24–25 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijoje.

¹¹⁰ 1999 m. spalio 15–16 d. Tamperės mieste, Suomijoje, vyko Europos Vadovų Tarybos susitikimas, kuriame apibrėžti tikslai sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę Europos Sąjungoje.

¹¹¹ ŽUPAN, Mirela. *EU Enforcement Mechanisms Serving the Best Interest of a Child*. Kroatijos (įstojusios į ES 2013 m. liepos 1 d.), Osijek universiteto Teisės fakulteto docentės konferencijos pranešimas, skaitytas Mykolo Romerio universiteto, Teisingumo ministerijos bei Lietuvos apeliacinio teismo organizuotoje mokslinėje–praktinėje konferencijoje „Teismo sprendimų vykdymas kaip sąlyga efektyviai teisminei gynybai“, vykusioje 2013 m. spalio 24–25 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijoje.

teismų sprendimų vykdymas be *exequatur* leidžia užtikrinti visišką teismų sprendimų judėjimo laisvę. Trumpai tariant, niekam nebekilo abejonių, jog valstybės narės pavieniui, tampa nebepajėgios išspręsti nacionalinių valstybių teritorijų ribas peržengiančius ginčus tarp Europos Sąjungoje gyvenančių asmenų. Taigi galiausiai Briuselis II konvencija buvo transformuota į tiesioginio taikymo aktą – 2000 m. gegužės 29 d. Europos Tarybos Reglamentą Nr. 1347/2000 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo (sutrumpintai vadinamą Reglamentu Briuselis II)¹¹². Konvencijos tekstas nebuvo žymiai pakeistas, transformuojant ją į Reglamentą¹¹³. Taip pirmą kartą Europos Sąjungos istorijoje buvo imtasi ryžtingų veiksmų vieningoms visai Bendrijai šeimos ginčų nagrinėjimo taisyklėms sukurti. Ir nors būta kritikos, jog priimant Reglamentą ne tiek siekta turėti praktikoje plačiai taikomą tarptautinį teisės aktą, kiek turėti šeimos santykius Europos Sąjungos mastu reglamentuojantį teisės aktą apkritai¹¹⁴, Reglamentas Briuselis II įsigaliojo 2001 m. kovo 1 d. Nors tėvų atsakomybės klausimai numatyti kaip tam tikras gretutinis klausimas šalia santuokinių klausimų, kurie užėmė pirmąją vietą Reglamente, pradėjus taikyti Reglamentą praktikoje, Pandoros skrynia atsidarė¹¹⁵.

Viena problema kilo iš karto: pagal šį Reglamentą vaikai, gimę nesusituokusiems asmenims, o taip pat vaikai, kurie nėra bendri abiem tėvams, likdavo už teisinio reguliavimo ribų. Reikia pažymėti, jog pastaruoju metu apskritai buvo imtasi nemažai iniciatyvų, kad būtų sulygintos santuokoje ir ne santuokoje gimusių vaikų teisės¹¹⁶. Reglamentui Briuselis II dar nespėjus

¹¹² OJ, L 160, 2000.6.30.

¹¹³ BOELE-WOELKI, Katharina, GONZALEZ BEILFUSS, Cristina. *Brussels II bis: Its Impact and Application in Member States*. Intersentia. Antwerpen – Oxford, 2007. P. 5.

¹¹⁴ McELEAVY, Peter. *Brussels II bis: Matrimonial Matters, Parental Responsibility, Child Abduction and Mutual Recognition*. International and Comparative Law Quarterly. Vol. 53, 2004. P. 505.

¹¹⁵ FRANCQ, Stéphanie. *Parental Responsibility under "Brussels II"*. ERA Forum. P. 54–72. P. 54.

¹¹⁶ Viena iš valstybių lyderių šioje srityje minima N.Zelandija, kuri dar 1969 m. Įstatymu dėl vaikų statuso numatė, jog nesusantuokiniai vaikai turėtų būti tokioje pat teisinėje padėtyje kaip ir santuokiniai. Europos mastu 1975 m. priimta Europos konvencija dėl vaikų, gimusių ne santuokoje, teisinio statuso, iš valstybių narių (kurių yra 21) reikalauja, kad būtų panaikinama bet kokia tokio pobūdžio diskriminacija. Nuoroda daroma tiesiogiai ir į 1989 m. JT Vaiko teisių konvencijos 2 straipsnio 2 dalį. EŽTT taipogi pripažįsta, jog nesusantuokinių vaikų diskriminacija (byla paveldėjimo teisės srityje:

įsigalioji, 2000 m. liepos 3 d., Prancūzija atkreipė dėmesį į šį trūkumą ir pasiūlė jį pašalinti¹¹⁷. Teisinio reglamentavimo spraga buvo užpildyta 2003 m. lapkričio 27 d. priimant naująjį Europos Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo, panaikinantį Reglamentą Nr. 1347/2000. Briuselis Ia Reglamentas yra taikomas ir nesusituokusių tėvų vaikams bei vieno iš sutuoktinių vaikui ar vaikams. Išlaikymo klausimai tuo tarpu buvo palikti Briuselis I Reglamento reguliavimo sričiai, o 2008 m. gruodžio 18 d. buvo priimtas atskiras Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje (sutrumpintai Išlaikymo Reglamentas)¹¹⁸, skirtas išlaikymo pareigoms reglamentuoti. Be to, Europos Sąjunga taip pat yra prisijungusi prie 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų ir kitokių šeimos išlaikymo išmokų išieškojimo¹¹⁹ bei 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos Protokolo dėl išlaikymo prievolės taikytinos teisės¹²⁰.

Iki 2007 m. ETT nenagrinėjo bylų pagal Reglamentų Briuselis II ir Briuselis Ia nuostatas (buvo suformuluotas tik vienas kreipimasis iš Vokietijos teismo dėl Reglamento Briuselis II 2 straipsnio 1 dalies a punkto suderinamumo su Europos Bendrijos Sutarties 12 straipsniu, tačiau jis taip ir neperduotas nagrinėti ETT, o vėliau buvo priimtas Reglamentas Briuselis Ia ir byla liko neišnagrinėta¹²¹). Įsigaliojus naujam Briuselis Ia Reglamentui, bylų tiek nacionaliniuose valstybių narių teismuose, tiek pasiekiančių ir ETT kasmet vis daugėja. Ypač reikšminga ir naudinga yra pastarojo Teismo praktika,

Marckx prieš Belgiją 1979) pažeidžia EŽTK 8 ir 14 straipsnius. In: BEAUMONT, Paul. R., McELEAVY, Peter, *Private International Law*. Anton A.E. third ed. by P.R. Beaumont and P.McElevy, SULI, 2011. P. 785.

¹¹⁷ RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. Erwägungsgründe, Einl. Brüssel I a–VO 2.

¹¹⁸ OL, L 007, 2009.1.10., p. 1–79. Įsigaliojo 2011 m. birželio 18 d.

¹¹⁹ OL, L 192, 2011.7.22, p. 51–70. Europos Sąjunga prisijungė prie Konvencijos 2011 m. kovo 31 d. Europos Tarybos sprendimu, tačiau Konvencija dar nėra įsigaliojusi.

¹²⁰ OL, L 331, 2009.12.16, p. 19–23. Europos Sąjunga prisijungė prie Protokolo 2009 m. lapkričio 30 d. Europos Tarybos sprendimu, tačiau Protokolas dar nėra įsigaliojęs.

¹²¹ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, et al. *Brussels II bis Regulation* Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 39.

kadangi šis Teismas turi išimtinę kompetenciją aiškinti Europos Sąjungos teisę (preliminarus nutarimo procesas¹²²). Viena iš pagrindinių ETT užduočių – užtikrinti, kad bus paisoma teisinio tikrumo (angl. *legal certainty*) principo. Taigi, kiekvienam atvejui „subalansuotos–traktuotės“, kurias būtų sunku nuspėti, tikrai nėra tas tinkamas bylų sprendimo ETT būdas¹²³. Svarbu pažymėti, kad preliminarusis sprendimas būna adresuotas ne bylos šalims, o besikreipiančiam valstybės narės teismui ir tik vėlesnis nacionalinio teismo sprendimas gali tiesiogiai įtakoti bylos šalių teises ir pareigas¹²⁴. 2007–2009 m. ETT pasiekdavo vos keletas bylų, o 2010 m. jau priimti net 6 sprendimai¹²⁵, taigi kasmet bylų vis daugėja. Dar viena priežastis, lėmusi Reglamento Briuselis IIa priėmimą – geroji Hagos konvencijų vaikų teisių apsaugos srityje taikymo praktika¹²⁶ (turima omenyje ypač 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų). Europoje praktikuojantys teisininkai susiduria su tam tikra tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių tėvų pareigų vaikams klausimus, taikymo konkurencija. Dar daugiau – minėti teisės aktai (Reglamentas bei konvencijos) turi koegzistuoti su nacionalinių

¹²² ETT kompetencija šioje srityje įtvirtinta dar 1951 m. Europos anglų ir plieno Bendrijos sutarties 41 straipsniu; vėliau 1957 m. Romos sutarties 234 straipsnis (ex 177 straipsnis) galutinai įtvirtino preliminarus nutarimo procedūrą Europos teisiniame žemėlapyje. Tokiu būdu šešios valstybės Europos Bendrijos steigėjos suteikė savo nacionaliniams teismams teisę, o tam tikrais atvejais ir prievolę kreiptis preliminarus nutarimo. Reikia pabrėžti, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas priimdamas prejudicinį sprendimą neišsprendžia konkrečios bylos, o tik pateikia Europos Sąjungos teisės išaiškinimus, kurie tampa privalomais ne tik tą konkrečią bylą nagrinėjančiam Europos Sąjungos valstybės narės teismui, bet ir visų kitų Europos Sąjungos valstybių narių teismams. Be to, svarbu tai, kad įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, preliminarus nutarimo į ETT gali kreiptis ne tik Aukščiausieji ES valstybių narių teismai, kurių sprendimai jau nebegali būti skundžiami nacionalinėje valstybėje narėje (kaip buvo anksčiau pagal ES Sutarties 68 str.), bet ir bet kuris ES valstybės narės teismas (net ir pirmosios instancijos teismas), jeigu jam kyla ES teisės aiškinimo klausimas (Sutarties dėl ES veikimo 267 str. 2 d.).

Plačiau apie ETT kompetenciją šioje srityje taip pat galima žiūrėti: NORKUS, Rimvydas, PRAPIESTYTĖ, Deimilė, VALANČIUS, Virgilijus. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. Teisinės informacijos Centras, Vilnius, 2005. P.73–122.

BROBERG, Morten, FINGER, Niels. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Oxford University Press, 2010. P. 1–3.

¹²³ LENAERTS, Koen. *The Interpretation of the Brussels II bis Regulation by the European Court of Justice*. L'Europe des droits fondamentaux. Melanges en Hommage a Albert Weitzel. Editions A. Pedone, Paris – France, 2013. P. 129–152. P. 131.

¹²⁴ BROBERG, Morten, FINGER, Niels. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Oxford University Press, 2010. P. 2.

¹²⁵ DUTTA, Anatol, SCHULZ, Andrea. *Erste Meilensteine im europäischen Kindschaftsverfahrensrecht: Die Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs zur Brüssel-IIa-Verordnung von C bis Mercredi*. Zeitschrift für Europäisches Privatrecht (ZEuP), No. 3/2012. P. 526.

¹²⁶ BOELE-WOELKI, Katharina, GONZALEZ BEILFUSS, Cristina. *Brussels II bis: Its Impact and Application in Member States*. Intersentia, 2007. Antwerpen–Oxford. P. 8.

valstybių vidaus teisės normomis. Tai tikrai neprisideda prie viso šio komplekso teisės aktų taikymo aiškumo ir savaime negali palengvinti Europos piliečių gyvenimo¹²⁷. Šios tendencijos rodo, jog tiek Reglamento, tiek aptartų konvencijų aiškinimas ir taikymas yra išties sudėtingas procesas, reikalaujantis specialių kompleksinių žinių. Būtent ETT yra ta institucija, iš kurios tikimasi daug – kad bus atskleistas Briuselis IIa Reglamento ir kitų daugiašalių tarptautinių konvencijų vaikų teisių apsaugos srityje santykis. Todėl ETT bylų analizė disertacinio tyrimo metu labiausiai padės atskleisti Reglamente Briuselis IIa įtvirtintų taisyklių aiškinimo ir taikymo specifiką. Kaip jau minėta, aiškinant Europos Sąjungos teisę, turi būti vadovaujamasi autonominio Europos Sąjungos teisės aiškinimo principu.

Kai kalbame apie šeimos teisę, Europos Sąjungoje *de lege lata* turime tik procesinių taisyklių harmonizavimą¹²⁸, kadangi materialinė šeimos teisė skirtingose Europos Sąjungos valstybėse narėse yra grįsta skirtingomis vertybėmis dėl skirtingų tradicijų kultūrų, šeimos sampratų, todėl yra labai sunkiai „pasiduodanti“ harmonizavimui ir vargu ar šiandien galime svajoti apie materialiosios šeimos teisės harmonizavimo idėją. Savarankiška šeimos teisė apibūdinama kaip konservatyviai progresuojanti (judanti pirmyn) dėl vidinių (nacionalinių) ir tarpvalstybinių nesutarimų. Trūksta bendrumo nustatant pagrindines vertybes tokiose ideologinėse srityse kaip santuokos nutraukimas, tos pačios lyties asmenų santuokos bei įvaikinimas ir nesantuokinės partnerystės. Tai yra priežastis, dėl ko nei EŽTT, nei ETT nenori išvystyti bendros sąvokos, kuri būtų mažiausias (išėtinis) minėtų vertybių bendravardiklis¹²⁹.

Pagrindiniai galiojančio Reglamento Briuselis IIa tikslai gerai atsispindi analizuojant jo preambulę. Esmingiausia tai, jog šiuo Reglamentu siekiama užtikrinti abipusio pripažinimo principą, egzekvatūros atsisakymą (nors ir ne visišką) bei laisvą teismų sprendimų judėjimą Europos Sąjungos valstybėse

¹²⁷ *Ibid.* P. 40.

¹²⁸ MEEUSEN, Johan, PERTEGÁS, Marta, STRAETMANS, Gert, SWENNEN, Frederik. *International Family Law for the European Union*. Intersentia, Antwerpen–Oxford, 2007. P. 15.

¹²⁹ *Ibid.* P. 3.

narėse. Be to, šiuo teisės aktu siekiama palengvinti teisminę tam tikrų kategorijų šeimos bylų nagrinėjimo procedūrą ją suvienodinant Europos Sąjungos mastu. Supaprastinus jurisdikcijos nustatymo taisykles, tuo pačiu būtų išvengta ir brangaus bei besaikio bylinėjimosi¹³⁰. Efektyvus Reglamento tikslų įgyvendinimas neabejotinai užtikrintų Europos Sąjungos valstybėse gyvenančių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą, o taip pat ir teisėtą sutuoktinių, tėvų bei tėvių interesų įgyvendinimą Bendrijos viduje. Tai lemtų, jog būtų įgyvendintas vienas iš esminių Europos Sąjungos siekių – laisvas teismų sprendimų judėjimas vykėtų sklandžiai. Ne mažiau svarbu tai, jog taisyklės, įtvirtintos Reglamente yra suformuluotos kuo labiausiai atsižvelgiant į vaiko interesus, ypač artumo kriterijų. Kaip jau anksčiau minėta, siekiama, kad vaikas būtų kuo mažiau apsunkintas vykstančio proceso. Reglamentas net įtvirtina apskritai dėl galimo *forum shopping*¹³¹ Europos Sąjungos teisės aktuose nepripažįstamą *forum non conveniens*¹³² doktriną, tiesa, kiek modifikuotą jos versiją. Pagal Reglamentą, ypač skatinamas yra centrinių institucijų bendradarbiavimas, įskaitant ir siekį, jog ginčai dėl tėvų pareigų būtų sprendžiami taikiai, dar pirminėse jų stadijose.

Praktikoje Reglamentas Nr. 2201/2003 turi net keletą pavadinimų: Briuselis Ila, Briuselis I Ib, Briuselis I Ibis, Briuselis pataisytas (angl. *revised*), Briuselis I Iter, naujasis Briuselis II Reglamentas. Būtų tikslingiau pakoreguoti paties Reglamento ilgąjį pavadinimą, nurodant ir sutrumpintą pavadinimą, kad praktikoje nekiltų nesusipratimų. Juo labiau, kad tokiu keliu jau buvo nueita,

¹³⁰ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 43.

¹³¹ *forum* pirkimas (angl. *forum shopping*, kai kur – *forum running*) – elgesys, kai bylos šalis ar šalys, pasirinkdamos, kurios valstybės teismuose bus nagrinėjama byla, siekia iš tokio pasirinkimo naudos (tiek materialios, tiek nematerialios – pavyzdžiui, žyminio mokesčio dydis, bylos nagrinėjimo trukmė, paprastesnė sprendimo įvykdymo tvarka). Kartais *forum shopping* yra ne kas kita, kaip paslėptas taikytinos teisės pasirinkimas (angl. *law shopping*) siekiant išvengti imperatyvių tam tikros valstybės normų taikymo. PARK, W. W., *International Forum Selection*. Boston, Hague, Kluwer Law International, 1995. P. 8–15. In: MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Justitia, Vilnius, 2001. P. 160–161.

¹³² Netinkamo *forum*, arba netinkamos jurisdikcijos (angl. *forum non conveniens*) doktrinos esmę apibūdina du teiginiai: 1) teismo diskrecija, sprendžiant tarptautinės jurisdikcijos klausimą, atsisakyti priimti pareiškimą ir nagrinėti bylą, jei ši labiau susijusi su užsienio valstybe; 2) atsakovo galimybė panaudoti kaip procesinę gynybos priemonę teiginį, kad teismas neturėtų nagrinėti bylos, nes ji su šia valstybe nesusijusi, todėl turi būti nagrinėjama kitos valstybės teismuose. In: MIKELĖNAS, Valentinas, *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Justitia, Vilnius, 2001. P. 161.

vienodinant tarptautinę privatinę teisę (Reglamentai Roma I ir Roma II). Literatūroje teigiama, jog didžiausia blogybė, kai Briuselis IIa Reglamentas vadinamas tiesiog savo pirmtako pavadinimu Briuselis II¹³³. Šių Reglamentų reguliavimo sritys (*ratione materiae*) skiriasi, antrojo – plačiau apimanti, dėl to jie jokių būdu neturėtų būti painiojami. Dar daugiau – skiriasi ir šių teisės aktų taikymas laiko atžvilgiu (*ratione temporis*). Manytina, jog įtvirtinus vieningą sutrumpintą Reglamento pavadinimą, Europos teisės praktikams būtų lengviau susikalbėti ir nekiltų jokių nesusipratimų.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima apibendrinti, jog ryžtingi žingsniai, siekiant Europos Sąjungos vidaus rinkoje užtikrinti laisvą asmenų judėjimą, o taip pat laisvą teismų sprendimų judėjimą ir jų pripažinimą, jau yra žengti. Šeimos teisė bei procedūros, skirtos ginčų dėl tėvų pareigų nagrinėjimui valstybėse narėse palengvinti, drąsiai vienodinamos Europos Sąjungos mastu: akivaizdus to įrodymas yra priimtas jau antras dokumentas – Reglamentas Briuselis IIa – šioje srityje. Prie viso to reikšmingai prisideda gausėjanti ETT praktika dėl Reglamento Briuselis IIa nuostatų aiškinimo. Negana to, prie šeimos teisės europeizacijos prisideda ir Europos Sąjungos teisės mokslininkai, plėtodami teisės doktriną ginčų dėl tėvų pareigų vaikams srityje.

¹³³ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 21.

II. JURISDIKCIJOS TAISYKLĖS BYLOSE DĖL TĖVŲ PAREIGŲ VAIKAMS EUROPOS SĄJUNGOJE

2.1 Reglamento Briuselis IIa taikymo ribos byloms dėl tėvų pareigų vaikams

Kaip jau minėta anksčiau, bylos dėl tėvų pareigų Europos Sąjungoje nagrinėjamos vadovaujantis Reglamento Briuselis IIa nuostatomis. Kad byla patektų į Reglamento taikymo sritį, ginčas turi būti susijęs bent su dviem skirtingomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis (išskyrus Daniją, kuriai Reglamentas netaikomas). Vien nacionaliniai ginčai nepatenka į šio Reglamento taikymo sritį. Tačiau dėl vis didėjančios Europos Sąjungos piliečių migracijos valstybėse narėse, nenumaldomai didėja tarptautinių šeimų ir jose gimstančių vaikų skaičius, o kartu su šiuo reiškiniu randasi ir daug besiskiriančių porų, kurios nesutaria dėl bendravimo su vaiku ir kitų su tėvų pareigomis susijusių klausimų. Pasitaiko nemažai ir neteisėto vaikų išvežimo iš jų buvusių įprastinių gyvenamųjų vietų atvejų. Reglamentas buvo priimtas 2003 m. lapkričio 27 d., formaliai įsigaliojo 2004 m. rugpjūčio 1 d., o pilna apimtimi – nuo 2005 m. kovo 1 d. Juo ypač siekta nustatyti bendras bylų jurisdikcijos nustatymo taisyklės¹³⁴ Europos Sąjungos valstybėse narėse, taip ne tik palengvinant teisminį šeimos ginčų nagrinėjimą, tačiau ir užkertant kelią brangiam ir besaikiam bylinėjimuisi. Dar 2003 m. Jungtinėje Karalystėje nagrinėtoje santuokos nutraukimo byloje teisėjas Thorpe L.J. vaizdingai nurodė: „pora, kuri pirmiausia bylinėjasi dėl vietos, kurioje norėtų bylinėtis iš esmės, yra prakeikta. Tik turtingieji gali sau leisti užsiimti tokiomis

¹³⁴ Reikia pažymėti, kad Reglamente nėra taikytinos teisės taisyklių, nes tai *de lege lata* procesinės taisyklės reglamentuojantis teisės aktas. Kita vertus, Reglamento taikymas netiesiogiai lemia ir taikytiną teisę, kadangi nustačius jurisdikciją pagal Reglamentą, automatiškai nusprendžiama ir dėl taikytinos jurisdikciją turinčio teismo valstybės narės teisės.

kvailystėmis“¹³⁵. Minėtoje byloje vien Jungtinėje Karalystėje bylinėjantis dėl bylos jurisdikcijos žmona pagal pateiktas sąskaitas jau buvo įsiskolinusi per 153.000 Jungtinės Karalystės svarų už teisinės paslaugas. Vyro patirtos išlaidos buvo 108.000 svarų. Tuo tarpu ginčijant Vokietijos teismų jurisdikciją žmona išleido 11.000 svarų, o vyras 2.600 svarų. Visų šių išlaidų būtų galima išvengti vadovaujantis vieningomis jurisdikcijos nustatymo taisyklėmis, kurias įtvirtina Reglamentas Briuselis IIa, tačiau bylos nagrinėjimo metu Reglamentas dar nebuvo taikomas.

Reglamento taikymui svarbu apibrėžti jo taikymo ribas *ratione matēriae*¹³⁶, *ratione persōnae*¹³⁷ ir *ratione tēmporis*¹³⁸, o taip pat *ratione loci*¹³⁹. *Ratione matēriae* reglamento taikymo ribos apibrėžiamos jo 1 straipsnyje nurodant, kokio pobūdžio civilinėms byloms taikomas šis Reglamentas, bei to paties straipsnio 2 dalyje patikslinant, su kuo konkrečiai gali būti susijusios civilinės bylos, patenkančios į Reglamento taikymo sritį. Dar daugiau – 1 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kokioms byloms Reglamentas netaikomas. Negatyviosios Reglamento taikymo ribos apibrėžia, jog Reglamentas netaikomas tėvystės (motinystės) nustatymui ar nuginklėjimui, sprendimams dėl įvaikinimo, pasirengimo įvaikinimui priemonėms arba įvaikinimo panaikinimui ar atšaukimui, vardo ir pavardės vaikui suteikimui, nepilnamečio emancipavimui, išlaikymo pareigoms¹⁴⁰, turto patikėjimo sutartims ar paveldėjimui bei priemonėms, kurių imamasi dėl vaikų padarytų baudžiamosios teisės pažeidimų. Pažymėtina, jog šio disertacinio tyrimo objektas apima tik civilines bylas, susijusias su tėvų pareigų skyrimu,

¹³⁵ *Wermuth v. Wermuth*, 2003, EWCA, Thorpe L.J. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.bailii.org>>.

¹³⁶ lot. *dėl aplinkybių, susijusių su svarstymo objektu*. In: VELIČKIENĖ, Aleksandra, Teresė. *Ratio scripta. Lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 82.

¹³⁷ lot. *dėl aplinkybių, susijusių su asmeniu, apie kurį kalbama*. In: VELIČKIENĖ, Aleksandra, Teresė. *Ratio scripta. Lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 82.

¹³⁸ lot. *atsižvelgiant į laiką*. In: VELIČKIENĖ, Aleksandra, Teresė. *Ratio scripta. Lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 82.

¹³⁹ lot. *dėl aplinkybių, susijusių su tam tikra vieta*. In: VELIČKIENĖ, Aleksandra, Teresė. *Ratio scripta. Lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 82.

¹⁴⁰ Išlaikymo pareigoms taikomas Europos Tarybos (EB) reglamentas Nr. 4/2009, vadinamasis Išlaikymo reglamentas.

naudojimusi jomis, perdavimu, apribojimu ar atėmimu, kaip nurodyta Reglamento 1 straipsnio 1 dalies b) punkte. Tėvų pareigos Reglamente suprantamos labai plačiai, o tai yra sveikintinas žingsnis, nes leidžia Reglamentui būti plačiai taikomu teisės aktu¹⁴¹. Be to, kaip pabrėžia dr. V. Vėbraitė, Reglamentui taikyti neturėtų turėti įtakos tai, kad tam tikras tėvų pareigos vaikui reglamentavimas pagal valstybės narės nacionalinę teisę yra priskiriamas viešajai teisei – vis tiek taikytinos Reglamento nuostatos¹⁴². Šitai 2007 metais patvirtino ir ETT byloje C, konstatuodamas, kad „civilinių bylų“ sąvoka turi būti aiškinama atsižvelgiant į Reglamento tikslus – jei sprendimai paimti vaiką ir jį įkurdinti, kurie tam tikrose valstybėse narėse priskiriami viešosios teisės sričiai, vien dėl šios priežasties būtų pašalinti iš šio Reglamento taikymo srities, tai akivaizdžiai pažeistų patį sprendimų dėl tėvų pareigų abipusio pripažinimo ir vykdymo tikslą¹⁴³. Be to, ETT A byloje pabrėžė, kad „civilinių bylų“ sąvoka apima ir sprendimą, kuriuo nurodoma nedelsiant paimti priežiūrai ir apgyvendinti vaiką ne jo paties šeimoje, kai šis sprendimas buvo priimtas pagal vaikų apsaugą reglamentuojančias viešosios teisės normas¹⁴⁴. Plėtodamas savo doktriną, ETT *Health Service Executive* byloje pabrėžė, kad net jei tėvų pareigų turėtojas yra administracinė valdžia, tai

¹⁴¹ VĖBRAITĖ, Vigita. 2003 m. lapkričio 27 d. Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo (EB) Nr. 2201/2003 taikymo ribos. Mokslo darbai. Teisė. Vilniaus universiteto leidykla: 2007. T. 63. P. 109.

¹⁴² VĖBRAITĖ, Vigita. 2003 m. lapkričio 27 d. Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo (EB) Nr. 2201/2003 taikymo ribos. Mokslo darbai. Teisė. Vilniaus universiteto leidykla: 2007. T. 63. P. 109.

Platesniam supratimui apie viešosios valdžios veiksmus, kurie patenka į Reglamento taikymo sritį, kalbant apie tėvų pareigas ir atsakomybę, žr. ANDRAE, Marianne. *On the Applicability of Brussels II a Regulation to State Measures for the protection of the Child*. The European Legal Forum, Issue IV–2008, P. I–189–I–195.

¹⁴³ 2007 m. lapkričio 27 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–435/06, C, para 45. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

Nors byloje Švedijos Vyriausybės ginčijo, kad sprendimas paimti vaiką ir jį įkurdinti, įgyvendindamas viešąją valdžią, nepatenka į šio Reglamento taikymo sritį, tačiau ETT nusprendė priešingai.

Vėliau ETT pateikė tokį pat išaiškinimą ir byloje *Health Service Executive*, pabrėždamas, kad jei tam tikros priemonės pagal nacionalinę ES valstybės narės teisę yra priskiriamos viešosios teisės sričiai, jos vis tik patenka į Reglamento taikymo sritį, jei liečia tėvų atsakomybę. Konkrečiu atveju tai taikoma sprendimams paimti ir įkurdinti vaiką (2012 m. balandžio 26 d. ETT sprendime byloje Nr. C–92/12, *Health Service Executive*, para 60, 63–69. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>).

¹⁴⁴ 2009 m. balandžio 2 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–523/07, A v. *Perusturvalautakunta*, para 29. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

netrukdo taikyti Reglamento nuostatų¹⁴⁵. Taigi ETT praktika akivaizdžiai rodo, kad bent jau tėvų pareigų srityje, pagal autonominio Europos Sąjungos teisės aiškinimo principą, į „civilinių bylų“ sąvoką patenka visos su tėvų atsakomybe susijusios bylos. Reglamento taikymo sritis *ratione materiae* iš esmės nulemia, jog Reglamentas yra ne „knyginis“, bet praktinis teisės aktas, taikomas itin plačiai sferai ginčų, kylančių dėl tėvų pareigų. Į šio teisės akto taikymo sritį patenka visi ginčai, susiję su globos ir bendravimo teisėmis, globos, rūpybos ir panašiomis institucijomis, asmens ar institucijos, atsakingos už vaiko asmenį ar turtą, skyrimu ir funkcijomis, atstovavimu vaikui, vaiko priskyrimu į šeimą (šeimyną) ar globos instituciją, vaiko apsaugos priemonėmis, susijusiomis su vaiko turto administravimu, išsaugojimu ar perleidimu (tačiau tik tuo atveju, kai yra būtina tvarkyti vaiko turtą, siekiant apsaugoti patį vaiką) bei kitoms tėvų pareigoms. ETT yra konstatavęs, jog ir tuo atveju, kai tam tikra sritis nepaminėta Reglamento 1 straipsnio 2 dalyje, ji vis vien gali būti priskiriama tėvų pareigoms, kurioms Reglamentas taikytinas, kadangi žodžių „gali būti“ vartojimas Reglamento 1 straipsnio 2 dalyje faktiškai reiškia, kad šioje nuostatoje pateikiamas sąrašas yra pavyzdinis. Be to, iš Reglamento 5 konstatuojamosios dalies matyti, kad siekiant užtikrinti lygybę visiems vaikams, šis teisės aktas taikomas visiems sprendimams dėl tėvų pareigų, įskaitant vaiko apsaugos priemones¹⁴⁶. Tačiau, kaip jau minėta, konkrečiai 1 straipsnio 3 dalyje išvardytoms kategorijoms bylų Reglamentas nebus taikomas. Taigi pačiame Reglamente jo *ratione materiae* apibrėžiama tiek pozityvia, tiek negatyvia prasme.

Svarbi naujovė bylų dėl tėvų pareigų vaikams temos kontekste yra ta, jog Reglamento Briuselis Iia taikymo ribos *ratione personae* yra išplėstos lyginant su anksčiau galiojusiu Reglamentu Briuselis II, kadangi pastarasis buvo taikomas tik nagrinėjant ginčus dėl tėvų pareigų abiejų sutuoktinių vaikams, kai šis klausimas iškildavo nagrinėjant santuokos nutraukimo,

¹⁴⁵ 2012 m. balandžio 26 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–92/12 PPU, *Health Service Executive*, para 59. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

¹⁴⁶ 2007 m. lapkričio 27 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–435/06, *C*, para 27–32. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

pripažinimo negaliojančia ar separacijos bylą, tai yra, kai buvo nustatomas dviejų bylų tarpusavio ryšys. Pasak dr. V. Vėbraitės, „tokia siaura taikymo sritis visiškai nepagrįstai apribojo senojo reglamento taikymą ir suteikė nelygias teises vaikams, atsižvelgiant į tai, vaikas yra abiejų tėvų ar ne, vaikas gimęs santuokoje ar ne“¹⁴⁷. Naujojo Briuselis IIa Reglamento taikymo ribos išplečiamos asmenų, turinčių tėvų pareigas vaikui, atžvilgiu, taikant jį ne tik susituokusių tėvų vaikams, bet ir partneriams bei sugyventiniams, o taip pat neatsižvelgiant į tą aplinkybę, ar abu tėvai, ar tik vienas iš jų yra biologiniai vaiko tėvai ar įtėviai. Kaip jau minėta anksčiau, Reglamentas taikomas vaikams iki 18 metų, išskyrus vaikų grobimo bylas, kuriose Reglamentas taikomas, kol vaikui sueina 16 metų.

Ratióne témporis atžvilgiu 2003 m. lapkričio 27 d. priimtas Reglamentas Briuselis IIa taikomas nuo 2004 m. rugpjūčio 1 d., tačiau pilna apimtimi jis įsigaliojo nuo 2005 m. kovo 1 d. Viso labo keturi Reglamento straipsniai – 67, 68, 69 ir 70 – kurie yra skirti valstybių narių centrinėms institucijoms paskirti, informacijai apie teismus pateikti bei komiteto funkcijoms nustatyti, taikomi nuo 2004 m. rugpjūčio 1 d. Visos kitos Reglamento nuostatos įsigaliojo 2005 m. kovo 1 d. ir Reglamentas taikomas iškeltoms byloms, dokumentams, tinkamai parengtiems arba užregistruotiems kaip autentiški dokumentai, ir šalių susitarimams, sudarytiems po šios datos. Vis dėlto, kai kalbame apie teismo sprendimų pripažinimą ir vykdymą, svarbu turėti omenyje, jog jie gali būti pripažįstami ir vykdomi net jei pati byla buvo iškelta iki 2005 m. kovo 1 d., tačiau jau galiojant Briuselis II Reglamentui (t.y. nuo 2001 m. kovo 1 d. iki 2005 m. kovo 1 d.), tačiau su sąlyga, jog bylos jurisdikcija buvo nustatyta pagal taisykles, atitinkančias Reglamento Briuselis IIa nustatytas jurisdikcijos nustatymo taisykles, arba byla atitinka Reglamento Briuselis II taikymo sritį (yra susijusi su santuokos nutraukimu, gyvenimu skyriumi, santuokos pripažinimu negaliojančia ar tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams), o pats teismo sprendimas priimtas po Briuselis IIa

¹⁴⁷ VĖBRAITĖ, Vigita. 2003 m. lapkričio 27 d. Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo (EB) Nr. 2201/2003 taikymo ribos. Mokslo darbai. Teisė. Vilniaus universiteto leidykla: 2007. T. 63, P. 109.

įsigaliojimo (vėliau nei 2005 m. kovo 1 d.). Dar daugiau – tuo atveju, kai byla patenka į Reglamento Briuselis II taikymo sritį ir sprendimas priimtas galiojant Briuselis II Reglamentui, nors pati byla buvo iškelta dar iki Briuselis II įsigaliojimo, teismo sprendimas gali būti pripažįstamas ir vykdomas pagal naująjį Reglamentą Briuselis IIa, jei bylos jurisdikcija atitinka pastarojo Reglamento jurisdikcijos nustatymo taisyklės. Ne mažiau svarbi ir ta aplinkybė, kad Lietuvos Respublika kartu su dar devyniomis valstybėmis įstojo į Europos Sąjungą 2004 m. gegužės 1 d., šioms valstybėms Reglamentas taikomas nuo minėtos datos.

Tarptautinės Briuselis IIa Reglamento taikymo ribos byloms dėl tėvų pareigų nagrinėti apibrėžiamos taip, jog ginčai, kylantys dėl tėvų pareigų ir susiję bent su viena valstybe, kuri yra Europos Sąjungos narė, nagrinėjami pagal Briuselis IIa Reglamentą. Jei nė vienas jurisdikcijos nustatymo elementas nerodo ginčo sąsajumo su Europos Sąjungos valstybe nare, tai Reglamentas nebus taikomas. Tačiau vien faktas, jog asmuo neturi įprastinės gyvenamosios vietos Europos Sąjungoje automatiškai nenulems Reglamento Briuselis IIa netaikymo. Visuomet reikia žiūrėti į jurisdikcijos nustatymo taisyklės, įtvirtintas Reglamente.

Kalbant apie Reglamento *ratione loci*, bendra taisyklė, žinoma, yra ta, jog Reglamentas taikomas visose Europos Sąjungos valstybėse narėse, išskyrus Danijos Karalystę. Atsižvelgiant į Europos Sąjungos sutartį, Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo bei protokolus dėl Danijos pozicijos (Protokolas Nr. 16 „Dėl tam tikrų su Danija susijusių nuostatų“, Protokolas Nr. 17 „Dėl Danijos“, Protokolas Nr. 22 „Dėl Danijos pozicijos“)¹⁴⁸, Danija nedalyvavo priimant Reglamentą Briuselis IIa. Be to, yra tam tikrų specifiškumų dėl Reglamento taikymo kai kuriose nedidelėse Pietų Europos valstybėse bei salose¹⁴⁹. Nagrinėjant šį klausimą aktualus yra Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 355 straipsnis¹⁵⁰. Teritorinis kriterijus ypač svarbus pripažįstant ir

¹⁴⁸ OL, C 326, 2012.10.26.

¹⁴⁹ Sutarties dėl ES veikimo 355 straipsnis. OL, C 326, 2012.10.26.

Konkrečiai dėl teritorijų, kuriose netaikomas Reglamentas, žiūrėti disertacijos priedą.

¹⁵⁰ OL, C 326, 2012.10.26.

vykdant teismų sprendimus, kadangi pagal Reglamento 21 straipsnio 1 dalį bei 28 straipsnį, norint įgyvendinti šias procedūras yra būtina, kad sprendimas būtų priimtas valstybėje narėje, kuri yra Reglamento veikimo teritorijoje.

Ne mažiau svarbus aspektas, kurį būtina paminėti – tai procesinės Reglamento Briuselis IIa taikymo ribos, nusakančios, kokioms procedūroms taikomas šis teisės aktas¹⁵¹. Kaip jau minėta, Reglamentas vadinamas „dvejopu“ arba „dvigubu“ teisės aktu, kadangi taikomas ne tik bylos teisingumui nustatyti, bet ir priimtų teismų sprendimų pripažinimui bei vykdymui. Dr. V. Vėbraitė, nurodo, jog tuo atveju, kai teismo sprendimas susijęs su tėvų pareigomis, Reglamentas taikomas negatyviems teismo sprendimams, kai yra sukeliama neigiami padariniai, t.y. nesuteikiamos tam tikros tėvų pareigos¹⁵². Nepritartume šiai nuomonei dėl to, jog teismo sprendimas, susijęs su tėvų pareigomis gali būti tiek pozityvus (pavyzdžiui, vienam iš tėvų suteikiamos tam tikros tėvų pareigos, arba suteikiamos tam tikros bendravimo teisės, arba įpareigojama vaiką grąžinti į jo buvusią įprastinę gyvenamąją vietą, ir panašiai), tiek negatyvus (pavyzdžiui, nesuteikiamos tam tikros tėvų pareigos, arba nesuteikiamos bendravimo teisės, arba atsisakoma grąžinti vaiką į jo įprastinę gyvenamąją vietą, ir panašiai), ir atitinkant visoms kitoms sąlygoms, tokio sprendimo pripažinimui ir vykdymui taikysime Reglamentą.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, Reglamento Briuselis IIa taikymo ribos byloms dėl tėvų pareigų turi būti apibrėžiamos kaip tam tikros sąlygos, kurioms esant taikysime šį teisės aktą: 1) klausimas yra susijęs su jurisdikcijos nustatymu arba su teismo sprendimo pripažinimu ar vykdymu byloje dėl tėvų pareigų vaikams; 2) civilinė byla yra susijusi su tėvų pareigų skyrimu, naudojimu jomis, perdavimu, apribojimu ar atėmimu, nepaisant to, ar vaikas gimęs santuokoje, ar yra abiejų, ar tik vieno iš sutuoktinių; 3) ginčas turi Europos Sąjungos elementą – tai reiškia, jog ginčas dėl tėvų pareigų ir susijęs

¹⁵¹ BORRAS, Alegria. *Explanatory Report on the Convention on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgements in Matrimonial Matters*. OL, C 221, P. 0027–0064.

¹⁵² VĖBRAITĖ, Vigita. 2003 m. lapkričio 27 d. *Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo (EB) Nr. 2201/2003 taikymo ribos*. Mokslo darbai. Teisė. Vilniaus universiteto leidykla: 2007. T. 63, P. 111.

bent su viena valstybe, kuri yra Europos Sąjungos narė, išskyrus Daniją, ir toje teritorijoje veikia Reglamentas¹⁵³; 4) vaikas yra nepilnametis, t.y. jis neturi 18 metų, o vaikų neteisėto išvežimo ir/ar negražinimo atvejais – nėra sulaukęs 16 metų; 5) byla iškelta arba autentiškas dokumentas ar šalių susitarimas priimtas po 2005 m. kovo 1 d.; o kai kalbame apie teismo sprendimų pripažinimą ir vykdymą – byla iškelta iki 2005 m. kovo 1 d., tačiau jau galiojant Briuselis II Reglamentui (ne anksčiau nei 2001 m. kovo 1 d.), ir bylos jurisdikcija buvo nustatyta pagal taisykles, atitinkančias Reglamento Briuselis Ila nustatytas jurisdikcijos nustatymo taisykles; arba tais atvejais, kai byla atitinka Reglamento Briuselis II taikymo sritį (yra susijusi su santuokos nutraukimu, gyvenimu skyriumi, santuokos pripažinimu negaliojančia ar tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams), o galutinis pripažįstamas ar prašomas vykdyti sprendimas priimtas po 2005 m. kovo 1 d.; arba tais atvejais, kai byla patenka į Reglamento Briuselis II taikymo sritį ir sprendimas priimtas galiojant Briuselis II Reglamentui, nors pati byla buvo iškelta dar iki 2001 m. kovo 1 d., teismo sprendimas pripažįstamas ir vykdomas pagal naująjį Reglamentą Briuselis Ila, jei bylos jurisdikcija atitinka pastarojo Reglamento jurisdikcijos taisykles; 6) jei byla susijusi su Čekija, Estija, Kipru, Latvija, Lenkija, Lietuva, Malta, Slovakija, Slovėnija, Vengrija, t.y., valstybėmis, kurios įstojo į Europos Sąjungą 2004 m. gegužės 1 d., šioms valstybėms Reglamentas taikomas nuo minėtos datos; 7) jei byla susijusi su Bulgarija ar Rumunija, tai Reglamentas taikomas nuo jos įstojimo į Europos Sąjungą datos – 2007 m. sausio 1 d.; 8) jei byla susijusi su Kroatija, tai Reglamentas taikomas nuo jos įstojimo į Europos Sąjungą datos – 2013 m. liepos 1 d.

Kaip matyti iš aukščiau išdėstytos sisteminės *ratione materiae*, *ratione personae*, *ratione temporis* bei *ratione loci* kriterijų analizės, Reglamento Briuselis Ila taikymas praktikoje yra sudėtingas, nes vien jo taikymo riboms apibrėžti reikia imti domėn daugybę faktorių. Išsiaiškinę visų aukščiau išvardytų sąlygų egzistavimą, imsime jurisdikcijos nustatymo taisyklių, kurias įtvirtina Reglamentas Briuselis Ila, sisteminės analizės.

¹⁵³ konkrečiai dėl teritorijų, kuriose netaikomas Reglamentas žiūrėti disertacijos priedą.

2.2 Jurisdikcijos tikrinimas – bendrieji klausimai

Teisingumo nustatymas – vienas iš pirmųjų ir pagrindinių klausimų, kuriuos turi spręsti teismas prieš imdamasis nagrinėti tarp šalių kilusį ginčą. Teisės doktrinoje nurodoma, jog teisingumas – tai teismų kompetencijai priskiriamų bylų paskirstymas teismams¹⁵⁴. Teisingumas civiliniame procese apibūdina teismo kompetenciją nagrinėti civilinę bylą ir priimti joje sprendimą. Teisingumo sąvoka taip pat vartojama apibūdinti teismo kompetenciją, kai tą patį ginčą pretenduoja spręsti ir kitų užsienio valstybių teismai. Apibrėžiant teismo kompetenciją, tarptautiniame civiliniame procese vartojama jurisdikcijos sąvoka. Teismui užsienio (tarptautinį) elementą turinčioje byloje pirmiausiai tenka spręsti proceso klausimą, o būtent ar teismas kompetentingas nagrinėti tokią užsienio (tarptautinį) elementą turinčią bylą. Taigi pirmiausiai teismui kyla jurisdikcijos kolizija¹⁵⁵. Jurisdikcija apima geografinę teritoriją, kurioje teismas turi teisę (kompetenciją) spręsti bylą. Teisės moksle yra nuomonių, jog jurisdikcijos sąvoka yra platesnė ir apibrėžia bendrą valstybės teismų kompetenciją, o teisingumas nustato, kuris iš tos valstybės teismų yra kompetentingas spręsti konkrečią bylą¹⁵⁶. Akademikas prof. habil. dr. V. Mikelėnas, nagrinėdamas tarptautinės privatinės teisės ir teismo bylų, turinčių užsienio elementą, priklausymo klausimus taipogi daugiausiai vartoja būtent *jurisdikcijos* terminą¹⁵⁷. Tarptautinių žodžių žodyne nurodoma, jog terminas jurisdikcija [lot. *jurisdictio* – teisena, teismo procesas] reiškia teismo ar kito administracinio organo teisę teisti, spręsti teisinius ginčus ar klausimus¹⁵⁸. Kita vertus, *jurisdikcijos* ir *teisingumo* sąvokos neretai yra vartojamos kaip sinonimai¹⁵⁹. Be to, termino *jurisdiction* vertime iš anglų

¹⁵⁴ LAUŽIKAS, Egidijus, MIKELĖNAS, Valentinas, NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 237.

¹⁵⁵ MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 17.

¹⁵⁶ BUŽINSKAS, Gintautas, GRIGIENĖ, Jurgita. *Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 28.

¹⁵⁷ MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001.

¹⁵⁸ Tarptautinių žodžių žodynas, Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.

¹⁵⁹ Žodynas internete. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/J/jurisdikcija>>.

kalbos pateikiamos dvi sąvokos – jurisdikcija ir teisingumas¹⁶⁰. Vis dėlto, Briuselis IIa Reglamente vartojama būtent *jurisdikcijos* sąvoka. Be to, terminas *jurisdikcija* yra absoliučiai tarptautinis, o teisingumas – nacionalinis. Manytume, jog lingvistiškai *jurisdikcijos* terminas yra tinkamesnis apibūdinti teismo kompetenciją Europos Sąjungos civiliniame procese, nes kalbame apie geografinę teritoriją (tai yra, konkrečią Europos Sąjungos valstybę narę), kurios teismas yra kompetentingas nagrinėti konkrečią bylą, turinčią tarptautinį elementą. Atsižvelgiant į pastaruosius aspektus, *jurisdikcijos* sąvoka ir bus daugiausiai vartojama šiame darbe, o *teisingumo* sąvoka bus vartojama tik kaip termino *jurisdikcija* sinonimas.

Viena iš pagrindinių priežasčių, davusių pradžią Europos Sąjungos civilinio proceso susikūrimui, buvo ta, jog plėtojantis ekonominiams, darbo ir šeiminiams santykiams tarp Europos Sąjungose valstybėse narėse reziduojančių asmenų, jų ginčus pretenduodavo nagrinėti kelių valstybių narių teismai – kildavo jurisdikcijų kolizijos. Kaip teigia dr. Audrius Perkauskas, kolizijos apsunkina tiek bylos šalis, tiek atitinkamų valstybių teismų sistemas, nes neskaitant intelektinių ir materialinių išteklių tam pačiam ginčui spręsti skirtingose vietose, teismai ir bylininkai įsitraukia į „procesinį karą“ dėl pačios teisės jį nagrinėti¹⁶¹. Tai neišvengiamai turėjo privesti prie to, jog buvo būtina sukurti bendras jurisdikcijos nustatymo taisykles ginčams, kylantiems tarp skirtingų Europos Sąjungos valstybių narių subjektų, nagrinėti. Jurisdikcijos nustatymo taisyklių suderinimas sustiprina savitarpio pasitikėjimą priimtais teismų sprendimais, palengvina jų pripažinimą ir vykdymą bei užtikrina laisvą teismo sprendimų judėjimą Europos Sąjungos valstybėse narėse.

Bylose dėl tėvų pareigų jurisdikcijos taisyklės yra suformuluotos kuo labiausiai atsižvelgiant į vaiko interesus, ypač į artumo kriterijų. Vaiko interesai tam tikrais išimtiniais atvejais gali turėti viršenybę net pakeičiant bylos jurisdikciją pirminės bylos atžvilgiu (pvz. Reglamento 15 str.). Svarbus

¹⁶⁰ Žodynas internete. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.zodynas.lt/zodynai/anglu-lietuviu>>.

¹⁶¹ PERKAUSKAS, Audrius. *Jurisdikcijų kolizijų ir užsienio teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo teisinis reglamentavimas: unifikuavimo tendencijos*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, Vilnius, 2002. P. 23.

aspektas ir tas, jog Reglamentu siekiama kiek įmanoma išvengti konkuruojančių skirtingų valstybių narių teismų sprendimų priėmimo¹⁶². Visa tai pasiekama Europos Sąjungos mastu harmonizuojant jurisdikcijos nustatymo, teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo taisykles.

Bendroji jurisdikcijos nustatymo taisyklė byloms dėl tėvų pareigų šiame Reglamente iš esmės pagrįsta vaiko įprastinės gyvenamosios vietos kriterijumi (Reglamento 8 str.), tačiau kai kada reikšmingi ir kiti faktoriai – pavyzdžiui, abiejų sutuoktinių (vaiko tėvų) domicilė ar pilietybė (Reglamento 3 str. 1 d. b) p.), bendras sutarimas dėl bylą nagrinėsiančio teismo (Reglamento 12 str. 1 d.) arba faktinė vaiko buvimo vieta (Reglamento 13 str.). Toliau nuosekliai aptarsime visus jurisdikcijos nustatymo kriterijus nagrinėjant bylas dėl tėvų pareigų vaikams.

¹⁶² MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 9.

2.3 Bendroji jurisdikcijos nustatymui taikoma taisyklė bylose dėl tėvų pareigų

Reglamentas Briuselis IIa bylose dėl tėvų pareigų vaikams įtvirtina vaiko įprastinės gyvenamosios vietos kriterijumi pagrįstas jurisdikcijos nustatymo taisykles. Reglamentas draudžia bylos šalims susitarti dėl jurisdikcijos bylose dėl tėvų pareigų vaikams. Imperatyvių jurisdikcijos taisyklių nustatymas yra būtina sąlyga tam, kad būtų galima atsisakyti jurisdikcijos kontrolės pripažįstant ir vykdant teismų sprendimus¹⁶³.

Reglamento preambulės 12 punkte nurodoma, jog jurisdikcijos pagrindai, susiję su tėvų pareigomis, yra suformuluoti kuo labiausiai atsižvelgiant į vaiko interesus, ypač į artumo kriterijų. Būtent dėl to didžiausias dėmesys sutelkiamas ne į vaiko ar jo tėvų pilietybę, bet į vaiko įprastinę gyvenamąją vietą. Kaip jau minėta anksčiau, visa tai padeda užtikrinti, kad vaikas bus mažiausiai apsunkinamas vykstančio proceso laiko, kalbos, teritorijos ar atstumo atžvilgiu. Kitaip sakant, bylos nagrinėjimo vieta turi būti pati parankiausia vaikui, atsižvelgiant į jo įprastinę gyvenamąją vietą. Taigi vaiko įprastinė gyvenamoji vieta tampa teismo jurisdikciją pagrindžiančiu kriterijumi. Kaip pabrėžia Thalia Kruger, šiuolaikinėje šeimos teisėje, įprastinės gyvenamosios vietos (angl. *habitual residence*) sąvoka tampa vis populiarsnė, o populiarėjimą lemia būtent lankstumas, kurį ši sąvoka leidžia taikyti, ypač tais atvejais, kurie susiję su asmenimis, išgyvenančiais tam tikras asmenines krizes, kai jie dažnai persikelia iš vienos valstybės į kitą¹⁶⁴.

Čia reikėtų ypač atkreipti dėmesį į tai, jog Reglamente nepateikiamas termino „*habitual residence*“ apibrėžimas. Dar daugiau – į lietuvių kalbą tiek verčiant nagrinėtas Hagos konvencijas, tiek Reglamentą Briuselis IIa, šis svarbus terminas yra išverstas netiksliai – vartojant sąvoką „nuolatinė

¹⁶³ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 82.

¹⁶⁴ KRUGER, Thalia. *Civil Jurisdiction Rules of the European Union and their Impact on Third States*. Oxford University Press, 2008. P. 73.

gyvenamoji vieta“. Vargu ar galima sutikti, jog „*habitual residence*“ terminas atitinka vaiko „nuolatinės gyvenamosios vietos“ terminą Lietuvos teisinėje sistemoje. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹⁶⁵ 2.12 straipsniu, „nuolatinės gyvenamosios vietos“ sąvoka rodo asmens teisinį santykį su valstybe ir atitinka anglišką terminą „*domicile*“. Konkrečiai – fizinio asmens nuolatinė gyvenamoji vieta, reiškianti asmens teisinį santykį su valstybe ar jos teritorijos dalimi, yra toje valstybėje ar jos teritorijos dalyje, kurioje jis nuolat ar daugiausia gyvena, laikydamas tą valstybę ar jos teritorijos dalį savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta. Tuo tarpu terminą „*habitual residence*“ tiksliau būtų versti į lietuvių kalbą kaip „įprastinė“ ar „pagrindinė gyvenamoji vieta“¹⁶⁶. Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) teisininkas Gadi Zohar, taipogi nurodo, jog „*habitual residence*“ terminas yra tam tikra alternatyva [bet ne sinonimas, *aut. past.*] bendrosios teisės tradicijoje vartojamam „*domicile*“ terminui. Šis autorius daro išvadą, jog nors sąvokos ir panašios, tačiau nėra tapačios¹⁶⁷ ir atkreipia JAV teisininkų dėmesį, jog „*domicile*“ ir „*habitual residence*“ terminai negali būti sujungiami į vieną¹⁶⁸. Lietuvai aktualu būtų tai, jog nors „nuolatinės gyvenamosios vietos“ sąvoka, atitinkanti anglišką terminą „*domicile*“, jau yra pakankamai įsišaknijusi į Lietuvos teisinę sistemą, manytina, jog nevėlu ištaisyti šią vertimo klaidą, juolab, kad Reglamento Briuselis IIa tekstas apskritai yra koreguotinas dėl daugelio kitų vertimo klaidų, kurias aptarsime vėliau. Žinoma, tuomet reikėtų pataisyti „*habitual residence*“ termino vertimą ir minėtose Hagos konvencijose taip, kad visur būtų įtvirtinta „įprastinės gyvenamosios vietos“ sąvoka. Atsižvelgiant į šį siūlymą, visame disertaciniame darbe yra vartojamos „įprastinės gyvenamosios vietos“ arba „*habitual residence*“ sąvokos.

¹⁶⁵ Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74–2262.

¹⁶⁶ MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinių sutarčių vaiko teisių apsaugos srityje taikymas Lietuvos teismų praktikoje*. Justitia. 2006. Nr. 1 (59). P. 4.

¹⁶⁷ ZOHAR, Gadi. *Habitual Residence: an Alternative to the Common Law Concept of Domicile?* Whittier Journal of Child and Family Advocacy, Vol. 9:1. P. 169–204. Cituota P. 171. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1352964>>.

¹⁶⁸ *Ibid.* P. 171.

Nekvestionuotina, jog Reglamente nesant „*habitual residence*“ sąvokos apibrėžimo, tinkamas šios sąvokos aiškinimas yra dar svarbesnis klausimas nei jos vertimo pataisymas. Kai kurie užsienio autoriai net pabrėžia, jog tinkamas įprastinės gyvenamosios vietos sąvokos aiškinimas yra prieštaraujantis Reglamento Briuselis IIa taikymo klausimas¹⁶⁹. Kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse narėse (pavyzdžiui, Slovakijoje¹⁷⁰), kuriose tarptautinio teisingumo taisyklės nuo seno grindžiamos vaiko pilietybės kriterijumi, įprastinės gyvenamosios vietos sąvoka yra visiškai nauja ir jos aiškinimas kelia nemažai sunkumų. Unifikuotam šios sąvokos aiškinimui Europos Sąjungoje turi būti pasitelkiamas jau minėtas autonominio aiškinimo principas. Vieningo šios sąvokos aiškinimo svarbą akcentuoja ir ETT, ypač atkreipdamas dėmesį į tai, jog „norint nustatyti šios sąvokos prasmę bei apimtį, jos turinys turi būti nustatomas atsižvelgiant į Reglamento nuostatas ir tikslą, visų pirma į jo 12 konstatuojamąją dalį, pagal kurią Reglamentu įtvirtinamos jurisdikcijos taisyklės yra suformuluotos labiausiai atsižvelgiant į vaiko interesus, ypač į artumo kriterijų“¹⁷¹. Kaip pabrėžiama Praktiniame Reglamento Briuselis IIa taikymo vadove, termino prasmė turi būti aiškinama pagal Reglamento tikslus bei siekius, ir tai nėra susiję su „įprastinės gyvenamosios vietos“ sąvoka pagal nacionalinę teisę, bet su autonomiškai Bendrijos teisėje vartojama sąvoka¹⁷². Kaip teisingai teigia prof. Koen Lenaerts, jei sąvokos apibrėžimą paliktume nacionalinės ES valstybių narių teisės sričiai, būtų kliudoma laisvam teismo sprendimų judėjimui valstybėse narėse, kadangi kai kurios valstybės narės

¹⁶⁹ LAMONT, Ruth. *Habitual Residence and Brussels IIbis: Developing Concepts for European Private International Family Law*. Journal of Private International Law. Vol. 3, No. 2. October 2007. P. 261–281. HeinOnline. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org>>. Cituota P. 262.

¹⁷⁰ BOELE-WOELKI, Katharina, GONZALEZ BEILFUSS, Cristina. *Brussels II bis: Its Impact and Application in Member States*. Intersentia. Antwerpen – Oxford, 2007. P. 249.

¹⁷¹ 2010 m. gruodžio 22 d. ETT sprendimas byloje C–497/10 PPU, *Barbara Mercredi v. Richard Chaffe*, para 46. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

¹⁷² Praktinis vadovas kaip taikyti naująjį Briuselio II Reglamentą (2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000). Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf>.

aiškintų šią sąvoką per plačiai, o kitos – per siaurai¹⁷³. Prie sąvokos aiškinimo vienodinimo užtikrinimo ypatingai turėtų prisidėti teismų praktika (pirmiausia, ETT) ir teisės doktrina – pagrindiniai teisės vystymo ir tobulinimo pagalbininkai.

Lietuvos teisės doktrinoje nurodoma, jog kiekvieno vaiko įprastinė gyvenamoji vieta nustatoma savarankiškai, atsižvelgiant į jo tėvų įprastinę gyvenamąją vietą. Be to, pabrėžiama, jog vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra autonominio aiškinimo dalykas ir turėtų būti suprantama kaip ta vieta, kur yra vaiko pagrindinių (centrinių) interesų (egzistencijos) vieta (paprastai tai bus vieta, kur vaikas būna tėvų pareigas turinčių asmenų valia)¹⁷⁴. Kaip nurodo Vokietijos mokslininkas Thomas Rauscher, net tuo atveju, kai vaikas tam tikroje vietoje yra neteisėtai (pagrobtas vieno iš tėvų pareigų turėtojo), jis vis tiek gali įgyti ten įprastinę gyvenamąją vietą¹⁷⁵, taigi, buvimo teisėtumas reikšmės neturi. Norint užkirsti kelią tokiai situacijai, reikia pirminėje vaiko įprastinės gyvenamosios vietos valstybėje pareikšti ieškinį dėl vaiko grąžinimo ar globos steigimo¹⁷⁶. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, jog gyvenamosios vietos deklaravimo tam tikroje vietoje faktas nenulemia vaiko įprastinės gyvenamosios vietos, kadangi norint deklaruoti nepilnamečio asmens gyvenamąją vietą, vietos seniūnijai pakanka pateikti vieno iš tėvų bei vaiko asmens dokumentus. Apskritai, įprastinės gyvenamosios vietos sąvoka dėmesį sutelkia į buvimo tam tikroje vietoje realumą, tikroviškumą, o ne į kokias nors deklaracijas. Tačiau kaip pabrėžia ETT¹⁷⁷, vien fizinio vaiko buvimo tam tikroje valstybėje narėje negali pakakti vaiko įprastinei gyvenamajai vietai nustatyti. Vis tik, tokios aplinkybės kaip „tėvų ketinimas įsikurti su vaiku kitoje valstybėje narėje, išreikštas tam tikromis konkrečiomis priemonėmis,

¹⁷³ LENAERTS, Koen. *The Interpretation of the Brussels II bis Regulation by the European Court of Justice*. L'Europe des droits fondamentaux. Melanges en Hommage a Albert Weitzel. Editions A. Pedone, Paris – France, 2013. P. 129–152. P. 133.

¹⁷⁴ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius, 2009. P. 92–93.

¹⁷⁵ RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 877.

¹⁷⁶ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius, 2009. P. 93.

¹⁷⁷ 2009 m. balandžio 2 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–523/07, A, para 33. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

kaip antai būsto priimančiojoje valstybėje narėje įsigijimas arba išsinuomojimas, gali būti įprastinės gyvenamosios vietos pakeitimo rodiklis. Kitas rodiklis gali būti prašymo gauti socialinį būstą pateikimas atitinkamoms tos valstybės tarnyboms¹⁷⁸, o pavyzdžiui, aplinkybė, jog vaikai vieši valstybėje narėje, kur trumpą laiką gyvena kaip įprastinės gyvenamosios vietos neturintys asmenys, gali rodyti, kad vaikų įprastinė gyvenamoji vieta nėra šioje valstybėje¹⁷⁹. Apibendrinant galima teigti, jog nustatant vaiko įprastinę gyvenamąją vietą reikia imti domėn nemažai faktorių: pradedant nuo vaiko tėvų (arba vieno iš tėvų, ar globėjo) ketinimo įsikurti tam tikroje vietoje ilgesnį laiką (būsto įsigijimo, nuomos, įsidarbinimo), nepaisant vaiko buvimo toje vietoje teisėtumo, baigiant vaiko pagrindinių interesų buvimo vietos vertinimu (ikimokyklinės įstaigos ar mokyklos lankymu, vaiko socialiniu prisirišimu prie konkrečios aplinkos, priklausymu kolektyvui ir pan.). Apskritai, ETT suvienodino vaiko įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo kriterijus ir juos netrukus aptarsime.

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, matyti, jog teismai daro klaidų motyvuodami savo sprendimus bei nutartis. Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismas, nagrinėdamas civilinę bylą pagal ieškovo G. V. ieškinį atsakovei J. V. dėl bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo¹⁸⁰, konstatavo, jog „Lietuvos Respublikos CK 2.14 str. 1 d. numatyta, kad nepilnamečių fizinių asmenų nuolatine gyvenamąja vieta laikoma jų tėvų ar globėjų nuolatinė gyvenamoji vieta. Taigi šalių dukters V. nuolatinė gyvenamoji vieta yra atsakovės J. V. nuolatinė gyvenamoji vieta, kuri savo nuolatine gyvenamąja vieta laiko Lietuvos Respubliką (CK 2.12 str.), ko neginčija ir ieškovas, todėl nėra jokio pagrindo spręsti, jog nėra aiški atsakovės su vaiku nuolatinė gyvenamoji vieta.“ Toks argumentavimas nagrinėjant bylas dėl tėvų pareigų vaikams, kurios turi Europos Sąjungos elementą, yra neteisingas dėl kelių priežasčių. Visų pirma, kaip jau minėta anksčiau, vaiko įprastinė gyvenamoji vieta byloje,

¹⁷⁸ 2009 m. balandžio 2 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-523/07, A, para 40. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

¹⁷⁹ *Ibid.*, para 41.

¹⁸⁰ Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje G. V. v. J. V., Nr. 2S-664-601/2011, kat. 110.1; 1113.6.1.3; 122.3; 122.4.

kuriose vaikas yra išvežtas į kitą Europos Sąjungos valstybę narę, yra autonominio aiškinimo dalykas ir negali būti aiškinama pagal nacionalinės teisės normas. Įprastinė gyvenamoji vieta gali būti nustatoma ten, kur vaikas faktiškai gyvena ar gyveno pastaruoju metu, atsižvelgiant į tam tikras faktines aplinkybes. Taigi, kiekvienu konkrečiu atveju bylą nagrinėjantis teismas turi diskreciją spręsti, kur yra vaiko įprastinė gyvenamoji vieta, ir tai nepriklauso nuo ieškovo ir/ar atsakovo valios. Antra, analizuojant minėtą teismo nutartį, matyti, jog nors byla akivaizdžiai turi Europos Sąjungos elementą (vaikas faktiškai yra Airijoje, be to, Airijoje tėvo iniciatyva yra pradėta pagrobto vaiko grąžinimo į Lietuvą procedūra) teismas jurisdikciją grindžia LR CPK¹⁸¹ 784 bei 785 straipsnių nuostatomis. Cituojant teisėjų kolegijos nutartį, tai skamba taip: „<...> pagal Lietuvos Respublikos CPK 785 str. 1 d. (CPK 784 str. 1 d.) nuostatas Lietuvos Respublikos teismai išimtinai nagrinėja tėvų ir vaikų teisinių santykių bylas, <...> jeigu nors viena iš šalių yra Lietuvos Respublikos pilietis <...> ir tos šalies nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje. Ieškovas yra Lietuvos Respublikos pilietis, jo nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje, todėl vien pagal šį kriterijų byla išimtinai nagrinėtina Lietuvoje. Tačiau nagrinėjamu atveju nustatyta, kad abi šalys yra Lietuvos Respublikos piliečiai ir jų abiejų nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje, kas tik dar labiau pagrindžia būtinumą nagrinėti bylą Lietuvos teisme (CPK 784 str. 2 d., 785 str. 2 d.)“. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad LR CPK VII dalies nuostatos gali būti taikomos tik tuo atveju, jei tarptautinė sutartis, kurios dalyvė yra Lietuva, nereglamentuoja kitaip (CPK 780 str.). Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos konstitucinį aktą dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje¹⁸², kuris yra sudėtinė Lietuvos Respublikos Konstitucijos dalis, Lietuva Respublika, būdama Europos Sąjungos valstybe nare, dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją sutartyse, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, numatytose srityse ir tiek, kad kartu su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis

¹⁸¹ Valstybės Žinios, 2002, Nr. 36–1340.

¹⁸² Valstybės Žinios, 2004, Nr. 111–4123.

bendrai vykdytų narystės įsipareigojimus šiose srityse, taip pat naudotųsi narystės teisėmis. Taigi, Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis¹⁸³. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus. Nagrinėjamu atveju turime konkretų Europos Sąjungos tiesioginio taikymo aktą – Reglamentą Briuselis IIA, todėl būtent jo nuostatomis reikia vadovautis nustatant bylos jurisdikciją. Nors pati teismo nutartis ir teisinga, tačiau argumentacija, kuria teismas grindžia savo jurisdikciją šioje byloje yra visiškai netinkama. Teisingumas turi būti nustatomas taikant Reglamento 8 straipsnyje įtvirtintą vaiko įprastinės gyvenamosios vietos kriterijumi pagrįstą taisyklę, o ne LR CPK nuostatas.

Estijoje taipogi buvo iškilęs panašus klausimas – nors teisminiai procesai prasidėjo po Estijos įstojimo į Europos Sąjungą, o ginčas kilo tarp Estijos gyventojo bei kitoje valstybėje (Europos Sąjungos narėje) reziduojančio asmens, tačiau nacionaliniai Estijos teismai, užuot vadovavęsi Reglamento Briuselis IIA nuostatomis, savo jurisdikciją pagrindė nacionalinėje teisėje įtvirtintomis taisyklėmis. Jei užmerktume akis prieš absoliučiai ydingą argumentaciją, galėtume pasidžiaugti, kad bent jau galutinis rezultatas buvo teisingas (kaip, beje, ir Lietuvoje) – Estijos teismai būtų turėję jurisdikciją nagrinėti bylą ir pagal Reglamento taisykles. Gaila, tačiau nepaisant keleto įvykdytų teisėjų mokymų programų, Briuselis IIA Reglamento tikslai dar nėra įsiskverbę į Estijos teismų praktiką¹⁸⁴. Galime paguosti save, kad Lietuvos teismai ne vieni daro klaidų esminiuose dalykuose, tačiau garbės tai tikrai nesuteikia.

Pažymėtina, jog apskritai nustatant jurisdikciją bylose dėl tėvų pareigų turi būti taikoma trijų žingsnių taisyklė: pirmiausia, teismas privalo patikrinti,

¹⁸³ Taip pat: JARUKAITIS, Irmantas. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2011. P. 289–290.

¹⁸⁴ BOELE-WOELKI, Katharina, GONZALEZ BEILFUSS, Cristina. *Brussels II bis: Its Impact and Application in Member States*. Intersentia. Antwerpen – Oxford, 2007. P. 84.

ar jis neturi jurisdikcijos pagal Reglamentą, antra, jei ne – teismas turi patikrinti, ar byla nėra teisminga kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismui pagal Briuselis IIa Reglamentą, trečia – jei jurisdikcija negali būti nustatyta pagal Reglamentą, tik tuo atveju teismas gali ją nustatyti pasitelkdamas į pagalbą nacionalinėje teisėje numatytas jurisdikcijos taisykles¹⁸⁵.

Jei panašus klausimas būtų iškeltas ETT, tai neabejotina, jog jurisdikcijos taisyklių bylose dėl tėvų pareigų taikymo klausimus teismas išaiškintų analogiškai kaip tai padarė *Lopez* byloje¹⁸⁶, aiškindamas jurisdikcijos taisykles bylų dėl santuokos nutraukimo atvejams: teismas negali grįsti savo jurisdikcijos nagrinėti bylą nacionalinės teisės taisyklėmis, jei turi būti taikomos Reglamente įtvirtintos taisyklės, arba jei, nors tas teismas ir neturi jurisdikcijos nagrinėti bylą pagal Reglamentą, tačiau bylos jurisdikcija pagal Reglamento taisykles priklauso kitos valstybės narės teismui. Taigi, tik tokiu atveju, kai jokios valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti bylą pagal Reglamente įtvirtintas taisykles, teismas gali grįsti savo jurisdikciją nacionalinėmis teisingumo nustatymo taisyklėmis.

Žinoma, reikia pasidžiaugti, jog yra pavyzdžių, kai Lietuvos Respublikos teismai tinkamai aiškina ir taiko Reglamento Briuselis IIa nuostatas. Pavyzdžiui byloje *E.R. v. T.S. ir T.S.* Klaipėdos apygardos teismas tinkamai vadovavosi Reglamento Briuselis IIa nuostatomis, atsisakydamas jurisdikcijos, kai vaiko įprastinė gyvenamoji vieta buvo Lenkijos Respublikoje (nors vaiko motina buvo Lietuvos Respublikos pilietė ir turėjo įprastinę gyvenamąją vietą Lietuvoje). Tokiai argumentacijai pritarė ir Lietuvos apeliacinis teismas¹⁸⁷. Šioje nutartyje apeliacinės instancijos teismas tinkamai išaiškino, jog „kai tarptautinės sutartys numato kitaip, netaikomos CK ir CPK normos.“ Teisėjų kolegija teisingai nurodė, jog „remiantis Reglamentu vaiko

¹⁸⁵ KRUGER, Thalia. *Civil Jurisdiction Rules of the European Union and their Impact on Third States*. Oxford University Press, 2008. P. 98, 103.

¹⁸⁶ 2007 m. lapkričio 29 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-68/07, *Kerstin Sundelind Lopez v. Miguel Enrique Lopez Lizazo*, para 18–28. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

¹⁸⁷ Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje *E.R. v. T.S. ir T.S.*, Nr. 2-568/2006, kat. 94.5; 106.4; 106.8.2.

nuolatinę gyvenamąją vietą konkrečiu atveju remdamasis faktinėmis aplinkybėmis turi nustatyti teisėjas, o termino „nuolatinė gyvenamoji vieta“ prasmė turėtų būti aiškinama pagal Reglamento tikslus ir siekius.“ Teisėjų kolegija pažymėjo, kad „taikant Reglamentą vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta nustatoma ne pagal atskirų valstybių nacionalinę, o pagal Bendrijos teisę, kuria remiantis jeigu vaikas persikelia iš vienos valstybės narės į kitą, nuolatinės gyvenamosios vietos įgijimas naujojoje valstybėje narėje turėtų iš esmės sutapti su nuolatinės gyvenamosios vietos „praradimu“ ankstesnėje valstybėje narėje“¹⁸⁸. Vis dėlto, dėl jau anksčiau minėtų priežasčių „nuolatinės gyvenamosios vietos“ sąvoka keistina į „įprastinės gyvenamosios vietos“ sąvoką.

Žvelgiant į kitų valstybių narių nacionalinių teismų praktiką, galima rasti labai įdomių „*habitual residence*“ sąvokos interpretacijų. Reikia pabrėžti, kad bendrosios teisės tradicijos valstybėse kyla bene daugiausia sunkumų aiškinant vaiko *habitual residence*, kadangi ši sąvoka painiojama su *domicile*, todėl ypač Jungtinėje Karalystėje ir Airijoje gali būti pastebima tam tikra specifika, susijusi su vaiko įprastinės gyvenamosios vietos sąvokos aiškinimu. Pavyzdžiui, Airijos teismų praktikoje ilgą laiką vaiko įprastinės gyvenamosios vietos sąvoka buvo gana logiškai aiškinama kaip apimanti ne tik asmens ketinimą įsikurti, bet ir dabartinį faktinį buvimą toje jurisdikcijoje tam tikrą apčiuopiamą laikotarpį. Tačiau Airijos teisės mokslininkai pažymi, jog toks nusistovėjęs aiškinimas nesiderina su palyginus nesena Airijos Aukščiausiojo teismo praktika, kurioje konstatuojama, kad yra įmanoma jog vaikas įgis įprastinę gyvenamąją vietą tokioje vietoje, kurioje kol kas nėra net buvęs. Cituojamame 2004–11–29 dienos sprendime byloje *P.A.S. v A.F.S.*, teisėjas Fennelly J. teigia: „<...> jei kiekvienu atveju atmesime galimybę, jog vaikas gali turėti *habitual residence* toje šalyje, kurioje jis dar nėra buvęs, tai tokiu būdu nustatysime nepateisinamą lanksčios ir atviros *habitual residence*

¹⁸⁸ *Ibidem*.

sąvokos apribojimą¹⁸⁹. Manytina, jog toks vaiko įprastinės gyvenamosios vietos sąvokos aiškinimas Europos Sąjungoje būtų pernelyg platus ir netinkamas. Toks aiškinimas atitiktų domicilės aiškinimą, bet ne įprastinės gyvenamosios vietos, nes domicilė, pagal bendrosios teisės tradiciją nors paprastai ir bus ten, kur yra asmens gyvenamoji vieta, tačiau, be kita ko, gali būti įgyjama vien tik ketinimu įsikurti, taip sukuriant situaciją, kad asmuo gyvena vienur, o turi domicilę kitur, arba vaiko domicilė yra ten, kur jis dar nėra buvęs¹⁹⁰. Be to, aukščiau minėtas *habitual residence* aiškinimas kritikuojamas ir airių teisės doktrinoje kaip visiškai nesuderinamas su ETT praktika¹⁹¹. Dar daugiau – aiškinimas pagal Airijos Aukščiausiojo Teismo praktiką sudarytų prielaidas spekuliacijoms, parenkant vaikui įprastinę gyvenamąją vietą vieno iš tėvų pareigų turėtojo nuožiūra, ir sukeltų grėsmę autonominiam *habitual residence* aiškinimui.

Anglijos teisės doktrinoje taipogi galima rasti polemiškų nuomonių šiuo klausimu. Ruth Lamont nurodo, jog *habitual residence* jau nebėra vien tik tam tikra faktinė sąvoka, kaip buvo anksčiau manoma¹⁹². Dar daugiau, ši autorė nurodo atitinkamą Anglijos teismų praktiką (bylos: *Re J, Nessa v. Chief Adjudication Officer and another*), kurioje *habitual residence* įgijimui turėjo reikšmės faktinė gyvenamoji vieta, bei ETT praktiką, kurioje akcentuojamas asmens ketinimas įsikurti (byla *Swaddling v. Adjudication Officer – C-90/97*)¹⁹³. Visgi, reikėtų paminėti, kad ETT minėtoje byloje aiškino įprastinės gyvenamosios vietos sąvoką laisvo darbuotojų judėjimo Europos Sąjungoje kontekste ir, *inter alia*, pažymėjo, jog *habitual residence* įgijimui konstatuoti svarbu ne tik asmens ketinimas įsikurti, bet ir buvimas valstybėje narėje tam

¹⁸⁹ BOELE-WOELKI, Katharina, GONZALEZ BEILFUSS, Cristina, SHANNON, Geoffrey, *et al.* *Brussels II bis: Its Impact and Application in Member States*. Intersentia. Antwerpen – Oxford, 2007. P. 152.

¹⁹⁰ ZOHAR, Gadi. *Habitual Residence: an Alternative to the Common Law Concept of Domicile?* Whittier Journal of Child and Family Advocacy, Vol. 9:1. P. 173–174. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1352964>>.

¹⁹¹ BOELE-WOELKI, Katharina, GONZALEZ BEILFUSS, Cristina, SHANNON, Geoffrey, *et al.* *Brussels II bis: Its Impact and Application in Member States*. Intersentia. Antwerpen – Oxford, 2007. P. 153.

¹⁹² LAMONT, Ruth. *Habitual Residence and Brussels IIbis: Developing Concepts for European Private International Family Law*. Journal of Private International Law. Vol. 3, No. 2. October 2007. P. 261–281. HeinOnline. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org>>. Cituota P. 262.

¹⁹³ *Ibidem*.

tikrą laiko tarpą¹⁹⁴. Pats ETT yra pabrėžęs, kad vaiko *habitual residence* negalima aiškinti analogiškai bet kurio kito asmens *habitual residence*, kadangi vaiko įprastinė gyvenamoji vieta visais atvejais turi būti nustatoma, atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus¹⁹⁵. O be to, ir pati Ruth Lamont pripažįsta, jog įprastinei gyvenamajai vietai įgyti yra reikalingas tam tikras laiko tarpas bei pateikia nuorodą į atitinkamą teisės doktrinos šaltinį (E. Clive), kuriame sakoma, jog vienerių metų terminas visais atvejais bus laikomas pakankamu *habitual residence* įgijimui, kadangi per tokį laikotarpį asmuo pakankamai integruojasi į visuomenę¹⁹⁶. Tačiau kai kuriais atvejais, kad apsaugotume tam tikrus asmenis ar užpildytume teisės spragas, įprastinė gyvenamoji vieta gali būti įgyjama ir per gerokai trumpesnę laiko tarpą¹⁹⁷. Tokiu atveju ypatingos svarbos turi asmens ketinimas įsikurti. Kuo trumpesnis buvimo laikotarpis, tuo didesnė asmens ketinimų įsikurti reikšmė¹⁹⁸. Tačiau kitų autorių teigimu, tai atiboja įprastinės gyvenamosios vietos sąvokos vertinimą nuo faktinės būsenos, kadangi nusveria ketinimų įsikurti sąvoka bei atsiranda vietos manipuliacijoms priklausomai nuo teisinio konteksto¹⁹⁹. Kita vertus, pasikliaujant asmens ketinimu įsikurti, sąvoka įprastinė gyvenamoji vieta išlieka lanksti, prisitaikanti prie įvairiausių teisinių situacijų, nors ir išlaiko savo faktiniu pagrindu konkretaus buvimo valstybėje narėje reikalavimą²⁰⁰. Jei kliautumėmės *habitual residence* sąvokos lankstumu, tai negalima sutikti su dr. J. Grigienės išvada²⁰¹, jog įprastinei gyvenamajai vietai

¹⁹⁴ 1999 m. vasario 25 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–90/97, para 33. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

¹⁹⁵ Reglamento preambulės 12 punktas.

2009 m. balandžio 2 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–523/07, A, para 35. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

¹⁹⁶ LAMONT, Ruth. *Habitual Residence and Brussels IIbis: Developing Concepts for European Private International Family Law*. Journal of Private International Law. Vol. 3, No. 2. October 2007. P. 261–281. HeinOnline. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org>>. Cituota P. 263.

¹⁹⁷ *Ibidem*.

¹⁹⁸ *Ibidem*.

¹⁹⁹ ROGERSON, Pippa. *Habitual Residence: The New Domicile?* International and Comparative law Quarterly, Vol. 49. Cambridge University Press, 2000. P. 86–107.

²⁰⁰ LAMONT, Ruth. *Habitual Residence and Brussels IIbis: Developing Concepts for European Private International Family Law*. Journal of Private International Law, Vol. 3, No. 2. October 2007. P. 261–281. HeinOnline. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org>>. Cituota P. 264.

²⁰¹ GRIGIENĖ, Jurgita. *Jurisdiction in International Matrimonial Matters*. Baltic Journal of Law and Politics. Volume 2, No. 1, 2009. P. 97–111. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.versita.com/science/law/bjlp>>.

įgyti būtinai reikalingas bent vienerių metų terminas. Reikia pabrėžti, kad Reglamentas Briuselis IIa nieko panašaus nenumato. Negana to, *Mercredi* byloje ETT konstatavo, jog nors norint atskirti nuolatinį gyvenimą nuo laikino buvimo reikia pabrėžti, kad šio buvimo trukmė turi būti tokia, kad atsirastų tam tikras stabilumas, vis dėlto Reglamente nenumatyta jokia minimali trukmė²⁰². Be to, ETT pabrėžia suinteresuotojo asmens noro įkurti nuolatinį ar įprastą savo interesų centrą, svarbą, ketinant jam suteikti stabilumo. Taigi gyvenimo trukmė yra tik rodiklis vertinant gyvenamosios vietos stabilumą, o tai vertinama turi būti atsižvelgiant į visas konkrečius atvejo aplinkybes. Kadangi *Mercredi* byloje atvejis buvo susijęs su 16 mėnesių amžiaus mergaite, apie joki jos norą įsikurti kalbėti negalima. Šiuo atveju nemenkos reikšmės turės būtent jos motinos ketinimas įsikurti. Štai kodėl, kalbėdamas apie **teisėtai** [paryškinta autorės] iš kilmės valstybės išvežtus vaikus, ETT pabrėžia, jog turi būti atsižvelgiama į jo pagrindinio globėjo integraciją į jo socialinę ir šeimos aplinką, kalbos mokėjimą, geografinę ir šeiminių kilmę²⁰³. Galima daryti pagrįstą prielaidą, jog kuo jaunesnis/mažesnis vaikas, tuo didesnę įtaką apibrėžiant jo/jos įprastinę gyvenamąją vietą gali turėti pagrindinio globėjo ketinimai. Tuo tarpu vyresnių vaikų atveju, jau būtų kur kas lengviau identifikuoti jų pačių ryšius su tam tikra geografinė vietove, nepaisant globėjo ketinimų.

ETT savo praktikoje yra suformulavęs pagrindinius kriterijus, kuriais remiantis nustatoma vaiko įprastinė gyvenamoji vieta. Vienas iš svarbiausių aspektų, kaip pažymėjo ETT, yra tas, jog ETT praktika, susijusi su įprastinės gyvenamosios vietos sąvoka, kai ši sąvoka vartojama kitose Europos Sąjungos teisės srityse, negali būti tiesiogiai perimta vertinant vaikų įprastinę gyvenamąją vietą Reglamento Briuselis IIa 8 straipsnio 1 dalies prasme. Tokiai interpretacijai pagrįsti teismas remiasi generalinės advokatės Kokott

²⁰² 2010 m. gruodžio 22 d. ETT sprendimas byloje C-497/10 PPU, *Barbara Mercredi v. Richard Chaffe*, para 51. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

²⁰³ LENAERTS, Koen. *The Interpretation of the Brussels II bis Regulation by the European Court of Justice*. L'Europe des droits fondamentaux. Melanges en Hommage a Albert Weitzel. Editions A. Pedone, Paris – France, 2013. P. 129–152. P. 135.

nuomone²⁰⁴. Vaiko įprastinė gyvenamoji vieta turi būti nustatoma remiantis visomis kiekvienam konkrečiam atvejui būdingomis faktinėmis aplinkybėmis²⁰⁵. Reglamente vartojama įprastinės gyvenamosios vietos sąvoka turi būti aiškinama kaip atitinkanti vietą, kuri atspindi tam tikrą vaiko integracijos į socialinę bei šeimos aplinką laipsnį²⁰⁶. ETT išvardijo tokius kriterijus, padėsiančius nagrinėjančiam bylą teismui nustatyti vaiko įprastinę gyvenamąją vietą valstybėje narėje: 1) trukmė; 2) reguliarumas; 3) persikėlimo į valstybę narę priežastys ir aplinkybės; 4) šeiminiai ryšiai toje valstybėje narėje; 5) vaiko tautybė; 6) mokyklos lankymas; 7) kalbos žinios; 8) socialiniai ryšiai. Visas šias aplinkybes vertina nacionalinis teismas nagrinėdamas kiekvieną konkrečią bylą²⁰⁷. Kaip matyti, išvardytos aplinkybės apibūdina tam tikrą faktinę būseną, kai vaikas nebeketina grįžti į savo buvusią gyvenamąją vietą. Taigi, nelaikysime įprastinės gyvenamosios vietos pasikeitimu atvejų, kai vaikas atvyksta į kitą valstybę narę tam tikram laikotarpiui, pavyzdžiui, atostogoms, ketindamas po to vėl grįžti į buvusią gyvenamąją vietą. Ir nors iš vienos pusės kriterijai, padedantys apibūdinti vaiko įprastinę gyvenamąją vietą yra pateikti, vis dėlto, jų sąrašas yra nebaigtinis. Galutinis sprendimas ją nustatyti paliekamas nacionalinių teismų diskrecijai. Akivaizdu, jog lieka nemažai vietos galimai skirtingoms įprastinės vaiko gyvenamosios vietos interpretacijoms, skirtingam pateiktų kriterijų vertinimui. Vargu, ar tokia ETT praktika padeda absoliučiai užtikrinti autonomiją Europos Sąjungos teisės aiškinimą. Europos teisės doktrinoje galima rasti gana aštrios kritikos ETT, pabrėžiant, jog taip argumentuodamas teismas pats sau prieštarauja, nepasiekiamą jokia didesnė vienovė Europos privatinėje teisėje, nes nepateiktas net toks fundamentalus įprastinės gyvenamosios vietos

²⁰⁴ 2009 m. sausio 29 d. generalinės advokatės Juliane Kokott nuomonė byloje Nr. C–523/07, A, paras 33–38. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

²⁰⁵ 2009 m. balandžio 2 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–523/07, A, para 44. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

²⁰⁶ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, BORRÁS, Alegría, *et al.* *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 113.

²⁰⁷ 2009 m. balandžio 2 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–523/07, A, para 44. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

apibrėžimas²⁰⁸. Beliktų tik apgailestauti ir tikėtis, jog valstybių narių nacionaliniai teismai kiekvienu konkrečiu atveju nustatinėdami vaiko įprastinę gyvenamąją vietą griežtai laikysis ETT suformuluotų kriterijų ir nacionalinių teismų praktika Europos Sąjungoje bus iš esmės vienoda. Nesiūlytume ES įstatymų leidėjui likti laukimo ir vilties stadijoje, o minėtam tikslui pasiekti, ko gero, būtų tikslinga vaiko įprastinės gyvenamosios vietos sąvokos apibrėžimą įtvirtinti paties Reglamento 2 straipsnyje, papildant jį nauju punktu. Atsižvelgiant į tai, jog vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra pagrindinis bendrasis kriterijus jurisdikcijai nustatyti bylose dėl tėvų pareigų, tai įprastinės gyvenamosios vietos sąvokos įtvirtinimas Reglamente *inter alia* padėtų bylą dėl tėvų pareigų iškėlusiam teismui nuspręsti dėl savo jurisdikcijos.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad vaiko įprastinė gyvenamoji vieta nustatoma kreipimosi į teismą momentu. Tai nustato bendroji jurisdikcijos nustatymo taisyklė, įtvirtinta Reglamento 8 straipsnio 1 dalyje, pagal kurią valstybės narės teismai turi jurisdikciją bylose, susijusiose su tėvų pareigomis vaikui, kurio įprastinė gyvenamoji vieta tuo metu, kai byla patenka jų žinion, yra toje valstybėje narėje²⁰⁹. Atkreiptinas dėmesys, jog Reglamento 8 straipsnio vertimas į lietuvių kalbą yra ne visiškai tikslus: momentas, kuomet nustatoma vaiko įprastinė gyvenamoji vieta turėtų būti ne bylos patekimo teismo žinion momentas, bet kreipimosi į teismą momentas, kaip tai nurodoma Reglamento 16 straipsnyje (pastarojo straipsnio formuluotė lietuvių kalba, kaip matysime iš tolimesnės analizės, taipogi netiksli, tad aiškinant šį straipsnį, vadovausimės Reglamento tekstu anglų ir vokiečių kalbomis). Į šią aplinkybę būtina atkreipti dėmesį, siekiant tinkamai aiškinti ir taikyti Reglamento 8 straipsnyje įtvirtintą taisyklę. Reglamento tekstuose anglų ir vokiečių kalba kalbama būtent apie kreipimosi į teismą momentą, konkrečiai siejant jį su Reglamento 16 straipsniu. Pagal Reglamento 16 straipsnį, kreipimasis į teismą yra tada, kai teismui pateikiamas atitinkamas bylos iškėlimo (tikslėsnė sąvoka lietuvių kalba būtų procesą pradedantis) ar lygiavertis dokumentas, tačiau tik

²⁰⁸ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, BORRÁS, Alegría, *et al.* *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 114.

²⁰⁹ Reglamento Briuselis IIa 8 straipsnio 1 dalis.

tuo atveju, jeigu pareiškėjas ėmėsi nustatytų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų įteiktas atsakovui; arba jeigu minėtas dokumentas turi būti įteiktas priešingai šaliai prieš pateikiant jį teismui, kai jį gauna už įteikimą atsakinga institucija, tačiau tik tuo atveju, jeigu pareiškėjas ėmėsi nustatytų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų pateiktas teismui. Taigi kreipimusi į teismą bus laikomas atitinkamo ieškinio ar pareiškimo užregistravimo teismo raštinėje momentas arba tokio dokumento pateikimo teismui elektroninio ryšio priemonėmis momentas, su sąlyga, kad pareiškėjas ėmėsi reikalaujamų priemonių, kad tas dokumentas būtų pateiktas atsakovui; o kai *lex fori* reikalauja prieš pateikiant dokumentą teismui įteikti jį priešingai šaliai, tai kreipimasis į teismą 16 straipsnio prasme bus laikomas tinkamu tik išpildžius šią sąlygą. Kreipimosi į teismo momento nustatymą išsamiai analizuosime nagrinėjant 16 straipsnį.

ETT *Mercredi* byloje atkreipė dėmesį į tai, jog pagal Reglamento 8 straipsnio 1 dalį, nustatant valstybės narės teismo jurisdikciją spręsti tėvų atsakomybės klausimus dėl vaiko, kuris teisėtai persikelia į kitą valstybę narę, kriterijus yra vaiko įprastinė gyvenamoji vieta kreipimosi į teismą momentu²¹⁰. *Mercredi* byloje, atsakovas pirmiausiai kreipėsi į teismą telefonu, o tai Reglamento 16 straipsnio prasme, nėra laikoma tinkamu kreipimusi į teismą. Kreipimasis į teismą galėjo būti užfiksuotas tik tada, kai prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui buvo paduotas pareiškimas ir teismas patikrino, jog pareiškėjas vėliau ėmėsi veiksmų, kurių turėjo imtis, kad tas dokumentas būtų įteiktas atsakovei²¹¹.

Praktikoje gali kilti klausimas, kaip teismui elgtis tokiu atveju, jei jau iškėlus bylą teisme, netikėtai pasikeičia vaiko įprastinė gyvenamoji vieta. Manytume, jog tokiu atveju veikia *perpetuatio fori* principas ir teismas savo jurisdikciją išlaiko. Tokia pozicija yra išsakyta ir teisės doktrinoje²¹². Kiek

²¹⁰ 2010 m. gruodžio 22 d. ETT sprendimas byloje C-497/10 PPU, *Barbara Mercredi v. Richard Chaffe*, para 42. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

²¹¹ *Ibid.* para 43.

²¹² RAUSCHER, Thomas. *Parental Responsibility Cases under the new Council's Regulation "Brussels IIA"*. The European Legal Forum, (E) 1–2005, IPR Verlag GmbH München. P. 37–45. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <www.european-legal-forum.com>. P. 39.

sudėtingiau būtų tuo atveju, jei į valstybės narės teismą kreipiamasi tuomet, kol vaikas dar nėra joje įgijęs įprastinės gyvenamosios vietos. Šiuo atveju teismas turėtų palikti ieškinį nenagrinėtą, nes jis neturi jurisdikcijos pagal Reglamento 8 straipsnį. Kita vertus, yra nuomonių, jog teismas tokiu atveju gali atsisakyti nagrinėti bylą tik tuo atveju, jei byla jau yra iškelta buvusios vaiko įprastinės gyvenamosios vietos valstybės narės teisme²¹³. Tokia pozicija yra logiška ir pagrįsta, juo labiau, jog Reglamento 17 straipsnis nurodo teismui atsisakyti nagrinėti bylą, pareiškiant, jog neturi jurisdikcijos, jei teisingumas priklauso kitos valstybės narės teismui.

Atsižvelgiant į Reglamento nuostatas ir ETT suformuluotus kriterijus būtų galima pateikti tokį vaiko įprastinės gyvenamosios vietos valstybėje narėje apibrėžimą – tai vieta, kurioje vaikas faktiškai gyvena ar gyveno pastaruoju metu, nustatoma kreipimosi į teismą momentu kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į tam tikras faktines aplinkybes ar jų visumą: vaiko gyvenimo toje vietoje trukmę, reguliarumą, persikėlimo į ją priežastis ir aplinkybes, šeiminius ir socialinius ryšius, vaiko tautybę bei kalbos žinias, o taip pat mokyklos ar ikimokyklinio ugdymo įstaigos lankymo vietą. Siūlytina tokį apibrėžimą nustatyti Reglamento 2 straipsnyje, papildant šį straipsnį 13 punktu.

Įprastinės vaiko gyvenamosios vietos kriterijumi pagrįsta yra ir Reglamento 9 straipsnyje įtvirtinta nenutrūkstamos vaiko buvusios įprastinės gyvenamosios vietos jurisdikcijos taisyklė. Čia turimi omenyje atvejai, kai tarp bendravimo teisių turėtojų kyla ginčai dėl vaiko perkėlimo į kitą Europos Sąjungos valstybę narę. Tais atvejais, kai vienas iš tėvų kartu su vaiku persikelia gyventi į kitą valstybę, neišvengiamai kyla grėsmė kito iš tėvų betarpiško bendravimo su vaiku bei vaiko lankymo teisių tinkamam įgyvendinimui. Reikia paminėti, jog tais atvejais, kai vaikas teisėtai perkeliamas į kitą valstybę, kuri nėra Europos Sąjungos valstybė narė, tačiau

²¹³ *Ibidem.*

yra 1996 m. Hagos konvencijos dalyvė, tai bus taikomas ne Reglamentas, bet minėta Konvencija.

Reglamento 9 straipsnis yra *lex specialis* 8 straipsnio atžvilgiu ir, be to, gali būti taikomas tik tuo atveju, jei iš tiesų vaiko įprastinė gyvenamoji vieta pasikeitė – tai yra tada, kai kilmės valstybės narės teismas negali pagrįsti savo jurisdikcijos pagal 8 straipsnį. Reglamento 9 straipsnio 1 dalis nustato, jog tais atvejais, kai vaikas teisėtai persikelia iš vienos valstybės narės į kitą ir įgyja ten naują įprastinę gyvenamąją vietą, vaiko buvusios įprastinės gyvenamosios vietos valstybės narės teismai išlaiko jurisdikciją dar tris mėnesius nuo persikėlimo dienos, kad pakeistų sprendimą dėl bendravimo teisių, priimtą toje valstybėje narėje iki vaiko persikėlimo, jeigu vieno iš tėvų, bendravimo teisių turėtojo pagal tą teismo sprendimą dėl bendravimo teisių, įprastinė gyvenamoji vieta ir toliau išlieka vaiko buvusios įprastinės gyvenamosios vietos valstybėje narėje. Taigi šio straipsnio 1 dalyje įtvirtinamas priešingas nei 1996 m. Hagos konvencijos 5 straipsnio 2 dalyje *perpetuatio fori* principas²¹⁴, tačiau tik siaura apimtimi – sprendimo dėl bendravimo teisių pakeitimui. Visais kitais ginčų dėl tėvų pareigų vaikams atvejais *perpetuatio fori* nesuveiks ir bylos jurisdikcija pasikeis iškart po vaiko persikėlimo – tai yra naujos įprastinės gyvenamosios vietos įgijimo. Be to, 1 dalyje nustatyta taisyklė nebus taikoma tuo atveju, kai bendravimo teisių turėtojas pripažįsta vaiko naujos įprastinės gyvenamosios vietos valstybės narės teismų jurisdikciją dalyvaudamas teismų procesuose neginčijant jų jurisdikcijos²¹⁵.

Trijų mėnesių terminas skaičiuojamas iki kreipimosi į teismą momento. Reikia pripažinti, jog termino buvo laikytasi, jei prašymas teismui paduotas nepraėjus trimis mėnesiams po vaiko persikėlimo, nepaisant to, kad galutinis sprendimas dėl bendravimo teisių gali būti priimamas jau ir suėjus trijų mėnesių terminui. Šiuo atveju tinkamai pasinaudoti 9 straipsnio 1 dalyje nustatyta taisykle pakankamas yra kreipimasis į teismą nepraėjus trijų mėnesių terminui po vaiko teisėto persikėlimo į kitą Europos Sąjungos valstybę narę.

²¹⁴ *Lagarde* ataskaitoje apie 1996 m. Hagos konvencijos taikymą teigiama, jog šioje konvencijoje, skirtingai nei Briuselis IIa Reglamente, netaikomas *perpetuatio fori* principas.

²¹⁵ Reglamento 9 straipsnio 2 dalis.

Dar viena 9 straipsnio 1 dalies taikymo sąlyga yra ta, jog kilmės valstybėje buvo priimtas sprendimas dėl bendravimo teisių, kol vaikas dar nebuvo teisėtai perkeltas į kitą Europos Sąjungos valstybę narę. Taigi pradėtas procesas, kuriame sprendžiama dėl bendravimo teisių jau turi būti pasibaigęs, antraip teisėtai vaiko perkėlimas į kitą valstybę ir taip jau bus vertinamas vykstančiame procese ir nebus reikalo ateityje keisti sprendimo dėl bendravimo teisių.

Svarbiausias kriterijus Reglamento 9 straipsnio taikymui – vaiko persikėlimo į kitą valstybę narę teisėtumas. Doktrinoje teigiama, jog persikėlimo teisėtumo klausimas turi būti sprendžiamas vadovaujantis *lex fori*, o autonominis aiškinimas gali būti taikomas tik tiek, kiek jis gali būti priešinamas Reglamento 2 straipsnio 11 punkte pateiktai vaiko „neteisėto išvežimo ar negrąžinimo“ sąvokai²¹⁶. Problemų dėl vaiko persikėlimo teisėtumo, ko gero, tikrai nekils, jei buvo duotas kito tėvų pareigų turėtojo sutikimas tokiam persikėlimui. Daug sudėtingiau bus tais atvejais, kai sutikimo nėra arba jis vėliau panaikinamas. Praktikoje dėl sutikimo buvimo/nebuvimo kyla labai daug klausimų²¹⁷. Teisės doktrinoje teigiama, kad jeigu bendravimo teisių turėtojas pritarė vaiko įprastinės gyvenamosios vietos pakeitimui, tai persikėlimas bus pripažįstamas teisėtu. Tačiau, kai toks pritarimas nėra gautas, 9 straipsnio 1 dalyje suteikiamomis galimybėmis jis galės naudotis, tik jeigu atitinkamos valstybės narės *lex fori* leidžia vienam iš globėjų vienasmeniškai pakeisti vaiko įprastinę gyvenamąją vietą²¹⁸. Pavyzdžiui, Airijoje, yra susiformavusi tokia Aukščiausiojo teismo praktika, kad be kito iš tėvų pareigų turėtojo sutikimo ar teismo leidimo, vienas iš tėvų negali vienašališkai pakeisti vaiko *habitual residence* (byla *S.R. v M.M.R.*)²¹⁹.

²¹⁶ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius, 2009. P. 94.

²¹⁷ Šią problemą ypač akcentuoja Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

²¹⁸ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius, 2009. P. 94.

²¹⁹ BOELE-WOELKI, Katharina, GONZALEZ BEILFUSS, Cristina, SHANNON, Geoffrey, *et al.* *Brussels II bis: Its Impact and Application in Member States*. Intersentia. Antwerpen – Oxford, 2007. P. 153.

Lietuvos Respublikai esant Europos Sąjungos bei Šengeno erdvės nare, vienam iš tėvų keliaujant valstybėse narėse kartu su nepilnamečiu vaiku, nereikalaujama kito tėvų pareigų turėtojo sutikimo. Be to, pagal 2002 m. vasario 22 d. Vyriausybės nutarimu „Dėl vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes, nepriklausančias Šengeno erdvei tvarkos aprašo patvirtinimo“, Nr. 302, patvirtintos tvarkos (aktuali redakcija nuo 2008-07-27)²²⁰ I dalies 2 punktą, vaikui, išvykstančiam su vienu iš tėvų kito rašytinis sutikimas nebūtinai net ir išvykstant į valstybes, nepriklausančias Šengeno erdvei, tai yra bet kurias trečiąsias valstybes. Taigi, paliekant vaiko įprastinę gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje trumpam laikotarpiui, kito tėvų pareigų turėtojo sutikimas nereikalingas, nepriklausomai nuo to, į kokią valstybę išsivežamas vaikas. Tačiau esminė tokio išvykimo sąlyga yra išvykos trukmė bei ketinimas grįžti į įprastinę gyvenamąją vietą. Didžiausios problemos kyla, kai išvykstantis tėvų pareigų turėtojas(-a), jau iki išvykimo turi susiformavusį ketinimą nebegrįžti į vaiko įprastinę gyvenamąją vietą. Siekiant išvengti galinčių kilti rūpesčių ar net paties blogiausio atvejo – vaiko negrąžinimo, patartina tėvų pareigų turėtojams tinkamai įforminti savo valią – vienam dėl sutikimo vaikui išvykti davimo, o kitam – dėl įsipareigojimo parvežti vaiką į jo įprastinę gyvenamąją vietą iki nustatyto termino. Jei vienas iš tėvų nori išvežti vaiką į užsienio valstybę tam tikram terminui ir teigia vėliau vaiką grąžinsiąs, kitam tėvų pareigų turėtojui su tuo sutinkant, reikėtų notariškai patvirtinti savo sutikimą tokiai išvykai, nurodant terminą, iki kurio turėtų trukti vaiko viešnagė kitoje valstybėje. To nepadarius, visada išlieka grėsmė, kad išvežtas į kitą valstybę vaikas nebebus grąžintas atgal ir tėvų pareigų turėtojas bus priverstas kreiptis į atitinkamas valstybės institucijas dėl vaiko grąžinimo.

Pažymėtina, jog sutikimas gali būti išreiškiamas ne tik raštu, bet ir konkludentiniais veiksmais. Panagrinėkime tokią situaciją: vaiko tėvas neprieštarauja, kad nepilnametis jo vaikas su motina išvyktų į kitą Europos Sąjungos valstybę. Nors rašytinio sutikimo jis neduoda, tačiau nuperka lėktuvo

²²⁰ Valstybės Žinios, 2002, Nr. 23–858. Pakeitimai: Valstybės Žinios, 2007, Nr. 49–1895; Valstybės Žinios, 2008, Nr. 85–3375.

bilietą vaikui grįžti atgal tam tikrai datai ir su motina sutaria, kad vaikas grįš. Šiuo atveju yra akivaizdu, jog tėvas konkludentiniais veiksmais, t.y. nupirkdamas atgalinį lėktuvo bilietą vaikui, sutiko dėl jo buvimo užsienio valstybėje iki lėktuvo biliete nurodytos datos. Tik tuo atveju, jei vaikas nurodytą biliete datą neparskris atgal, tėvas galės per Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos teikti prašymą dėl neteisėtai išvežto vaiko grąžinimo.

Kitose valstybėse sutikimo dėl išvykimo su vaiku klausimas sprendžiamas ypač griežtai. Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) galiojanti tvarka draudžia vienam iš tėvų išvykti iš JAV kartu su vaiku be kito tėvų pareigų turėtojo sutikimo. Norint vaiką išvežti į užsienį, reikia, kad JAV liekantis tėvų pareigų turėtojas užpildytų specialią sutikimo formą dėl vaiko išvykimo. Apskritai, net vaiko paso pagaminimui reikia gauti abiejų tėvų sutikimą. Daugiau problemų kelianti situacija gali kilti dėl asmenų migracijos JAV viduje, t.y. iš vienos valstijos į kitą. Šiuo atveju, norint užkirsti kelią vienam iš tėvų pareigų turėtojų judėti valstijose kartu su nepilnamečiu vaiku reikalingas teismo sprendimas. Jungtinėje Karalystėje galiojantis 1984 m. Įstatymas dėl vaikų grobimo nustato, jog jei asmuo, susijęs su vaiku (yra vienas iš vaiko tėvų ar globėjų, arba yra pagrindas manyti, kad jis yra nesantuokinio vaiko tėvas) iki šešiolikos metų amžiaus be atitinkamo sutikimo išsiveža arba išsiunčia vaiką iš Jungtinės Karalystės teritorijos, jis įvykdo nusikaltimą (1 dalis, 1 str. 1 p.). Toks išvežimas nelaikytinas nusikaltimu tik tuo atveju, jei išvežantis vaiką asmuo mano, jog kitas asmuo davė sutikimą išvykti su vaiku arba būtų sutikęs, jei žinotų visas susijusias aplinkybes; arba būtų ėmęsis visų reikiamų veiksmų, norėdamas susisiekti su kitu asmeniu, tačiau susisiekti su juo jam nepavyko; arba buvo nepagrįstai atsisakyta duoti sutikimą (5 str. a–c punktai). Taigi matyti, jog užsienio valstybėse sutikimo klausimas reglamentuotas kur kas griežčiau nei Lietuvoje. Tokios nuostatos padeda geriau apsisaugoti nuo vaikų negrąžinimo.

„Bendravimo teisių“ sąvoka apibūdinta Reglamento 2 straipsnio 10 punkte, pagal kurį šios teisės apims visų pirma teisę ribotam laikui nuvežti

vaiką kitur negu yra jo įprastinė gyvenamoji vieta. Be to, buvusios vaiko įprastinės gyvenamosios vietos teismai išlaiko jurisdikciją tik sprendimo dėl bendravimo teisių, priimto iki vaiko persikėlimo, pakeitimui ir tik tuo atveju, kai bendravimo teisių turėtojo pagal tą teismo sprendimą dėl bendravimo teisių įprastinė gyvenamoji vieta ir toliau išlieka vaiko buvusios įprastinės gyvenamosios vietos valstybėje narėje. Vadinasi, jei abu bendravimo teisių turėtojai persikelia į kitą valstybę narę, arba į skirtingas valstybes nares nei anksčiau gyveno, buvusios vaiko įprastinės gyvenamosios vietos teismai jurisdikcijos neišlaikys. Kadangi ši teisės norma yra skirta apsaugoti buvusioje vaiko įprastinėje gyvenamojoje vietoje likusio vieno iš tėvų bendravimo teisių turėtojo interesus, tai tuo atveju, jei likęs buvusioje vaiko įprastinėje gyvenamoje vietoje bendravimo teisių turėtojas pripažins vaiko naujos įprastinės gyvenamosios vietos valstybės narės teismų jurisdikciją dalyvaudamas teismų procesuose neginčijant jų jurisdikcijos, tai buvusios vaiko įprastinės gyvenamosios vietos valstybės narės teismai praras jurisdikciją visam laikui. Tas pats rezultatas būtų ir tuo atveju, jei pats kilmės valstybėje narėje likęs bendravimo teisių turėtojas kreiptųsi į vaiko naujos įprastinės gyvenamosios vietos valstybės narės teismą.

Atlikus vaiko įprastinės gyvenamosios vietos sąvokos, kaip pagrindinio kriterijaus Reglamente Briuselis IIa bylos dėl tėvų pareigų jurisdikcijai nustatyti, sisteminę analizę bei išnagrinėjus teisinį tėvų pareigų turėtojo sutikimo dėl vaiko išvykimo į užsienio valstybę reglamentavimą, matyti, jog bylą dėl tėvų pareigų nagrinėjančiam teismui paliekama plati diskrecija aiškinti minėtas sąvokas. Siekiant efektyvesnio Reglamento veikimo Europos Sąjungoje, siūlytume Reglamento 2 straipsnį papildyti 13 punktu, įtvirtinant vaiko įprastinės gyvenamosios vietos valstybėje narėje apibrėžimą – tai vieta, kurioje vaikas faktiškai gyvena ar gyveno pastaruoju metu, nustatoma kreipimosi į teismą momentu kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į tam tikras faktines aplinkybes ar jų visumą: vaiko gyvenimo toje vietoje trukmę, reguliarumą, persikėlimo į ją priežastis ir aplinkybes, šeiminius ir socialinius ryšius, vaiko tautybę bei kalbos žinias, o taip pat mokyklos ar ikimokyklinio

ugdymo įstaigos lankymo vietą. Be to, siekiant išvengti praktinių problemų dėl vaiko išvykimo su vienu iš tėvų pareigų turėtoju į užsienio valstybę, siūlytume visais atvejais turėti notariškai patvirtintą liekančio tėvų pareigų turėtojo sutikimą dėl terminuoto vaiko išvykimo į užsienio valstybę, kas leistų užtikrinti jo įprastinės gyvenamosios vietos išsaugojimą kilmės valstybėje narėje.

2.4 Vaikų neteisėto išvežimo ir/ar negrąžinimo atvejais Europos Sąjungos valstybėse narėse taikomos jurisdikcijos nustatymo taisyklės

Ginčai dėl tėvų pareigų vaikams bei neteisėti vaikų išvežimai ir negrąžinimai – dvi esminės naujosios, kuriomis pasipildė Reglamentas Briuselis IIa, jei lygintume jį su pirmtaku Briuselis II (Nr. 1347/2000). Nors Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso²²¹ 156 straipsnio 2 dalis kriminalizuoja veiką, kuri įvardijama kaip vaiko pagrobimas, jei tai padaro vaiko tėvas, motina ar artimasis giminaitis pagrobdamas mažametį iš vaikų įstaigos ar asmens, pas kurį vaikas teisėtai gyveno, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad vaikų grobimo sąvoka šioje disertacijoje yra griežtai atribojama nuo vaiko grobimo sąvokos baudžiamojoje teisėje, koncentruojantis tik į civilinius vaiko grobimo aspektus. Vaiko grobimas, kaip civilinė teisinė kategorija, iš esmės apibūdinamas dviem sąvokomis – neteisėtu vaiko išvežimu bei neteisėtu vaiko negrąžinimu į jo buvusią įprastinę gyvenamąją vietą. Toks lingvistinis sąvokos vartojimas yra visiškai įprastas ir užsienio valstybėse (angl. *child abduction*, vok. *Kindesentführung*, pranc. *enlèvement d'enfant*). Nors grobimo sąvoką išgalvojo žiniasklaida, ji stipriai prigijo ir tarp teisininkų²²². Moksliškai į lietuvių kalbą ji kartais išverčiama kaip abdukcija, tačiau toks vertimas kritikuotinas, kadangi nesunku supainioti su baudžiamosios teisės terminu *abdukcija*, reiškiančiu kūno sužalojimo ekspertizę, ištyrimą ir dokumentą, kuris patvirtina apie nukentėjusiojo po fizinio smurto būklę. Analizuojant, kas yra laikoma vaiko grobimu pagal civilinę teisę, svarbu pabrėžti, jog tiek Reglamentas Briuselis IIa, tiek 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų analogiškai reglamentuoja neteisėto išvežimo ir laikymo (negrąžinimo) sąvokas. Nors Reglamente „neteisėto laikymo“ pagal Hagos konvenciją sąvoka verčiama į lietuvių kalbą kaip „neteisėtas negrąžinimas“, tačiau tiek Reglamente, tiek Hagos konvencijoje anglų kalba

²²¹ Valstybės Žinios, 2000, 89–2741.

²²² BEAUMONT, Paul, McELEAVY, Peter E. *The Hague Convention on International Child Abduction*. Oxford University Press. 2004. P. 1.

vartojamos sąvokos (angl. *wrongful removal or retention*) visiškai sutampa ir reiškia tą patį. Atkreiptinas dėmesys tik į vienintelį skirtumą, jog Reglamento nuostatos patikslina Hagos konvencijoje įtvirtintą vaikų grobimo sąvoką tuo, jog globos teisėmis turi būti naudojamosi drauge, kai vienas tėvų teisių turėtojas negali spręsti dėl vaiko gyvenamosios vietos be kito tėvų teisių turėtojo sutikimo. Tai reiškia, kad vaiko globos teisių sąvokos apibūdinimas Reglamente Briuselis IIa bei 1980 m. Hagos konvencijoje šiek tiek skiriasi, tačiau tas skirtumas nėra esminis. Pagal Hagos konvencijos 2 straipsnį, globos teisės gali būti suteiktos asmeniui, institucijai ar kitai organizacijai atskirai ar kartu, pagal valstybės, kurioje vaikas nuolat gyveno prieš pat jį išvežant ar laikant, įstatymus arba teismo ar administracinės institucijos sprendimu, arba pagal susitarimą, turintį teisinę galią pagal tos valstybės įstatymus. Jei vaiko išvežimo ar laikymo metu tomis teisėmis buvo kartu ar atskirai naudojamosi arba būtų buvę naudojamosi, jei vaikas nebūtų išvežtas ar laikomas, tai toks vaiko išvežimas pripažįstamas neteisėtu pagal 1980 m. Hagos konvencijos 2 straipsnį. Tuo tarpu pagal Briuselis IIa Reglamento 2 straipsnio 11 punktą, vaiko išvežimas ar negrąžinimas pripažįstamas neteisėtu, kai tuo pažeidžiamos globos teisės, įgytos teismo sprendimu, įstatymų nustatyta tvarka ar juridinę galią turinčiu susitarimu pagal valstybės narės, kurioje yra vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta iki išvežimo ar negrąžinimo, tačiau privaloma sąlyga ta, jog išvežimo ar negrąžinimo metu globos teisėmis buvo faktiškai naudojamosi drauge ar jų su niekuo nesidalijant arba jomis taip būtų naudojamosi išvežimui ar negrąžinimui. Naujovė – Reglamente pažymima, jog yra laikoma, kad globa yra įgyvendinama kartu, kai pagal teismo sprendimą ar įstatymų nustatyta tvarka vienas tėvų teisių turėtojas negali spręsti dėl vaiko gyvenamosios vietos be kito tėvų pareigų turėtojo sutikimo. Tokia nauja Reglamente įtvirtinta taisyklė atitinka vyraujančią teismų praktiką taikant 1980 m. Hagos konvenciją ir yra ypač naudinga kontinentinės teisės tradicijos teisėjams ir advokatams, kurie yra įpratę taikyti teisę vien remiantis statutinės teisės tekstais²²³. Globos

²²³ LORTIE, Philippe. *The Communitarisation of Family Law – the Hague Conventions and the new Brussels II Regulation*. The Judges' Newsletter. Volume X / Autumn 2005. International child

teisių įgyvendinimas kartu turi būti aiškus ir neginčytinas pagal nacionalinę teisę. Taigi vaiko grobimu Europos Sąjungos teisėje laikytinas vaiko išvežimas ar laikymas (negrąžinimas), kai tuo pažeidžiamos globos teisės, įgytos teismo sprendimu, įstatymų nustatyta tvarka ar juridinę galią turinčiu susitarimu pagal valstybės narės, kurioje yra vaiko įprastinė gyvenamoji vieta iki jo išvežimo ar negrąžinimo, teisę, ir jei išvežimo ar negrąžinimo metu vaiko globos teisėmis buvo faktiškai naudojamosi drauge, ar jų su niekuo nesidalijant, arba jomis taip būtų naudojamosi išvežimui ar negrąžinimui. Matyti, jog vaiko pagrobėjas siekia ne materialinės naudos iš neteisėto vaiko išvežimo ar laikymo, bet užsitikrinti sau išimtinę vaiko globos teisę naujoje jurisdikcijoje²²⁴.

Autonominė vaiko globos teisių sąvoka²²⁵ yra apibrėžiama Reglamento 2 straipsnio 9 punkte, kaip apimanti teises ir pareigas, susijusias su vaiko priežiūra, ypač teisę nustatyti vaiko gyvenamąją vietą. Šis apibrėžimas iš dalies perimtas iš 1996 m. Hagos konvencijos dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos srityje 3 straipsnio b) dalies, kurioje nurodyta, jog ši Konvencija taikoma globos teisėms, įskaitant teises, susijusias su rūpinimusi vaiko asmeniu, ir ypač su teise nustatyti vaiko gyvenamąją vietą, taip pat bendravimo su juo teisėms, įskaitant teisę paimti vaiką ribotam laikui iš jo įprastinės gyvenamosios vietos į kitą vietą. Tiesa, Reglamente, skirtingai nei Konvencijoje globos teisių sąvoka neišplečiama bendravimo teisėms, nes jos apibūdinamos atskirai Reglamento 2 straipsnio 10 punkte kaip apimančios visų pirma teisę ribotam laikui nuvežti vaiką kitur negu yra jo įprastinė gyvenamoji vieta. Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikoje vaiko globos teisių sąvoka šiame kontekste apskritai nevartojama, o tėvų teisėms ir pareigoms apibūdinti vartojama tėvų valdžios sąvoka. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso²²⁶ (toliau – ir LR CK)

protection. A publication of the Hague Conference on Private International Law. P. 47–58. Interaktyvus Prieiga per internetą: <<http://www.hcch.net/upload/autumn2005.pdf>>. P. 54.

²²⁴ BEAUMONT, Paul, McELEAVY, Peter E. *The Hague Convention on International Child Abduction*. Oxford University Press. 2004. P. 1.

²²⁵ Vaiko globos teisių sąvokos autonominį pobūdį konstatavo ETT byloje *J. McB.*

2010 m. spalio 5 d. ETT sprendimas byloje C–400/10 PPU, *J. McB. v. L. E.* para 41. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

²²⁶ Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74–2262.

3.156 straipsnio 1 dalį, tėvo ir motinos teisės ir pareigos vaiko atžvilgiu yra lygios. Be to, pagal to paties straipsnio antrąją dalį, tėvai turi lygias teises ir lygias pareigas savo vaikams, nesvarbu, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium. Taip pat, tėvo ar motinos atsisakymas nuo teisių ir pareigų savo nepilnamečiams vaikams negalioja, o už vaiko auklėjimą ir priežiūrą tėvai atsako bendrai ir vienodai (LR CK 3.159 str. 1–2 d.). Vis dėlto, kalbėdami apie Europos Sąjungos Reglamento taikymą, privalome vadovautis autonominio Europos Sąjungos teisės aiškinimo principu, o nacionalinės teisės sąvokos turi būti atribojamos nuo Reglamente vartojamų sąvokų. Šia prasme, tėvų valdžios sąvoka, įtvirtinta LR CK, yra reikšminga tik tiek, kiek gali padėti nacionaliniams subjektams suvokti vaiko globos sąvokos pagal Europos Sąjungos teisę turinį. Manytume, jog tiek teleologiškai, tiek sistemiškai, tėvų valdžios sąvoka yra panaši Europos Sąjungos teisėje vartojamą vaiko globos sąvoką, jog iš esmės vaiko globos teisės priklauso jo tėvui ir motinai.

Norėdami tinkamai apibrėžti autonominės vaiko globos teisių sąvokos turinį, neišvengiamai susiduriame su vaiko kilmės nustatymo problema. Su tuo yra glaudžiai susijęs tėvystės nustatymo klausimas. Pagal Lietuvos Respublikos tarptautinės privatinės teisės taisykles, vaiko kilmės klausimus sprendžia Lietuvos Respublikos teismai ar kitos Lietuvos valstybės institucijos, jeigu vaiko ar vieno iš jo tėvų nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje (LR CK 1.31 str. 3 d.). LR CK X skyriaus II skirsnyje yra reglamentuota tėvystės pripažinimo tvarka, o III skirsnyje – tėvystės nustatymas.

Reglamentas nenumato jokios specialios procedūros, kuria vaiko išvežimas ar negražinimas būtų pripažįstamas neteisėtu. Tuo tarpu vadovaujantis 1980 m. Hagos konvencijos 15 straipsniu, prieš nurodydama grąžinti vaiką, teismo ar administracinė institucija gali pareikalauti, kad pareiškėjas iš vaiko įprastinės gyvenamosios vietos valstybės institucijų gautų sprendimą ar kitą patvirtinimą, kad vaiko išvežimas ar laikymas (negražinimas)

buvo neteisėtas, jei toje valstybėje tokį nutarimą ar sprendimą galima gauti. Taigi ir taikant Reglamentą toks nutarimas ar sprendimas, jei jį įmanoma gauti, turi būti pateikiamas. Lietuvoje vaiko išvežimo ar laikymo užsienyje pripažinimo neteisėtu procedūra nėra reglamentuota. Šis faktas turėtų būti nustatomas, aiškinantis, ar yra tėvų pareigų turėtojų sutarimas dėl vaiko įprastinės gyvenamosios vietos pasikeitimo – tai yra, nuolatinio persikėlimo gyventi į užsienio valstybę. Kitose Europos Sąjungos valstybėse aiškinamasi, ar apskritai vaiko globos teisėmis išvežimui ir/ar negražinimui buvo naudojamosi kartu, o taip pat ir tai, ar buvo duotas sutikimas pakeisti vaiko įprastinę gyvenamąją vietą.

Įdomi situacija gali susiklostyti tokiu atveju, kai besilaukianti motina išvyksta su vienu ar keliais vaikais iš buvusios jų įprastinės gyvenamosios vietos. Nei Reglamente, nei 1980 m. Hagos konvencijoje nėra nuostatų, kurios leistų pateikti prašymą dėl negimusio vaiko grąžinimo į kilmės valstybę, kadangi vaisius nėštumo metu negali būti grąžintas atskirai nuo motinos. Konkretus atvejis buvo susijęs su Lietuva, kai Lietuvos Respublikos pilietė A.K., susituokusi su Rusijos piliečiu D.K., gyveno Suomijoje²²⁷. Jie turėjo dvi santuokoje gimusias dukteris. Po kurio laiko maždaug šestą mėnesių nėščia A.K. išvyko kartu su mergaitėmis į Lietuvą. Be to, A.K. prieš išvykdamą iš Suomijos vietos gyventojų registre padarė pakeitimus, jog neva visa šeima, įskaitant ir tėvą, išvyko nuolat gyventi į Lietuvos Respubliką. Tokiais veiksmais vaikų motina sudarė įspūdį, jog vaikai buvo išvežti teisėtai, tačiau jokio sutikimo iš vaikų tėvo visam laikui išvykti į Lietuvą ji gavusi nebuvo, nes tėvas buvo sutikęs tik dėl laikino mergaičių bei besilaukiančios žmonos išvykimo atostogoms. Akivaizdu, jog pagal Briuselis IIa Reglamentą, jurisdikciją spręsti bendravimo su vaikais klausimus bei jų gyvenamosios vietos su vienu iš tėvų nustatymo turi Suomijos teismas – konkrečiai buvusios įprastinės gyvenamosios vietos *Helsinki District Court*. Tačiau grįžusi į Lietuvą A.K. kreipėsi į Lietuvos Respublikos teismą dėl jos bei D.K. santuokos nutraukimo,

²²⁷ Byla viešai nepublikuota; su ja susipažinta Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM leidimu.

vaikų gyvenamosios vietos nustatymo bei tėvo bendravimo su vaikais tvarkos nustatymo. Suomijoje jokie teisminiai procesai pradėti nebuvo. Praėjus beveik trimis mėnesiams po A.K. grįžimo į Lietuvą, ji pagimdė trečią vaiką, kurio gimimo faktą įregistravo Lietuvos Respublikoje ir suteikė vaikui savo mergautinę pavardę. Nors vaikų tėvas buvo padavęs prašymą dėl neteisėto dviejų mergaičių išvežimo, tačiau dėl trečiosios atžalos, kuri tuo metu buvo negimusi jis negalėjo kreiptis nei pagal 1980 m. Hagos konvenciją, nei pagal Briuselis Iia Reglamentą. Matyti, jog ši situacija negali būti lengvai išsprendžiama pasitelkiant tarptautinius teisės aktus, kadangi preziumuojama, jog Lietuvoje gimęs vaikas nebuvo iš niekur neteisėtai išvežtas, o gimęs Lietuvos Respublikoje iškart įgijo čia įprastinę gyvenamąją vietą. Vaiko tėvui šiuo atveju reikės spręsti ginčą dėl tėvystės nustatymo ir vaiko gyvenamosios vietos nustatymo Lietuvoje.

Vienoje naujesnių bylų – *J. McB.*²²⁸ – ETT nagrinėjęs vaiko išvežimo iš kilmės valstybės teisėtumo klausimą, konstatavo, jog „vaiko išvežimas į kitą valstybę narę yra neteisėtas tik tuo atveju, jei taip pažeidžiamos globos teisės, kurias garantuoja nacionalinė valstybės narės teisė“. Šioje byloje iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą buvo aiškiai matyti, jog pagal Airijos teisę biologiniam vaikų tėvui automatiškai nesuteikiamos globos teisės. Tam yra būtinas biologinio vaiko tėvo prašymas. Nacionaliniai Airijos įstatymai taip pat reglamentuoja procedūrą, kuria vaiko išvežimas pripažįstamas neteisėtu. Šioje byloje trijų nepilnamečių vaikų, kuriuos motina išvežė iš jų įprastinės gyvenamosios vietos Airijoje į Jungtinę Karalystę, tėvas *J. McB.* pateikė ieškinį Anglijos ir Velso Aukščiausiam Teisingumo Teismui dėl vaikų grąžinimo į Airiją remiantis 1980 m. Hagos konvencijos ir Reglamento Briuselis Iia nuostatomis. Vadovaudamasis Konvencijos 15 straipsniu, šis Teismas pareikalavo, kad tėvas iš Airijos valdžios institucijų gautų sprendimą ar kitą patvirtinimą, jog vaikų išvežimas iš Airijos buvo neteisėtas pagal Konvencijos 3 straipsnį. Kai *J. McB.* kreipėsi į teismą, prašydamas tai

²²⁸ 2010 m. spalio 5 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-400/10 PPU, *J McB v. L. E.* Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

nustatyti, o taip pat nustatyti jam globos teises nepilnamečių vaikų atžvilgiu, pirmasis prašymas buvo atmestas, kadangi vaikų išvežimo metu tėvas neturėjo jokių globos teisių ir išvežimas nebuvo neteisėtas 1980 m. Hagos konvencijos ar Reglamento Briuselis IIa prasme. Tėvas šį sprendimą apskundė Airijos Aukščiausiam Teismui, o pastarasis kreipėsi į ETT, prašydamas išaiškinti, ar pagal Reglamentą, aiškinamą atsižvelgiant į Chartijos 7 straipsnį ar kitaip, valstybei narei draudžiama savo teisės aktuose numatyti, kad vaiko tėvas, nesusituokęs su jo motina, turi gauti kompetentingo teismo nutartį, kuria jam pripažįstama tokio vaiko globa, kad jis būtų laikomas turinčiu „globos teises“, dėl ko vaiko išvežimas iš jo nuolatinės gyvenamosios vietos šalies taptų neteisėtas, kaip tai numatyta Reglamento 2 straipsnio 11 punkte. ETT konstatavo, jog „Reglamente nenustatyta, koks asmuo turi turėti globos teises, kad vaiko išvežimas galėtų būti pripažintas neteisėtu 2 straipsnio 11 punkto prasme, o kiek tai susiję su tokių globos teisių turėtojo paskyrimu, daroma nuoroda į valstybės narės, kurioje buvo vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta iki išvežimo ar negražinimo, teisę. Taigi būtent tokios valstybės narės teisėje nustatomos sąlygos, kuriomis biologinis tėvas įgyja savo vaiko globos teises, Reglamento 2 straipsnio 9 punkto prasme, prireikus numatant, kad tokios teisės įgyjamos tik gavus jas suteikiantį kompetentingo nacionalinio teismo sprendimą. <...> Reglamentą reikia aiškinti taip, kad vaiko išvežimo neteisėtumą šio Reglamento taikymo tikslais lemia vien tai, ar egzistuoja pagal taikytiną nacionalinę teisę suteiktos globos teisės, kurias pažeidžiant įvykdytas toks išvežimas“²²⁹. Taigi iš esmės ETT konstatavo tai, kad Briuselis IIa Reglamentas nesikiša į vidinę valstybių narių teisę²³⁰. Svarbu pabrėžti ir tai, kad ETT šioje byloje pažymėjo, jog ES Pagrindinių teisių chartija turi poveikį taikant tik Reglamentą Briuselis IIa, bet ne nacionalinę valstybių narių teisę²³¹. Taigi buvo atmesti bet kokie argumentai, kad nacionalinėje teisėje įtvirtinta

²²⁹ 2010 m. spalio 5 d. ETT sprendimas byloje C-400/10 PPU, *J. McB. v. L. E.* para 43–44. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

²³⁰ DEKAR, Claire. *JMcB. v. L.E.: the Intersection of European Union Law and Private International Law in intra-European Union Child Abduction*. 34 Fordham International Law Journal. 2010–2011. P. 1430–1471. P. 1466. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org>>.

²³¹ *Ibidem*.

materialinė globos teisių sąvoka turi būti aiškinama viršnacionaliniu lygmeniu. ETT griežtai įtvirtino, kad jis nesiims spręsti nacionalinių šeimos teisės klausimų ir šis precedentas aiškiai nubrėžia ETT bei ES valstybių narių teismų kompetencijos ribas²³². Be to, šioje byloje ETT susilaikė nuo savarankiškų išvadų, vertinant teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą pažeidimą EŽTK 8 straipsnio prasme. ETT tiesiogiai nusekė tuo keliu, kurį buvo nurodęs EŽTT savo precedentuose²³³. Nors tokiu būdu ETT išvengė EŽTK 8 straipsnio ir ES Pagrindinių teisių Chartijos 7 straipsnio aiškinimo prieštaringumų tarp dviejų aukščiausių Europos teismų, tačiau žiūrint iš tėvo pozicijos ETT yra kritikuojamas, kaip praleidęs progą išplėsti pagrindinių žmogaus teisių apsaugos principų aiškinimą ir taikymą netradicinių, nesusituokusių porų atžvilgiu²³⁴. Doktrinoje pabrėžiama, kad šioje situacijoje motinos ir tėvo padėties traktavimas yra akivaizdžiai nelygiavertis, sudaromos prielaidos diskriminacijai, kadangi jei vaikus analogiškoje situacijoje būtų išvežęs jų tėvas, motinai būtų automatiškai pripažintos jų globos teisės²³⁵. Be to, susidariusioje situacijoje vaikų tėvas bus priverstas imtis priemonių savo globos teisėms nustatyti jau naujojoje vaikų įprastinėje gyvenamojoje vietoje, o ne buvusioje, kadangi išvežimas buvo teisėtas. Tai gali kelti tam tikrų teisinių nepatogumų, susijusių su didesnėmis teisinėmis išlaidomis. Be to, reikia pasakyti, kad EŽTT precedentai vaikų grobimų bylose, buvo paremti skirtingomis faktinėmis aplinkybėmis nei *J. McB.* atvejis. *Guichard* byloje EŽTT neišvelgė Konvencijos 14 straipsnio pažeidimo, kadangi nacionalinėje teisėje dar nebuvo išnaudotos visos priemonės peržiūrėti sprendimą dėl globos teisių, atsižvelgiant į vaiko interesus. Tuo tarpu *Balbotin*²³⁶ byloje, kurią nagrinėjo EŽTT, faktinės aplinkybės buvo tokios, kad vaiko tėvas realiai

²³² *Ibid.* P. 1467.

²³³ *Ibid.* P. 1467. 2003 m. rugsėjo 2 d. EŽTT sprendimas byloje *Guichard prieš Prancūziją*, Nr. 56838/00; 2000 m. sausio 25 d. EŽTT sprendimas byloje *Ignaccolo Zenide prieš Rumuniją*, Nr. 31679/96. Interaktyvūs. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

²³⁴ DEKAR, Claire. *JMcB. v. L.E.: the Intersection of European Union Law and Private International Law in intra-European Union Child Abduction*. 34 *Fordham International Law Journal*. 2010–2011. P. 1430–1471. P. 1471. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org>>.

²³⁵ BLANCO, Pilar Jimenéz. *Unmarried Fathers and Child Abduction in European Union Law*. *Journal of Private International Law*. Vol. 8, No. 1. April, 2012. P. 135–157. P. 140.

²³⁶ 1999 m. rugsėjo 14 d. EŽTT sprendimas byloje *Balbotin prieš Jungtinę Karalystę*. Nr. 39067/97. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

negyveno su vaiko motina ir vaiku nesirūpino. Taigi, jokia būdu negalima teigti, jog EŽTT pateisina nelygiavertį traktavimą nevedusių motinų ir tėvų atžvilgiu. Tiesiog tose bylose faktinės aplinkybės lėmė, kad nebuvo pakankamai pagrindų konstatuoti EŽTK pažeidimus²³⁷. ETT, ko gero, bus iš teisų praleidęs gerą progą imtis ryžtingesnių žingsnių ir sudrausminti Europos Sąjungos valstybes nares dėl diskriminuojančių nacionalinių teisės aktų nuostatų panaikinimo.

Labai įdomus ir vertas paminėti šiame kontekste atvejis yra EŽTT byla *X prieš Latviją*²³⁸. Šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas, ar Latvija nepažeidė EŽTK 8 straipsnio (teisė į šeimos gyvenimo gerbimą), kadangi remiantis 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų pagrindais Latvijos teismų sprendimais Latvijos pilietė *X* buvo įpareigota grąžinti dukterį *E* iš Latvijos į Australiją, kur jos abi iki tol, kol *X* neišsivežė dukters į Latviją, gyveno ir kur šiuo metu yra dukters tėvas. Dar pirminėje ginčo stadijoje buvo neaišku, ar Australijos pilietis *T* apskritai buvo *X* dukters tėvas. Pastarasis asmuo kreipėsi į Australijos teismą ir davė rašytinius parodymus su priesaika, kad būtent jis yra tėvas. *T* sugebėjo įrodyti, kad *X* išsivežė dukterį į Latviją be jo sutikimo, taip pažeisdama Konvencijos 3 straipsnį. Teismas patvirtino jo tėvystę, suteikdamas jam globos teises mažametės dukters atžvilgiu, taipogi pabrėžė, kad byla turės būti nagrinėjama toliau grąžinus mergaitę į Australiją, tačiau kyla klausimas, ar Australijos teismas pasielgė teisingai, nesiimdamas vertinti, ar mergaitės išvežimas buvo neteisėtas. Cituojant pažodžiui, Australijos teisėjas pasakė, kad „ne man teigti ir vertinti, ar vaiko buvimas Latvijoje yra neteisėto jos išvežimo ar laikymo pasekmė. Tai Latvijos teisėjas turėtų priimti sprendimą šiuo klausimu“²³⁹. *X* šio sprendimo neskundė. Australijos teismo pozicija susilaikyti nuo atsakymo į klausimą, ar vaiko laikymas Latvijoje yra neteisėtas Konvencijos prasme, buvo visiškai pagrįsta ir teisinga. Vaiko buvimo konkrečioje valstybėje teisėtumo

²³⁷ BLANCO, Pilar Jimenéz. *Unmarried Fathers and Child Abduction in European Union Law*. Journal of Private International Law. Vol. 8, No. 1. April, 2012. P. 135–157. P. 146.

²³⁸ 2013 m. lapkričio 26 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *X prieš Latviją*. Nr. 27853/09. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

²³⁹ *Ibid.*, para 15.

faktą turi aiškintis būtent tos valstybės, kurioje faktiškai yra vaikas teismas. Tą patvirtino ir EŽTT, ypač pabrėždamas, kad šio klausimo sprendimas nėra EŽTT kompetencija²⁴⁰. Latvijos teismas nusprendė, kad vaikas turi būti gražintas į Australiją, kadangi Latvijos teismas negali nei pakeisti Australijos teismo sprendimo dėl tėvų pareigų įgyvendinimo kartu (*X* ir *T* buvo pripažinti abu turintys tėvų pareigas nepilnametės dukters atžvilgiu), nei taikyti Australijos teisės. Latvijos teismas taipogi pabrėžė, kad jis neturi jurisdikcijos nagrinėti bylą dėl *T* tėvų pareigų dukters *E* atžvilgiu, tačiau gali tik spręsti dėl jos gražinimo į Australiją. Latvijos teismas konstatavo, kad mažametės dukters išvežimas iš Australijos į Latviją buvo neteisėtas, kadangi įvykdytas be jos tėvo *T* sutikimo. Tačiau taikant Reglamentą Briuselis IIa (jei sakykime, byla būtų susijusi ne su Australija, o su kuria nors Europos Sąjungos valstybe nare), bylos seka galbūt galėtų būti diametraliai priešinga, jei būtų nustatyta, jog vaikas įgijo įprastinę gyvenamąją vietą Latvijoje (būtent glaudžius dukters ryšius su Latvija jos motina ir įrodinėjo toje byloje), arba tai, kad vaiko perkėlimas iš kitos valstybės į Latviją buvo teisėtas (Reglamento 9–10 straipsniai), arba net pasinaudoti bylos perdavimo galimybe pagal Reglamento 15 straipsnį. Vis tik, kadangi atvejis buvo susijęs ne su ES valstybe nare, bet su Australija, tai byloje buvo taikyta 1980 m. Hagos konvencija: buvo nurodyta vaiką gražinti į Australiją ir ten spręsti ginčus dėl tėvų pareigų. Motina *X* nesutiko su tokiu Latvijos teismo sprendimu ir jos prašymu Latvijos teismas sustabdė sprendimo vykdymą, atsižvelgiant į tai, jog motina grįžusi į Australiją neturės pajamų, o trejų metų dukters atskyrimas nuo motinos sukeltų mergaitei didelę psichologinę traumą. Kadangi vaiko geriausi interesai turi turėti prioritetą prieš skubų jo gražinimą, tai teismas nusprendė, jog sprendimo vykdymas turi būti sustabdytas, kol byla bus išnagrinėta apeliacine tvarka. Apeliacinis teismas nusprendė, kad *E* turi būti gražinta į Australiją kaip tai numato 1980 m. Hagos konvencija. Motina atsisakė gražiuoju vykdyti teismo nutartį, dėl ko antstolis buvo priverstas kreiptis į teismą. Teismo sprendimas realiai buvo įvykdytas, kai *T* atsitiktinai sutikęs *X* kartu su *E* netoli prekybos

²⁴⁰ *Ibid.*, para 62.

centro, pasinaudodamas situacija pasiėmė mergaitę ir išsivežė į Estiją. Gavęs centrinės Latvijos institucijos leidimą skrydžiui iš Talino į Helsinkį, *T* su dukra pradėjo kelionę į Australiją. *X* pareiškimas dėl vaiko pagrobimo buvo išsyt atmetas. Kurioziška ir dramatiška situacija iš esmės kone tiesiogiai atkartoja Ingos ir Michaelio Rinau kovą dėl dukters (kai tėvas tiesiog ėmė ir išsivežė vaiką iš Lietuvos, kadangi kitaip nebuvo įmanoma realiai įvykdyti teismo sprendimo) ir yra ne kas kita kaip mūšis dėl vaiko pačiomis drastiškiausiomis priemonėmis²⁴¹. Australijos teismas pripažino dukters globą išimtinai tėvui. Nėgana to, Australijos teismas ne tik uždraudė *X* viešai pasisakyti bet koku vaiką liečiančiu klausimu, tačiau net uždraudė motinai kalbėti su vaiku latviškai trumpų susitikimų, kurie turėjo vykti prižiūrint socialiniam darbuotojui, metu, be to, nustatė motinai ribojimą bendrauti su bet kokiomis ikimokyklinio ar mokyklinio ugdymo institucijomis, vaiko priežiūros institucijomis ar kitų vaikų, bendraujančių su *E*, tėvais, kol jos mergaitei nesueis 11 metų. *X* pareiškimas dėl EŽTK garantuojamų teisių pažeidimo netrukus pasiekė EŽTT, kadangi pasak *X*, Latvijos teismui priėmus sprendimą

²⁴¹ *Rinau* byla (2008 m. liepos 11 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–195/08, PPU) yra išimtinai susijusi su teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo klausimais, ir todėl nepatenka į šio disertacinio tyrimo objektą. ETT sprendimo šioje byloje analizę žr.: PRANEVIČIENĖ, Kristina. *Sprendimų dėl pagrobų vaikų grąžinimo pripažinimas ir vykdymas Europos Sąjungos valstybėse narėse*. Mokslo darbai. Teisė. Vilniaus universiteto leidykla: 2011, T. 80. P. 175–192.

Nepaisant to, jog *Rinau* byla yra susijusi su teismo sprendimo dėl tėvų pareigų pripažinimo ir vykdymo klausimais ir nepatenka į disertacinio tyrimo sritį, galima paminėti keletą įdomių faktų apie šią bylą: pavyzdžiui, tai, jog nagrinėjant bylą ETT, rašytinius paaiškinimus buvo leista pateikti tik bylos šalims, Komisijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei, tai lėmė, kad teise pareikšti žodines pastabas pasinaudojo ne tik jau paminėtos šalys, bet taip pat ir Vokietija, Prancūzija, Latvija, Nyderlandai ir Jungtinė Karalystė. Taigi, nepaprastai išsiplėtojo žodinės procedūros, kurios iš viso truko devynias valandas (in: SCHULTZ, Andrea. *Guidance from Luxembourg. First ECJ Judgement Clarifying the Relationship between the 1980 Hague Convention and Brussels II Revised*. International Family Law. 2008. P. 221–225. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.reunite.org/edit/files>>). Be to, tai buvo pirmasis ETT prejudicinis sprendimas, priimtas pagal naująją skubos procedūrą (PPU – *procédure préjudicielle d'urgence*), kuri apskritai pradėta taikyti tik 2008 m. kovo 1 d. Iki sprendimo *Rinau* byloje, ETT buvo aiškinęs Reglamento Nr. 2201/2003 nuostatas vos keliuose bylose (Byloje C (Case C–435/06) ir *Sundelind Lopez prieš Lopez Lizazo* (Case C–68/07), tačiau tai, pasak A.Schultz, yra greičiau teismų siekio vadovaujantis geriausiais vaiko interesais užbaigti šeimos bylas kuo greičiau ir susilaikyti nuo kreipimosi į ETT, kadangi bylų nagrinėjimas Liuksemburge bent jau iki naujosios skubos procedūros priėmimo galėjo užtrukti ne trumpiau, o dažnai gal net ir ilgiau nei metus. Svarbu atkreipti dėmesį, kad dėl proceso skubos ETT gali nuspręsti *ex officio* ir tam nebūtinai reikalingas besikreipiančio teismo prašymas. Pavyzdžiui, *Agguire Zarraga* byloje ETT sprendė, jog skubos procedūra reikalinga, nors besikreipiantis į ETT Vokietijos teismas prašė netaikyti PPU procedūros. Kitose bylose PPU skubos procedūra dažniausiai taikoma besikreipiančio teismo prašymu. Nagrinėjimas skubos tvarka ETT užtrunka maždaug iki dviejų mėnesių. In: Report on the use of the urgent preliminary ruling procedure by the Court of Justice. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

dėl X dukters grąžinimo į Australiją, buvo pažeista X teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, įtvirtinta EŽTK 8 straipsnyje. Nagrinėjamos temos kontekste svarbu tai, kad EŽTT pabrėžė, jog jis nevertina, ar nacionalinis teismas tinkamai aiškinosi dėl vaiko tarptautinio perkėlimo teisėtumo, be to, EŽTT nėra jokia aukštesnė instancija peržiūrėti nacionalinių teismų sprendimus, o nacionaliniai teismai patys aiškina nacionalinę teisę bei tarptautinius teisės aktus; EŽTT funkcija nėra aiškintis teisės ar fakto klausimus, kuriuos jau nagrinėjo nacionalinis teismas, nebent jie tiesiogiai liečia galimus EŽTK pažeidimus²⁴². Vis tik, EŽTT pabrėžė, kad teisės į privataus ir šeimos gyvenimą ribojimai galimi „įstatymų numatytais atvejais“, kai tai „būtina demokratinėje visuomenėje“ valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti²⁴³. Aiškindamas „įstatyme numatytus atvejus“, EŽTT akcentavo tai, kad šis reikalavimas ne tik apima reikiamybę, kad ginčijama priemonė turi turėti teisinį pagrindą nacionalinėje teisėje, tačiau taipogi apima ir įstatymo kokybę bei jo prieinamumą susijusiems asmenims bei galimybę numatyti tokių nuostatų teisinį poveikį²⁴⁴. EŽTT bylą nagrinėjo net du kartus, antrąjį iš jų – Didžiojoje kolegijoje. Po pirmojo nagrinėjimo nebuvo konstatuotas EŽTK 8 straipsnio pažeidimas, tačiau galiausiai Didžioji kolegija konstatavo, jog Latvijos teismai pažeidė EŽTK 8 straipsnį: nors kišimasis į X šeimos ir privatų gyvenimą buvo iš dalies pateisinamas, atsižvelgiant į tai, kad kilo poreikis apsaugoti T bei E interesus, tačiau Latvijos teismui nepavyko tinkamai atskleisti 1980 m. Hagos konvencijos taikymo sąlygų ir tikslų²⁴⁵. Be to, EŽTT pabrėžė, jog „didelės rizikos“ egzistavimas ar nebuvimas nebuvo iki galo išsiaiškintas, ir nors Hagos

²⁴² 2013 m. lapkričio 26 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *X prieš Latviją*. Nr. 27853/09, para 62. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

²⁴³ *Ibid.* para 53–54.

²⁴⁴ EŽTT citavo savo bylas *Amann prieš Šveicariją*, Nr. 27798/95, para 50; *Slivenko prieš Latviją*, Nr. 48321/99, para 100, *Kurić bei kiti prieš Slovėniją*, Nr. 26828/06, para 341. Interaktyvūs. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

²⁴⁵ 2013 m. lapkričio 26 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *X prieš Latviją*. Nr. 27853/09, para 64. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

konvencijos 11 straipsnis įpareigoja vaiko grąžinimo klausimą spręsti kuo sparčiau, tačiau šis įpareigojimas neatleidžia teismo nuo pareigos visapusiškai įvertinti vaiko grąžinimo į jo kilmės valstybę rizikos pagal Konvencijos 13b straipsnį. Galiausiai buvo konstatuota, kad pareiškėja X patyrė kišimąsi į privatų ir šeimos gyvenimą ta prasme, kad atsižvelgiant į reikalaujamas procedūras, nacionaliniai teismai savo pareigą vertinti vaiko grąžinimo į kilmės valstybę riziką atliko netinkamai.

Taigi, kaip matyti iš sisteminės teisės aktų nuostatų analizės bei ETT bei EŽTT praktikos, nustatyti vaiko išvežimo ar negrąžinimo neteisėtumo (tai yra, vaiko grobimo) faktą yra nelengva užduotis. Iš tiesų, šioje situacijoje teismai akis į akį susiduria su situacija, kuomet turi nustatyti, ar buvo pažeistos vaiko globos teisės (jų įgyvendinimas kartu), išvežant vaiką į užsienio valstybę. Kadangi klausimą dėl vaiko grąžinimo sprendžia vaiko valstybės, į kurią vaikas išvežtas ar iš kurios yra negrąžinamas teismas, jis turi aiškintis, ar vaiko globos teisės pagal valstybės, iš kurios vaikas išvežtas, teisę buvo įgyvendinamos kartu. Praktikoje šis klausimas užduodamas tiesiogiai tai įstaigai, kuriai yra priskirtos Centrinės institucijos funkcijos pagal 1980 m. Hagos konvenciją ir Reglamentą Briuselis IIa. Susipažinus su Lietuvos Respublikos paskirtos Centrinės institucijos – Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos – praktika, matyti, jog vaiko globos teisių įgyvendinimo kartu sąvoka nacionalinėje teisėje yra aiškinama būtent vadovaujantis tėvų valdžios lygybės principu. Manytume, jog tokia praktika yra ydinga, nes atsižvelgiant į ETT išaiškinimus *J. McB.* byloje, „kadangi „globos teisių“ sąvoka taip apibrėžta Reglamente Nr. 2201/2003, ji yra savarankiška ir nepriklauso nuo valstybių narių teisės, <...>, o tiek iš vienodo Sąjungos teisės taikymo, tiek iš lygybės principo reikalavimų išplaukia, kad Sąjungos teisės nuostatos, kurioje jos prasmės bei apimties nustatymo klausimu nedaroma aiški nuoroda į valstybių narių teisę, sąvokos visoje Sąjungoje paprastai turi būti aiškinamos autonomiškai ir vienodai, atsižvelgiant į nuostatos kontekstą ir nagrinėjamu teisės aktu siekiamą tikslą. Taigi, šio Reglamento taikymo tikslais globos teisės

bet kuriuo atveju apima tokios teisės turėtojo teisę nustatyti vaiko gyvenamąją vietą²⁴⁶. Siūlytume duodant išvadą tokiose bylose globos teisių sąvoką formuluoti būtent atsižvelgiant į ETT išaiškinimus.

Kalbant apie įrodinėjimo naštos paskirstymą tarp šalių, reikia paminėti, jog iškėlus bylą teisme dėl vaiko grąžinimo į jo kilmės valstybę, įrodinėjimo našta dėl vaiko išvežimo ir/ar negrąžinimo neteisėtumo tenka ne vaiką išvežusiajam tėvui ar motinai, o būtent likusiajam. Tuo tarpu su vaiku išvykęs tėvų pareigų turėtojas turi įrodinėti, kad vaiką išsivežė teisėtai. Galiausiai, teismas, pagal ETT praktiką, turi išsiaiškinti, ar vaiko globos teisėmis vaiko išvykimo momentu buvo naudojamosi kartu ir ar vaikas buvo išvežtas teisėtai ar neteisėtai.

Pirminis klausimas, kurį tenka spręsti teismui, gavusiam prašymą dėl išvežto iš įprastinės gyvenamosios vietos vaiko grąžinimo – jurisdikcijos, arba teismingumo, nustatymas. Vaikų neteisėto išvežimo atvejais bendroji taisyklė, kurią įtvirtina Reglamentas, nustato, kad vaiką neteisėtai išvežus ar negrąžinus, valstybės narės, kurioje vaikas iki neteisėto išvežimo ar negrąžinimo turėjo įprastinę gyvenamąją vietą, teismai išlaiko savo jurisdikciją iki tol, kol vaikas įgyja įprastinę gyvenamąją vietą kitoje valstybėje narėje. Akivaizdu, jog vaikas gali įgyti naują įprastinę gyvenamąją vietą net ir tuo atveju, kai jis išvežamas į kitą valstybę narę neteisėtai, tai yra, pagrobiamas. Vis tik, pagrobus vaiką, jo *habitual residence* savaime nepasikeičia. Tokiomis Reglamento nuostatomis siekiama atgrasinti tėvus nuo vaikų grobimo Europos Sąjungos viduje. Apskritai, siekiant rasti kompromisą dėl neteisėto vaikų išvežimo/negrąžinimo bylų reglamentavimo Tarybos Reglamente Briuselis IIa, buvo pasirinktas variantas, užtikrinantis „ir tęstinumą, ir pokyčius“²⁴⁷. Kaip nurodo prof. P. McEleavy, Hagos konvencijos garantuojamas grąžinimo mechanizmas buvo išsaugotas ir byloms dėl pagrobtų vaikų grąžinimo Europos Sąjungos viduje, tačiau, Reglamente įtvirtinta ir labai griežta jurisdikcijos taisyklė, taikoma

²⁴⁶ 2010 m. spalio 5 d. ETT sprendimas byloje C–400/10 PPU, *J. McB. v. L. E.* para 41. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

²⁴⁷ LENAERTS, Koen. *The Interpretation of the Brussels II bis Regulation by the European Court of Justice*. L'Europe des droits fondamentaux. Melanges en Hommage a Albert Weitzel. Editions A. Pedone, Paris – France, 2013. P. 129–152. P. 139.

vaikų grobimo atvejais (Reglamento 10 str.)²⁴⁸. Naujosios vaiko įprastinės gyvenamosios vietos valstybės narės teismo jurisdikcijai atsirasti yra būtinas ne tik gyvenamosios vietos pasikeitimas, bet ir dar dvi alternatyvios sąlygos:

a) vaiko išvežimui ar negražinimui tylėjimu turi pritarti kiekvienas globos teises turintis asmuo, institucija ar kita organizacija; arba

b) vaikas toje kitoje valstybėje narėje pragyvena bent vienerius metus nuo to, kai globos teises turintis asmuo, institucija ar kita organizacija sužinojo arba turėjo sužinoti apie vaiko buvimo vietą, ir vaikas susigyvena su nauja aplinka, ir, be to, įvykdoma bent viena iš šių sąlygų:

i) per vienerius metus nuo to, kai globos teises turintis asmuo, institucija ar kita organizacija sužinojo arba turėjo sužinoti apie vaiko buvimo vietą, valstybės narės, į kurią vaikas buvo išvežtas ar yra laikomas, kompetentingoms valdžios institucijoms nebuvo pateiktas prašymas jį grąžinti;

ii) globos teisių turėtojo prašymas grąžinti vaiką buvo atsiimtas ir per minėtą vienerių metų laikotarpį nebuvo pateiktas naujas prašymas;

iii) byla valstybės narės, kurioje vaikas iki neteisėto išvežimo ar negražinimo turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, teisme buvo užbaigta pagal Reglamento 11 straipsnio 7 dalį (valstybės narės, kurioje vaikas įgijo nuolatinę gyvenamąją vietą, teismui priėmus nutartį dėl vaiko negražinimo, valstybės narės, kurioje vaikas iki neteisėto išvežimo ar negražinimo turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, teismas per trijų mėnesių terminą nuo pranešimo šalims teikti jam teikimus, kad teismas galėtų apsvarstyti vaiko globos klausimą, negavo jokių teikimų ir byla užbaigė);

iv) valstybės narės, kurioje vaikas iki neteisėto išvežimo ar negražinimo turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, teismai priėmė sprendimą dėl globos, nereikalaujantį vaiką grąžinti. Šiuo atveju akivaizdu, jog Reglamento rengėjai turėjo omenyje tik galutinius teismų sprendimus²⁴⁹, o ne pavyzdžiui, laikinųjų

²⁴⁸ McELEAVY, Peter. *The New Child Abduction Regime in the European Union: Symbiotic Relationship or Forced Partnership?* Journal of Private International Law. April, 2005. Vol. 1, No. 1. P. 5–33. P. 14.

²⁴⁹ LENAERTS, Koen. *The Interpretation of the Brussels II bis Regulation by the European Court of Justice*. L'Europe des droits fondamentaux. Melanges en Hommage a Albert Weitzel. Editions A. Pedone, Paris – France, 2013. P. 129–152. P. 141.

apsaugos priemonių taikymą tokiems atvejams. Iš *Povse* bylos matyti, jog „sprendimas dėl globos, nereikalaujantis grąžinti vaiko“, yra galutinis sprendimas, priimtas remiantis išsamiau visų reikšmingų aplinkybių išnagrinėjimu, kuriuo jurisdikciją turintis teismas išsprendžia vaiko globos klausimą, dėl kurio nebereikia kitų administracinių ar teismo sprendimų. Tai, kad išsprendus vaiko globos klausimą numatyta periodiškai atlikti vaiko globos klausimo peržiūrėjimą ar nagrinėjimą iš naujo per nustatytą terminą arba atsižvelgiant į tam tikras aplinkybes, nereiškia, kad sprendimas nėra galutinis²⁵⁰. Jei priėmus laikiną sprendimą būtų prarandama jurisdikcija, susijusi su vaiko globa, gali būti, kad jurisdikciją turintis valstybės narės, kurioje buvo ankstesnė vaiko įprastinė gyvenamoji vieta, teismas būtų atgrasytas priimti tokį laikiną sprendimą, nepaisant to, kad to reikalautų vaiko interesai²⁵¹.

Matyti, jog teismų praktikoje Reglamento 10 straipsnio aiškinimas ir taikymas didesnių problemų nesukelia. Pavyzdžiui, anksčiau jau cituotoje Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje teisėjų kolegija išaiškino, jog nagrinėjamu atveju „vaikas įgijo nuolatinę gyvenamąją vietą Lenkijoje, nuolat ten gyvendamas susigyveno su aplinka, o ieškovė visą laiką žinojo apie savo vaiko buvimo vietą, tačiau per vienerius metus nuo sužinojimo apie savo teisių pažeidimą, Lenkijos kompetentingai valdžios institucijai nepateikė prašymo grąžinti vaiką, t.y. negrąžinimui praktiškai pritarė (Reglamento 10 straipsnio a punktas, b punktas ir i papunktis). Todėl ieškovės reikalavimo išreikalauti vaiką iš trečiųjų asmenų ir jį grąžinti nagrinėjimo jurisdikcija priklauso Lenkijos Respublikos teismams.“²⁵² Toks Reglamento nuostatų aiškinimas yra argumentuotas tinkamai.

Vienas pagrindinių Reglamento ypatumų lyginant su anksčiau galiojusi Reglamentu Briuselis II (Nr. 1347/2000) – jo taikymo valstybėse narėse viršenybė prieš 1980 m. Hagos konvenciją ir naujai reglamentuojami

²⁵⁰ 2010 m. liepos 1 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-211/10 PPU, *Doris Povse v. Mauro Alpago*, para 45–46. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

²⁵¹ *Ibid.*, para 47.

²⁵² Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje *E.R. v. T.S. ir T.S.*, Nr. 2-568/2006, kat. 94.5; 106.4; 106.8.2.

jurisdikcijos vaikų grobimo atvejais bei vaikų grąžinimo aspektai. Kai kurios Europos Sąjungos valstybės narės laikėsi pozicijos, kad Europos Sąjungos institucijų veiksmai pagrobtų ar neteisėtai laikomų vaikų grąžinimo reglamentavimo srityje buvo nereikalingi, nes visos Europos Sąjungos valstybės narės ir taip yra ratifikavusios 1980 m. Hagos konvenciją, tačiau būta ir priešingų pozicijų, argumentuojant, jog šioje Konvencijoje numatytos išimtys neretai sudarydavo prielaidas nesąžiningai jomis pasinaudoti įteisinant vaiko buvimą kitoje valstybėje nei ankstesnė vaiko gyvenamoji vieta²⁵³. Pagal statistiką, vadovaujantis vien šia Konvencija 2000 m. 51 proc. atvejų buvo atsisakyta grąžinti vaiką į jo buvusią įprastinę gyvenamąją vietą, pasinaudojant joje įtvirtintomis išimtimis²⁵⁴. Galiausiai prieita prie išvados, jog reglamentuoti bylų dėl pagrobtų vaikų grąžinimo nagrinėjimą Europos Sąjungos mastu yra reikalinga. Nors valstybių narių santykiams ir toliau taikoma 1980 m. Hagos konvencija, tačiau ją Reglamentas Briuselis IIa papildė tam tikromis nuostatomis, kurios taikomos valstybėms narėms vaikų neteisėto negrąžinimo atvejais. Reglamento taisyklės turi viršenybę prieš Konvencijos taisykles valstybių narių tarpusavio santykiams bylose, kurioms taikomas Reglamentas (išskyrus Daniją, kuriai Reglamentas netaikomas). Reglamentu siekta ne tik atgrasinti tėvus nuo neteisėto vaikų išvežimo ar negrąžinimo, bet ir, jei taip jau atsitinka, užtikrinti skubų vaiko grąžinimą į jo kilmės valstybę narę²⁵⁵. Kaip nurodoma Reglamento preambulės 17 punkte, valstybės narės, į kurią arba kurioje vaikas buvo neteisėtai išvežtas ar negrąžintas, teismai turėtų galėti pasipriešinti jo grąžinimui konkrečiais tinkamai pateisinamais atvejais, tačiau toks sprendimas galėtų būti pakeičiamas paskesniu vaiko įprastinės gyvenamosios vietos iki pagrobimo valstybės narės teismo sprendimu. Dažniausiai pasitaikantys yra tokie atvejai, kad valstybės narės, į kurią vaikas

²⁵³ SAX, R. *Brussels II Regulation*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.manches.com/practices/family/article.php?id=74>>.

²⁵⁴ McELEAVY, Peter. *Brussels II bis: Matrimonial Matters, Parental Responsibility, Child Abduction and Mutual Recognition*. International and Comparative Law Quarterly. Vol. 53, 2004. P. 505.

²⁵⁵ Praktinis vadovas kaip taikyti naująjį Briuselio II Reglamentą (2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000). Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf>.

neteisėtai išvežtas ar iš kurios yra neteisėtai negražinamas, teismas turi spręsti ne pagrindinį klausimą, pavyzdžiui, dėl tėvų pareigų vykdymo, globos ar panašiai (nes šio klausimo sprendimui kompetenciją dažniausiai išlaikys vaiko pirminės įprastinės gyvenamosios vietos valstybės narės (kilmės valstybės narės) teismas), tačiau tik klausimą dėl vaiko grąžinimo. Labai svarbu paminėti, jog dėl neteisėto vaiko išvežimo, vienam iš jo tėvų vienašališkai priėmus tokį sprendimą, dažniausiai vaikas netenka galimybės reguliariai palaikyti asmeninius santykius ir tiesiogiai bendrauti su kitu iš tėvų, o tai, pasak ETT, gali lemti ES pagrindinių teisių chartijoje įtvirtintus žmogaus teisių pažeidimus²⁵⁶ (24 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta teisė reguliariai palaikyti asmeninius santykius ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais, kurios laikymasis neginčijamai susipina su pagrindiniais kiekvieno vaiko interesais)²⁵⁷.

Tais atvejais, kai globos teises turintis asmuo, institucija ar kita organizacija prašo valstybės narės teismo, vadovaujantis 1980 m. Hagos konvencija, priimti sprendimą sugrąžinti neteisėtai išvežtą ar kitoje nei jis įprastai gyveno Europos Sąjungos valstybėje narėje laikomą vaiką, bus taikomos Reglamento 11 straipsnio 2–8 dalys. Teismas, gavęs tokį prašymą, pirmiausia turi išsiaiškinti, ar vaikas yra neteisėtai išvežtas arba negražinamas (t.y. pagrobtas), kaip tai apibūdina jau minėtos Reglamento nuostatos. Jei vaikas yra išvežtas į kitą Europos Sąjungos valstybę narę teisėtai ar yra teisėtai iš jos negražinamas (pavyzdžiui, galiojant tėvų susitarimui), teismas neturės jurisdikcijos nagrinėti bylą pagal Reglamento 10 ir 11 straipsnius. Tokiu atveju teismo jurisdikcija galės būti nustatoma pagal kitus Reglamento straipsnius.

Lietuvoje bylos dėl neteisėtai išvežto ar kitoje negu jis įprastai gyveno Europos Sąjungos valstybėje narėje laikomo vaiko grąžinimo nagrinėjamos LR CPK XXXIX skyriuje nustatyta tvarka tiek, kiek Reglamentas Briuselis IIa, 1980 m. Hagos konvencija ar Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo

²⁵⁶ 2009 m. gruodžio 23 d. ETT sprendimas byloje C–403/09 PPU, *Detiček v. Sgueglia*; para 54. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

²⁵⁷ 2010 m. liepos 1 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–211/10 PPU, *Doris Povse v. Mauro Alpagó*, para 64. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

įstatymas (toliau – ir Įstatymas)²⁵⁸ nenustato specialių taisyklių. Taigi, iš esmės taikoma ta pati tvarka kaip ir nagrinėjant prašymus dėl teismo leidimų veiksams atlikti išdavimo, pareiškimų ar faktų patvirtinimo, turto administravimo, paveldėjimo procedūrų taikymo ir kitų klausimų, pagal LR civilinį kodeksą ir kitus įstatymus nagrinėtinų supaprastinto proceso tvarka – taip vadinamas supaprastintas procesas. Prašymai, paduoti LR CPK XXXIX skyriuje nustatyta tvarka, teisme turi būti išnagrinėti ne vėliau kaip per penkias darbo dienas nuo jų priėmimo dienos²⁵⁹. Atsižvelgiant į įstatyme numatytus terminus, asmens teisėtas lūkestis, jog procesas dėl pagrobto vaiko grąžinimo vyktų sparčiai, yra pakankamai realus, tačiau teismai privalo griežtai paisyti nustatytų terminų.

1980 m. Hagos konvencijos taikymą papildančios Reglamento nuostatos numato, jog teismas, kuriam pateikiamas prašymas dėl vaiko grąžinimo, tokį prašymą turi nagrinėti kuo skubiau – taikydamas skubiausias procedūras, kurias leidžia nacionalinė teisė – ir sprendimą turi priimti ne vėliau nei per šešias savaites nuo pareiškimo dėl vaiko grąžinimo pateikimo, išskyrus išimtinius atvejus, kai tam tikros ekstraordinarios aplinkybės neleidžia to padaryti. Reikia atkreipti dėmesį, jog atsižvelgiant į siekiamus užtikrinti vaiko interesus, per nurodytą šešių savaičių terminą sprendimas ne tik turi būti priimtas, bet ir įvykdytas²⁶⁰. Hagos konvencijos 11 straipsnis taip pat numato ir tai, jog tais atvejais, kai teismo ar administracinė institucija per šešias savaites nuo proceso pradžios nepriima sprendimo, pareiškėjas arba valstybės, į kurią kreipiamasi, centrinė įstaiga savo iniciatyva arba prašančiosios valstybės centrinės įstaigos prašymu turi teisę pareikalauti nurodyti vėlavimo priežastis. Kaip jau minėta, CPK 582 straipsnio 2 dalis nustato, jog prašymai, paduoti CPK XXXIX skyriuje nustatyta tvarka, teisme turi būti išnagrinėti ne vėliau kaip per penkias dienas nuo jų priėmimo dienos. Bylos dėl vaiko grąžinimo,

²⁵⁸ Valstybės žinios, 2008, Nr. 137–5366.

²⁵⁹ LR CPK 582 straipsnio 2 dalis.

²⁶⁰ Praktinis vadovas kaip taikyti naująjį Briuselio II Reglamentą (2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000). Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf>.

kai vaikas neteisėtai atvežtas ar neteisėtai laikomas Lietuvos Respublikoje, teisingos Vilniaus apygardos teismui (Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo 7 str. 2 d.). Apie bylos nagrinėjimą turi būti pranešta suinteresuotiems asmenims. Teismas, rengdamasis nagrinėti bylą dėl vaiko grąžinimo, paveda centrinei institucijai pateikti Reglamento 55 straipsnio a punkte nurodytą informaciją apie vaiko padėtį, visas atliekamas procedūras arba dėl vaiko priimtus sprendimus (Įstatymo 7 str. 3 d.). Praktikoje šią funkciją iš tiesų įgyvendina ne Įstatymo 7 str. 3 d. nurodyta centrinė institucija Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, bet Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Pastarajai institucijai pagal Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymą vykdyti centrinės institucijos funkcijas 2008–12–29 priskyrė Socialinės apsaugos ir darbo ministras savo įsakymu Nr. A1–425²⁶¹.

Jeigu pareiškėjas gyvena ne Lietuvos Respublikoje ir nėra paskyręs atstovo byloje arba įgalioto asmens procesiniams dokumentams gauti, gyvenančio Lietuvos Respublikoje kaip tai numato LR CPK 805 straipsnis, prašyme dėl vaiko grąžinimo turi būti nurodytas adresas Lietuvos Respublikoje arba telekomunikacijų galinio įrenginio adresas, kuriuo pareiškėjui būtų galima įteikti procesinius dokumentus (Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo 7 str. 4 d.). Reikia pabrėžti, jog ši nuostata taikoma tik pareiškėjui, kuris teikia teismui prašymą dėl pagrobto vaiko grąžinimo. Jam tenka pareiga rūpintis proceso skatinimu ir tolesne jo eiga, nes būtent pareiškėjas inicijavo procesą. Jei pareiškėjas pats gyvena užsienyje ir neįvykdo pareigos nurodyti įgaliotą asmenį ar nurodyti adresą Lietuvos Respublikoje, kuriuo būtų galima įteikti procesinius dokumentus, visi procesiniai dokumentai, skirti pareiškėjui, lieka byloje ir yra laikomi įteiktais. Šios procesinės pasekmės turi būti išaiškintos pareiškėjui pirmojo įteikimo metu (LR CPK 805 str. 2 d.). Tuo

²⁶¹ Valstybės Žinios, 2009, Nr. 1–7.

tarpu kai kalbame apie atsakovą byloje dėl pagrobto vaiko grąžinimo, visi dokumentai kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse turi būti įteikiami pagal 2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 1393/2007 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse ir komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse (dokumentų įteikimas), panaikinantį Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 1348/2000 (sutrumpintai vadinamas Įteikimo Reglamentas)²⁶².

Reglamentas Briuselis IIa įtvirtina ir labai svarbų vaiko išklausymo principą, kuris numato, jog taikant 1980 m. Hagos konvencijos 12 ir 13 straipsnius, turi būti užtikrinama, kad proceso metu vaikui būtų suteikta galimybė būti išklausytam, išskyrus atvejus, kai to nedera daryti dėl jo amžiaus ar brandumo laipsnio. Pažymėtina, jog gali būti atsisakyta grąžinti vaiką, jei teismas nustato, kad vaikas prieštarauja grąžinimui ir jau yra sulaukęs tokio amžiaus ir brandos, kai tikslinga atsižvelgti į jo nuomonę (Hagos konvencijos 13 str.). Apskritai Hagos konvencija numato šias išimtis, iš kurių bent vienos egzistavimas yra pakankamas pagrindas atsisakyti grąžinti vaiką į valstybę, iš kurios ar į kurią jis buvo neteisėtai išvežtas ar negrąžintas: 1) asmuo, įstaiga ar kita organizacija, kuri rūpinosi vaiku, vaiko išvežimo ar laikymo metu iš tiesų nesinaudojo globos teisėmis (Hagos konvencijos 13 str. 1 d. a) p); arba 2) asmuo, įstaiga ar kita organizacija, kuri rūpinosi vaiku, vaiko išvežimo ar laikymo metu neprieštaravo ar vėliau sutiko, kad vaikas būtų išvežtas ir laikomas (Hagos konvencijos 13 str. 1 d. a) p.); arba 3) yra didelė rizika, kad vaiką grąžinus jam būtų padaryta fizinė ar psichinė žala arba kad vaikas pakliūs į kitą netoleruotiną situaciją (Hagos konvencijos 13 str. 1 d. b) p.); arba 4) vaikas prieštarauja grąžinimui ir jau yra sulaukęs tokio amžiaus ir brandos, kai tikslinga atsižvelgti į jo nuomonę (Hagos konvencijos 13 str. 2 d.); arba 5) procesas buvo pradėtas praėjus vienerių metų terminui nuo tos dienos, kai vaikas buvo neteisėtai išvežtas ar laikomas, ir įrodoma, kad vaikas jau prisitaikė prie naujos aplinkos (Hagos konvencijos 12 str. 2 d.). Tačiau svarbu turėti omenyje, jog Reglamentas nustato tam tikras specialias papildomas

²⁶² OL L 324, 10.12.2007., p. 79–102.

sąlygas šių išimčių taikymui. Pagal Reglamento 11 straipsnio 4 dalį teismas negali atsisakyti grąžinti vaiką remdamasis Hagos konvencijos 13b straipsniu, jei nustatoma, kad imtasi priemonių užtikrinti vaiko apsaugą jį grąžinus. Teismas taip pat negali atsisakyti grąžinti vaiką, jei asmeniui, kuris prašė vaiką grąžinti, nebuvo suteikta galimybė būti išklausytam (Reglamento 11 str. 5 d.). O svarbiausia taisyklė, kaip jau minėta pastraipos pradžioje, yra ta, kad taikant Hagos konvencijos 12 ir 13 straipsnius turi būti užtikrinama, kad proceso metu vaikui būtų suteikta galimybė būti išklausytam, išskyrus atvejus, kai to nedera daryti dėl jo amžiaus ar brandumo laipsnio (Reglamento 11 str. 2 d.). Pažvelgę į Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalies, 13 straipsnio b) dalies bei 13 straipsnio 2 dalies formuluotes, galime daryti aiškią išvadą, jog prioritetas teikiamas vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos principui. Kaip teisingai konstatavo Lietuvos apeliacinis teismas, civilinėje byloje Nr. 2–6/2013, „vaiko interesai priklauso nuo daugelio aplinkybių kiekvienu individualiu atveju – amžiaus, brandos lygio, aplinkos, patirties. Tokiais atvejais teismas, vykdydamas savo įgaliojimus, turi išlaikyti pusiausvyrą tarp Hagos konvencijos tikslo, reikalaujančio užtikrinti neteisėtai išvežto ir laikomo vaiko grąžinimą, bei jį įgyvendinančių nuostatų (iš vienos pusės) ir vaiko interesų (iš kitos pusės), o vaiką atsisakyti grąžinti tik išimtiniais atvejais, kai byloje nustatyti faktai aiškiai patvirtina, jog to reikia, siekiant tinkamai apsaugoti vaiko interesus“²⁶³. Pažymėtina, jog teismui kiekvienu konkrečiu atveju privalo vertinti visų išimčių, kurias nustačius gali būti atsisakyta grąžinti vaiką, egzistavimą. Teismas, taikydamas ar atsisakydamas taikyti vieną ar kitą išimtį, privalo tokį savo sprendimą tinkamai motyvuoti. Be to, labai svarbi yra ta nuostata, jog gavęs pranešimą apie neteisėtą vaiko išvežimą ar laikymą, teismas ar administracinė institucija negali spręsti dėl vaiko globos teisių iš esmės, kol nenustatoma, kad vaikas neturi būti grąžinamas pagal 1980 m. Hagos konvenciją. Išimtis, kuri leidžia spręsti dėl globos teisių iš esmės, gali būti tik tuo atveju, jei per protingumo kriterijų atitinkantį laikotarpį nuo minėto

²⁶³ 2013 m. sausio 3 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje L. A. v. S. A., Nr. 2–6/2013, *kat.* 128.20.

pranešimo gavimo dienos nepateikiamas prašymas pagal 1980 m. Hagos konvenciją (Konvencijos 16 str.). Be to, iš sisteminės Konvencijos nuostatų (17–19 straipsniai) analizės, galime daryti išvadą, jog vaiko grąžinimo klausimas ir vaiko globos klausimas yra absoliučiai autonomiški klausimai ir turi būti nagrinėjami atskirai vienas nuo kito. Vaiko grąžinimo ar negrąžinimo negali lemti aplinkybės, kurios yra aktualios nagrinėjant vaiko globos klausimą. Teismas, sprenddamas dėl leidimo grąžinti vaiką į jo įprastinę gyvenamąją vietą išdavimo, privalo vertinti būtent tas aplinkybes, kurios yra reikšmingos vaiko grąžinimui.

Reglamentas nenustato vaiko išklausymo procedūros, dėl to kiekvienu konkrečiu atveju turi spręsti bylą nagrinėjantis teismas. Nors vaiko išklausymas yra labai svarbus taikant Reglamentą, tačiau nacionalinės procedūros juo nėra keičiamos²⁶⁴. Pagal Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos²⁶⁵ 24 straipsnio 1 dalį vaikas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę. Be to, Chartijos 24 straipsnyje taip pat nurodoma, jog sprendžiant su vaikais susijusius klausimus, į jų nuomonę atsižvelgiama pagal jų amžių ir brandą. To paties straipsnio 2 dalis numato, kad visuose valstybės ar privačių institucijų veiksmuose, susijusiuose su vaikais, pirmiausia turi būti vadovujamasi vaiko interesais. ETT konstatavo, kad Chartijoje įtvirtinta vaiko teisė reikšti savo nuomonę savaime nesuponuoja teismo pareigos kiekvienoje grobimo byloje ją išklausyti. Iš tikrųjų, kai kuriais atvejais, vaiko išklausymas gali būti diametraliai priešingas jo psichologinei sveikatai. ETT *Zarraga* bylos pamoka yra tokia: sprendimą dėl vaiko grąžinimo turintis priimti teismas turi įvertinti reikalingumą išklausyti vaiką, nes konfliktai, kuriuos sprendžiant reikia priimti sprendimą dėl vaiko globos suteikimo vienam iš jo tėvų, ir su tuo susijusi įtampa yra situacijos, kuriomis vaiko išklausymas, ypač tada, kai reikia, kad jis fiziškai atvyktų į teismą, gali pasirodyti netinkamas ir net žalingas vaiko, kuris dažnai patiria minėtą įtampą ir kenčia nuo jos neigiamo poveikio, psichinei sveikatai. Taigi, nors išklausymas yra vaiko teisė, jis negali būti absoliuti

²⁶⁴ Reglamento Briuselis IIa preambulės 19 punktas.

²⁶⁵ OL, C 326, 2012.10.26.

pareiga ir turi būti įvertintas kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į su vaiko interesais susijusius reikalavimus, kaip numatyta Pagrindinių teisių chartijos 24 straipsnio 2 dalyje²⁶⁶. Jei jau nusprendžiama vaiką išklaustyti, yra būtina užtikrinti, kad šią savo teisę vaikas galėtų įgyvendinti laisvai ir nepriklausomai.

Pažymėtina, jog Europos Komisijos Ministrų Komitetas, 2010 m. lapkričio mėnesį parengtose rekomendacijose dėl vaikų²⁶⁷ taip pat išryškina vaiko išklausymo procese principo svarbą, priimant geriausiai vaiko interesus atitinkantį sprendimą bylose dėl tėvų pareigų, bei valstybių narių pareigą užtikrinti šių fundamentalių principų tinkamą įgyvendinimą. Visgi, pabrėžiama, jog vaiko teisė būti išklausytam neturėtų virsti vaiko pareiga būtinai išsakyti savo nuomonę. Tačiau teisėjas, matydamas, jog vaikas nori pasisakyti tam tikru jį liečiančiu klausimu, privalo suteikti vaikui tokią galimybę²⁶⁸. Teisėjas gali nuspręsti pats išklaustyti vaiko nuomonę teismo posėdyje, arba gali pasitelkti ekspertus, vaiko teisių specialistus, psichologus ar kitus asmenis, kurie yra specialiai apmokyti tokioms procedūroms. Vaiko išklausymo priemonės turi būti pasitelkiamos pagal vaiko amžių, brandumą, gebėjimą bendrauti ir išsakyti savo mintis. Turėtų būti pasitelkiamos priemonės, parenkama vieta, kurioms esant vaikas jaustųsi saugus išsakyti savo nuomonę. Europos Ministrų Komitetas taip pat pažymi, jog vaikui turi būti suteikiama visa reikalinga informacija, kaip efektyviai pasinaudoti savo teise būti išklausytam. Be to, teisėjas turėtų išaiškinti vaikui, kad jo pasisakymas nebūtinai nulems galutinį teismo sprendimą, o priimtas sprendimas, kuris liečia vaiko interesus, turi būti suprantamai išaiškinamas vaikui, ypač tais atvejais, kai galutinis sprendimas neatitinka vaiko išsakytos pozicijos²⁶⁹. Be abejo, vaikas turi būti išklausomas su juo bendraujant ta kalba, kurią jis/ji geriausiai supranta, pageidautina – jo/jos gimtąja kalba. Pagal Ministrų Komiteto rekomendacijas, bylos nagrinėjimo procesas, susijęs su

²⁶⁶ 2010 m. gruodžio 22 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga v. Simone Pelz*, para 64. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

²⁶⁷ Council of Europe Guideliness on Children. International Family Law Newslines. 2011 March, IFL 1-94. P. 14.

²⁶⁸ *Ibid.* P. 18.

²⁶⁹ *Ibidem.*

nepilnamečiu, turi kuo labiau atitikti vaiko interesus, prisitaikant prie vaiko amžių atitinkančio tempo, darant pertraukas ir panašiai. Su vaiku turi būti bendraujama pagarbiai ir švelniai. Vaikui turi būti leidžiama išsakyti savo nuomonę girdint vienam ar abiem iš tėvų, ar net gi kitam vaiko pasirinktam suaugusiam asmeniui, jei pats vaikas to pageidauja. Aplinka taipogi turi būti kuo labiau pritaikyta, atsižvelgiant į vaiko amžių²⁷⁰. Pavyzdžiui, Vokietijos Šeimos teismuose yra įrengti specialūs kambariai, skirti vaikų nuomonei išklaudyti, kuriuose yra vaikams skirti žaislai, priemonės, baldai ir panašūs dalykai, taip sukuriant vaikui palankią komfortišką aplinką. Negana to, Ministrų Komitetas siūlo pripažinti ir audio bei video konferencijų naudojimą, kaip tinkamas priemonės, siekiant išklaudyti vaiko pažiūras²⁷¹. Pažymėtina, jog naujoji LR CPK redakcija (papildyta 175² str. nuo 2013-03-01²⁷²) suteikia galimybę naudoti vaizdo ir telekonferencijas civiliniame procese. Atsižvelgiant į tai, jog kai kuriais atvejais vaikas gali vengti išsakyti savo nuomonę girdint tėvams, o kai kada – pašaliniams asmenims, manytume, jog ši priemonė gali būti ypač svarbi, užtikrinant tinkamą vaiko išklausymo principo įgyvendinimą.

Lietuvos civiliniame procese vaiko išklausymą reglamentuoja CPK 380 straipsnis, kurio 1 dalyje numatyta, kad kai sprendžiamas bet kuris su vaiko susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą. Priimant sprendimą turi būti atsižvelgta į vaiko nuomonę, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams. Pagal šio straipsnio 2 dalį, vaiko nuomonė gali būti išreikšta žodžiu, raštu arba kitais vaiko pasirinktais būdais. Vaiko, kuriam yra suėję keturiolika metų, pareiškimas apie sutikimą ar nesutikimą su ieškiniu turi būti išreikštas raštu arba įrašytas į teismo posėdžio protokolą. Kai vaikas savo nuomonę išreiškia žodžiu, teismas gali duoti vaikui pasirašyti sutikimo ar

²⁷⁰ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies) – edited version 31 May 2011, 5 d. 56–58 punktai. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Guidelines%20on%20child-friendly%20justice%20and%20their%20explanatory%20memorandum%20_4_.pdf>.

²⁷¹ *Ibid.* 59 punktas.

²⁷² Valstybės Žinios, 2011, Nr. 85–4126.

nesutikimo su ieškiniu standartinę formą (šios formos pavyzdį tvirtina teisingumo ministras).

Matyti, jog valstybių narių teismai praktikoje atsižvelgia į vaiko nuomonę, jei nusprendžia, kad vaikas yra sulaukęs tokio amžiaus ir brandos, jog pats galėtų nuspręsti dėl grąžinimo. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos piliečių byloje V. V. prieš O. V.²⁷³ Jungtinės Karalystės Aukštojo Teisingumo teismo (*High Court of Justice*) Šeimos bylų skyrius atsisakė grąžinti vaiką į Lietuvą, kadangi socialinių darbuotojų išklaustas dvylikametis išsakė norą likti gyventi Jungtinėje Karalystėje. Pažymėtina, jog 2010-02-02 Ukmergės rajono apylinkės teismas sprendimu civilinėje byloje 2-8-675/2010 buvo nutraukęs Lietuvos Respublikos piliečių V. V. ir O. V. santuoką bendru sutuoktinių prašymu. Nepilnamečio sūnaus V. V. (gim. 2000 m.) gyvenamoji vieta buvo nustatyta su motina Lietuvos Respublikoje. Konkreiti tėvo bendravimo su vaiku tvarka nebuvo nustatyta. Po santuokos nutraukimo tėvas bendraudavo su sūnumi, o motina tokiam bendravimui netrukdydavo. Tačiau 2012 m. vasarą motina kartu su vaiku, nepranešusi vaiko tėvui, išvyko į Jungtinę Karalystę, vėliau tėvui tvirtindama, jog nuo rugsėjo sūnus toliau lankys mokyklą Lietuvoje. Kadangi tėvas jau buvo suplanavęs atostogas leisti kartu su sūnumi, sūnaus išvykimas jam buvo didelis sukrėtimas, sukėlęs nemažų emocinių išgyvenimų. Tėvas pateikė Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie SADM prašymą dėl pagrobto vaiko grąžinimo į Lietuvą. Tačiau Jungtinės Karalystės Aukštojo teismo Šeimos bylų skyrius nusprendė negrąžinti vaiko į Lietuvą, kadangi Jungtinės Karalystės socialiniams darbuotojams išklausius vaiko nuomonę, tapo aišku, jog vaikas nenori grįžti atgal į Lietuvą. Taigi nors pagal 1980 m. Hagos konvenciją ir Reglamentą Briuselis IIa vaiko grąžinimas turėtų būti užtikrintas, tačiau matyti, jog tam tikrais atvejais teismas, vadovaudamasis vien tik paties vaiko, kuris jau yra pasiekęs tokį amžių ir brandą, nuomone, grąžinti vaiką į jo kilmės valstybę atsisako. Visgi, tokie sprendimai iš dalies kvestionuoti. 1980 m.

²⁷³ Viešai nepublikuota. Su byla autorė susipažino Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM leidimu.

Hagos konvencijos 13 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog teismo ar administracinė institucija gali atsisakyti nurodyti grąžinti vaiką, jei ji nustato, kad vaikas prieštarauja grąžinimui ir jau yra sulaukęs tokio amžiaus ir brandos, kai tikslinga atsižvelgti į jo nuomonę. Svarbu visada turėti omenyje, jog vien tik vaiko nesutikimas grįžti yra nepakankamas pagrindas ir motyvas atsisakyti jį grąžinti. Teismas turi visapusiškai ir pilnai įvertinti visas bylos aplinkybes, nes sprendimo dėl grąžinimo našta užkrauti vien tik pačiam nepilnamečiam asmeniui, net jei jis ir yra sulaukęs tokio amžiaus ir brandos, kad rekomenduojama atsižvelgti į jo nuomonę, yra neteisinga ir nesąžininga. Negalima atmesti galimybės, kad vaikui gali būti daromas stiprus psichologinis poveikis iš vieno tėvų – vaikas gali būti įbaugintas, jog sakytų, kad grįžti nenori. Be to, būtina atsižvelgti į kiekvieno iš tėvų galimybę bendrauti su vaiku ir dalyvauti jo auklėjime. Apskritai, tokiais atvejais rekomenduojama skirti vaiko psichiatrinę–psichologinę ekspertizę, kuri padėtų nustatyti, ar vaikas yra pakankamai brandus, jog tikslinga atsižvelgti į jo nuomonę. Tik įvertinęs visas aplinkybes ir išklausęs vaiko nuomonę, teismas gali priimti sprendimą dėl negrąžinimo pagal 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio 2 dalį. Vienam iš tėvų su tuo nesutinkant, jis turi galimybę per tris mėnesius kreiptis į vaiko buvusios įprastinės gyvenamosios vietos teismą pagal nacionalinę teisę, kad šis teismas apsvarstytų vaiko globos klausimą (Reglamento 11 straipsnio 7 dalis).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sprenddamas klausimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo²⁷⁴, pabrėžė, kad nagrinėjant ginčus dėl vaikų, privaloma išsiaiškinti vaiko norus ir pažiūras, nepriklausomai nuo jo amžiaus, svarbiausia, kad jis sugebėtų juos suformuluoti ir išreikšti. LAT taip pat konstatavo, kad vertinant vaiko norus, turi būti atsižvelgta ne vien į vaiko amžių, bet ir į jo brandumą bei į kitas reikšmingas aplinkybes, kurios gali turėti įtakos vaiko išreikštam norui dėl jo gyvenamosios vietos, pvz., prisirišimą prie asmens, su kuriuo jis gyvena, šio suteikiamas materialines sąlygas, saugumo pojūtį ir kt. LAT pažymėjo, kad į vaiko norą gali būti neatsižvelgiama tik tuo

²⁷⁴ 2013 m. vasario 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *L. S. v. N. V.*, Nr. 3K-7-114/2013.

atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams. Pagal LAT praktiką, geresnė vieno iš tėvų materialinė padėtis negali lemti vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Manytume analogiškas aiškinimas būtų teisingas ir bylose dėl pagrobto vaiko grąžinimo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartyje civilinėje byloje *A. Š. v. L. Š.*, bylos Nr. 3K–3–176/2005, konstatuota, kad vieno iš tėvų geresnės materialinės sąlygos, kai antrojo jos taip pat yra pakankamos, negali turėti lemiamos reikšmės nustatant vaiko gyvenamąją vietą. Svarbiausia šiuo atveju yra tai, kad kito iš tėvų atitinkamai materialiai remiamas vaikas galėtų deramai augti ir tobulėti. Kitoje byloje LAT taip pat akcentavo tai, jog „vien faktas, kad vieno iš tėvų materialinė padėtis yra geresnė nėra pakankamas ir lemiantis vaiko gyvenamosios vietos nustatymą ar pakeitimą veiksnys, tai tik viena iš visumos aplinkybių, kurias turi įvertinti ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo sprendžiantis teismas“²⁷⁵. Nors cituotose bylose sprendžiami klausimai buvo susiję ne su pagrobto vaiko grąžinimu pagal 1980 m. Hagos konvenciją ir Reglamentą Briuselis IIa, tačiau su vaiko gyvenamosios vietos nustatymu Lietuvos Respublikoje, o bylos grynai nacionalinės, LAT formuluojama pozicija dėl vaiko nuomonės išklausymo yra visiškai teisinga ir šiais precedentaais gali būti vadovaujamas išklausant pagrobtų ar negrąžinamų vaikų nuomones.

Pagal Lietuvos apeliacinio teismo praktiką šioje srityje – sprendimo dėl grąžinimo našta neužkeliami ant pečių vaikui, jei nustatoma, kad vaikas dar nėra tiek brandus, kad galėtų objektyviai suformuluoti ir pagrįsti savo nuomonę dėl negrąžinimo ir į ją būtų tikslinga atsižvelgti. Lietuvos apeliacinis teismas 2013 m. sausio 3 d. nutartyje civilinėje byloje 2–6/2013²⁷⁶ išryškino pirmosios instancijos teismo klaidas, padarytas motyvuojant savo sprendimą negrąžinti vaiko į jo buvusią įprastinę gyvenamąją vietą, nurodydamas, jog bylos aplinkybės, nulėmusios atsisakymą grąžinti vaiką, nebuvo visapusiškai ir

²⁷⁵ 2013 m. sausio 18 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *I. S. v. A. S.*, Nr. 3K–3–153/2013.

²⁷⁶ viešai nepublikuota. Su byla autorė susipažino Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM leidimu.

pilnai atskleistos. Šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas, susijęs su teismo leidimo grąžinti nepilnametį vaiką gyventi į Jungtinę Karalystę išdavimu. Bylos fabula tokia: nepilnametė pareiškėjos dukra K., gimusi 2002 m., Lietuvos Respublikos pilietė, buvo įgijusi įprastinę gyvenamąją vietą Jungtinėje Karalystėje, kadangi ten gyveno pastaruosius septynerius metus. Abu mergaitės tėvai gyveno Jungtinėje Karalystėje, o pagal Norviko grafystės teismo potvarkį dukra nustatytomis dienomis (pusę savaitės) gyveno su tėvu, o likusį laiką – su motina, be to, šiuo Norviko grafystės teismo įsakymu abu tėvai taip pat buvo įspėti, kad negalima suteikti vaikui naujo vardo ir pavardės arba išvežti vaiką iš Jungtinės Karalystės ilgesniam nei 1 mėnesio terminui. Dar daugiau – teismo patvirtintu įsipareigojimu S. A. įsipareigojo nepaimti vaiko iš motinos, išskyrus laikotarpius, suderintus abiejų šalių raštu, ir neišvežti vaiko už Anglijos ir Velso jurisdikcijos ribų. Vis dėlto, mergaitės tėvas S. A. neteisėtai, parūpinęs dukrai naujus asmens dokumentus, išvežė mergaitę į Lietuvos Respubliką be vaiko motinos žinios ir pranešė jos motinai L. A., jog mergaitė liks gyventi su tėvu Lietuvoje. Mergaitės motina 2012 m. sausio 23 d. kreipėsi į Vilniaus apygardos teismą su prašymu išduoti teismo leidimą dėl vaiko grąžinimo į Jungtinę Karalystę bei prašė taikyti laikinąją apsaugos priemonę – uždrausti vaiko tėvui S. A. išvežti už Lietuvos Respublikos teritorijos ribų nepilnametę K. iki sprendimo šioje byloje priėmimo. Vilniaus apygardos teismas tenkino prašymą dėl laikinosios apsaugos priemonės, tačiau galiausiai atmetė pareiškėjos prašymą dėl teismo leidimo grąžinti vaiką į Jungtinę Karalystę išdavimo ir taikytą laikinąją apsaugos priemonę panaikino. Pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas šią bylą, atsižvelgė į tai, kad mergaitė bylos nagrinėjimo metu buvo sulaukusi 10 metų amžiaus ir jos raida atitiko biologinį jos amžių, bei konstatavo, jog 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio 2 dalis gali būti taikoma sprendžiant K. grąžinimo klausimą, kadangi pati mergaitė apklausos teisme metu aiškiai formulavo savo poziciją dėl gyvenamosios vietos ir santykių su tėvais. Be to, pirmosios instancijos teismas, vertindamas galimą neteisėtai vaiką išvežusio asmens įtaką vaiko nuomonei, nurodė, kad mergaitės pozicija grąžinimo

klausimu buvo išsakyta jau pirmą kartą Vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovams apsilankius mergaitės gyvenamojoje vietoje ir išliko nuosekli, nekintanti viso proceso metu. Teismas, įvertinęs visus byloje surinktus įrodymus bei atsižvelgęs į tai, kad apklausos metu išsakytas vaiko prieštaravimas grąžinimui buvo kategoriškas, konstatavo, kad toks prieštaravimas nėra sąlygotas vien tėvo įtakos, bet yra susiformavęs per ilgesnį laikotarpį kaip jos santykių su abiem tėvais pasekmė. Be to, Vilniaus apygardos teismas, priimdamas sprendimą taikyti 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio 2 dalyje numatytą išimtį, atsižvelgė į neigiamą mergaitės reakciją ją galimai grąžinus į Jungtinę Karalystę, taipogi į neigiamą reakciją atskyrus ją nuo tėvo. Teismas pažymėjo, kad leidimas grąžinti K. į Jungtinę Karalystę, nepaisant aiškiai išreikšto mergaitės prieštaravimo, sukeltų vaikui stiprų psichologinį stresą, dėl kurio mergaitė galimai kaltintų pareiškėją L. A., o tai neabejotinai pakenktų ir taip trapiems motinos ir dukters santykiams.

Pareiškėja L. A. tokią teismo nutartį apskundė Lietuvos apeliaciniam teismui. Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegija, išnagrinėjusi atskirąjį skundą, nesutiko su pirmosios instancijos teismo išvada dėl galimybės byloje taikyti 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio 2 dalies pagrindą atsisakant grąžinti vaiką į jo įprastinę gyvenamąją vietą, nes ši išvada, pasak apeliacinės instancijos teismo, „buvo padaryta neišsiaiškinus visų reikšmingų nurodytos vaiko negrąžinimo išimties taikymui aplinkybių, neišnaudojus visų procesinių galimybių vaiko, kuris prieštarauja dėl jo grąžinimo į kilmės vietos valstybę, brandos nustatymui, tame tarpe, esant byloje specialių žinių poreikiui, neskyrus vaiko kompleksinio psichiatrinio–psichologinio vertinimo ar teismo ekspertizės šiuo klausimu“²⁷⁷. Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegija nagrinėdama bylą apeliacine tvarka skyrė psichiatrinį–psichologinį įvertinimą, nes pasak teismo, net ir šalims nekėlus šio klausimo nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme, teismas specialiųjų vaikų psichiatrijos ir psichologijos žinių reikalaujantį klausimą turėjo aiškintis *ex officio*. Atlikus mergaitės

²⁷⁷ 2013 m. sausio 3 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje L. A. v. S. A., Nr. 2–6/2013, kat. 128.20.

psichologinį–psichiatrinį įvertinimą, paaiškėjo, kad K. nėra pakankamai brandi tiek intelektualiniu, tiek asmenybinio požiūriu. Be to, intelektinių gebėjimų vertinimas atskleidė ir nepakankamą mergaitės socialinį nuovokumą. Vaiko raidos centro specialistės, atlikusios tyrimą, konstatavo, kad „mergaitės besiformuojančioje asmenybės raidoje stiprios priklausomumo tendencijos – ji turi didesnę polinkį elgtis pavaldžiai ir nuolankiai bei priklausyti nuo kitų žmonių, priimančių sprendimus už ją. <...> atsižvelgiant į mergaitės pažintinių gebėjimų bei socialinės brandos išsivystymo lygį, amžiaus ypatumus bei individualias savybes K. nėra pajėgi be kitų asmenų įtakos suformuoti ir pagrįsti savo nuomonę, išreikšti savo valią. Mergaitė išsako savo norą gyventi su tėvu Lietuvoje bei nenorą būti grąžintai į Didžiąją Britaniją, tačiau visiškai nesugeba motyvuoti, pagrįsti savo pasirinkimų. <...> mergaitė dėl savo amžiaus ypatumų bei individualių savo raidos savybių pasižymi didesniu įtaigumu, paveikimu, ji dar nėra pajėgi priimti svarbių savo gyvenime sprendimų bei veikti savarankiškai kaip nuo nieko nepriklausantis asmuo ir yra akivaizdu, jog jos emocinė savijauta bei samprotavimai įtakojami artimųjų elgesiu, kalbomis apie šiuo metu susiklosčiusią ginčytiną jų gyvenimo situaciją“²⁷⁸. Atsižvelgęs į tokias specialistų išvadas, Lietuvos apeliacinis teismas konstatavo, jog pirmosios instancijos teismas nepagrįstai atsisakė grąžinti K. į Jungtinę Karalystę remdamasis 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio 2 dalies pagrindu. Atlikus vaiko psichiatrinę–psichologinę ekspertizę ir paaiškęjus naujoms aplinkybėms, teismui neliko abejonių, kad šioje byloje vadovautis išsakyta vaiko nuomone dėl grąžinimo negalima, ir būtina visapusiškai ir pilnai išnagrinėti visas kitas aplinkybes, galinčias turėti įtakos vaiko grąžinimui. Esmine aplinkybe, turinčia įtakos vaiko grąžinimui teismas laikė vaiko prisitaikymą prie naujos aplinkos. Vaiko prisitaikymas prie naujos aplinkos leidžia taikyti 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalyje numatytą išimtį, kuri leidžia priimti sprendimą dėl vaiko negrąžinimo į kilmės valstybę, tačiau tik tuo atveju, jei yra praėjęs vienerių metų terminas nuo tos dienos, kai vaikas buvo neteisėtai išvežtas ar laikomas. Teismas,

²⁷⁸ *Ibidem.*

analizuodamas šią Konvencijos nuostatą, pabrėžė, jog žodis „prisitaikymas“ šiame kontekste susideda iš dviejų elementų: pirmiausia, fizinio (įsikūrimas bendruomenėje ir aplinkoje), antra, emocinio (saugumo ir stabilumo). Tuo tarpu „nauja aplinka“ apima vietą, namus, mokyklą, draugus, veiklą ir galimybes. Teismas pripažino, jog mergaitė yra pakankamai stipriai integravusis į naują aplinką, gyvendama ir lankydama mokyklą Lietuvoje, jaučiasi mylima tėvo šeimoje, ja yra rūpinamasi ir užtikrinamos visos sąlygos tinkamam vaiko augimui bei vystymuisi. Ir nors „mergaitė pagal savo brandos lygį dar negali savarankiškai suformuoti savo nuomonės, išreikšti valios ir priimti sprendimų svarbiausiais jos gyvenimo klausimais, tačiau apskritai tokio amžiaus vaiko nuomonė, vertinant jo santykį su vaiką šiuo metu supančia fizine ir socialine aplinka, yra svarbi. Visiškai ignoruoti vaiko norą, nors ir nemotyvuotą, likti gyventi dabartinėje aplinkoje, būtų nepagrįsta“²⁷⁹. Įdomu tai, jog šioje byloje Lietuvos apeliacinis teismas nesilaikė 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos vienerių metų laikotarpio sąlygos, kadangi sprendė, jog šioje dalyje įtvirtintas vaiko negrąžinimo pagrindas pagal teisingumo ir protingumo principus turi būti aiškinamas ir taikomas ne formaliai, bet atsižvelgiant į pagrindinį šios vaiko grąžinimo išimties tikslą – užtikrinti prie naujos aplinkos prisitaikiusio vaiko interesų apsaugą. Dar daugiau – teisėjų kolegija laikė vienerių metų laikotarpio sąlygą prisitaikymui prie naujos aplinkos „procedūrine ir formalia bei neatitinkančia šioje byloje susidariusios situacijos“. Toks apeliacinio teismo argumentavimas *contra legem* yra kvestionuotinas. Apeliacinis teismas, motyvuodamas savo nutartį, citavo ETT ir EŽTT²⁸⁰ praktiką, ypač pabrėždamas fundamentalų vaiko teisių ir interesų apsaugos principą, kuris įtvirtintas Europos Sąjungos Pagrindinių

²⁷⁹ *Ibidem*.

²⁸⁰ 2008 m. rugsėjo 30 d. EŽTT sprendimas byloje *Koons v. Italy*, Nr. 68183/01. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

2010 m. liepos 6 d. EŽTT sprendimas byloje *Neulinger and Shuruk v. Switzerland*, Nr. 41615/07. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int>>. Šioje byloje EŽTT konstatavo, kad EŽTK 8 straipsnis (teisė į šeimos gyvenimo gerbimą) būtų pažeistas, jeigu sprendimas dėl vaiko grąžinimo būtų įgyvendintas. Remiantis Konvencijos 8 straipsniu vaiko grąžinimo įpareigojimas negali būti taikomas automatiškai ar mechaniškai, kai taikoma 1980 m. Hagos konvencija. Teismas akcentavo, jog vertinant byloje konkuruojančių interesų pusiausvyros nustatymo aspektą, prioritetas skirtinas geriausiems vaiko interesams, kurie susiję ne tik su vaiko teise į šeimos ryšių palaikymą, bet ir su teise vystytis sveikoje aplinkoje.

teisių chartijos 24 straipsnyje bei Jungtinių Tautų Vaiko Teisių Konvencijos 3 straipsnyje, Reglamento Briuselis IIa preambulės 33 punkte, o taip pat vaiko teisės į saugią ir nusistovėjusią aplinką svarbą. Teisėjų kolegija ypač pabrėžė, kad „pagal Reglamento 12 ir 13 konstatuojamąsias dalis jis pagrįstas koncepcija, pagal kurią turi būti labiausiai atsižvelgiama į vaiko interesus, o pagal Reglamento 33 konstatuojamąją dalį juo siekiama užtikrinti pagarbą pagrindinėms vaiko teisėms, išdėstytoms Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos 24 straipsnyje“²⁸¹. Be to, apeliacinis teismas nurodė Monako apeliacinio teismo sprendimą atsisakyti grąžinti vaiką į Ispaniją Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalies pagrindu. Vargu ar tokie motyvai yra pakankami teisiškai pagrįsti atsisakymą grąžinti vaiką pagal 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalį. Reikia atkreipti dėmesį, kad mergaitės neteisėtas buvimas Lietuvos Respublikoje užsitęsė ne dėl ko kito, o tik dėl ilgo bylos nagrinėjimo apeliaciniame teisme. Reglamento Briuselis IIa 11 straipsnio 3 dalis įpareigoja išnagrinėti prašymą dėl vaiko grąžinimo taikant skubiausias procedūras, kurias leidžia nacionalinė teisė, bet ne ilgiau nei per šešias savaites. Tuo tarpu nagrinėjamu atveju vien procesas pirmosios instancijos teisme užtruko beveik du mėnesius (jau viršytas šešių savaičių terminas), ir po to, nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, paskyrus vaiko psichiatrinį–psichologinį įvertinimą, procesas iki galutinio sprendimo priėmimo užtruko dar beveik dešimt mėnesių²⁸². Natūralu, kad per tą laiką, kol beveik metus buvo sprendžiamas vaiko grąžinimo klausimas Lietuvos Respublikos teismuose, mergaitė prisitaikė prie naujos aplinkos. Vis tik, manytume, jog vien pats vaiko prisitaikymo prie naujos aplinkos faktas negali lemti teismo motyvų priimti sprendimą dėl negrąžinimo į kilmės valstybę, nes tokiu aiškinimu yra pažeidžiamas 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnis ir Reglamento 11

²⁸¹ 2008 m. liepos 11 d. ETT sprendimas byloje C–195/08, para 51. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.curia.europa.eu>>.

²⁸² Pažymėtina, jog Vakarų Europos valstybės su tokių prašymų nagrinėjimu tvarkosi kur kas efektyviau. Pavyzdžiui, 2012 m. keturi Jungtinės Karalystės teismų sprendimai buvo priimti per 2 mėnesius nuo prašymo dėl pagrobto vaiko grąžinimo į Lietuvos Respubliką pateikimo dienos, trys prašymai – per 3 mėnesius, vienas prašymas – per 1 mėnesį, o Prancūzija išnagrinėjo prašymą dėl vaiko grąžinimo ir priėmė sprendimą grąžinti vaiką per 5 mėnesius. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM informacija. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.vaikoteises.lt>>.

straipsnio 3 dalis. Nesant jokių kitų pagrindų negrąžinti vaiko į kilmės valstybę, aukščiau minėta argumentacija vertintina kaip 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnio aiškinimas *contra legem*.

Lietuvos Respublikos teismams atsisakius grąžinti vaiką į Jungtinę Karalystę, tolesnė bylos eiga vystėsi, kaip ir buvo galima tikėtis, pagal Reglamento Briuselis IIa preambulės 17 punktą ir 11 straipsnio 8 dalį. Kadangi mergaitė buvo išvežta iš Jungtinės Karalystės į Lietuvos Respubliką, tai kilmės valstybė narė, kurios teismai turi jurisdikciją nagrinėti bylą, akivaizdu, yra Jungtinė Karalystė. Taigi pagal Reglamento 11 straipsnio 8 dalį, nepaisant sprendimo dėl negrąžinimo pagal 1980 m. Hagos konvenciją, bet kuris vėlesnis vaiką grąžinti reikalaujantis sprendimas, kurį priėmė pagal Reglamentą jurisdikciją turintis teismas, siekiant užtikrinti vaiko grąžinimą yra vykdomas pagal Reglamento III skyriaus 4 skirsnį, t.y. išduodant pažymėjimą dėl vaiko grąžinimo. Lietuvos institucijoms perdavus dokumentus apie bylos baigtį mūsų šalyje, ieškovė vėl kreipėsi į Jungtinės Karalystės Aukštąjį Teisingumo Teismą, Šeimos bylų skyrių, kuris priėmė galutinį sprendimą, reikalaujantį grąžinti mergaitę į Jungtinę Karalystę ir išdavė pažymėjimą dėl vaiko grąžinimo, kuris be *exequatur* yra vykdytinas Lietuvos Respublikoje²⁸³. Nepaisant to, kad Jungtinės Karalystės teismo sprendimas buvo priimtas 2013 m. rugsėjo 17 d. ir jame nurodytas įvykdymo terminas (vaiko perdavimas motinai) 2013 m. rugsėjo 30 d. Jungtinėje Karalystėje arba vėliausiai 2013 m. spalio 7 d. Lietuvos Respublikoje, tačiau sprendimas vis dar nėra įvykdytas, kadangi mergaitės tėvas deda visas pastangas, kad mergaitė liktų Lietuvoje kuo ilgiau. Antstolis negali realiai įvykdyti Jungtinės Karalystės teismo sprendimo, kadangi tėvas nuolat skundžia antstolio veiksmus ir visomis įmanomomis priemonėmis trukdo vykdyti teismo sprendimą. Jungtinės Karalystės teismo sprendimas dėl vaiko grąžinimo yra patvirtintas Reglamente Briuselis IIa nurodytu pažymėjimu, kuris leidžia vykdymą be *exequatur*. Toks pažymėjimas yra vykdomasis dokumentas (LR tarptautinį civilinį procesą reglamentuojančių

²⁸³ 2013 m. rugsėjo 17 d. Jungtinės Karalystės Aukštojo Teisingumo Teismo, Šeimos bylų skyriaus sprendimas byloje *L.A. v. S. A.*, No. FD13P00646. Viešai nepublikuota. Susipažinta VVTAJT prie SADM leidimu.

Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo 9 str. 2 d.). Pažymėtina, jog vaiko motina yra Ukrainos pilietė, ir jos patekimas į Lietuvos Respubliką reikalauja vizos, t.y. apsunkintas palyginti su Europos Sąjungos piliečių laisva migracija. Vis tik, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad jei Lietuvos Respublikos institucijos bus bejėgės, užtikrinant Jungtinės Karalystės teismo sprendimo vykdymą tai situacija gali išsirutulioti į bylą prieš Lietuvos Respubliką EŽTT. Prisimenant *Ignaccolo Zenide prieš Rumuniją*²⁸⁴ bylos pavyzdį, reikia pasakyti, kad turi būti užtikrinamos ir taikomos adekvačios priemonės, sankcijos ir kiti būdai, padedantys nedelsiant įgyvendinti įvykdyti teismo sprendimą.

Žvelgiant į kitų Europos valstybių praktiką dėl vaiko išklauso proceso, negalima nepaminėti itin šioje srityje pirmaujančios Vokietijos. Atsižvelgiant į Vokietijos Konstitucinio Teismo išaiškinimus²⁸⁵, nagrinėjant šeimos bylas turi būti išklausoma vos trejų metų sulaukusio vaiko nuomonė. Dar įdomiau tai, jog vaiko nuomonė išklausoma betarpiškai – tai yra, vykstant vaiko ir bylą nagrinėjančio teisėjo tiesioginiam dialogui. Žinoma, mažiausieji bendrauja su teisėju specialiai tam įrengtuose žaidimų kambariuose, kurie yra teismo patalpose ir tik vyresni tiesiogiai dalyvauja teismo posėdyje. Tokie teisėjai, be abejonės, yra specialiai apmokomi, išklauso daugybę kursų, kaip derėtų užmegzti kontaktą su vaiku, kaip jį klausinėti. Teisėjai, kaip beje, ir kiti proceso dalyviai Vokietijoje, nedėvi mantijos, o tai, matyt, turėtų suteikti vaikui tam tikro komforto jausmą. Klausimai vaikui turi būti užduodami ne tiesioginiai ir jokių būdu ne menantieji atsakymą. Todėl svarbiausia atkreipti dėmesį į tai, kad sprendžiant vaiko grąžinimo klausimą, vaikui (ypatingai mažamečiui) jokių būdu negali būti perkeliama našta priimti sprendimą dėl savo grąžinimo ar tiesioginio/kategoriško noro išreiškimo gyventi su vienu iš tėvų. Teisėjo pokalbis su tokiu mažu vaiku gali būti tik pagalbinė, bet tikrai ne

²⁸⁴ 2000 m. sausio 25 d. EŽTT sprendimas byloje *Ignaccolo Zenide prieš Rumuniją*, Nr. 31679/96. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

²⁸⁵ BVerfG: Beschluss vom 23.03.2007 – 1 BvR 156/07 cited in FamRZ 2007, 1078, 1079. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://beck-online.beck.de>>. Schumann, *Münchener Kommentar ZPO*, § 159 sec. 2 FamFG. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://beck-online.beck.de>>.

pagrindinė priemonė, padedanti teisėjui priimti galutinį sprendimą dėl grąžinimo. Privalu įvertinti visas bylai reikšmingas aplinkybes, o vertinant vaiko nuomonę, privalu atsižvelgti į jo amžių ir brandumą.

Didžiojoje Britanijoje vaikai išklausomi nuo maždaug šešerių metų amžiaus, ypač atsižvelgiama į jų brandą ir gebėjimą patiems savarankiškai išreikšti savo mintis. Apskritai, manytume, jog pokalbis su mažamečiu vaiku, neretai gali reikšmingai padėti priimti geriausiai vaiko interesus atitinkantį sprendimą. Juo labiau, jog neretai geriausius vaiko interesus (angl. *superior interests of a child*) galima įvertinti tik betarpiškai pabendravus su pačiu vaiku.

Kaip aukščiau minėtoje byloje nurodė Vilniaus apygardos teismas²⁸⁶, išanalizavęs užsienio teismų praktiką šiuo klausimu, vaikas gali būti laikomas pasiekusiu reikiamą brandą tuomet, kai jam suprantama grąžinimo procedūrų esmė, ir kad paprastai tokia branda pasiekama vaikui sulaukus 9–12 metų amžiaus, be to, nurodė, kad Lietuvos Respublikos nacionaliniuose įstatymuose amžiaus riba, su kuria siejamas vaiko gebėjimas išreikšti savo nuomonę ir suformuluoti savo pažiūras bei sprendimus, į kuriuos teismas privalo atsižvelgti, yra 10 metų. Taigi matome, jog Lietuvoje vaiko išklausymo praktika, kiek tai liečia mažamečius vaikus, yra skirtinga nei kai kuriose Vakarų Europos valstybėse, kadangi amžiaus riba didesnė nei kitose valstybėse.

Jau cituotoje byloje *X prieš Latvija*²⁸⁷, EŽTT pabrėžė, jog Latvijos teismas neapsiriko atsisakydamas išklausyti trimetę mergaitę byloje dėl jos grąžinimo į Australiją. Latvijos teismas laikė, jog trejų metų vaikas dar nėra pasiekęs tokio amžiaus ir brandos, kad savarankiškai galėtų išreikšti savo nuomonę dėl savo paties grąžinimo į valstybę, iš kurios buvo išvežtas. Taigi, manytume, jog trejų ketverių metų vaikai dar tikrai nepajėgūs objektyviai suformuluoti savo nuomonę dėl grįžimo į kilmės valstybę, kadangi tokio amžiaus vaikas dar negeba susieti savęs su tam tikra įprastine gyvenamąja

²⁸⁶ 2012 m. kovo 20 d. Vilniaus apygardos teismo nutartis civilinėje byloje *L. A. v. S. A.*, Nr. 2–3664–823/2012.

²⁸⁷ 2013 m. lapkričio 26 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *X prieš Latvija*. Nr. 27853/09. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

vieta. Pokalbio su itin mažu vaiku metu apskritai nederėtų kelti grąžinimo ar jo gyvenamosios vietos nustatymo klausimo, o verčiau reikėtų išsiaiškinti emocinio vaiko ryšio su tėvais ar globėjais pobūdį ir kitas reikšmingas aplinkybes, apibūdinančias mažamečio būseną.

Išklausymo principas Reglamente nustatomas ne tik vaiko nuomonei, bet ir asmens, kuris prašo sugrąžinti vaiką, nuomonei išklaudyti. Tačiau šiuo atveju, skirtingai nei pokalbio su vaiku metu, šis principas tiesiogiai atspindi iš Senovės Romos laikų atkeliavusį *audiatur et altera pars* principą. Teismas, vadovaudamasis Reglamento 11 straipsnio 5 dalimi, negali atsisakyti grąžinti vaiką ir tuo atveju, jei asmeniui, kuris prašė sugrąžinti vaiką, nebuvo suteikta galimybė būti išklaustomas. Atsižvelgiant į trumpą šešių savaičių terminą, per kurį teismas turi nuspręsti dėl vaiko grąžinimo, prašantis grąžinti vaiką asmuo turi būti išklaustomas pačiu operatyviausiu būdu, kad nebūtų vilkinamas bylos nagrinėjimas. Viena iš galimybių – pasinaudoti Tarybos Reglamente (EB) Nr. 1206/2001 dėl valstybių narių tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose nustatytais priemonėmis (sutrumpintai vadinamas Įrodymų Reglamentu)²⁸⁸. Teismas gali prašyti kitos valstybės narės kompetentingo teismo rinkti įrodymus arba tiesiogiai rinkti įrodymus kitoje valstybėje narėje. Prašymas rinkti įrodymus turi būti vykdomas nedelsiant, tačiau ne vėliau kaip per 90 dienų laikotarpį, nustatytą šio Įrodymų Reglamento 10 straipsnio 1 dalyje. Tokiais atvejais ypač praversti galėtų šio Reglamento 10 straipsnio 4 dalyje siūlomos naudoti ryšio technologijos – vaizdo konferencijos ir telekonferencijos²⁸⁹. Pavyzdžiui, Vokietijos teismuose, yra absoliučiai užtikrinamas tokių technologijų naudojimas ir projektoriaus pagalba sukuriamas parodymus ar liudijimą duodančio asmens vaizdas.

Nagrinėjamam bylą teismui gali kilti klausimas, kokia tvarka turėtų būti nagrinėjama byla dėl vaiko grąžinimo. CPK 582 straipsnio 1 dalyje yra

²⁸⁸ OL L 174, 27.6.2001. p. 0001–0024.

²⁸⁹ Praktinis vadovas kaip taikyti naująjį Briuselio II Reglamentą (2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000). Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf>.

numatyta, kad byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, išskyrus atvejus, kai pats teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, nusprendžia bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka, o nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka, teismo posėdžio protokolas nerašomas. Tačiau, kaip jau minėta, CPK XXXIX skyriaus nuostatos bylose dėl vaiko grąžinimo nebus taikomos, jei Reglamento Briuselis IIa, 1980 m. Hagos konvencijos ar LR civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo nuostatos nustato specialias taisykles. Pastarojo Įstatymo 7 straipsnio 5 dalyje yra numatyta, kad nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka, turi būti rašomas teismo posėdžio protokolas. Tokia nuostata išplaukia ir iš paties Reglamento, kuris įpareigoja teismą, nusprendusį negrąžinti vaiko, persiųsti kilmės valstybės narės teismui tokios nutarties bei atitinkamų dokumentų, tarp kurių visų pirma teismo posėdžio protokolo, kopijas²⁹⁰. Pažymėtina, jog nuo 2013 m. liepos 1 d. įsigaliojusi LR CPK 168 straipsnio formuluotė nustato, kad kiekvienas žodinis bylos nagrinėjimas fiksuojamas teismo posėdžio garso įrašu, išskyrus kodekse numatytus atvejus. Teismo posėdžio garso įrašas bus laikomas teismo posėdžio protokolu ir sudedamąja bylos dalimi. Šiuo atveju, vadovaujantis Reglamento 11 straipsnio 6 dalimi, reikėtų kilmės valstybės narės teismui persiųsti posėdžio garso įrašą, tačiau prieš tai jis turi būti išverstas į užsienio kalbą, kuri yra priimtina kilmės valstybės narės teismui. Čia susiduriame su šio tokia problema, kadangi atlikti tokį vertimą yra gana brangu, o šias išlaidas turi prisiimti mūsų valstybė. Vis tik, manytume, jog protokolas ir/ar garso įrašas prieš jį perduodant turi būti išverstas į užsienio kalbą, kuri yra priimtina kilmės valstybės narės teismui. Antraip dokumentų perdavimas netektų prasmės ir efektyvumo, be to, pareikalautų papildomų piniginių ir laiko sąnaudų verčiant jį į kilmės valstybės narės kalbą.

Atrodytų, jog vaiko bei asmens, prašančio vaiką sugrąžinti, išklausymo principai suponuoja žodinio teismo proceso būtinumą. Kita vertus, nei Reglamente, nei 1980 m. Hagos konvencijoje, nei minėtame Įstatyme nėra nuostatų, draudžiančių rašytinį procesą bylose dėl vaiko grąžinimo. Akivaizdu,

²⁹⁰ Reglamento Briuselis IIa 11 straipsnio 6 dalis.

kad mūsų įstatymų leidėjas neižvelgė būtinybės įtvirtinti vien tik žodinį procesą bylose dėl vaiko grąžinimo. Teisės aktuose nesant imperatyvių draudimų, rašytinis procesas, atrodytų, yra leidžiamas. Gali kilti klausimas, kaip turėtų būti įgyvendinti jau minėti išklauskymo principai, jei procesas būtų rašytinis. Pažymėtina, kad vaikas gali būti išklauskomas nebūtinai teismo posėdžio metu. Kaip jau minėta, tam gali būti pasitelkiami ekspertai, vaiko teisių specialistai. Manant, jog tai reikalinga, su vaiku gali būti bendraujama neutralioje, jo netrikdančioje aplinkoje, o ne teismo posėdyje. Asmuo, prašantis grąžinti vaiką, galėtų pateikti savo pastabas ir išreikšti nuomonę raštu, juo labiau, kad toks asmuo pats neretai neturi sąlygų ar finansinių galimybių atvykti į prašymą dėl vaiko grąžinimo nagrinėjančio kitos valstybės narės teismą. Vis dėlto, tiek Reglamentas, tiek 1980 m. Hagos konvencija įtvirtina bendrus siekius dėl kuo didesnės vaiko teisių ir interesų apsaugos. Tiek jurisdikcijos nustatymo kriterijai, tiek vaiko išklauskymo principas, tiek kitos šių teisės aktų nuostatos suformuluotos taip, kad būtų kuo labiausiai atsižvelgiama į vaiko interesus. Taigi atsižvelgiant į Reglamento dvasią, pagrindinius vaiko teisių apsaugos principus bei nepamirštant *audiatur et altera pars* principo, darytina išvada, jog rašytinis procesas bylose dėl vaiko grąžinimo yra netinkamas, todėl visais atvejais prioritetas turėtų būti teikiamas žodiniam procesui. Be to, žodinio proceso būtinybę suponuoja ir nuo 2013 m. liepos 1 d. įsigaliojusios LR CPK pataisos, kurios numato, kad teismo posėdžio protokolai nerašomi, o vietoje jų daromas teismo posėdžio garso įrašas.

Reglamento nuostatos apriboja 1980 m. Hagos konvencijos taikymą tiems atvejams, kuriems esant anksčiau buvo galima atsisakyti grąžinti pagrobtą vaiką ir kurie neretai suteikdavo pranašesnę padėtį vaiką pagrobusiam tėvui ar motinai, taip sudarant galimybę piktnaudžiauti vaikų grobimais Europos Sąjungos viduje ir užkertant kelią žalingų padarinių, kuriuos sukelia neteisėtas vaiko išvežimas ar negrąžinimas, atsiradimui. Padarinių žalingumas pasireiškia tuo, jog neteisėtai išvežus vaiką iš jo kilmės valstybės arba neteisėtai jo negrąžinant, yra pažeidžiamos globos teisės, o tai reiškia, kad vaikas netenka vieno iš tėvų pareigų turėtojo globos, kurią turėjo buvusioje

įprastinėje gyvenamojoje vietoje. Kilmės valstybėje narėje likusiam tėvų pareigų turėtojui taip pat atsiranda žalingų padarinių, kadangi jis/ji praranda galimybę įgyvendinti vaiko globos teises vaiko įprastinėje gyvenamojoje vietoje. Dėl išvardytų priežasčių, Briuselis IIa Reglamentas dar griežčiau nei 1980 m. Hagos konvencija įtvirtina principą, kad teismas privalo nedelsiant grąžinti vaiką, taip maksimaliai apribodamas Hagos konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b) punkto numatytą išimčių taikymą. Reglamento 11 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta imperatyvi nuostata, jog teismas negali atsisakyti grąžinti vaiką remdamasis Hagos konvencijos 13b straipsniu (kai yra didelė rizika, kad vaiką grąžinus jam būtų padaryta fizinė ar psichologinė žala arba kad vaikas pakliūs į kitą netoleruotiną situaciją), jei nustatoma, kad imtasi priemonių užtikrinti vaiko apsaugą jį sugrąžinus. Šiuo atveju teismas neturi nei pareigos, nei realių galimybių aiškintis, kokio pobūdžio priemonėmis bus stengiamasi užtikrinti vaiko apsaugą jį sugrąžinus. Teismas neturėtų net imtis vertinti, ar priemonės, kurios užtikrins vaiko apsaugą jį sugrąžinus, yra pakankamai efektyvios, veiksmingos. Jei oficiali institucija pateikia sąrašą priemonių, kurių bus imtasi po vaiko grąžinimo, to turėtų visiškai pakakti teismui, kad jis galėtų priimti sprendimą grąžinti vaiką į kilmės valstybę pagal Reglamentą Briuselis IIa.

Didelė rizika – vertinamasis kriterijus, kaip ir tai, kad priemonės, kurių imtasi siekiant užtikrinti vaiko apsaugą jį sugrąžinus, yra pakankamos²⁹¹. Kaip pabrėžia EŽTT, „tas iš tėvų, kuris prieštarauja vaiko grąžinimui pirmiausia turi pateikti pakankamus įrodymus, kurie įtikintų teismą, jog grąžinus vaiką jam gresia didelė žala“. Be to, EŽTT akcentavo ir tai, kad „nuostatos formuluotė „didelė rizika“ nėra labai jau ribota ir gali apimti ne tik fizinės ar psichologinės žalos riziką, bet ir bet kokią netoleruotiną situaciją, tačiau EŽTK 8 straipsnio kontekste negali būti aiškinama kaip apimanti visus nepatogumus, kurie susiję su vaiko grąžinimu: 13b straipsnio išimtis taikoma tik situacijoms, kurios yra virš vaiko galimybių jas ištverti ribų“. EŽTT šioje byloje išvelgė EŽTK 8 straipsnio pažeidimą, kadangi pareiškėja X įvykdė savo pareigą pateikti

²⁹¹ Šiuos kriterijus išsamiai analizavo EŽTT anksčiau cituotoje byloje *X prieš Latviją*. Žr. ypač para 115–118.

pakankamų įrodymų, t.y. psichologo išvadą, kad egzistuoja didelė vaiko traumatizavimo rizika, jei ji būtų staiga atskirta nuo savo motinos, be to, pateikė įrodymus, kad T atžvilgiu būta tam tikrų baudžiamųjų kaltinimų ir taip pat nurodė apie netinkamą jo elgesį, o Latvijos teismai, pasak EŽTT, netinkamai įvykdė savo pareigą reikšmingai patikrinti šias aplinkybes ir konstatuoti arba paneigti „didelės rizikos“ egzistavimą²⁹².

Galiausiai reikia pasakyti, kad vis dėlto, šie saugikliai („didelės rizikos“ bei „pakankamų priemonių“ kriterijų įtvirtinimas Reglamente), manytina, turėtų sulaikyti tėvus nuo beatodairiško vaikų grobimo ar negrąžinimo į jų kilmės valstybę, nes įrodyti didelę riziką dėl galimos fizinės, psichologinės žalos ar netoleruotinos situacijos gali būti kur kas sunkiau, nei įtikinti teisimą, jog paliktasis tėvas ar motina ėmėsi priemonių užtikrinti vaiko apsaugą po jo grąžinimo (tai gali būti kreipimasis į vietos vaiko teisių institucijas, psichologus, vaiko teisių specialistus, su prašymais ar susitarimais, kurie padėtų užtikrinti saugią vaiko reintegraciją kilmės valstybėje narėje). „Didelė rizika“ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje²⁹³ apibūdinama kaip apimanti kraštutinius atvejus, kai vaikas negalės normaliai vystytis kilmės valstybėje dėl to, kad tėvų teisių ir pareigų turėtojas nevykdo ar nederamai atlieka tėvų teises ir pareigas bei yra pagrindo manyti, kad toks jo elgesys ateityje nepasikeis (pavyzdžiui, nederamai elgiasi vaiko akivaizdoje, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis ar psichotropinėmis priemonėmis ir panašiai) arba dėl objektyvių sąlygų vaikui vystytis kilmės valstybėje nebuvimo (pavyzdžiui, kilmės valstybėje paskelbta karo padėtis). Pareiga įrodyti „didelės rizikos“ egzistavimą tenka asmeniui, kuris prieštarauja, kad vaikas būtų grąžintas. Teismas *inter alia* turi aiškintis, ar kilmės valstybės institucijos ėmėsi arba yra pasirengusios imtis atitinkamų priemonių, užtikrinančių vaiko apsaugą jį sugrąžinus į kilmės valstybę, remdamasis

²⁹² 2013 m. lapkričio 26 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *X prieš Latviją*, Nr. 27853/09, para 108. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int>>. Be to, žr. 2012 m. liepos 10 d. EŽTT sprendimą byloje *B. prieš Belgiją*, Nr. 4320/11, para 70–72; <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

²⁹³ 2008 m. rugpjūčio 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *M. R. v. I. R.*, Nr. 3K–3–403/2008, kat. 124.2.2; 124.2.9; 124.3; 124.6.

faktinėmis bylos aplinkybėmis. Nepakanka vien nurodyti faktą, jog kilmės valstybėje apskritai yra vaiko apsaugos tvarka, o turi būti nustatyta, kad kilmės valstybės narės institucijos ėmėsi konkrečių priemonių tam vaikui apsaugoti. Tokiam vertinimui ypač svarbus yra centrinių institucijų bendradarbiavimas²⁹⁴.

Pavyzdys, kai teismas atsisakė grąžinti vaiką, remdamasis 1980 m. Hagos konvencijos 13b straipsniu yra byla *Klentzeris v. Klentzeris*²⁹⁵. Šioje byloje graikų tautybės tėvas kreipėsi į Jungtinės Karalystės teismą, prašydamas grąžinti 11 ir 12 metų vaikus (duką ir sūnų), po to, kai anglė motina, padedama vyriausiosios 20 metų dukters, be tėvo sutikimo iš Graikijos išsivežė vaikus į Jungtinę Karalystę ir iš ten negrąžino. Jungtinės Karalystės teismas svarstė, ar kokie nors veiksmai, nurodyti Reglamento 11 straipsnio 4 dalyje, skirti užtikrinti vaikų apsaugą po jų grąžinimo, būtų veiksmingi, tačiau padarė išvadą, jog tokie veiksmai vis tiek nepadėtų apsaugoti vaikų nuo galimos didelės psichologinės žalos juos grąžinus tėvui. Vaikų tėvas, gavęs leidimą apeliacijai, tokį sprendimą apskundė. Apeliacinės instancijos teismas tėvo skundą atmetė, ir nors pripažino, jog vaikų išvežimas buvo neteisėtas, tačiau pabrėžė, kad jų grąžinimas tėvui sukeltų didelę psichologinės žalos vaikams riziką ir nebuvo imtasi jokių tinkamų priemonių, siekiant užtikrinti vaikų apsaugą po jų grąžinimo. Vaikų nuomonę dar iki teismo posėdžio išklausę socialiniai pareigūnai konstatavo, jog vaikai yra pakankamai subrendę ir protingi. Abu vaikai atsisakė būti grąžinami tėvui, nurodydami, jog ne kartą yra regėję tiek psichologinį, tiek fizinį smurtą šeimoje. Sūnus apklausos metu buvo ištiktas panikos priepuolio ir grasino nusižudysiąs, jei bus grąžintas tėvui. Akivaizdu, jog šioje byloje tikrai buvo nustatytos sąlygos taikyti Hagos konvencijos 13b straipsnyje numatytą išimtį ir atsisakyti grąžinti vaikus. Nepaisant to, tėvas kreipėsi į Graikijos teismą ir, vadovaujantis Reglamento 11 straipsnio 8 dalimi, siekia vaikų grąžinimo į jo kilmės valstybę. Jungtinės

²⁹⁴ Praktinis vadovas kaip taikyti naująjį Briuselio II Reglamentą (2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000). Interaktyvus. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf.

²⁹⁵ *Klentzeris v. Klentzeris* [2007] EWCA Civ 533. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.incadat.com>.

Karalystės teismas, nusprendęs negrąžinti vaiko, tegalėjo išreikšti viltį, jog Graikijos teismas deramai atsižvelgs į Jungtinėje Karalystėje surinktus įrodymus bei socialinių pareigūnų išvadas²⁹⁶.

Taigi tais atvejais (kurie dėl sąlygų griežtumo turėtų būti ypač reti), kai vadovaujantis 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsniu, teismas nusprendžia negrąžinti į kilmės valstybę narę, tokią nutartį priėmęs teismas turi tiesiogiai arba per savo centrinę instituciją perduoti teismo įsakymo dėl negrąžinimo ir atitinkamų dokumentų (visų pirma, teismo posėdžio protokolo ar teismo posėdžio garso įrašo, o dėl kitų dokumentų perdavimo reikalingumo spręs pats juos perduodantis teismas) kopijas valstybės narės, kurioje vaikas iki neteisėto išvežimo ar negrąžinimo turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, jurisdikciją turinčiam teismui arba centrinei institucijai, kaip nustatyta pagal nacionalinę teisę. Lietuvoje minėtų dokumentų perdavimo funkciją atlieka centrinė institucija – LR teisingumo ministerija (Įstatymo 7 str. 7 d.). Kilmės valstybės narės teismas atitinkamus dokumentus turi gauti ne vėliau nei per vieną mėnesį nuo teismo įsakymo dėl negrąžinimo priėmimo (Reglamento 11 str. 6 d.). Ypač svarbu paminėti, jog ši Reglamento nuostata yra netiksliai išversta į lietuvių kalbą (Reglamento autentiškame vertime apie vieno mėnesio terminą net neužsimenama), todėl ją taikantys subjektai turi būti atidūs, kad vieno mėnesio terminas nebūtų praleistas. Gavęs tokią informaciją ir dokumentus, teismas ar centrinė institucija (jei nė viena iš šalių iki tol dar nesikreipė į valstybės narės, kurioje vaikas iki neteisėto išvežimo ar negrąžinimo turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, teismus) turi pranešti šalims ir pakviesti jas pagal nacionalinę teisę per tris mėnesius nuo tokio pranešimo teikti teismui teikimus, kad šis galėtų apsvarstyti vaiko globos klausimą. Jei nors viena iš šalių į tokį pranešimą atsiliepia ir pateikia savo pastabas, kilmės valstybės narės teismas nagrinėja bylą. Nors šiuo atveju Reglamentas nenumato jokių terminų, akivaizdu, jog atsižvelgiant į vaiko interesus, turi būti siekiama, kad galutinis

²⁹⁶ *Klentzeris v. Klentzeris* [2007] EWCA Civ 533. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.incadat.com>>.

sprendimas būtų priimtas kuo greičiau²⁹⁷. Jei teismas, gavęs vienos ar abiejų šalių pastabas, nuspręstų, kad vaiko globa vis tik turėtų atitekti ne vaiką pagrobusiam, o paliktajam tėvui ar motinai, toks teismo sprendimas būtų viršesnis už teismo įsakymą dėl negrąžinimo, ir vaikas turėtų būti grąžintas į kilmės valstybę narę, taikant Reglamente numatytą sprendimų pripažinimo ir vykdymo procedūrą. Analogiška situacija būtų visais atvejais, jei nepaisant sprendimo dėl negrąžinimo, pagal Reglamentą jurisdikciją turintis teismas vėliau priimtų sprendimą, reikalaujantį vaiką grąžinti. Toks sprendimas taip pat būtų vykdomas pagal Reglamento III skyriaus 4 skirsnioje numatytas taisykles.

Tuo atveju, jei nei viena iš šalių į pranešimą teikti teikimus neatsiliepia ir per trijų mėnesių laikotarpį teismas jokių teikimų negauna – byla užbaigiama, nepažeidžiant kitų Reglamente numatytų jurisdikcijos taisyklių. Svarbu paminėti, jog tokiu atveju, jurisdikciją nagrinėti bylą dėl tėvų pareigų įgis tos valstybės narės teismas, kuris nusprendė negrąžinti vaiko.

Nagrinėjant teismo nutarčių dėl vaiko grąžinimo apskundimo klausimą, reikia paminėti, jog Reglamentas Briuselis IIa apskritai nedraudžia teismo sprendimo apskundimo procedūros, tačiau jai turi būti taikomos gana griežtos sąlygos. Reglamento siekis kuo greičiau grąžinti pagrobtą vaiką žlugtų, jei valstybės narės leistų apeliacinio apskundimo galimybes nenumatant apeliacinės procedūros termino ir tuo pačiu sustabdytų sprendimo vykdymą. Praktiniame Reglamento Briuselis IIa taikymo vadove nurodomos procedūros, kurias galėtų numatyti nacionalinė valstybių narių teisė, nepažeidžiant bendro šešių savaičių termino, per kurį sprendimas dėl vaiko grąžinimo turi būti priimtas ir įvykdytas. Pavyzdžiui, sprendimai dėl vaiko grąžinimo gali būti apskritai neskundžiami apeliacine tvarka arba, nors ir leidžiama skusti tokius sprendimus apeliacine tvarka, sprendimas, reikalaujantis vaiko grąžinimo būtų vykdytinas ir nagrinėjant apeliacinį skundą, o jei apskundus apeliacine tvarka sprendimo vykdymas sustabdomas, tuomet turėtų būti įtvirtintas spartesnis

²⁹⁷ Praktinis vadovas kaip taikyti naująjį Briuselio II Reglamentą (2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000). Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf>.

apeliacinio skundo nagrinėjimas, numatant terminą, kuris leistų sprendimą priimti ir įvykdyti neviršijant bendro šešių savaičių termino²⁹⁸. LR civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo 7 straipsnio 6 dalis numato, jog teismo nutartis grąžinti vaiką ar atsisakyti grąžinti vaiką gali būti skundžiama atskiruoju skundu Lietuvos apeliaciniam teismui, tačiau bylose dėl vaiko grąžinimo kasacija negalima. Pagal CPK 335 straipsnį atskirieji skundai turi būti pateikti per 7 dienas nuo nutarties priėmimo dienos. Nors LR CPK nenustato atskirojo skundo išnagrinėjimo termino, akivaizdu, jog teismas privalo jį nagrinėti nedelsiant, kad nebūtų pažeistas Reglamente Briuselis Iia numatytas šešių savaičių terminas sprendimui priimti ir įvykdyti. Apskritai, visuose procesuose, kurie susiję su vaiku, pageidautina, jog procedūros būtų vykdomos kuo sparčiau²⁹⁹. Apeliacinės instancijos teismo nutartis, priimta dėl atskirojo skundo, įsiteisėja nuo jos priėmimo dienos ir iš karto gali būti vykdoma. Lietuvoje bylose dėl vaiko grąžinimo kasacija nėra leidžiama. Kasacijos reikalingumo klausimas buvo svarstomas ir diskutuotas³⁰⁰. 2007 m. rugsėjo 21 d. Seimo narių grupė kreipėsi į LR Konstitucinį Teismą (toliau – LR KT) dėl LR įstatymo dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo 2 straipsnio 6 dalies nuostatos „bylose dėl vaiko grąžinimo kasacija negalima“ atitikties konstituciniam teisinės valstybės principui draudimo atitikimo LR Konstitucijai. 2009 m. gruodžio 14 d. LR KT nutraukė teiseną šioje byloje remdamasis LR Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalimi, ir konstatavo, jog LR Seimui 2008 m. lapkričio 13 d. priėmus LR civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir

²⁹⁸ Praktinis vadovas kaip taikyti naująjį Briuselio II reglamentą (2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000). Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf>.

²⁹⁹ Council of Europe Guideliness on Children. International Family Law Newslines. 2011 March, IFL 1–94. P. 18.

³⁰⁰ *Ingos Rinau istorija – pamokoma*. S. Kairio pokalbis su prof. V. Mikelėnu, „Atgimimas“, 2007 m. spalio 19–25 d. Nr. 38 (959).

tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymą, neteko galios LR įstatymas dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo, kurio teisinis reguliavimas buvo ginčijamas³⁰¹. Kadangi teiseną buvo nutraukta, taip ir nebuvo pateiktas atsakymas dėl kasacijos (ne)reikalingumo bylose dėl vaiko grąžinimo ir šios nuostatos atitikimo konstituciniam teisinės valstybės principui.

Dar svarstant LR Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitete LR įstatymo dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo, projektą, buvo gautas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) pasiūlymas dėl šio įstatymo 2 straipsnio 6 dalies nuostatos, įtvirtinančios, jog kasacija bylose dėl vaiko grąžinimo negalima. LAT pastebėjo, jog įtvirtinus tokią nuostatą, LAT būtų atimta galimybė formuoti vienodą teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus šios kategorijos bylose (Teismų įstatymo 23 str. 2 d., CPK 4 str.). Įstatyme nustačius kasacijos galimybę, teismo sprendimo vykdymo operatyvumo klausimą LAT siūlė spręsti įtvirtinant specialius kasacinio skundo padavimo ir kasacinės bylos nagrinėjimo terminus. Komitetas tokiam LAT siūlymui nepritarė, motyvuodamas, jog teismas pareiškimą dėl vaiko grąžinimo turi išnagrinėti skubiai, taikydamas skubiausias procedūras, kurias leidžia nacionalinė teisė, ir ne vėliau kaip per šešias savaites po pareiškimo pateikimo, išskyrus atvejus, kai išimtinės aplinkybės neleidžia to padaryti, priimti sprendimą. Komitetas taip pat pažymėjo, jog analizuojant CPK normas, taip pat atsižvelgiant į aplinkybę, kad bylų dėl vaiko grąžinimo esmė yra ne šalių ginčas dėl vaiko, o vaiko grąžinimas asmenims, turintiems globos teises, darytina išvada, kad klausimas dėl vaiko grąžinimo turėtų būti sprendžiamas

³⁰¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2009 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje Nr. 27/07 „Dėl teisenos nutraukimo“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 149–6665.

ypatingą teisena, priskiriant jį CPK 442 straipsnio 14 punkte (teismo leidimai) numatyta bylų, kurių nagrinėjimo ypatumai nustatyti CPK XXXIX skyriuje, kategorijai. Kasacijos dėl nutarčių, priimtų nagrinėjant bylas XXXIX skyriuje nustatyta tvarka, negalimumas seka iš CPK 582 straipsnio 6 dalies nuostatų. Tais atvejais, kai kasacija negalima, LAT galėtų formuoti vienodą praktiką analizuodamas teismų praktiką ir teikdamas rekomendacinius išaiškinimus bei konsultuodamas teisėjus (LR Teismų įstatymo 23 str. 2 d. 2–3 p.)³⁰².

Jei Lietuvos Respublikoje būtų leidžiama kasacija bylose dėl vaiko grąžinimo, procesas neabejotinai pailgėtų. Akivaizdu, jog norint, kad nebūtų pažeistas Reglamente įtvirtintas šešių savaičių terminas, tiek bylos šalims, tiek teismams tektų dirbti paskubomis. Vargu ar toks skubėjimas atneštų teigiamų rezultatų. Visų pirma, kad ir kaip spartinamas, bylinėjimasis pirmose dvejose instancijose prailgsta. Be to, kvalifikuotai surašyti kasacinį skundą užtrunka net labiausiai patyrę advokatai, o kur dar Lietuvoje egzistuojanti leidimų kasacijai sistema. Net jei LAT suformuotų vienodą teismų praktiką bylose dėl vaiko grąžinimo, tai vis tiek niekaip neleistų išvengti Reglamento 11 straipsnio 8 dalies taikymo – vaiko kilmės valstybės narės teismas bet kuriuo atveju galėtų nuspręsti dėl vaiko grąžinimo. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, kad prioritetą reikėtų teikti proceso koncentruotumo principui ir kuo griežčiau paisyti Reglamento 11 straipsnio 3 dalyje nustatyto šešių savaičių termino, taigi – galiojančio teisinio reguliavimo nekeisti.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima teigti, jog ginčai dėl pagrobtų vaikų grąžinimo yra sudėtingiausias klausimas iš visų ginčų, kurie kyla dėl tėvų pareigų Europos Sąjungoje. Tokie nesutarimai lemia, jog neteisėto vaikų negrąžinimo atvejais visuomet labiausiai kenčia vaikai. 1980 m. Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų teisinį reguliavimą papildžiusios Reglamento Briuselis IIa nuostatos, kaip matyti iš

³⁰² Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto Pagrindinio komiteto išvada „Dėl LR įstatymo „Dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo“ projekto XP-288. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=254003&p_query=&p_tr2=>.

atliktos analizės, padeda užtikrinti efektyvią vaikų teisių apsaugą. Matyti, jog aukščiau aptartos jurisdikcijos nustatymo taisyklės bylose dėl pagrobtų vaikų grąžinimo yra suformuluotos pakankamai aiškiai, kad užtikrintų efektyvų tokių ginčų sprendimą. Vis dėlto, nagrinėtų bylų fabulos ir priimti sprendimai rodo, jog teismai, spręsdami ginčus dėl pagrobtų vaikų grąžinimo, neretai atsiduria aklavietėje jau pačioje pradinėje ginčo priėmimo stadijoje – kuomet tenka nustatyti, ar vaiko išvežimas buvo neteisėtas pagal *lex fori*. Šiuo atveju reikia vadovautis ETT suformuluota taisykle, jog vaiko išvežimo neteisėtumą Reglamento taikymo tikslais lemia vien tai, ar egzistuoja pagal taikytiną nacionalinę teisę suteiktos globos teisės, kurias pažeidžiant įvykdytas toks išvežimas. Globos teisių sąvoka kiekvienu atveju turi būti atskleidžiama pasitelkiant valstybių narių nacionalinę teisę. Be to, ginčiuose dėl neteisėtai išvežtų vaikų grąžinimo laiko tėkmė labai sparti. Tai susiję su tuo, jog vaikas, ypatingai pirmaisiais jo gyvenimo metais, auga ir vystosi itin sparčiai, todėl lemiamos reikšmės tėvų bendravimo su vaiku procese gali turėti net toks palyginus trumpas laikotarpis kaip kelios savaitės ar mėnesiai. Atliktas tyrimas rodo, jog Lietuvos Respublikos CPK nuostatos sudaro prielaidas efektyviai užtikrinti greitą tokių ginčų nagrinėjimą. Kita vertus, egzistuojanti teismų praktika leidžia teigti, jog sprendimų priėmimo spartos ne visuomet laikomasi. Ypatingos reikšmės šiose bylose turi vaiko teisės būti išklausytam principo įgyvendinimas. Europos Ministrų komitetas taip pat yra pabrėžęs šio principo svarbą. Vis tik atlikus Europos Sąjungos valstybių narių (pirmiausia, Lietuvos) teismų praktikos analizę, galima pastebėti tendenciją, jog siekdami efektyvaus šio principo įgyvendinimo, teismai neretai susiduria su šiomis problemomis: pirma, našta dėl sprendimo grąžinti vaiką priėmimo užkraunama ant vaiko pečių; antra, 1980 m. Hagos konvencijos nuostatos, leidžiančios atsisakyti grąžinti vaiką, taikomos netinkamai. Pažymėtina, kad šios kategorijos bylas nagrinėjantys teismai privalo vertinti visas aplinkybes, o tame tarpe išklausyti ir vaiko nuomonę, jei reikia – ir skirti vaiko psichiatrinį-psichologinį įvertinimą. Apskritai, dėl Reglamente ir Hagos konvencijoje įtvirtintų vaiko

negražinimo sąlygų griežtumo, atsisakymo grąžinti vaiką į jo kilmės valstybę atvejai turi būti itin reti ir ypač argumentuoti.

2.5 Kelių susijusių bylų jurisdikcija

Reglamento 12 straipsnyje įtvirtinama kelių susijusių bylų jurisdikcijos nustatymo taisyklė. Iš esmės šiuo straipsniu siekiama nustatyti tam tikrą alternatyvų forumą byloms dėl tėvų pareigų nagrinėti. Nors pagal bendrą taisyklę visos bylos dėl tėvų pareigų vaikams nagrinėjamos vaikui patogiausiam forumui, tačiau, kaip matyti, šiuo straipsniu buvo pabandyta rasti tam tikrą kompromisą, siekiant koncentruoti tiesiogiai su santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos byla susijusių klausimų dėl tėvų pareigų vaikui sprendimą viename forumui – tai yra suteikti kompetenciją santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos byla nagrinėjančiam teismui išspręsti tam tikrus klausimus, susijusius su tėvų pareigomis vaikui kartu su santuokos byla, taip užtikrinant proceso ekonomiją³⁰³. Apskritai, šis straipsnis byloms dėl tėvų pareigų Reglamente yra bendrosios jurisdikcijos nustatymo taisyklės, pagrįstos vaiko įprastinės gyvenamosios vietos kriterijumi, išimtis. 12 straipsnio taikymui svarbu tai, jog pagrindinė ir pradėta pirmoji byla visuomet bus dėl santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos ir ši byla būtinai turi būti pradėta pagal Reglamento 3 straipsnyje įtvirtintas jurisdikcijos taisykles. Joks plečiamasis aiškinimas, įtraukiant ir kituose Reglamento straipsniuose (ypač 7 straipsnyje) numatytas jurisdikcijos taisykles, negalimas.

Pasitelkę į pagalbą istorinį ir lyginamąjį teisės tyrimo metodus, matysime, jog kompromisas dėl tokių nuostatų priėmimo buvo pasiektas gana nelengvai. 1961 m. Hagos konvencijoje dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje buvo pasiektas šalių susitarimas tik dėl tam tikrų laikinųjų apsaugos priemonių. Šios Konvencijos 15 straipsnyje numatyta kiekvienos susitariančiosios valstybės galimybė apriboti kompetenciją institucijų, įgaliotų spręsti prašymus dėl nepilnamečio tėvų

³⁰³ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 146.

santuokos ryšių nutraukimo, panaikinimo ar pakeitimo, siekiant imtis jo turto ar asmens apsaugos priemonių. Tačiau čia pat daroma išlyga, jog kitos susitariančiosios valstybės institucijos nėra įpareigosos pripažinti šias priemones. Be to, beveik kiekviena iš susitariančių šalių padarė išlygas dėl šio straipsnio, o tai reiškė, kad santuokos nutraukimo bylą nagrinėjantis teismas nebeturėjo jurisdikcijos spręsti dėl nepilnamečių apsaugos priemonių. Taigi tarptautinėje arenoje vyravo stipri tendencija atskirti santuokos nutraukimo bylą nuo ginčo dėl tėvų pareigų³⁰⁴. Kai buvo posėdžiaujama svarstant dėl 1996 m. Hagos konvencijos dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje, diskusijose buvo išsakyti Europos Sąjungos valstybių narių prieštaravimai dėl tokio kategoriško ginčų dėl santuokos nutraukimo atskyrimo nuo ginčų dėl tėvų pareigų, nes tuo metu jau buvo svarstoma priimti santuokos klausimus Europos Sąjungos mastu reglamentuosiančią konvenciją. Toks dviejų tarptautinių instrumentų projektų nesuderinamumas kėlė didelį susirūpinimą ir kai kurios Europos Sąjungos valstybės primygtinai reikalavo įtvirtinti specialią taisyklę, kuri suteiktų bylą dėl santuokos nutraukimo nagrinėjančiam teismui jurisdikciją ir bylos dėl tėvų pareigų atžvilgiu³⁰⁵. Ir nors buvo išsakyta nemažai argumentų, kuriais siekta pagrįsti šios taisyklės tarptautinį pavojingumą (pavyzdžiui, įžvelgiama galima diskriminacija vaikų, kurių tėvai nėra ant skyrybų slenksčio, tačiau nori spręsti klausimus dėl tėvų pareigų, atžvilgiu³⁰⁶, be to, atkreipiamas dėmesys, kad jurisdikcija spręsti ginčą dėl tėvų pareigų tokiu atveju išliktų net ir santuokos nutraukimo bylai pasibaigus, o teismas gali neturėti jokio ryšio su vaiku³⁰⁷), vis dėl to 1996 m. Hagos konvencijos 8 straipsnyje buvo įtvirtinta taisyklė, leidžianti santuokos

³⁰⁴ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 147.

³⁰⁵ LAGARDE, Paul. *Explanatory Report on the 1996 Hague Convention on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement and co-operation in respect of parental responsibility and measures for the protection of children*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.hcch.net/upload/expl34.pdf>>, P. 563.

³⁰⁶ Plačiau apie tai: BUCHER, Andreas. *La révision de la Convention de La Haye sur la protection des mineurs*. In: Famille et droit, Mélanges offerts à Bernhard Schnyder, Fribourg 1995. P. 61–73.

³⁰⁷ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 147.

nutraukimo bylą nagrinėjančiam teismui kartu nagrinėti ir ginčą dėl tėvų pareigų vaikui, tiesa, tik esant tam tikroms aplinkybėms. Vėliau panaši taisyklė įtvirtinta ir Briuselis II Reglamento 3 straipsnyje, o 2003 m. perkelta į naująjį Reglamentą Briuselis IIa. Tiesa, pagal pirmąjį Reglamentą 3 straipsnis buvo suprantamas tik kaip tam tikras santuokos nutraukimo bylą nagrinėjančio teismo kompetencijos išplėtimas byloms dėl tėvų pareigų, o pagal dabartinę Briuselis IIa sistemą, 12 straipsnis yra bendrosios jurisdikcijos nustatymo taisyklės, pagrįstos įprastine vaiko gyvenamąja vieta, išimtis³⁰⁸.

Apskritai, 12 straipsnyje numatytų taisyklių įtvirtinimas Reglamente sudaro prielaidas bendrųjų jurisdikcijos nustatymo pagrindų bei 12 straipsnio nuostatų konkurencijai. Neišvengiamai gali kilti situacija, kai į vienos valstybės narės teismą bus kreipiamasi pagal vieną Reglamento straipsnį, o į kitos valstybės – pagal kitą, ir abi bylos bus susijusios su tėvų pareigomis. Šiai situacijai spręsti turi būti pasitelkiamas *lis pendens* principas, kurį įtvirtina Reglamento 19 straipsnis. Jį aptarsime analizuodami 19 straipsnį.

Dar svarbiau tai, jog Reglamento Briuselis IIa 12 straipsnį būtina taikyti sistemiškai kartu su 61 straipsniu. Jei vaiko, dėl kurio kyla ginčas dėl tėvų pareigų, įprastinė gyvenamoji vieta yra Europos Sąjungos valstybėje narėje, tai reikės taikyti Reglamento 12 straipsnį: santuokos nutraukimo bylą nagrinėjančio teismo jurisdikcijon pateks ir ginčas dėl tėvų pareigų. O jeigu vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra valstybėje, kuri nėra Europos Sąjungos valstybė narė, tačiau yra 1996 m. Hagos konvencijos dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje dalyvė, tai reikės taikyti pastarąją Konvenciją. 1996 m. Hagos konvencijos 10 straipsnis numato, jog susitariančiosios šios Konvencijos valstybės institucijos, turinčios jurisdikciją spręsti dėl vaiko, kuris nuolatos gyvena kitoje susitariančiojoje valstybėje, tėvų prašymo nutraukti jų santuoką, teisiškai pripažinti gyvenančiais skyrium (separacija) arba jų santuoką pripažinti negaliojančia, gali, jei jų valstybės teisė tai numato, imtis priemonių tokio vaiko asmeniui arba jo turtui apsaugoti.

³⁰⁸ *Ibid.* P. 148.

Taigi šiuo atveju santuokos nutraukimo bylą nagrinėjantis teismas taipogi galės imtis tam tikrų priemonių siekiant toje pačioje byloje išspręsti ir tėvų atsakomybės vaikui klausimus, tik jau ne pagal Reglamentą, o pagal Konvenciją. Dar kitaip bus tuo atveju, jei vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra trečiojoje valstybėje, kuri nėra Europos Sąjungos valstybė narė, nei susitariančioji 1996 m. Hagos konvencijos valstybė ir paaiškėja, kad nagrinėti bylos toje trečiojoje valstybėje yra neįmanoma. Tada, valstybės narės teismai, kuriems pagal Reglamento Briuselis IIa 3 straipsnį yra suteikta jurisdikcija nagrinėti pareiškimą dėl santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar gyvenimo skyriumi (separacijos), turės jurisdikciją bet kurioje byloje dėl tėvų pareigų, susijusioje su tuo pareiškimu, atitinkant kitas Reglamento 12 straipsnyje nurodytas sąlygas, ir, svarbiausia, kad jurisdikcija pagal 12 straipsnį turi labiausiai atitikti vaiko interesus.

Kalbant apie lingvistines sąvokas, Reglamente Briuselis IIa vartojama jurisdikcijos prorogacijos sąvoka 12 straipsnio pagrindiniam tikslui atskleisti yra nelabai tinkama. Ne visai tinkamas straipsnio turiniui apibūdinti ir sutartinio teisingumo terminas³⁰⁹. Manytume, tokio straipsnio įtvirtinimas Reglamente yra sveikintinas žingsnis, tačiau aiškumo dėlei yra būtina pakoreguoti patį straipsnio pavadinimą, kurį siūlytina pataisyti į „Kelių susijusių bylų jurisdikcija“ (anglų kalba skambėtų taip: *jurisdiction in several related cases*) ir štai dėl kokių priežasčių:

1) Visų pirma, jurisdikcijos prorogacijos terminas iš tiesų yra susijęs su patogaus forumo pasirinkimu suderinta bylos šalių valia. Reikia sutikti, kad jurisdikcijos prorogacija apskritai yra reikšminga Europos Sąjungos civiliniame procese ir netgi būtina žvelgiant iš komercinių teisinių santykių perspektyvos. Jurisdikcijos prorogacija įtvirtinta ir Briuselis I Reglamento 23 straipsnyje. Jurisdikcijos prorogacija, tai yra, galimybė šalims iš anksto susitarti dėl jų ginčo tarptautinės jurisdikcijos, ne tik turi didelės reikšmės praktikoje, tačiau ir užtikrina šalių valios autonomijos principo išraišką proceso

³⁰⁹ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius, 2009. P. 99.

teisėje. Apskritai, tarptautinio civilinio proceso teisės doktrinoje³¹⁰ skiriami trijų rūšių susitarimai dėl jurisdikcijos: 1) prorogaciniai – kai šalys sutaria, kurios valstybės teismuose bus nagrinėjami jų ginčai, tačiau nenustato, draudimų kreiptis į kitų valstybių teismus; 2) derogaciniai – kai šalys konkrečiai nurodo valstybę ar teismus, kurių jurisdikcijai nepriklausys tam tikro ginčo nagrinėjimas; 3) mišrūs – kai šalių susitarimas turi ir prorogacijos, ir derogacijos bruožų. Be to, kaip teigia akademikas prof. V. Mikelėnas, „nepažeisdamos lygiateisiškumo principo, šalys taip pat gali susitarti, kad teisė, pasirinkti, į kurios valstybės teismą kreiptis, priklausys tik ieškovui“³¹¹.

Tuo tarpu, kai kalbame apie iš šeimos teisinių santykių kylančių ginčų tarptautinį teisingumą, svarbu nepamiršti, jog tokiuose ginčiuose svarbiausia yra atsižvelgti į vaiko interesus. Dėl šios priežasties Europos Sąjungos institucijos Reglamente Briuselis IIa numatė galimybę nagrinėti bylą dėl santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos kartu su byla dėl tėvų pareigų vaikui, tačiau tik tuo atveju, jei pastaroji byla yra susijusi su pirmąja. Be to, šiai jurisdikcijai įgyvendinti turi būti tam tikras bylos šalių valios sutapimas – tokiai jurisdikcijai aiškiai ir nedviprasmiškai turi pritarti abu sutuoktiniai ir tėvų pareigų turėtojai. Taigi šiuo aspektu galima įžvelgti gryniausią sutartinį teisingumo pobūdį (susitarimo dėl jurisdikcijos terminą apibūdinant Reglamento 12 straipsnį mini ir Europoje įžymūs tarptautinės privatinės teisės profesoriai³¹²), tačiau tik esant bylų sąsajumui. Dėl išvardytų priežasčių vis tik „prorogacijos“ ar „susitarimo dėl jurisdikcijos“ terminai nėra tokie taiklūs ir tinkami straipsnio pavadinimui kaip kad „kelių susijusių bylų jurisdikcija“.

2) Antra – teisės doktrinoje teigiama, jog, nustatant kelių tarpusavyje susijusių bylų jurisdikciją, dažniausiai vienos bylos teisingumas lemia kitų bylų teisingumą³¹³. Manytume, jog būtent toks Reglamento 12 straipsnio

³¹⁰ MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001.

³¹¹ *Ibid.* P. 167.

³¹² BEAUMONT, Paul. R., McELEAVY, Peter. *Private International Law*. Anton A.E. third ed. by P.R. Beaumont and P.McEleavy, SULI, 2011. P. 790.

³¹³ LAUŽIKAS, Egidijus, MIKELĖNAS, Valentinas, NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 249.

aiškinimas visiškai atitiktų tikruosius Reglamento Briuselis IIa leidėjų tikslus ir paties Reglamento dvasią. Kalbėdami apie vaiko interesų apsaugą negalime suteikti absoliučios laisvės bylos dalyviams pasirinkti patogų forumą, t.y. taikyti jurisdikcijos prorogacijos principą. Visai kas kita yra kelių susijusių bylų jurisdikcija. Šis principas užtikrina ne tik proceso koncentruotumą, spartumą, bet ir jo ekonomiją.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog Reglamento 12 straipsnyje siekta nustatyti būtent kelių susijusių bylų jurisdikciją, siejant ją su suderinta abiejų sutuoktinių bei tėvų pareigų turėtojų valia, dėl to jurisdikcijos prorogacijos terminas šiuo atveju yra netinkamas ir taisytinas. Jurisdikcijos prorogacijos termino vartojimas gali įnešti nemenkos painiavos praktikoje, nes kai kalbame apie prorogaciją, iškart kyla mintis apie sutartinį teisingumą, kuriuo pasinaudoti šalys būtų visiškai laisvos, tačiau toks liberalumas tinka komerciniams teisiniams santykiams ir visiškai nepriimtinas šeimos bylose, kur pagrindinis dėmesys turi būti sutelkiamas į vaiko interesų apsaugą, o ne šalių valios autonomijos principą.

Ypač svarbu išanalizuoti straipsnio taikymui svarbias kelias sąlygas. Visų pirma, svarbus aspektas tas, jog šis straipsnis taikomas, kai bent vienas iš sutuoktinių turi tėvų pareigas vaikui, o ne tik bendriems abiejų sutuoktinių vaikams, kaip buvo pagal senąjį Briuselis II Reglamentą. Kaip pažymi prof. É.Pataut, toks pasirinkimas leidžia sukoncentruoti bylinėjimąsi dėl tėvų pareigų visų brolių ir seserų atžvilgiu viename – santuokos nutraukimo bylą nagrinėjančiame – teisme, taip sumažinant skirtingų sprendimų priėmimo riziką³¹⁴. Reglamento rengėjai laikėsi pozicijos, jog santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos byla nėra pakankamai susijusi su byla dėl tėvų pareigų, jei šios priklauso ne vienam iš tėvų, o tik trečiajam asmeniui.

Abiejų sutuoktinių pritarimas teismo jurisdikcijai nagrinėti bylą taipogi yra būtinas, norint pasinaudoti Reglamento 12 straipsnyje nustatyta taisykle.

³¹⁴ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 150.

Apskritai, tėvų pareigų turėtojų sutarimas dėl bylos jurisdikcijos yra pagrindinė bylos nagrinėjimo toje jurisdikcijoje sąlyga. Be to, toks susitarimas turi labiausiai atitikti vaiko interesus. Vien proceso koncentruotumo bei ekonomijos principai šiuo atveju yra nepakankami, nesant tėvų pareigų turėtojų sutarimo. Tėvų pareigų turėtojų nesutarimas šiuo atveju užkirs kelią pasinaudoti 12 straipsnio taisykle. Iš kitos pusės, esant bendram tėvų pareigų turėtojų sutarimui, iš esmės gali būti pateisinama bet kuri išimtis iš bendrosios Reglamento 8 straipsnyje įtvirtintos jurisdikcijos nustatymo taisyklės. Šis Reglamento straipsnis daro jį pakankamai liberalų lyginant su 1996 m. Hagos konvencija, kuri nesuteikia tiek laisvės šalių autonomijai³¹⁵.

Jei tėvų pareigų turėtojas yra ir trečiasis asmuo, privalo būti gautas ir šio asmens pritarimas teismo jurisdikcijai³¹⁶. Visgi, toks aiškinimas kelia šiek tiek painiavos, kadangi 12 straipsnio taikymas sietinas vien tik su sutuoktinių valia bei jų tėvų pareigomis. Manytume, jog 12 straipsnyje įtvirtintos taisyklės taikymą reikėtų atriboti nuo trečiųjų asmenų, kurie yra tėvų pareigų turėtojai. Jie vis tik jokių atveju neturės intereso dėl santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos bylos nagrinėjimo kartu su byla dėl tėvų pareigų, todėl 12 straipsnio 1 dalies taisyklės taikymas turi būti paliekamas išimtinai toms byloms, kuriose bent vienas iš sutuoktinių turi tėvų pareigas vaikui.

Reikia sutikti su teisės doktrinoje išsakoma pozicija, jog sutikimai dėl jurisdikcijos turi būti duodami teismui bet kada bylos nagrinėjimo metu, raštu arba žodžiu, arba savo elgesiu nedviprasmiškai išreiškiant sutikimą su bylos nagrinėjimu būtent tame teisme – tik tokia valios išraiškos forma bus laikoma tinkama³¹⁷.

Ne mažiau svarbus aspektas ir tas, jog jurisdikcija, nustatyta pagal Reglamento 3 straipsnį bei 12 straipsnį, apims ir išlaikymo prievoles, kurioms Europos Sąjungoje galioja atskiras 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo

³¹⁵ *Ibid.* P. 152.

³¹⁶ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius, 2009. P. 101.

³¹⁷ *Ibidem*.

sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje (sutrumpintai Išlaikymo Reglamentas)³¹⁸. Atkreiptinas dėmesys, kad Reglamento Briuselis IIa preambulės 11 punktą turi būti pakeistas, atsižvelgiant į tai, jog išlaikymo klausimus reglamentuoja nebe Briuselis I Reglamentas, bet naujasis Išlaikymo Reglamentas.

Kontraversiškiausia 12 straipsnio pirmosios dalies taikymo sąlyga yra atitikimas vaiko interesams. Šios sąlygos aiškinimas priskiriamas bylą nagrinėjančių teisėjų diskrecijai. Aiškindamasis šios sąlygos egzistavimą, teismas turi visapusiškai ir objektyviai įvertinti visas bylos aplinkybes. Be to, atitikimas vaiko interesams turi būti siejamas ir su sutuoktinių, turinčių tėvų pareigas vaikui, valia, kuria remdamiesi jie duoda sutikimą nagrinėti bylą dėl tėvų pareigų. Trečiųjų asmenų, turinčių tėvų pareigas vaikui, nuomonės taip pat turi būti paisoma.

Panagrinėkime tokią hipotetinę situaciją, jog, pavyzdžiui, du sutuoktiniai, Lietuvos Respublikos piliečiai, tačiau turintys įprastinę gyvenamąją vietą Jungtinėje Karalystėje, kreipiasi dėl santuokos nutraukimo pagal Reglamento 3 straipsnio 1 dalies b punktą į Vilniaus miesto apylinkės teismą ir kartu su santuokos nutraukimo byla nori išspręsti ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos bei bendravimo su vaiku tvarkos. Jų bendras vaikas gimė Lietuvos Respublikoje, tačiau jau kelerius metus turi įprastinę gyvenamąją vietą Jungtinėje Karalystėje. Pagal Reglamento 12 straipsnio 1 dalį, Vilniaus miesto teismas galėtų turėti jurisdikciją nagrinėti šį ginčą. Manytume, jog tokiu būdu Reglamento reguliavimu sudaroma terpė *forum shopping'ui* ir piktnaudžiavimui procesu. Teismui, žinoma, paliekama diskrecija vertinti, kuri jurisdikcija labiausiai atitiktų vaiko interesus, tačiau tikimybė, jog nagrinētu atveju teismas vis tik neatsisakys savo jurisdikcijos, yra išties didelė. Šitai sudaro galimybes *forum shopping'ui* ir Lietuvos teismams sukelti nemažą papildomą darbo krūvį. Beje, jei klausimus dėl tėvų pareigų nagrinėtų Lietuvos Respublikos teismas pagal mūsų valstybėje galiojančią *lex fori*, tai tokioje

³¹⁸ OL, L 007, 2009.1.10., p. 1–79.

byloje turėtų privalomai dalyvauti Valstybės vaiko teisių apsaugos institucija. Sunkiai ji galėtų pateikti išvadą apie Jungtinėje Karalystėje gyvenantį nepilnametį. O užsienio Vaiko teisių priežiūros institucijos įtraukimas į bylos nagrinėjimą ištis komplikuo­tų visą procesą, be to, būtų visiškai neefektyvus proceso ekonomijos prasme. Taigi diskutuotina, ar tokios Reglamento nuostatos, leidžiančios nesunkiai pasinaudoti patinkančio forumo pasirinkimo galimybe, neturėtų būti pakeistos. Literatūroje taipogi pabrėžiama, jog Reglamento 3 straipsnyje įtvirtinti alternatyvūs jurisdikcijos nustatymo pagrindai yra labai platūs, nes grindžiami arba vieno iš sutuoktinių įprastinės gyvenamosios vietos kriterijumi, arba abiejų sutuoktinių pilietybės kriterijumi (Jungtinėje Karalystėje ir Airijoje – bendros domicilės kriterijumi)³¹⁹. Konkrečiai siūlytume atsisakyti pagrindo, leidžiančio nustatyti tarptautinį bylos teisingumą pagal abiejų sutuoktinių pilietybę (Reglamento 3 straipsnio 1 dalies b punktas). Tuomet ir taikant Reglamento 12 straipsnį nebūtų vadovaujamasi abiejų sutuoktinių pilietybės kriterijumi bylos teisingumui pagrįsti. Be to, įžvelgdamas *forum shopping* grėsmę, teismas galėtų atsisakyti jurisdikcijos, motyvuodamas vaiko interesų neatitikimu.

Reglamento 12 straipsnio 2 dalis leidžia teigti, jog jurisdikcijos išplėtimas šio straipsnio pagrindu yra apribotas tam tikrų sąlygų egzistavimu laiko atžvilgiu. Jurisdikcija, suteikta pagal 12 straipsnio 1 dalį, baigiasi, esant vienam iš atvejų: 1) teismo sprendimas priimti arba atmesti pareiškimą dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium (separacijos) ar santuokos pripažinimo negaliojančia tapo galutinis; 2) kai byla dėl tėvų pareigų nagrinėjama dieną, kuomet teismo sprendimas priimti arba atmesti pareiškimą dėl santuokos nutraukimo, separacijos ar santuokos pripažinimo negaliojančia tapo galutinis, ir teismo sprendimai abiejose bylose tapo galutiniai; arba 3) byla dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium (separacijos) ar santuokos pripažinimo negaliojančia bei byla dėl tėvų pareigų yra užbaigiamos dėl kitos

³¹⁹ SANTINI, Andrea. *The Doctrine of Implied External Powers and Private International Law Concerning Family and Succession Matters*. In: *The External Dimension of EC Private International Law in Family and Succession Matters*. Edited by: MALATESTA, Alberto, BARIATTI, Stefania, POCAR, Fausto. Studi e Pubblicazioni Della Rivista di Diritto Internazionale Privato e Processuale. CEDAM, Italy, 2008. P. 40–41.

priežasties. Atsižvelgiant į šias taisykles, vienintelis teismas, turintis jurisdikciją, kai byla dėl santuokos nutraukimo, separacijos ar santuokos pripažinimo negaliojančia jau išnagrinėta, bus vaiko įprastinės gyvenamosios vietos teismas pagal bendrąją jurisdikcijos taisyklę arba teismas, kurio jurisdikcija gali būti nustatyta pagal Reglamento 12 straipsnio 3 dalį. Aiškinant, kada teismo sprendimas tampa galutiniu, t.y. įgyja *res iudicata*, svarbu atsižvelgti į *lex fori* nuostatas. Lietuvoje teismo sprendimas įsiteisėja, jei pasibaigus apeliacinio apskundimo terminui jis neapskundžiamas, tai yra, jei per 30 dienų nuo pirmosios instancijos teismo sprendimo priėmimo nepaduodamas apeliacinis skundas (LR CPK 279 str. 1 d., 307 str. 1 d.). Po apeliacijos teismo sprendimas, kuris nėra panaikintas, įgyja *res iudicata* iš karto, tai yra, apeliacine tvarka išnagrinėjus bylą – nuo sprendimo ar nutarties priėmimo dienos, tačiau per tris mėnesius po sprendimo įsiteisėjimo gali būti paduodamas kasacinis skundas (LR CPK 279 str. 1 d., 345 str. 1 d.). Kasacinio teismo nutartis ar nutarimas yra galutinis, neskundžiamas ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos (LR CPK 279 str. 3 d., 362 str. 1 d.). Taigi Lietuvos Respublikoje teismo sprendimas tampa galutinis, kaip nurodoma Reglamento 12 straipsnio 2 dalyje, po Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties ar nutarimo priėmimo, o jei sprendimas kasacine tvarka neapskundžiamas, tai galutinis tampa po apeliacinės instancijos teismo sprendimo ar nutarties priėmimo dienos.

Reikėtų pažymėti, kad Reglamento 12 straipsnio 2 dalies b) punkto formuluotė yra labai sudėtinga. Nurodymas, jog „tais atvejais, kai byla dėl tėvų pareigų nagrinėjama dieną, nurodytą a punkte, teismo sprendimas šiose bylose tapo galutinis“ yra sunkiai suprantamas. Tačiau akivaizdu, jog gali pasitaikyti atvejų, kai teismo sprendimas santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos byloje tampa galutinis, nors teismas dar nepriėmė galutinio sprendimo tėvų pareigų klausimu. Kai kurių valstybių teisinėse sistemose santuokos nutraukimo bei santuokos nutraukimo pasekmių procedūros gali būti išskaidytos – pirmiausia, priimamas teismo sprendimas dėl santuokos nutraukimo, o tik vėliau – dėl santuokos nutraukimo pasekmių, tame

tarpe ir dėl tėvų pareigų. Tačiau, kaip nurodo prof. É. Pataut, būtų absurdiška dėl tokios tvarkos santuokos nutraukimo procedūroje kliudyti jurisdikcijos byloms dėl tėvų pareigų išplėtimui³²⁰. Pasitelkę sisteminį ir teleologinį teisės aiškinimo metodus, matysime, jog 12 straipsnio 2 dalies b) punktu yra išplečiamas teismo jurisdikcijos galiojimas laiko atžvilgiu, jei suspėjama pradėti nagrinėti bylą dėl tėvų pareigų, kol sprendimas santuokos nutraukimo, separacijos ar pripažinimo negaliojančia byloje tapo galutiniu, (t. y. tą dieną, kai sprendimas įsiteisėja), tai to paties teismo, nagrinėjusio santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos bylą, jurisdikcija išlieka ir bylai dėl tėvų pareigų nagrinėti, kol priimamas sprendimas dėl tėvų pareigų ir jis tampa galutiniu, tai yra, įsiteisėja. Pagal 12 straipsnio 2 dalies c) punktą, jei 12 straipsnio 2 dalies a) ir b) punktuose nurodytos bylos užbaigiamos dėl bet kurių kitų priežasčių (pavyzdžiui, viena iš šalių miršta, arba pareiškimas atsiimamas), teismo jurisdikcija, nustatyta pagal 12 straipsnio 1 dalį, taip pat baigiasi. Tuomet vėl grįžtama į pradinę padėtį ir vadovaujamasi bendrąja vaiko įprastinės gyvenamosios vietos kriterijumi pagrįsta jurisdikcijos nustatymo taisykle, nors, žinoma, išlieka galimybė taikyti kitas Reglamente numatytas išimtis (pavyzdžiui, 12 straipsnio 3 dalį).

12 straipsnio 3 dalyje numatyti papildomi pagrindai teismo jurisdikcijai išplėsti byloms dėl tėvų pareigų nagrinėti konkrečioje valstybėje Europos Sąjungos narėje. Tam yra numatytos dvi alternatyvios sąlygos: 1) vaikas turi esminį ryšį su ta valstybe nare, pavyzdžiui, dėl to, kad vienas iš tėvų pareigų turėtojų toje valstybėje narėje turi nuolatinę gyvenamąją vietą arba kad vaikas yra tos valstybės narės pilietis; arba 2) teismų jurisdikcijai, teismui priėmus bylą savo žinion, aiškiai išreikštu ar kitokiu nedviprasmišku būdu pritarė visos bylos šalys, ir ji labiausiai atitinka vaiko interesus. Kaip matome, 2 punkte vėl pabrėžiama vaiko interesų svarba, o 1 punkte tai nėra aktualu, kadangi turi būti nustatomas esminis ryšys su konkrečia valstybe nare, kas automatiškai turėtų labiausiai atitikti vaiko interesus. Reikia paminėti, jog Reglamento Briuselis

³²⁰ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 154.

Ila 12 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta taisyklė yra nauja, jos nebuvo nei 1996 m. Hagos konvencijoje, nei Reglamente Briuselis II. Šia taisykle iš dalies suvaržoma šalių autonomija susitarti dėl jurisdikcijos bylose dėl tėvų pareigų, numatant, kad susitarimas bet kuriuo atveju turi labiausiai atitikti vaiko interesus. Kita vertus, lyginant su ankstesniu teisiniu reguliavimu, šalių autonomija išplečiama, kadangi nei Briuselis II Reglamentas, nei 1996 m. Hagos konvencija nesuteikė tiek laisvės išplėsti bylos jurisdikciją, kai yra šalių sutarimas ir vaiko interesų atitiktis. Reikia pastebėti, jog šalių valios autonomijos principo įtvirtinimą iš dalies sąlygojo noras skatinti taiką šalių susitarimą ginčiuose dėl tėvų pareigų. Pažymėtina, jog 12 straipsnio 3 dalies a) punkte išvardytos sąlygos, pagrindžiančios esminį vaiko ryšį su bylą nagrinėjančia Europos Sąjungos valstybe nare, yra tik pavyzdinės. Bylos jurisdikciją pagal šią normą gali lemti ir kitos aplinkybės, jei teismas konstatuoja, kad jos lemia, jog yra vaiko ir bylą nagrinėjančio teismo valstybės esminis ryšys. Taigi ir teismui paliekama gan plati diskrecija spręsti dėl savo kompetencijos nagrinėti bylą dėl tėvų pareigų. Tai gali sąlygoti polemiką, ar apskritai tokia nuostata turi praktinės reikšmės. Prancūzų teisės doktrinoje³²¹ teigiama, jog šios nuostatos aiškinimas turi būti labai ribotas, teisingumą nustatant tik išimtiniais atvejais. Be to, nurodoma, jog 12 straipsnio 3 dalies nuostata turėtų būti skirta tik teismo jurisdikcijai, kuri nustatyta santuokos nutraukimo bylą nagrinėjančiam teismui pagal Reglamento 7 straipsnį (ne pagal 3 straipsnį), išplėsti. Dar daugiau – siūloma išplėsti teismo jurisdikciją tik tuo atveju, jei į jį jau kreiptasi dėl kito susijusio klausimo³²². Pritartume tokiai nuomonei ir netgi siūlytume apsvarstyti baigtinio, o ne pavyzdinio, sąrašo bylų nustatymą Reglamento 12 straipsnio 3 dalies a) punkte, kadangi, kaip matysime iš tolimesnės Reglamento nuostatų analizės, šio teisės akto 15 straipsnis taip pat numato papildomą galimybę teismo jurisdikcijos išplėtimui, perduodant bylą teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą. Dėl šios priežasties,

³²¹ ANCEL, Bertrand, MUIR WATT, Horatia. *L'intérêt supérieur de l'enfant dans le concert des juridictions – Le règlement Bruxelles II bis*, *Revue critique de droit international privé*, 2005. P. 569–605.

³²² *Ibid.* P. 588.

manytume, visiškai pakanka 12 straipsnio 3 dalies a) punkte, palikti nurodytas tik dvi alternatyvias sąlygas, kurioms esant būtų pripažįstama, jog pagal šį straipsnį vaikas turi esminį ryšį su ta valstybe nare, tai yra, dėl to, kad vienas iš tėvų pareigų turėtojų toje valstybėje narėje turi įprastinę gyvenamąją vietą arba kad vaikas yra tos valstybės narės pilietis. Visų kitų sąlygų egzistavimas ir aiškinimasis galėtų būti paliekamas 15 straipsnio reguliavimo sričiai.

Reglamento 12 straipsnio 3 dalies taikymui labai svarbus b) punktas, kuris numato, jog teismų jurisdikcijai, teismui priėmus bylą savo žinion, aiškiai išreikštu ar kitokiu nedviprasmišku būdu turi pritarti visos bylos šalys, ir jurisdikcija turi labiausiai atitikti vaiko interesus. Čia, kaip ir to paties straipsnio 1 dalyje, susiduriame su atveju, kai teismui paliekama plati diskrecija spręsti dėl vaiko interesų atitikties, beje, siejant tai ir su bylos šalių pritarimu jurisdikcijai. Atkreiptinas dėmesys, kad Reglamento tekste anglų kalba 12 straipsnio 1 dalyje ir 3 dalyje vartojamos skirtingos sąvokos atitinkamai *best interests of the child* ir *superior interests of the child*. Iš esmės jos turi būti aiškinamos analogiškai ir vertėtų jas suvienodinti, taisant Reglamento tekstą anglų kalba. Atsižvelgiant į tai, kad Reglamento tekste anglų kalba visur vartojama sąvoka *best interests of the child*, siūlytume išlaikyti nuoseklumą ir vietoje sąvokos *superior interests of the child* 12 straipsnio 1 dalies b) punkte įtvirtinti sąvoką *best interests of the child*. Lietuvoje šios problemos apskritai nelieka, kadangi abiejų straipsnio dalių vertimas sutampa – jurisdikcija turi labiausiai atitikti vaiko interesus. Bylos šalys šiuo atveju suprantamos siaurąją procesinę prasme (formaliąją prasme)³²³, tai yra, siauriau nei 12 straipsnio 1 dalyje³²⁴. Aiškinant 12 straipsnio 3 dalį, atitiktis vaiko interesams yra dar svarbesnė nei išplečiant bylos jurisdikciją pagal 12 straipsnio 1 dalį. Pastaruoju atveju beveik visada

³²³ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius 2009. P. 103.

³²⁴ Kaip nurodoma Prancūzijos teisės doktrinoje, jei asmuo yra tėvų pareigų turėtojas, tačiau nėra šalis procese, į jo nuomonę nebus atsižvelgiama: CORNELOUP, Sabine. *Les règles de compétence relatives à la responsabilité parentale*, In: Le nouveau droit communautaire du divorce et de la responsabilité parentale. Paris, Dalloz, 2005. P. 69–84. P. 80. Kita vertus, jei asmuo nėra tėvų pareigų turėtojas, tačiau yra proceso šalis, turi būti atsižvelgiama į jo nuomonę: PATAUT, Étienne. In: MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, et al. *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 157.

galime pakankamai racionaliai pagrįsti, jog bylą dėl santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos nagrinėjančio teismo jurisdikcijos išplėtimas ir bylai dėl tėvų pareigų labiausiai atitiks vaiko interesus, o norėdami taikyti 12 straipsnio 3 dalies taisyklę, turėsime ieškoti labai svarių argumentų, leidžiančių pagrįsti bylų sąsają. Argumentai dėl proceso ekonomijos ir koncentruotumo šiuo atveju tikrai nebus pakankami ir negalės būti vertinami kaip labiausiai atitinkantys vaiko interesus. Visai kas kita būtų tokios aplinkybės kaip patogumas vaikui dalyvauti procese, artimumas atstumo atžvilgiu, proceso kalba ir panašios aplinkybės. Žinoma, tikrai gali būti ir toks atvejis, jog nepaisant to, jog nors ir yra nustatytas esminis vaiko ryšys su valstybe nare pagal 12 straipsnio 3 dalies a) punktą, tačiau toks bylos nagrinėjimas neatitiktų vaiko interesų pagal b) punktą. Apibendrinant, galime daryti išvadą, jog Reglamente Briuselis IIa įtvirtinama plati teismo diskrecija. Šis principas yra visiškai priešingas nei Briuselis I Reglamente, kurio rengėjai atsisakė net ir *forum non conveniens* doktrinos (pastaroji, kaip matysime, pakliuvo į Briuselis IIa Reglamentą).

Puikus praktinis pavyzdys iliustruojantis Reglamento 12 straipsnio 3 dalies taikymą, kai vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra trečiojoje valstybėje, kuri nėra nei Europos Sąjungos narė, nei 1996 m. Hagos konvencijos susitariančioji valstybė, yra Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo byla *I (A Child)*³²⁵. Devynmečio vaiko, gimusio Jungtinėje Karalystėje ir turinčio šios valstybės pilietybę, įprastinė gyvenamoji vieta buvo Pakistane nuo 2004 metų. Tėvai gyvena Jungtinėje Karalystėje ir turi šios šalies pilietybę, nors motina kilusi iš Indijos, tėvas – iš Pakistano. Byloje buvo keliamas principinis klausimas – ar šalys gali pasinaudoti susitarimo/prorogacijos teise pagal Reglamento 12 straipsnyje įtvirtintą jurisdikcijos nustatymo taisyklę tam, kad būtų galima pagrįsti Europos Sąjungos teismų kompetenciją (kurios šiaip jau Europos Sąjungos teismai neturėtų) nagrinėti šalių ginčą, sprendžiant dėl tėvų pareigų nepilnamečio vaiko atžvilgiu. Jei atsakymas į pirmąjį klausimą būtų

³²⁵ *I (A Child)* [2009] UKSC 10 [On appeal from [2009] EWCA Civ 965]. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourt.gov.uk>>.

teigiamas, tai antrasis klausimas būtų susijęs su konkrečių kriterijų bei šalių atliktų veiksmų vertinimu – ar tuo konkrečiu atveju Jungtinės Karalystės teismai turi jurisdikciją nagrinėti bylą dėl tėvų pareigų (konkrečiai dėl motinos teisės bendrauti su vaiku). Vaiko globos priskyrimo klausimai Jungtinės Karalystės teismuose buvo nagrinėjami nuo 2001 metų. Nuo 2005 m. kovo 1 d. atitinkamos Briuselis IIA Reglamento nuostatos taikytinos šiai bylai. 2007 m. spalio mėnesį vaiko motina kreipėsi į teismą, tačiau procesas buvo užbaigtas taikiu šalių susitarimu, kuriuo tėvas įsipareigojo palengvinti vaiko dažnesnį atvykimą į Jungtinę Karalystę. Nepaėjęs nei pusmečiu motina vėl kreipėsi į teismą, prašydama užtikrinti tokio susitarimo vykdymą. Nors byla nagrinėjantis teisėjas 2008 m. atkreipė dėmesį į tai, jog apskritai yra neįprasta, kad Jungtinės Karalystės teismai vis dar turi jurisdikciją nagrinėti šalių disputą, kai vaikas jau daug metų gyvena Pakistane, tačiau atsižvelgiant į tai, jog abi šalys ne tik sutiko, bet visomis progomis net ir rodo iniciatyvą, kad byla būtų nagrinėjama Jungtinėje Karalystėje, tai šios valstybės teismai tikrai turi jurisdikciją. Teisėjas įpareigojo tėvą atvežti vaiką į Jungtinę Karalystę ir užtikrinti jo bendravimą su motina. Tėvas vėl kreipėsi į Jungtinės Karalystės teismą, sutikdamas su šio jurisdikcija, tačiau nurodydamas, jog negali įvykdyti įpareigojimo atvežti vaiką į Jungtinę Karalystę. Štai tada ir pasipylė sprendimų dėl jurisdikcijos atsisakymo virtinė. Pirmiausia, pirmosios instancijos teismas atsisakė jurisdikcijos nagrinėti bylą dėl vaiko, kurio įprastinė gyvenamoji vieta buvo Pakistane, o tai vėliau patvirtino ir Aukštasis teismas, nurodydamas, jog Briuselis IIA Reglamentas netaikytinas, o pagal Jungtinės Karalystės Šeimos teisės įstatymą, šios valstybės teismai nekompetentingi nagrinėti ginčo dėl šio vaiko. Be to, apeliacinės instancijos teismas nurodė ir tai, jog net jei tokią jurisdikciją teismas turėtų, tai galėtų jos atsisakyti pagal *forum non conveniens* doktriną. Motina minėtus teismų sprendimus apskundė, argumentuodama, jog Jungtinės Karalystės teismų jurisdikcijai pagrįsti taikytinas Briuselis IIA Reglamento 12 straipsnis. *Court of Appeal*, tokius argumentus atmetė. Lordų Rūmai davė leidimą apeliacijai į Aukščiausiąjį Teismą, kuris pabrėžė, jog jei Briuselis IIA Reglamentas taikomas, jis turi viršenybę prieš visus nacionalinės

teisės aktus ir juo gali būti pagrindžiama Jungtinės Karalystės teismų jurisdikcija, net jei pagal nacionalinės teisės taisykles šios valstybės teismai jos neturėtų, o jei jau kitos valstybės narės teismai turi jurisdikciją pagal Reglamentą, tai Jungtinės Karalystės teismai jurisdikcijos neturės. Be to, teisėjai pasisakė, kad net tuo atveju, kai vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra ne Europos Sąjungoje, 12 straipsnio pagrindu Europos Sąjungos valstybės narės teismai gali turėti jurisdikciją nagrinėti su tuo vaiku susijusius klausimus. Taigi, iš Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo praktikos akivaizdžiai matyti, jog Reglamento 12 straipsnis puikiai tinka pagrįsti Europos Sąjungos valstybių narių teismų jurisdikcijai, nors vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra trečiojoje valstybėje. Tokia nuostata, manytume, yra šiek tiek kvestionuotina dėl *forum shopping* pavojaus, atsižvelgiant į gana liberalius jurisdikcijos nustatymo pagrindus, įtvirtintus Reglamento 3 straipsnyje. Vis tik, *de lege lata* teismai Reglamento nuostatas aiškino tinkamai.

Reglamento Briuselis IIa 12 straipsnio 4 dalies nuostata leidžia nustatyti teismo jurisdikciją vienoje iš Europos Sąjungos valstybių narių net ir tuo atveju, jei vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra trečiosios valstybės, kuri nėra 1996 m. spalio 19 d. Hagos konvencijos dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo bylose dėl tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių, teritorijoje, tačiau toje trečiojoje valstybėje nagrinėti bylą pasirodo neįmanoma. Tačiau labai svarbu, jog jurisdikcija pagal šį straipsnį turi labiausiai atitikti vaiko interesus. Vėl paliekama plati diskrecija teismui nuspręsti dėl savo jurisdikcijos. Ypatingai svarbi šios nuostatos taikymo sąlyga – bylos nagrinėjimo trečiojoje valstybėje neįmanomumas. Būtent šios sąlygos egzistavimas, manytume, tegali nulemti 12 straipsnio 4 dalies taikymą. Tokios aplinkybės gali susiklostyti dėl karo padėties ir panašiai. Jei trečiojoje valstybėje, kurioje yra vaiko įprastinė gyvenamoji vieta, bylą nagrinėti įmanoma, tai Europos Sąjungos valstybės narės teismai neturėtų priimti jurisdikcijos pagal 12 straipsnio 4 dalį. Beprecedentis kišimasis į trečiosios valstybės jurisdikciją pažeistų tarptautinį valstybių suvereniteto principą ir sudarytų pagrindą atsisakyti pripažinti ir vykdyti priimtą teismo sprendimą

trečiojoje valstybėje narėje (o atsižvelgiant į tai, jog vaiko įprastinė gyvenamoji vieta ir yra toje trečiojoje valstybėje narėje, tai vykdymo klausimas būtent ten ir būtų aktualus). Kita vertus, bet koks Europos Sąjungos valstybės narės teismo atsisakymas nuo jurisdikcijos, kuri galėtų būti suteikta 12 straipsnio 4 dalies pagrindu, visada bus pateisinamas, jei teismas argumentuos, kad jo kompetencijos nagrinėti bylą prisiėmimas neatitiktų geriausių vaiko interesų.

Tais atvejais, kai vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra valstybėje, kuri yra 1996 m. Hagos konvencijos dalyvė, tačiau nėra Europos Sąjungos valstybė narė, teritorijoje, bylos jurisdikcijai nustatyti taikysime 1996 m. Hagos konvenciją. Kadangi joje nėra nuostatų, grįstų kelių susijusių bylų jurisdikcija ar šalių valios autonomijos principu, tai taikant šią Konvenciją jurisdikcija nagrinėti bylą, kai vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra ne Europos Sąjungoje, tačiau valstybėje, kuri yra 1996 m. Konvencijos dalyvė, niekuomet neatiteks Europos Sąjungos valstybės narės teismui, net jei bylos šalys to ir pageidautų.

Atsižvelgiant į visa tai, kas aukščiau išdėstyta, darytina išvada, jog priimant Reglamentą Briuselis IIa buvo žengtas drąsus žingsnis Europos Sąjungos procesinėje teisėje įtvirtinant gana plačią teismo diskreciją spręsti dėl savo jurisdikcijos esant kelioms susijusioms byloms bei geriausių vaiko interesų atitikčiai, o atitinkamais atvejais ir bylos šalių ir/ar tėvų pareigų turėtojų pritarimui dėl tokios jurisdikcijos nustatymo. Jokia panaši taisyklė tarptautiniu lygmeniu anksčiau įtvirtinta nebuvo nei Reglamente Briuselis II, nei anksčiau vardintose Hagos konvencijose. Manytume, jog toks ryžtingumas yra sveikintinas, kadangi leidžia bylą nagrinėjančiam teismui koncentruoti keletą procesų ir išspręsti klausimus dėl tėvų pareigų kartu su kita glaudžiai susijusia byla, o tai, atsižvelgiant į proceso spartumą, kuris bylose dėl tėvų pareigų yra prioritetinis, padeda užtikrinti geriausių vaiko interesų apsaugą.

2.6 Vaiko buvimo vieta grindžiama jurisdikcija ir jurisdikcija pagal lex fori

Reglamento Briuselis IIa 13 straipsnyje įtvirtinta jurisdikcijos nustatymo taisyklė yra nulemta būtinumo pagrįsti vaiko buvimo vietos teismo jurisdikciją tam tikrais specifiniais atvejais, kai yra neįmanoma nustatyti vaiko įprastinės gyvenamosios vietos. Iš esmės taisyklė yra perimta iš 1996 m. Hagos konvencijos dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje 6 straipsnio. Pažymėtina, jog ši taisyklė gali būti taikoma tik tuo atveju, jei bylos jurisdikcija negali būti nustatyta pagal Reglamento 12 straipsnį. Reglamento 13 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog tokiais atvejais jurisdikciją turės valstybės narės, kurioje yra vaikas, teismai. Šio straipsnio 2 dalyje papildomai nurodoma, jog 1 dalies taisyklė taikytina taip pat ir pabėgėlių vaikams bei atvejams, kurie yra susiję su tarptautiniu vaiko perkėlimu, kai vyksta neramumai vaiko gimtojoje šalyje.

Apskritai, situacija, kai neįmanoma nustatyti vaiko įprastinės gyvenamosios vietos, gali susiklostyti, pavyzdžiui, kai vaikas yra paliktas, pamestas, apleistas. Tačiau, kaip jau minėta, 13 straipsnio taisyklę galima taikyti tik tuo atveju, jei teismo jurisdikcijos neįmanoma pagrįsti pagal kitus Reglamento straipsnius. Reglamento 13 straipsnyje įtvirtinta taisyklė leidžia užtikrinti, jog nebus rizikuojama vaiko ateitimi, tai yra, bus išvengta atvejų, kai joks teismas neturi jurisdikcijos, kadangi nėra jokių kitų santuokinių klausimų, kurie turi būti sprendžiami, arba šalys negali sutarti dėl teismo sprendžiančio jų bylą. Tokiu atveju vaiko buvimo vietos teismas turės jurisdikciją vaidindamas „būtinąsios jurisdikcijos“ užtikrinimo vaidmenį³²⁶.

Europos Sąjungos civilinio proceso teisės doktrinoje teigiama, jog vaiko buvimo vietos kriterijumi pagrįsta teismo jurisdikcija baigiasi iškart vos tik

³²⁶ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 160.

vaikas įgyja įprastinę gyvenamąją vietą Europos Sąjungos valstybėje narėje ar trečiojoje valstybėje. Nuo to momento jurisdikcija nustatoma pagal kitus Reglamento straipsnius³²⁷. Manytume, jog tokia pozicija nėra vienareikšmiai priimtina ir štai dėl kokių priežasčių. Tenka sutikti su teiginiu, jog vaiko įprastinės gyvenamosios vietos nebuvimas (tokios vietos neegzistavimas) yra išskirtinis pagrindas jurisdikcijai nustatyti, be to, šis pagrindas yra laikino pobūdžio. Visgi, su visa derama pagarba, iš dalies prieštaraujame prof. Étienne Pataut nuomonei, jog jam (pagrindui) išnykus, tai yra, vaikui įgijus įprastinę gyvenamąją vietą, kai ryšys tarp vaiko ir tos valstybės yra pakankamas tokiai išvadai pagrįsti, specifinis jurisdikcijos nustatymo pagrindas, paremtas vaiko buvimo vieta, netenka savo reikalingumo, o tuo pačiu pagal vaiko buvimo vietą parinktas teismas netenka jurisdikcijos. Būtų logiškiau teigti, jog nustatčius bylos jurisdikciją ir pradėjus ją nagrinėti, privalėtume vadovautis *lis pendens* principu, žinoma, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes ir bylos išnagrinėjimo apimtį. Šią išvadą absoliučiai patvirtina Reglamento Briuselis IIa 19 straipsnio 2 ir 3 dalys. Jei procesas jau yra gerokai įsibėgėjęs vaiko buvimo vietos teisme, būtų racionalu leisti teismui išnagrinėti bylą iki galo, atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus bei turint galvoje tai, jog tarptautinių procesų kaštai būna nemaži. Vis tik tais atvejais, kai vaikas įgijo naują įprastinę gyvenamąją vietą, o vaiko buvimo vietos teismas jau išsprendė esminius su vaiko teisių apsauga susijusius klausimus (atstovavimą, globos paskyrimą ir pan.), visi kiti ginčai dėl tėvų pareigų turėtų būti sprendžiami nustatant jurisdikciją pagal vaiko įprastinės gyvenamosios vietos kriterijų.

Paminėtina, jog Reglamento 13 straipsnio 1 dalis netaikoma atvejams, kai vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra trečiojoje valstybėje, kuri nėra Europos Sąjungos valstybė narė. Šiuo atveju, kaip teisingai pažymi prof. Étienne Pataut, negali būti laikoma, jog vaikas neturi įprastinės gyvenamosios vietos ir jurisdikcija pagal 13 straipsnį negali būti suteikiama valstybės narės, kurioje yra vaiko buvimo vieta, teismui. Jei joks Europos Sąjungos valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos pagal Reglamento 12 straipsnį, tai taikomos

³²⁷ *Ibidem*.

tik nacionalinės tarptautinio teisingumo taisyklės pagal Reglamento 14 straipsnį. Jei net šios jurisdikcijos nustatymo taisyklės nesuteikia jurisdikcijos Europos Sąjungos valstybės narės teismui, tai joks Europos teismas negali nagrinėti bylos³²⁸.

Reglamento 13 straipsnio 1 dalies taikymo sritis išplečiama šio straipsnio antroje dalyje nurodant, jog vaiko buvimo vietos kriterijumi pagrįsta jurisdikcijos nustatymo taisyklė taikoma ir pabėgėlių vaikams arba tarptautiniu mastu dėl neramumų jų šalyje perkeltiems vaikams, tokiu būdu tiesiogiai (nors ir ne pažodžiui) atkartojant 1996 m. Hagos konvencijos dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje 6 straipsnio 1 dalį. Dar kartą pasitvirtina išvada, jog šios konvencijos įtaka Reglamento Briuselis IIa priėmimui buvo didžiulė.

Apskritai, Reglamento 13 straipsnis leidžia užtikrinti, jog vaikų, išgyvenusių perkėlimą ar pabėgimą iš valstybės, kurioje jie turėjo įprastinę gyvenamąją vietą, teisės būtų apsaugotos. Tokiais atvejais vaiko buvusios įprastinės gyvenamosios vietos teismai nebegali turėti jurisdikcijos nagrinėti su tėvų pareigomis susijusį ginčą, o laiko tarpas, padedantis nustatyti vaiko įprastinę gyvenamąją vietą valstybėje, į kurią vaikas perkeltas, paprastai dar nėra praėjęs. Neretai tokie vaikai būna atskirti nuo savo biologinių tėvų, o ši aplinkybė suponuoja dar didesnę reikiamybę tinkamai užtikrinti vaiko teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimą. Dėl to vaiko buvimo vieta yra būtent tas kriterijus, kuris leidžia pagrįsti vaiko buvimo vietos teismo, nagrinėsiančio su tuo vaiku susijusius klausimus (pavyzdžiui, globos nustatymą, atstovo paskyrimą ir pan.) ir pakeisiančio buvusios vaiko įprastinės gyvenamosios teismo vietos kompetenciją nagrinėti šiuos klausimus, jurisdikciją aptartais atvejais. Kritiška padėtis ar nenumatytas blogiausias atvejis (angl. *emergency*) nėra jurisdikcijos nustatymo pagrindas. Hagos konferencijoje buvo atmesta galimybė numatyti būtinųjų ar apsaugos priemonių poreikį kaip kriterijų

³²⁸ *Ibid.* P. 161.

jurisdikcijai nustatyti, ši pozicija perimta ir priimant Reglamentą³²⁹. Kaip ir Reglamento 13 straipsnio 1 dalies atveju, vaikui įgijus naują įprastinę gyvenamąją vietą, ginčų dėl tėvų pareigų jurisdikcija nustatoma pagal pastarąjį kriterijų, jei vaiko buvimo vietos teismas jau išsprendė esminius su vaiko teisių apsauga susijusius klausimus.

Reglamento Briuselis IIa 14 straipsnis iš esmės leidžia vienintelę *lex fori* taikymo galimybę pagal šį Reglamentą sprendžiant ginčus dėl tėvų pareigų. Tačiau ši išlyga yra labai ribota jos taikymo atžvilgiu – kiekvienoje valstybėje narėje jurisdikcija gali būti nustatoma pagal jos teisę tik tuo atveju, jei joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos pagal Reglamento 8–13 straipsnius. Nereikia pamiršti ir dar vienos šio straipsnio taikymo sąlygos – pirmiausia reikia išsiaiškinti, ar netaikoma 1996 m. Hagos konvencijos dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje. Kaip pabrėžia profesorius Thomas Rauscher, nepaisant Reglamento 14 straipsnio, tarp Reglamento Briuselis IIa ir *lex fori* taikymo galimybės, visada yra įsiterpusi 1996 m. Hagos konvencija³³⁰. Trumpai tariant, trijų žingsnių taisyklė yra tokia: pirmiausia, jei įmanoma nustatoma jurisdikcija pagal Reglamentą Briuselis IIa; antra – nesant galimybės nustatyti jurisdikciją pagal Reglamentą, taikome 1996 m. Hagos konvenciją dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje; trečia – jei joks teismas neturi jurisdikcijos nei pagal Reglamentą Briuselis IIa, nei pagal 1996 m. Hagos konvenciją dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje, tai kiekvienoje valstybėje narėje jurisdikcija nustatoma pagal nacionalinės tarptautinės privatinės teisės taisykles (taikoma *lex fori*). Kaip matysime vėliau, Reglamento 14 straipsnis turi būti aiškinamas sistemiškai su Reglamento 17 straipsniu, kadangi, jei jau yra kreiptasi į kitos valstybės narės

³²⁹ *Ibid.* P. 161.

³³⁰ RAUSCHER, Thomas. *Parental Responsibility Cases under the new Council's Regulation "Brussels IIA"*. The European Legal Forum, (E) 1–2005, IPR Verlag GmbH München. P. 37–45. Interatyvus. Prieiga per internetą: <www.european-legal-forum.com>. P. 39

teismą ir jis turi jurisdikciją remiantis vienu iš Reglamento 8–13 straipsnių, tai bylą gavęs kitas teismas turėtų atsisakyti savo jurisdikcijos 17 straipsnio pagrindu³³¹.

Įdomu tai, jog Reglamente Briuselis IIa pasirinkta skirtinga *lex fori* taikymo perspektyva nei Briuselis I Reglamente. Pagrindinis principas, įtvirtintas Briuselis I Reglamente yra tas, jog Bendrijos pagrindai jurisdikcijai nustatyti gali būti taikomi tik tuo atveju, jei byla yra glaudžiai susijusi su Europos Sąjunga (dažniausias atvejis/jungiamasis ryšys – tai atsakovo gyvenamoji vieta Europos Sąjungoje), priešingu atveju – taikytina *lex fori*. Tuo tarpu Reglamente Briuselis IIa tokio ryšio nereikalaujama. Dar daugiau – Bendrijos taisyklės taikomos visais atvejais ir visais atvejais turi viršenybę prieš nacionalinės teisės taisykles³³². *Lex fori* ginčui dėl tėvų pareigų vaikams galėsime taikyti tik tuo atveju, jei joks ES valstybės narės teismas neturės jurisdikcijos pagal Reglamento Briuselis IIa 8–13 straipsnius. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 785 straipsnis nustato teisingumo taisyklės tėvų ir vaikų teisinių santykių byloms. Lietuvos Respublikos teismai išimtinai nagrinėja tėvų ir vaikų teisinių santykių, įvaikinimo teisinių santykių bylas, jeigu nors viena iš šalių yra Lietuvos Respublikos pilietis arba asmuo be pilietybės ir tos šalies nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje (LR CPK 785 str. 1 d.). Jeigu abiejų šalių nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje, jų tėvų ir vaikų teisinių santykių, įvaikinimo teisinių santykių bylas nagrinėja išimtinai Lietuvos Respublikos teismai (LR CPK 785 str. 2 d.). Lietuvos Respublikos teismai taip pat yra kompetentingi nagrinėti bylas dėl tėvų ir vaikų teisinių santykių bei įvaikinimo teisinių santykių, jeigu abi šalys yra užsieniečiai, bet jų nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje (LR CPK 785 str. 3 d.).

Apibendrinant tai, kas aukščiau išdėstyta, reikia pasakyti, jog Reglamento 13 straipsnio jurisdikcijos nustatymo taisyklė yra išskirtinė tuo,

³³¹ plačiau Reglamento 17 straipsnio analizė žr. disertacijos III dalies 3.4 skirsnį.

³³² MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 162.

kad gali būti taikoma tik tuo atveju, jei bylos jurisdikcija negali būti nustatyta pagal kitus Reglamento straipsnius. Be to, šios nuostatos įtvirtinimas Reglamente suponuoja tai, kad bus užkirstas kelias susiklostyti situacijai, kai nė vienas Europos Sąjungos valstybės narės teismas neturės jurisdikcijos nagrinėti bylą dėl tėvų pareigų, tai reiškia, kad išskirtiniais ir retais atvejais vaiko buvimo vieta galės lemti ir bylos nagrinėjimo vietą. Tuo tarpu Reglamento 14 straipsniu siekiama apsisaugoti nuo situacijų, kai joks ES valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti bylą dėl tėvų pareigų. Atsižvelgiant į tai, kad neegzistuojant Reglamente Briuselis IIa įtvirtintų pagrindų bylos dėl tėvų pareigų jurisdikcijai nustatyti, dar gali būti taikoma 1996 m. Hagos konvencijos dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje, atvejai, kuomet tokiam ginčui taikysime *lex fori* bus iš tiesų labai reti, jeigu apskritai įmanomi, tačiau Reglamentas tokią galimybę įtvirtina.

2.7 Bylos perdavimas teismui geriau tinkančiam nagrinėti bylą

Reglamento Briuselis IIa 15 straipsniu pirmą kartą Europos Sąjungos šeimos teisėje įtvirtinama *forum non conveniens* doktrina. Apskritai šios doktrinos kilmė priskiriama Škotijai³³³ ir daugiausiai taikoma bendrosios teisės tradicijos (angl. *common law*) valstybėse³³⁴. Ji leidžia bylą nagrinėjančiam teismui sustabdyti bylą ar apskritai atsisakyti jurisdikcijos, jei teismas nusprendžia, kad kitas teismas yra tinkamesnis nagrinėti tą konkrečią bylą³³⁵. Kaip nurodo akademikas prof. V. Mikelėnas, grynoji *forum non conveniens* doktrina reiškia, jog 1) teismas, sprendamas tarptautinės jurisdikcijos klausimus turi tam tikrą diskrecijos teisę atsisakyti priimti pareiškimą, jei byla susijusi su kita užsienio valstybe; 2) atsakovas gali pasinaudoti teisine gynybos priemone, kad teismas neturėtų nagrinėti bylos, kuri nesusijusi su šia valstybe, todėl turi būti nagrinėjama kitos valstybės teisme³³⁶. Lietuvos nacionalinio civilinio proceso taisyklės taipogi leidžia perduoti bylą nagrinėti geriau tinkančiam teismui³³⁷, tačiau negalima teigti, kad ši norma įtvirtina *forum non conveniens* doktriną, nes ji skirta tik byloms valstybės viduje skirstyti ir toks bylos perdavimas priimančiam teismui yra privalomas. Tačiau pasak

³³³ Doktrina kildinama iš XIX a. Škotijos jūrų teisės. ANDERSON, W. *Forum non Conveniens Checkmated? The Emergence of Retaliatory Legislation*. Transnational Law & Policy. Cituota iš: BUŽINSKAS, Gintautas, GRIGIENĖ, Jurgita. *Teismingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 216.

³³⁴ *Forum non conveniens* (liet. nepatogus teismas, nepatogus forumas) doktrinos taikymas kiekvienoje valstybėje šiek tiek skirtingas. Kai kuriose valstybėse ši doktrina yra vienas iš pagrindinių elementų nustatant teismo jurisdikciją, tuo tarpu kitose *forum non conveniens* gali būti taikoma, tik kai jau išspręstas jurisdikcijos klausimas. Kai kuriose valstybėse diskreciją taikyti šią doktriną turintis teismas svarstys tik bylos šalių interesus dėl šios doktrinos taikymo, o kitose (ypač Jungtinėse Amerikos Valstijose) teismas prieš taikydamas šią doktriną apsarsto tiek privačius, tiek viešosios teisės taikymo aspektus. Apie *forum non conveniens* santykį su *lis alibi pendens* (šis instrumentas plačiau taikomas civilinės teisės tradicijos valstybėse) bei *forum non conveniens* doktrinos vystymąsi plačiau žr. BRAND, Ronald. A. *Forum non conveniens*. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press, 2012. Vol. 4., P. 199–203.

³³⁵ BRAND, Ronald. A. *Forum non conveniens*. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press, 2012. Vol. 4., P. 198.

³³⁶ MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Justitia, Vilnius, 2001. P. 161.

³³⁷ LR CPK 34 str. 2 d. 1 p. įtvirtina, jog teismas nutartimi perduoda bylą nagrinėti kitam teismui, jeigu pripažįsta, kad ta byla operatyviau ir ekonomiškiau bus išnagrinėta kitame teisme, konkrečiai – pagal daugumos įrodymų buvimo vietą, išskyrus išimtinio teismingumo atvejus. O pagal 35 str. 1 d. kiekvieną bylą, iš vieno teismo perduotą nagrinėti kitam teismui šio Kodekso 34 straipsnyje numatytais atvejais ir tvarka, turi besąlygiškai priimti savo žinion tas teismas, kuriam ji perduota, ir jokie ginčai dėl to tarp teismų neleidžiami.

akademiko prof. V.Mikelėno, ši norma³³⁸ panaši į klasikinėje *forum non conveniens* taisyklės precedentą įtvirtinusioje *Spiliada Maritime Corp. v. Conselux Ltd.* byloje³³⁹ suformuluotą taisyklę, kuria konstatuota, kad galima atsisakyti nagrinėti bylą, jeigu ji taip pat priklauso kitos valstybės teismo kompetencijai ir būtent tame teisme bylą nagrinėti yra priimtinau, atsižvelgiant į šalių ir teisingumo interesus. Ir nors nacionalinės tarptautinį civilinį procesą reglamentuojančios taisyklės bylos perdavimo kitam teismui galimybės nenumato (atkreiptinas dėmesys, jog siūlymų įtvirtinti *forum non conveniens* doktriną tarptautinėse bylose būta³⁴⁰), tačiau pasak akademiko V. Mikelėno, remiantis įstatymo analogija, tarptautiniame civiliniame procese būtent LR CPK 34 str. 2 d. 1 p. įtvirtinta norma taikytina kaip *forum non conveniens* teisinis pagrindas³⁴¹. LR teismų praktikoje taip pat buvo pritariama *forum non conveniens* taikymui tarptautiniame civiliniame procese³⁴². Taigi, matyti, kad *forum non conveniens* doktrinos taikymui tarptautiniame civiliniame procese yra pritariama tiek Lietuvos teisės doktrinoje, tiek Lietuvos Respublikos teismų praktikoje, o pažodinės normos, įtvirtinančios *forum non conveniens*, nebuvimas doktrinos taikymui kliūčių nesudaro.

Reglamente Briuselis IIa yra įtvirtinta kiek modifikuota grynosios *forum non conveniens* doktrinos versija. Vokietijos profesorius Th. Rauscher pabrėžia, jog Reglamento Briuselis IIa 15 straipsnis leidžia ne vienašališką jurisdikcijos atsisakymą, bet jurisdikcijos perdavimą bendradarbiaujant pirmajam teismui, į kurį buvo kreiptasi ir bent vienai iš šalių, arba

³³⁸ ji buvo įtvirtinta ir anksčiau galiojusio LR CPK 142 str. 2 d. 1 d.

³³⁹ *Spiliada Maritime Corporation v. Conselux Ltd.*, A. C. 460 H. L. (1987).

³⁴⁰ Žr. BUŽINSKAS, Gintautas, GRIGIENĖ, Jurgita. *Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 252–255.

³⁴¹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Justitia, Vilnius, 2001. P. 163–164.

³⁴² Žr. 2000 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimo Nr. 28 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas“ 14 punktą.

T.p. žr.: 2001 m. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2–237/2001, *Aplinkos apsaugos ministerijos Klaipėdos regiono apsaugos departamentas v. Karl Heinz Baasse*.

2002 m. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2–7/2002, *AB „Klaipėdos Smeltė“ v. Reederei F. Laeisz GmbH*.

2002 m. Klaipėdos apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3A–278/2002, *A. Gostevas v. „Tricroft International Ltd“*.

Šiose bylose teismai sprendė dėl savo jurisdikcijos, vadovaudamiesi *forum non conveniens* doktrinos elementais.

bendradarbiaujant teismui, į kurį buvo kreiptasi bei bylą perimti nagrinėti pasirengusiam teismui³⁴³. Vokietijos nacionalinėje teisėje *forum non conveniens* nėra taikoma ir jurisdikcijos prisiėmimas teismui yra privalomas³⁴⁴. Vis tik, yra buvę įdomių atvejų, kuomet Vokietijos teismai atsisakė jurisdikcijos nagrinėti bylą pagal Vokietijos civilinio proceso kodekso (Zivilprozessordnung) 606 straipsnio a punktą, siekdami išvengti sprendimų, kurie nebus pripažįstami kitose valstybėse, priėmimo. Vokietijos ZPO 23 straipsnis suteikia teismui jurisdikciją pagal atsakovo turto buvimo vietą Vokietijoje. Nors toks jurisdikcijos pagrindas būtų neleistinas pagal Briuselis I Reglamentą, vis tik Vokietijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog šis pagrindas turi būti aiškinamas pagal tarptautinę teisę, todėl atkreipdamas dėmesį į silpnus ryšius su Vokietija, užsienio teisės taikymo būtinybę bei *forum shopping* pavojų, atsisakė pagrįsti savo jurisdikciją ZPO 23 straipsniu³⁴⁵. Bylos baigtis iš esmės atitiko *forum non conveniens* doktrinos pritaikymą. Matyti, jog harmonizuoti jurisdikcijos taisykles ir parengti tokį išsamų visiems atvejams tinkantį jų sąrašą, kuris būtų universaliai taikomas ir neturėtų jokių išimčių, yra praktiškai neįmanoma. Taigi kai kuriais atvejais *forum non conveniens* doktrinos taikymas neabejotinai yra geriausiai suderinamas su teisingumo siekiu. Dėl to Reglamento Briuselis IIa rengėjai nusprendė suteikti teismams tam tikrą diskreciją spręsti bylos perdavimo kitam teismui, kuris tinkamesnis bylai nagrinėti, klausimą.

Reikia pažymėti, jog Reglamento 15 straipsnio taikymas yra išimtinis – bylos perdavimas teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą yra įmanomas tik esant šiame straipsnyje numatytoms sąlygoms ir tik Europos Sąjungos viduje (iš vienos Europos Sąjungos valstybės narės teismo į kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismą). Taigi Briuselis IIa Reglamento 15 straipsnis yra

³⁴³ RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1.* Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 934.

³⁴⁴ KRUGER, Thalia. *Civil Jurisdiction Rules of the European Union and their Impact on Third States.* Oxford University Press, 2008. P. 282.

³⁴⁵ *Ibid.* P. 282–283.

perpetuatio fori principo³⁴⁶ išimtis. Apskritai, Reglamento 15 straipsnio nuostata yra išskirtinė lyginant su Reglamentu Briuselis I, kuriame, siekiant užtikrinti teisinio tikrumo principą, bylos perdavimas nagrinėti kitam teismui ir savarankiškas teisminis bendradarbiavimas yra draudžiamas³⁴⁷. Tuo tarpu Briuselis Iia Reglamento 15 straipsnis yra skirtas užtikrinti efektyvų Europos Sąjungos teismų bendradarbiavimą nagrinėjant bylas dėl tėvų pareigų vaikams. Tiesa, kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Graikijoje, Ispanijoje, nėra teisės normų, kurios leistų taikyti *forum non conveniens*³⁴⁸. Teisinėje literatūroje galima rasti nuogąstavimų, jog teisinė kultūra gali būti rimta kliūtis tinkamam šios taisyklės funkcionavimui ir greičiausiai praeis bent keletas metų, kol teisėjų sąmonė prisitaikys prie tokio sprendimo³⁴⁹. Vis tik manytume, jog tai neturėtų sąlygoti didelių sunkumų, aiškinant ir taikant Reglamento Briuselis Iia 15 straipsnį šiose valstybėse narėse, kadangi visų Europos Sąjungos valstybių narių nacionaliniai teismai privalo vadovautis ETT išaiškinimais, o pastaroji institucija kaip tik ir turėtų užtikrinti vieningą šios nuostatos aiškinimą.

Verta atkreipti dėmesį, kad teismo bendradarbiavimo svarba buvo pripažinta dar svarstant 1996 m. Hagos konvencijos dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje priėmimo klausimą (8–9 straipsniai). Būtent šios Konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog išimties tvarka, jei vienos susitariančiosios valstybės institucija, kuri pagal 1996 m. Hagos konvencijos 5 arba 6 straipsnį turi jurisdikciją, mano, kad kitos susitariančiosios valstybės institucija konkrečiu atveju galėtų geriau įvertinti vaiko interesus, tai pirmoji

³⁴⁶ *Perpetuatio fori* principas bylose dėl tėvų pareigų pagal Reglamentą Nr. 2201/2003 reiškia, jog bylos jurisdikcija nepasikeičia automatiškai, kai tik vaikas bylos nagrinėjimo metu įgyja naują įprastinę gyvenamąją vietą.

³⁴⁷ teismams nepaliekama diskrecijos pagal nacionalinę teisę patiems spręsti dėl jurisdikcijos atsisakymo trečiųjų valstybių teismų naudai bylose prieš pirmojoje valstybėje gyvenančius asmenis. *Forum non conveniens* draudimo precedentas įtvirtintas 2005 m. kovo 1 d. ETT sprendimu byloje C–281/02, *Owusu v. Jackson* dėl 1968 m. Briuselio konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose aiškinimo.

Atvirkščiai yra Briuselis Iia reglamente, kur 15 straipsnio pagalba yra įtvirtinama gana plati diskrecija teismams spręsti dėl bendradarbiavimo perduodant nagrinėti klausimą bylose dėl tėvų pareigų.

³⁴⁸ BOELE–WOELKI, Katharina, GONZALEZ BEILFUSS, Cristina. *Brussels II bis: Its Impact and Application in Member States*. Intersentia. Antwerpen – Oxford, 2007. P. 142. P. 292.

³⁴⁹ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, et al. *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 168.

institucija gali tiesiogiai ar savo valstybės centrinės įstaigos padedama prašyti tos kitos institucijos prisiimti jurisdikciją taikyti tokias apsaugos priemonės, kurias ji laiko esant būtinomis, arba sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pasiūlyti šalims pateikti tokį prašymą tos kitos valstybės institucijai. Tuo tarpu 1996 m. Hagos konvencijos 9 straipsnis leidžia susitariančiųjų valstybių institucijoms, jei jos mano esančios tinkamesnės nagrinėti su vaiku susijusį klausimą, prašyti kompetentingos institucijos, kad joms suteiktų jurisdikciją imtis apsaugos priemonių, kurias jos laiko esant būtinomis, arba, pasiūlyti šalims pateikti tokį prašymą susitariančiosios valstybės, kurioje vaikas nuolatos gyvena, institucijai. Jei Europos Sąjunga nuspręstų ratifikuoti 1996 m. Hagos konvenciją, tai jai įsigaliojus, perdavimas teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą, būtų įmanomas ir tarp Europos Sąjungos valstybių narių bei 1996 m. Hagos konvencijos susitariančių valstybių. Europos Sąjungos viduje perdavimas turėtų vykti pagal Reglamento Briuselis IIa 15 straipsnį, o perdavimas 1996 m. Hagos konvencijos susitariančiai valstybei pagal šios Konvencijos 8–9 straipsnius. Kol kas šeimos teisės srityje Europos Sąjunga yra ratifikavusi tik keletą daugiašalių susitarimų³⁵⁰. Tuo tarpu joks bylos perdavimas į bet kurią kitą trečiąją valstybę, kuri nėra Europos Sąjungos valstybė narė, nei 1996 m. Hagos konvencijos susitariančioji valstybė, nebūtų įmanomas.

Reikia pažymėti, jog konsensusas svarstant Briuselis IIa Reglamentą dėl *forum non conveniens* įtvirtinimo bylose dėl tėvų pareigų vaikams buvo priimtas sutariant, kad geriausių vaiko interesų užtikrinimas tokiose bylose yra esminis tikslas. Tai yra viena iš pagrindinių priežasčių, dėl ko kontinentinės Europos teisinių tradicijų atstovai sutiko akceptuoti šios bendrosios teisės tradicijos išvystytos doktrinos įtvirtinimą tiesioginio taikymo teisės akte. Žinoma, proceso vietos artumas ir patogumas vaikui yra tie faktoriai, kurie deda pamatus visų jurisdikcijos nustatymo taisyklių įtvirtinimui Reglamente

³⁵⁰ 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų ir kitokių šeimos išlaikymo išmokų išieškojimo bei 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos Protokolą dėl išlaikymo prievolės taikytinos teisės, tačiau nei vienas iš dokumentų kol kas nėra įsigaliojęs. Daugiašalių Europos Sąjungos susitarimų sąrašas pateikiamas oficialioje susitarimų duomenų bazėje. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/world/agreements/searchByType.do?id=2>>.

byloms dėl tėvų pareigų. Kita vertus, gali pasitaikyti atvejų, kai dėl praktinių sumetimų (ypač turint omenyje teismo priimto sprendimo vykdymą) kreipimasis į kitą teismą kur kas geriau užtikrina procesinį bylos nagrinėjimo patogumą ir geriausius vaiko interesus³⁵¹.

Be aukščiau minėtos priežasties *forum non conveniens* įtvirtinimui didelės reikšmės turėjo ir gana griežtas šios doktrinos taikymo sąlygų apibrėžtumas bei bylos perdavimo nagrinėti kitam teismui išimtinumas. Tai leidžia teigti, jog Reglamente Briuselis IIa turime kiek modifikuotą *forum non conveniens* doktrinos versiją³⁵². Sąlygų apibrėžtumas griežtai apriboja bylos dėl tėvų pareigų perdavimo nagrinėti kitam teismui atvejus. Be to, Reglamente Briuselis IIa *forum non conveniens* doktrina yra kiek modifikuota ir ta prasme, jog bylos perdavimas teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą, galimas ne tik atsakovo³⁵³ ar vienos iš šalių prašymu, bet ir teismo iniciatyva arba kitos valstybės narės, su kuria vaiką sieja konkretus ryšys, prašymu.

Prieš pereinant prie nuoseklios Reglamento Briuselis IIa 15 straipsnio nuostatų analizės, reikia atkreipti dėmesį į tai, kas Lietuvai yra ypač aktualu – šio straipsnio vertimas į lietuvių kalbą nėra tikslus. Dėl to yra būtina, pasinaudojant *corrigendum* procedūra³⁵⁴ ištaisyti esamus netikslumus, kad nekiltų nesusipratimų taikant šį Reglamento straipsnį. Konkrečius vertimo netikslumus aptarsime nagrinėdami atskiras 15 straipsnio dalis.

³⁵¹ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 166.

³⁵² MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 44.

³⁵³ Pagal angliškąją *forum non conveniens* doktriną, įrodinėjimo našta dėl kito patogesnio forumo bylinėtis tenka atsakovui. BRAND, Ronald. A. *Forum non conveniens*. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press, 2012. Vol. 4., P. 199.

³⁵⁴ Klaidų atitaisymo jau paskelbtuose Europos Sąjungos teisės aktuose (angl. *corrigendum*) procedūra taikytina, kai paskelbtuose Europos Sąjungos teisės aktuose yra korektūros klaidų (pavyzdžiui, žodžiuose praleistų raidžių), netaisyklingos ir (arba) neteisingai vartojamos terminijos, gramatinių netikslumų, jei tai pripažįstama klaidomis. Siūlytina inicijuoti klaidos atitaisymą, kai: 1) teksto dalis, kurią siūloma keisti, yra visiškai klaidinanti; 2) teisės akte esantis neatitikimas gali turėti nepageidaujamų teisinių pasekmių, t. y. jei tekstą galima interpretuoti kitaip, nei buvo numatyta iš pradžių, 3) visas tekstas yra sunkiai suprantamas dėl kalbos klaidų ir (arba) trūkumų; teisės akto kalba ir (arba) terminija neatitinka lietuvių kalbos taisyklingumo reikalavimų ir (arba) pagrindinių terminologijos principų. Ar šalies narės prašymas pataisyti teisės akto tekstą yra pagrįstas, sprendžia ES teisės aktą priėmusios institucijos (ES Tarybos Generalinio sekretoriato Teisės tarnyba – dėl ES Tarybos teisės aktų, Europos Parlamento ir ES Tarybos teisės aktų; Europos Komisijos Teisės tarnyba – dėl Europos Komisijos teisės aktų).

Reglamento 15 straipsnio 1 dalis įtvirtina išimtinę Europos Sąjungos valstybės narės teismo, nagrinėjančio bylą dėl tėvų pareigų, diskreciją perduoti šią bylą nagrinėti kitam Europos Sąjungos valstybės narės teismui, kuris pirmojo teismo nuožiūra yra tinkamesnis nagrinėti tą bylą ar konkrečią jos dalį, atsižvelgiant į geriausias vaiko interesus. Atitikimas geriausiems vaiko interesams turi būti vertinamas įvairių aplinkybių kontekste. Visų pirma turi būti vertinami objektyvūs kriterijai: kad vykstantis procesas nevargintų vaiko dažnomis ar ilgomis ir tolimomis kelionėmis, neatitrauktų jo nuo kasdienės veiklos, pareigų ir pomėgių. Dar turėtų būti paisoma ir asmeninių vaiko savybių, būdo bruožų, kurie jam suteiktų galimybę dalyvauti vykstančiame procese: kalbos mokėjimo, brandos, bendravimo įgūdžių, prisirišimo prie konkrečios aplinkos (subjektyvieji kriterijai).

Reglamento 15 straipsnio prasme, diskrecija spręsti dėl bylos perdavimo suteikiama teismui, į kurį buvo pirmiausiai kreiptasi³⁵⁵. Be to, teismui, į kurį buvo kreiptasi, suteikta diskrecija dar sustiprinama tuo aspektu, jog teismas gali nuspręsti perduoti tik dalį bylos, o ne ją visą (pavyzdžiui, bylos dalis, kurioje sprendžiami vaikui priklausančio turto administravimo ar panašūs klausimai, perduodama nagrinėti turto buvimo vietos valstybės narės teismui). Kita vertus, naudodamasis šia kompetencija teismas turėtų būti itin dėmesingas ir atsargus, nes bylos išskaidymas dalimis gali lemti prieštaraujančių skirtingų teismų sprendimų priėmimą, o tai būtų nesuderinama su vaiko geriausių interesų apsaugos principu.

Pats bylos perdavimas gali būti vykdomas dviem alternatyviais būdais. Teismas, į kurį buvo kreiptasi, turi diskreciją nuspręsti, kuriuo iš būdų bus naudojamas:

³⁵⁵ šis aspektas iš esmės atspindi gryniosios *forum non conveniens* doktrinos esmę. Škotijos teismo sprendime *Sim v. Robinow* nubrėžtos *forum non conveniens* doktrinos taikymo ribos, konstatavus, kad būtent pats teismas turi teisę atsisakyti nagrinėti bylą, jei egzistuoja kita kompetentinga ginčų nagrinėjimo institucija, kurioje ginčą spręsti bus patogiau šalių ir teisingumo interesais. In: REUS, A. *Judicial Discretion. A Comparative View of the Doctrine of Forum non Conveniens in the United States, the United Kingdom and Germany*. Cituota iš: BUŽINSKAS, Gintautas, GRIGIENĖ, Jurgita. *Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 216.

Pirma, bylą nagrinėjantis Europos Sąjungos valstybės narės teismas turi teisę sustabdyti tą bylą ar jos dalį ir paraginti šalis pateikti pareiškimą tos kitos valstybės narės teismui (15 straipsnio 1 dalies a punktas). Byla turi būti sustabdoma tam laikotarpiui, kol priimančias bylą teismas nusprendžia dėl savo jurisdikcijos. Jei šalys nesikreipia į nurodytą kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismą, pirmasis teismas bylos nagrinėjimą atnaušina. Teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiausia, toliau naudosis savo jurisdikcija, o bylos perdavimas neįvyks ir tuo atveju, kai kitos valstybės narės teismas nepriima jurisdikcijos pagal 15 straipsnio 1 dalį. Taigi, šiuo atveju bylos ar jos dalies perdavimas priklauso nuo bylos šalių ir nuo priimsiančio bylą nagrinėti teismo valios. Darytina išvada, jog teismas, į kurį buvo pirmiausia kreiptasi, turėtų turėti gana aiškias prielaidas, jog bylos šalys pritaria bylos ar jos dalies perdavimui kitos valstybės narės teismui. Priešingu atveju, procesas, kuris siekiama, jog būtų kuo spartesnis, gali būti užvilktas. Vien priimančiam bylą nagrinėti teismui, 15 straipsnio 5 dalis leidžia priimti jurisdikciją per šešių savaičių terminą. Be to, pagal 15 straipsnio 4 dalį, bylos šalims nustatomas terminas, per kurį jos turi kreiptis į kitos valstybės narės teismą (pastarąjį nurodo teismas, į kurį kreiptasi pirmiausia). Taigi procesas gali pailgėti ne mažiau kaip keliais mėnesiais ir nepereiti į jokią tolimesnę stadiją. Kad taip neatsitiktų, svarbu pabrėžti, jog turi būti užtikrinamas kilmės valstybės narės teismo, bylos šalių ir bylą paskirto nagrinėti teismo bendradarbiavimas. Kitaip tariant, teismas, į kurį buvo pirmiausia kreiptasi, prieš taikydamas Briuselis IIa Reglamento 15 straipsnį, turi būti pakankamai aktyvus, aiškindamasis tiek bylos šalių valią, tiek numatyto nagrinėti bylą teismo ketinimą priimti jurisdikciją. Dėl šios priežasties ypač skatinamas Europos Sąjungos valstybių narių teismų teisėjų tiesioginis ir betarpiškas bendradarbiavimas, ypač jei jie kalba abiem suprantama kalba, pasitelkiant sparčiausias priemones (telefoną, elektroninį paštą, telekonferencijas). Esant kalbos barjerui, turėtų būti pasitelkiami vertėjai arba bendradarbiaujama per centrines institucijas. Jurisdikcijos perdavimo atveju, tai yra Reglamento 15 straipsnio taikymo atveju, teismų bendradarbiavimas yra itin svarbus. Kaip pažymi Čekijos Respublikos teisėjas

Lubomír Ptáček, nors kitos valstybės narės teismas nėra įpareigotas priimti jurisdikciją, tačiau [priimdamas, *aut. past.*] turi būti įsitikinęs, jog perdavimas labiausiai atitinka vaiko interesus. Ši sąlyga reikalauja tiesioginio teisėjų bendradarbiavimo ir tiek priimančio, tiek perduodančio bylą teismo teisėjai turi padėti vienas kitam ją įvertinti, remiantis konkrečiomis bylos aplinkybėmis. Vertinimas turi būti pagrįstas abipusiu pasitikėjimu ir prielaida, jog iš principo bet kurios Europos Sąjungos valstybės narės teismai gali būti kompetentingi nagrinėti bylą. Kalbos barjeras, pasak L. Ptáček, turėtų būti įveikiamas arba bendraujant per centrinės institucijas, arba, ten, kur tai įmanoma, pasitelkiant į pagalbą teisėją tarpininką (angl. *liaison judge*), suprantantį reikiamą kalbą³⁵⁶. Jei tiesiogiai bendradarbiaujantys teisėjai supanta bylos kalbą, dokumentų vertimai nereikalingi, arba gali būti verčiami tik svarbiausi bylos dokumentai³⁵⁷. Tokia betarpiško ir greito bendradarbiavimo galimybė leidžia daryti išvadą, jog geriausių vaiko interesų labui, valstybės narės sutiko tiek apriboti savo suverenitetą, jog atsisakoma bet kokių formalumų ir reikalavimų teismų apsikeitimui informacija. Šis žingsnis, manytume, yra labai pozityvus ir sveikintinas.

Europos Sąjungos valstybių narių teismų bendradarbiavimui palengvinti 2001 m. gegužės 28 d. Europos Tarybos sprendimu³⁵⁸ buvo įsteigtas Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose, kuris pradėjo veikti nuo 2002 m. gruodžio 1 d.³⁵⁹ Manome, jog tiek Europos Sąjungos valstybių narių teismų bendradarbiavimui, tiek praktikuojantiems teisininkams, tiek Europos Sąjungos piliečiams, itin didelės reikšmės turės jau funkcionuojantis Europos

³⁵⁶ PTÁČEK, Lubomír. *Ideas Regarding Direct Judicial Communications for the Purpose of Article 15 of the Brussels II bis Regulation*, The Judges' Newsletter on International Child Protection, vol. XV / autumn 2009. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/upload/newsletter/JN15_Ptacek.pdf>.

³⁵⁷ Praktinis vadovas kaip taikyti naująjį Briuselio II reglamentą (2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000). Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf>. P. 26.

³⁵⁸ Danijos Karalystė nedalyvavo jį priimant.

³⁵⁹ Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/network/network_en.htm>.

e. teisingumo portalas³⁶⁰, kadangi Europos teisminio tinklo civilinėse ir komercinėse bylose tinklalapis nebeatnaujinamas, nurodant, jog visas atnaujintas turinys bus skelbiamas Europos e. teisingumo portale³⁶¹.

Antra, bylą nagrinėjantis Europos Sąjungos valstybės narės teismas gali prašyti kitos valstybės narės teismą prisiimti jurisdikciją (15 straipsnio 1 dalies b punktas). Ši nuostata ypatingai svarbi dėl to, jog praktikoje gali taip susiklostyti, kad teismas, į kurį buvo pirmiausia kreiptasi, realiai neturi galimybių išnagrinėti konkrečius su vaiku susijusius klausimus (ginčus dėl tėvų pareigų). Pavyzdžiui, po bylos iškėlimo vienos Europos Sąjungos valstybės narės teisme, vaikas persikelia gyventi į kitą Europos Sąjungos valstybę narę ir vaiko teisių priežiūros institucijos, atsakingos už vaiko teisių apsaugą pirmojoje valstybėje, nebeturi galimybių įvertinti vaiko aplinkos, gyvenimo sąlygų ir pan. Šiuo atveju, bylą nagrinėjančiam teismui reikėtų prašyti kitos valstybės narės teismo prisiimti jurisdikciją nagrinėti bylą, kadangi tik tos valstybės vaiko teisių apsaugos institucijos galėtų pateikti išvadas, reikalingas bylos nagrinėjimui. Bylą nagrinėjančiam teisėjui gali kilti klausimas, kaip toks prašymas turi būti pateikiamas. Šiuo atveju, Reglamento tekstas negali būti aiškinamas pažodžiui, vien lingvistiškai. Teisės doktrinoje teigiama, jog prašymas turėtų būti pateikiamas per centrinės institucijas³⁶². Vis tik, jei teisėjai turi galimybę susikalbėti abiem suprantama kalba, pirmiausia siūlytume jiems bendradarbiauti tiesiogiai, ir tik tokios galimybės nesant pasitelkti į pagalbą centrinės institucijas. Tiesioginis teisėjų

³⁶⁰ Europos e. teisingumo portalas sumanytas kaip vieno langelio principu veikiantis (elektroninis) informacijos apie Europos teisės sistemas ir prieigos prie Europos teisminių procedūrų šaltinis. Portalas skirtas piliečiams, įmonėms, teisininkams ir teismams. Piliečiai turėtų turėti tokias pačias galimybes kreiptis į teismą kitoje valstybėje narėje kaip ir savo šalyje, o Europos e. teisingumo portalas padeda pašalinti praktines kliūtis, pavyzdžiui, jame pateikiama informacija 22 kalbomis ir gausybė nuorodų į atitinkamas svetaines bei dokumentus. Nors atsakomybę už portalo turinį ir jo valdymą dalijasi Europos Komisija ir kiekviena Europos Sąjungos valstybė narė, Europos e. teisingumo portalo duomenų valdytoja yra Europos Komisija. Europos e. teisingumo portalas ateityje bus viena bendra teisingumo srities klausimams skirta elektroninė erdvės vieta. Pirmajame etape stengiamasi padėti piliečiams 22 kalbomis teikiant informaciją apie teisingumo sistemas ir sudarant paprastesnes sąlygas siekti teisingumo visoje ES. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-justice.europa.eu/home.do?action=home&plang=lt&init=true>>.

³⁶¹ Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp/parental_resp_gen_lt.htm>.

³⁶² MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, *et al.* *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 169.

bendradarbiavimas, reikalui esant, padėtų užtikrinti spartesnį bylos perdavimą, o tai labiausiai atitiktų vaiko interesus.

Prof. É. Pataut siūlo Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinėse teisės sistemose pakoreguoti proceso taisykles, numatant, jog teismas, į kurį kreiptasi Reglamento Briuselis IIa 15 straipsnio pagrindu, gali nagrinėti bylą savo iniciatyva³⁶³. Manytume, jog toks siūlymas nėra labai racionalus. Negana to, kad nacionalinių procesinių teisės normų pakeitimai ilgai užtruktų, bet ir jų efektyvumas būtų kvestionuotinas, kadangi kiltų skirtingų nuostatų atsiradimo pavojus dėl lingvistinių ir semantinių Europos Sąjungos valstybių narių kalbų bei teisės tradicijų skirtybių. Manytume, jog kur kas efektyviau būtų Reglamento Briuselis IIa 15 straipsnyje įtvirtinti nuostatą, jog Europos Sąjungos valstybės narės teismas, į kurį kreiptasi 15 straipsnio 1 dalies b punkte numatytu pagrindu, gali imtis nagrinėti bylą savo iniciatyva. Tuo tarpu, pirmasis teismas sustabdo bylos nagrinėjimą, kol antrasis teismas nuspręs dėl savo jurisdikcijos. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, siūlytume papildyti Reglamento 15 straipsnio 5 dalį, numatant, jog: „Tos kitos valstybės narės teismai tais atvejais, kai dėl konkrečių bylos aplinkybių tai labiausiai atitinka vaiko interesus, per šešias savaites nuo kreipimosi į juos momento pagal šio straipsnio 1 dalies a arba b punktą priima jurisdikciją. Europos Sąjungos valstybės narės teismas, į kurį kreiptasi 15 straipsnio 1 dalies b punkte numatytu pagrindu, gali imtis nagrinėti bylą savo iniciatyva. Šiais atvejais teismas, kuriame pirmiausia buvo iškelta byla, atsisako savo jurisdikcijos. Priešingu atveju teismas, kuriame pirmiausia buvo iškelta byla, toliau naudojami jurisdikcija pagal 8–14 straipsnius.“

Žinoma, gali būti (ir toks perdavimas, ko gero, būtų efektyviausias, nes jurisdikcija nebebūtų ginčijama), kai yra suderinta ir proceso šalių, ir bylą perimančio nagrinėti teismo valia. Tokiu atveju, būtų vadovaujamasi tiek 15 straipsnio 1 dalies a punktu, tiek b punktu. Šiuo atveju, kadangi yra visos sąlygos bylos perdavimui, reikėtų pasistengti užtikrinti kuo spartesnį

³⁶³ *Ibidem.*

perdavimo nagrinėti bylą procedūros įvykdymą, nes tai labiausiai atitiktų vaiko interesus.

Reglamento 15 straipsnio 2 dalyje nurodomi 3 alternatyvūs būdai, kuriais gali būti inicijuojamas bylos perdavimas nagrinėti geriau tam tinkančiam teismui. Pirmiausia, bylos stabdymas ir perdavimo nagrinėti kitam teismui klausimo sprendimas gali būti inicijuojamas vienos iš bylos šalių prašymu. Antra, jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės turintis teismas, manydamas, kad kuris nors kitos valstybės narės, su kuria vaiką sieja konkretus ryšys, teismas būtų tinkamesnis nagrinėti tą bylą, jei tai labiausiai atitinka vaiko interesus, gali sustabdyti bylos nagrinėjimą savo iniciatyva. Tačiau svarbu žinoti, jog bylos perdavimui nagrinėti kitam teismui turi pritarti bent viena iš šalių. Taigi, viena vertus bylos perdavimas gali būti paliekamas teismo diskrecijai ir tai nėra vien proceso šalių reikalas, tačiau kita vertus, teismas negali savo iniciatyva perduoti bylą nagrinėti kitam teismui, jei tokiam perdavimui nepritaria nė viena iš bylos šalių. Tai, kas išdėstyta, patvirtina išvadą, jog Reglamento 15 straipsnis reikalauja bendradarbiavimo tarp teismo ir bylos šalių. Trečia alternatyvi sąlyga 15 straipsnio taikymui yra kitos valstybės narės, su kuria vaiką sieja konkretus ryšys, teismo prašymas perduoti jam nagrinėti bylą (15 straipsnio 2 dalies c punktas). Toks reglamentavimas Europos Sąjungoje yra originalus ir naujas. Šiuo atveju susiklosto situacija, kai teismas, į kurį nesikreipė nė viena iš šalių, pretenduoja nagrinėti šalių ginčą dėl tėvų pareigų, nes mano, jog tam yra tinkamiausias. Tokiam atvejui *lis pendens* principas, įtvirtintas Reglamento 19 straipsnyje, netaikytinas, kadangi minėtas teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti šalių ginčą, kol jurisdikcija nenustatyta pagal Reglamento 15 straipsnį. Be to, perdavimui kitos valstybės narės teismo prašymu turi pritarti bent viena iš bylos šalių, antraip perdavimas pagal 15 straipsnį negali įvykti. Akivaizdu, jog ir šiuo atveju yra neišvengiamas bylą nagrinėjančio teismo, bylos šalių ir bylą perimti nagrinėti ketinančio teismo bendradarbiavimas. Būtent minėti aspektai, susiję su teismų ir bylos šalių bendradarbiavimu bei teismams paliekamos diskrecijos apimtis, leidžia teigti,

jog Reglamento 15 straipsnis yra modifikuota, o ne grynoji *forum non conveniens* versija.

Atkreiptinas dėmesys, kad Reglamento 15 straipsnio 2 dalyje nurodytų atvejų praktiniam įgyvendinimui šio straipsnio nuostatos nėra pakankamos. Nors 15 straipsnio 4 ir 5 dalyse gana detalai reglamentuojama, kaip turėtų būti vykdomas bylos perdavimas jurisdikciją turinčio teismo iniciatyva ir šalies prašymu, tačiau šios taisyklės neapima atvejų, kai perdavimas turėtų būti atliekamas kitos valstybės narės, su kuria vaiką sieja konkretus ryšys, teismo prašymu. Tai gali sąlygoti sunkumus praktikoje taikant 15 straipsnį. Būtų racionalu papildyti 15 straipsnio nuostatas, logiškai išdėstant, kaip turi vykti teismo, manančio, jog jis esąs tinkamesnis nagrinėti konkrečią bylą dėl tėvų pareigų, prašymo dėl jurisdikcijos perėmimo pateikimas. Manytume, jog šiuo atveju, efektyvus Reglamento siekiamų tikslų užtikrinimas galėtų būti pasiekiamas pirmiausia teismams bendradarbiaujant tiesiogiai. Praktikoje tai turėtų vykti pačiomis sparčiausiomis priemonėmis, pavyzdžiui, naudojantis telefonu ar elektroniniu paštu³⁶⁴. Sparčiausias bylos perdavimas galėtų būti pasiekiamas, kai besikeičiančių informaciją teismų teisėjai supranta ir gali susikalbėti kokia nors abiem suprantama kalba. Kitais atvejais, į pagalbą turėtų būti pasitelkiamas teisėjas tarpininkas, galintis komunikuoti kitam teisėjui suprantama kalba. Vis tik, esant kalbos barjerui, Reglamente turėtų būti

³⁶⁴ Reikia pažymėti, jog, pavyzdžiui, pagal naujausią Europos Komisijos pasiūlymą, skirtą Reglamento dėl nedidelių sumų ginčų nagrinėjimo procedūros tobulinimui, elektroninis bendravimas laikomas sparčiausia ir efektyviausia tiesioginio šalių ir teismo bendravimo forma, kurios naudojimas nors visiškai dar nepakeičia „popierinio“ dokumentų įteikimo paštu (vis tik, pagal Komisijos siūlymą, valstybėse narėse, kurios jau yra įdiegusios elektroninio dokumentų įteikimo ir persiuntimo sistemas, elektroniniai dokumentai turėtų būti absoliučiai prilyginami popieriniams), tačiau daugeliu atveju yra ypač skatinamas, o video ir telekonferencijos turėtų būti laikomos teismui privalomomis taikyti priemonėmis žodiniuose procesuose. Atsižvelgiant į tai, reikia manyti, jog žvelgiant į perspektyvą, elektroninis proceso šalių bei teismų bendravimas ir teismų bendradarbiavimas turėtų tvirtai įsišaknyti ir palengvinti visų kategorijų bylų (tame tarpe ir dėl tėvų pareigų vaikams) nagrinėjimą. Be to, Lietuvos Respublikoje taip pat nuo 2013 m. liepos 1 d. veikia Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalas e.teismas (www.e.teismas.lt), kuriame galima ne tik pateikti bylos dokumentus, stebėti teismo proceso eigą, bet ir sumokėti žyminį mokestį bei naudotis kitomis teismo paslaugomis elektroniniu būdu.

Žr.: 2013 m. lapkričio 19 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl 2007 m. liepos 11 d. Europos Tarybos Reglamento (EB) Nr. 861/2007 įtvirtinančio Europos ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą ir 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Tarybos Reglamento (EB) Nr. 1896/2006 sukuriančio Europos mokėjimo įsakymo procedūrą, pakeitimo. COM(2013) 794 final. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice/civil/files/com_2013_794_en.pdf>.

paliekama alternatyva bendradarbiauti ir per centrinės institucijas. Žinoma, atsižvelgiant į siekį užtikrinti kuo spartesnį ir koncentruotesnį procesą, prioritetas visuomet turėtų būti teikiamas tiesioginiam teisėjų bendradarbiavimui. Bylos perdavimo proceso riboms apibrėžti ir jo spartumui užtikrinti, būtina nustatyti ir terminą, per kurį turėtų būti nuspręsta dėl bylos perdavimo. Pagal analogiją pasinaudojus 15 straipsnio 5 dalyje nustatytam šešių savaičių terminui, siūlytume atitinkamą terminą apibrėžti ir sprendimo dėl bylos perdavimo priėmimui. Manytume, jog toks terminas nebūtų nei per ilgas (atsižvelgiant į nemažas kai kurių bylų medžiagos apimtis), nei per trumpas (teismui turi pakakti laiko sprendimui dėl jurisdikcijos perdavimo priimti ir motyvuotai jį pagrįsti). Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, siūlytume peržiūrint Reglamentą papildyti 15 straipsnį 6 dalimi, o dabartinę 6 dalį laikyti 7 dalimi. Reglamento 15 straipsnio 6 dalį siūlytume išdėstyti atitinkamai: „Kai kitos valstybės narės, su kuria vaiką sieja konkretus ryšys pagal šio straipsnio 3 dalį, teismas mano esą tinkamesnis nagrinėti bylą, kai dėl konkrečių bylos aplinkybių tai labiausiai atitinka vaiko interesus, jis turi teisę pirmiausia tiesiogiai arba, reikalui esant, per centrinės institucijas kreiptis į jurisdikciją nagrinėti bylą turintį teismą dėl bylos perdavimo. Teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiausiai, per šešias savaites nuo kreipimosi dėl bylos perdavimo gavimo pareiškia, ar sutinka perduoti bylą.“

Reikia pažymėti, jog Reglamento preambulės 13 punktas apriboja galimybę perduoti bylą trečiam teismui. Teisės doktrinoje išsakomas nerimastavimas, jog šis draudimas nebuvo įtvirtintas 15 straipsnyje, o preambulės nuostatos nėra teisiškai įpareigojančios³⁶⁵. Kita vertus, aiškinant 15 straipsnio nuostatas, akivaizdu, jog bylos perdavimui bet kuriuo atveju turi pritarti priimančią bylą teismas, todėl tikimybė, kad įvyktų dvigubas bylos perdavimas yra išties maža. Dėl to, profesorius Étienne Pataut pripažįsta, jog ši diskusija yra veikiau teorinė, nei praktinė. Visgi, tobulinant Reglamento tekstą, aiškumo dėlei siūlytume perdavimą trečiam teismui draudžiančią nuostatą

³⁶⁵ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 167.

aiškiai įtvirtinti 15 straipsnyje, papildant šio straipsnio 2 dalį papildomu punktu, kuriame būtų nurodoma, jog „Bylos perdavimas trečiam teismui draudžiamas.“ Tokia nuostata iš esmės leistų užtikrinti, jog bus išvengta proceso, turinčio būti kiek įmanoma spartesniu, vilkinimo.

Aiškinant ir taikant Reglamento 15 straipsnį, labai svarbu nustatyti konkretaus ryšio tarp vaiko ir teismo, kuris yra tinkamesnis nagrinėti su tuo vaiku susijusią bylą, egzistavimą. Baigtinis sąrašas atvejų, kuomet laikoma, jog vaikas turi konkretų ryšį su valstybe nare, pateikiamas 15 straipsnio 3 dalyje. Nėra reikalaujama, kad priimančią bylą teismas turėtų jurisdikciją nagrinėti tą bylą. Iš esmės viskas priklauso, nuo konkretaus ryšio tarp vaiko ir priimančio bylą teismo egzistavimo. Taigi, Reglamento 15 straipsnyje įtvirtinta bylos perdavimo teismui, geriau tinkančiam nagrinėti tą bylą, taisyklė *per se* yra jurisdikcijos nustatymo taisyklė. Ši taisyklė savo lankstumu yra šiek tiek panaši į jau aptartą Reglamento 12 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą jurisdikcijos nustatymo taisyklę, tačiau jurisdikcijos nustatymo pagrindai yra skirtingi, o pagrindinis skirtumas tarp šių dviejų taisyklių yra tas, jog 12 straipsnio 3 dalis yra pagrįsta šalių valios autonomijos principu, o 15 straipsnio pagrindas yra Europos Sąjungos valstybių narių teismų bendradarbiavimas. Vis tik, abiejų straipsnių taikymo rezultatas iš esmės yra labai panašus – jurisdikcijos suteikimas tos valstybės narės teismui, kuriam jurisdikcija negali būti nustatyta pagal kitus Reglamento straipsnius³⁶⁶. Lyginant Reglamento Briuselis IIa 15 straipsnio 3 dalį su 1996 m. Hagos konvencijos 8 straipsniu, matyti, jog Reglamente, jungiamieji faktoriai išvardijami konkrečiai, nepaliekant vietos plečiamam aiškinimui. Tuo tarpu 1996 m. Hagos konvencijos 8 straipsnio 2 dalies d punkte nurodoma, jog byla gali būti perduota nagrinėti į valstybę, su kuria vaikas yra glaudžiai susijęs. Tokia nuostata, nepaisant kituose punktuose išvardytų atvejų, palieka teismui gana plačią diskrecijos teisę. Reglamente pasirinktas baigtinis sąrašas atvejų, kuomet laikoma, jog vaikas turi konkretų

³⁶⁶ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 167.

ryšį su valstybe narė. Toks žingsnis yra sveikintinas, kadangi aiškiai nubrėžiamos ribos ryšio nustatymui.

Pirmas jungiamasis faktorius, kuriam esant laikoma, kad vaiką ir valstybę narę sieja konkretus ryšys, jei kreipimosi į teismą metu toji valstybė tapo vaiko įprastine gyvenamąja vieta. Šis pagrindas Reglamente yra naujas, jis nebuvo nustatytas 1996 m. Hagos konvencijoje. Pirmiausia, reikia atkreipti dėmesį, jog šios nuostatos tekstas į lietuvių kalbą išverstas netiksliai. Vaiko įprastinė gyvenamoji vieta turi pasikeisti ne po bylos iškėlimo momento, o po kreipimosi į teismą momento, šį momentą sistemiškai aiškinant pagal Reglamento 16 straipsnį. Šis vertimo netikslumas privalo būti ištaisytas *corrigendum* procedūros tvarka. Taigi Reglamento 15 straipsnio 3 dalies a punktas lietuvių kalba turi būti išdėstytas atitinkamai: „kreipimosi į šio straipsnio 1 dalyje minėtą teismą momentu tapo vaiko įprastine gyvenamąja vieta; arba“.

Sistemiškai vertinant 15 straipsnio 3 dalies a punkte įtvirtintą pagrindą kartu su Reglamento 8 ir 9 straipsniuose įtvirtintomis jurisdikcijos nustatymo taisyklėmis, reikia atkreipti dėmesį į keletą aspektų. Visų pirma, Reglamento 8 straipsnyje įtvirtinta jurisdikcijos nustatymo taisyklė suteikia jurisdikciją tos valstybės narės teismui, kurioje kreipimosi į teismą momentu³⁶⁷ buvo vaiko įprastinė gyvenamoji vieta. Tuo tarpu Reglamento 9 straipsnio 1 dalies nuostata leidžia užtikrinti, kad pagal 8 straipsnio 1 dalies taisyklę nustatyta vaiko buvusios įprastinės gyvenamosios vietos valstybės narės teismo jurisdikcija išlaikoma dar tris mėnesius nuo vaiko persikėlimo į kitą valstybę narę momento. Matyti, jog iš esmės neleidžiama vaiko naujos įprastinės gyvenamosios valstybės narės teismui perimti jurisdikciją nagrinėti bylą dėl tėvų pareigų, jei nėra praėjęs trijų mėnesių terminas nuo vaiko persikėlimo. Reglamento 15 straipsnio pagalba, ši „problema“ gali būti nesunkiai išspręsta, jei to reikalauja geriausi vaiko interesai. Kai kada gali pasitaikyti atveju, kai vaiko įprastinė gyvenamoji vieta pasikeičia labai greitai ir, atsižvelgiant į vaiko

³⁶⁷ Reglamento 8 straipsnio 1 dalies vertimo į lietuvių kalbą netikslumas aptartas disertacijos II dalies 2.2 skirsnyje. Jurisdikcija nustatoma ne bylos patekimo teismo žinion, o kreipimosi į teismą momentu.

interesus, kyla būtinybė perduoti jurisdikciją tos valstybės narės teismui nedelsiant. Būtent šiais atvejais vaiko buvusios įprastinės gyvenamosios vietos teismas gali perduoti bylą kitos valstybės narės, kurioje vaikas įgijo naują įprastinę gyvenamąją vietą, teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą. Sėkmingam bylos perdavimui reikalingas ir priimančio bylą nagrinėti teismo sutikimas. Po to, kai perima bylą, naujosios vaiko įprastinės gyvenamosios vietos valstybės narės teismas turi jurisdikciją nagrinėti visus ateityje kilsiančius ginčus dėl tėvų pareigų tam vaikui.

Antrasis pagrindas, leidžiantis nustatyti egzistuojant jungiamąjį ryšį tarp vaiko ir valstybės narės yra numatytas 15 straipsnio 3 dalies b punkte – tai tie atvejai, kai byla gali būti grąžinta nagrinėti vaiko buvusios įprastinės gyvenamosios vietos teismui. Šiuo atveju vėl reikalingas abiejų teismų sutarimas dėl bylos perdavimo – bylą nagrinėjantis dabartinės vaiko įprastinės gyvenamosios vietos teismas sutinka, jog egzistuoja pakankamai stiprus ryšys tarp vaiko ir jo buvusios įprastinės gyvenamosios vietos valstybės (pavyzdžiui, ten liko gyventi vaiko broliai, seserys) ir sutinka perduoti bylą nagrinėti pastarajam teismui.

Dar vienas pagrindas, įtvirtintas Reglamento 15 straipsnio 3 dalies c punkte, padeda nustatyti jungiamąjį ryšį pagal vaiko pilietybę. Kaip matyti iš ankstesnės jurisdikcijos taisyklių analizės, Reglamento Briuselis IIa rengėjai atsisakė pilietybės, kaip jurisdikciją nustatyti padedančio kriterijaus – byloje dėl tėvų pareigų vaikams jurisdikcija negali būti nustatoma pagal vaiko pilietybę (išskyrus Reglamento 12 straipsnyje, kurio 3 dalies a punkte nurodyta, jog valstybės narės teismai turi jurisdikciją tėvų pareigoms, jei vaikas turi esminį ryšį su ta valstybe nare, pavyzdžiui, dėl to, kad vienas iš tėvų pareigų turėtojų turi įprastinę gyvenamąją vietą toje valstybėje narėje arba kad vaikas yra tos valstybės narės pilietis). Reikia pabrėžti, jog 12 straipsnio taikymo atveju esminis vaiko ryšys su valstybe nare taip pat kaip ir 15 straipsnio taikymo atveju gali būti pagrįstas vaiko pilietybe, tačiau jurisdikcijos nustatymo pagrindas yra ne vaiko pilietybė, bet būtent egzistuojantis esminis ryšys. Tais atvejais, kai vaikas turi keletą pilietybių, ryšys gali būti nustatytas

tarp vaiko ir bet kurios iš jo pilietybių valstybės. Nors 1996 m. Hagos konvencijos dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje nuostatos vaiko pilietybės nenumato kaip jurisdikcijos nustatymo kriterijaus, tačiau vis tik 8 straipsnio 2 dalies a punktas leidžia susitariančiųjų Konvencijos valstybių (valstybės, kurios teismas turi jurisdikciją nagrinėti bylą, bei vaiko pilietybės valstybės) išimtinį bendradarbiavimą, jei tai reikalinga, atsižvelgiant į svarbiausius vaiko interesus. Darytina išvada, jog tiek 1996 m. Hagos konvencijos, tiek Reglamento Briuselis IIa nuostatos nepripažįsta vaiko pilietybės kaip jurisdikcijos nustatymo kriterijaus, tačiau išimtiniais atvejais, kai to reikalauja vaiko interesai, leidžia nustatyti esminį ryšį tarp vaiko ir jo pilietybės valstybės, kad pastarosios valstybės teismai turėtų jurisdikciją išspręsti ginčą dėl tėvų pareigų.

Kriterijumi nustatant esminį vaiko ryšį su valstybe nare pagal Reglamento 15 straipsnio 1 dalį, gali būti ir vieno iš tėvų pareigų turėtojų įprastinė gyvenamoji vieta (Reglamento 15 straipsnio 3 dalies d punktas). Kai kurie autoriai nurodo, jog šis vaiko esminio ryšio su valstybe nare nustatymo kriterijus yra svarbiausias visame pavyzdiniame sąraše dėl to, jog bylos perdavimo valstybės narės, kurioje gyvena tėvų pareigų turėtojas, teismui galimybė gali padėti užtikrinti tėvų pareigų turėtojo dalyvavimą procese, kai pavyzdžiui, jis/ji siekia, kad teismas nustatytų vaiko gyvenamąją vietą kartu su juo/ja³⁶⁸. Reikia atkreipti dėmesį, jog Reglamento Briuselis IIa tekste lietuvių kalba pabrėžiama abiejų tėvų pareigų turėtojų įprastinė gyvenamoji vieta, kai tuo tarpu Reglamento tekste anglų ir vokiečių kalba lingvistiškai nurodoma kaip pakankama tik vieno iš tėvų pareigų turėtojų įprastinė gyvenamoji vieta. Matyti, jog vertimas į lietuvių kalbą yra netikslus ir dėl to taisytinas *corrigendum* procedūros numatyta tvarka, 15 straipsnio 3 dalies d punktą išdėstant šitaip: „yra tėvų pareigų turėtojo įprastinė gyvenamoji vieta; arba“.

³⁶⁸ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 172.

Paskutinis iš Reglamento 15 straipsnio 3 dalyje išvardytų kriterijų esminio ryšio tarp vaiko ir valstybės narės nustatymui yra vieta, kurioje yra vaikui priklausantis turtas (e punktas). Ypač svarbu atkreipti dėmesį į šio kriterijaus taikymo sąlygą – byla turi būti susijusi su vaiko apsaugos priemonėmis, susijusiomis su šio turto administravimu, išsaugojimu ar perleidimu. Šios nuostatos tikslas yra užtikrinti proceso koncentruotumą ir ekonomiją tais atvejais, kai bus siekiama teismo sprendimo vykdymo toje valstybėje narėje, kurioje yra vaikui priklausantis turtas. Kaip žinia, Reglamente nėra taisyklės, kurios pagalba valstybės narės teismas, kurioje yra vaikui priklausantis turtas, galėtų pagrįsti savo jurisdikciją pastaruoju kriterijumi. Tam tikrais neatidėliotinais atvejais būtų galima taikyti laikinąsias apsaugos priemones, kaip tai numato Reglamento 20 straipsnio 1 dalis, net jei jurisdikciją nagrinėti bylą turi kitos valstybės narės teismas. Kitais atvejais, jei bylą, susijusią su vaiko apsaugos priemonėmis, nagrinėjantis teismas mano, kad kitos valstybės narės teismas (su kuria vaiką sieja konkretus ryšys dėl to, kad toje valstybėje narėje yra vaikui priklausantis turtas) yra tinkamesnis nagrinėti bylą ar kurią nors konkrečią jos dalį, gali sustabdyti atitinkamą bylą arba jos dalį ir paraginti šalis pateikti pareiškimą tos kitos valstybės narės teismui arba prašyti kitos valstybės narės teismą prisiimti jurisdikciją, jei tai labiausiai atitinka vaiko interesus (Reglamento 15 straipsnis). Pastaruoju atveju išnyktų *exequatur* procedūros poreikis, kadangi sprendimas būtų vykdomas toje šalyje, kurioje ir priimtas. Vis tik, nemanytume, kad šia nuostata teismai turėtų dažnai vadovautis, kadangi teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo procedūros šiose bylose yra nesudėtingos ir pripažįstant bei vykdant vaiko įprastinės gyvenamosios vietos valstybės narės teismo priimtą sprendimą kitoje valstybėje narėje, kurioje yra vaikui priklausantis turtas, didesnių problemų kilti neturėtų. Be to, taip pavyktų užtikrinti, kad visos procedūros, skirtos vaiko teisių apsaugai užtikrinti ir tėvų pareigų klausimams išspręsti, būtų sutelktos vaiko įprastinės gyvenamosios vietos teisme. Tai turėtų atspindėti tikrąją Reglamento Briuselis IIa dvasią.

Pagrindinė ir svarbiausia ašis, kuri iš esmės yra 15 straipsnio atsiradimo Briuselis IIa Reglamente sąlyga, yra atitikimas geriausiems vaiko interesams³⁶⁹. Viena iš esminių sudėtinių dalių, kurios padeda užtikrinti minėtos sąlygos egzistavimą – sprendimo priėmimas per įmanomai trumpiausią laiko tarpą. Kaip nurodyta citatoje disertacijos prologe – tarptautinis konfliktas dėl vaiko visada yra „mūšis prieš laikrodžio rodyklę“³⁷⁰. Visos institucijos, dalyvaujančios tarptautinio ginčo, susijusio su vaiko teisėmis ir atitinkamai tėvų pareigomis tam vaikui, sprendime, turi dėti maksimalias pastangas, kad būtų užtikrintas optimaliai greičiausias bylos išnagrinėjimas. Tik taip bus įgyvendintas vienas esminių Reglamento Briuselis IIa tikslų – efektyvus ir spartus ginčų, kylančių dėl tėvų pareigų vaikams sprendimas. Šiam tikslui pasiekti Reglamento 15 straipsnio 4 ir 5 dalys numato konkrečią procedūrą, kurios įgyvendinimą turi užtikrinti Europos Sąjungos valstybės narės. Labai svarbu paminėti, jog šios Reglamento 15 straipsnio dalys yra netiksliai išverstos į lietuvių kalbą, o tai gali sukelti ne tik rimtų nesusipratimų, bet ir sąlygoti netinkamą Reglamento taikymo praktiką Lietuvos Respublikoje.

Reglamento Briuselis IIa 15 straipsnio 4 dalyje suformuluota termino nustatymo taisyklė, tačiau esminis vertimo į lietuvių kalbą netikslumas yra tas, jog terminas turi būti nustatomas ne kitos valstybės narės teismui, bet bylos šalims (tuo tarpu apie terminą, kuris nustatomas kitos valstybės narės teismams, ir per kurį turi būti perimama byla, kalbama Reglamento 15 straipsnio 5 dalyje). Tai yra viena grubiausių Reglamento vertimo į lietuvių kalbą klaidų, kuri turi būti nedelsiant ištaisyta minėtos *corrigendum* procedūros tvarka. Šią klaidą būtina ištaisyti nedelsiant dar ir dėl to, kad jos egzistavimas sudaro kliūtis sisteminiam Reglamento 15 straipsnio aiškinimui. Konkrečiai dėl to, jog 15 straipsnio 1 dalies a punkte (kurio vertimas į lietuvių kalbą yra

³⁶⁹ Plačiau apie atitikimą geriausiems vaiko interesams žr. disertacijos I dalies 1.1 skirsnį.

³⁷⁰ Pirminis citavimo šaltinis: *Christof Böhmert*. Die 14. Haager Konferenz über internationales Privatrecht 1980, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht* (RabelsZ) 46 (1982), 643, 648.

Cituota iš: DUTTA, Anatol, SCHULZ, Andrea. *Erste Meilensteine im europäischen Kindschaftverfahrensrecht: Die Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs zur Brüssel-IIa-Verordnung von C bis Mercredi*. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* (ZEuP), No. 3/2012. P. 528.

tikslus) nurodoma, jog bylą nagrinėjantis teismas gali sustabdyti tą bylą ar jos dalį ir paraginti šalis pateikti pareiškimą tos kitos valstybės narės teismui pagal 15 straipsnio 4 dalį, kai tuo tarpu 4 dalyje lietuvių kalba kalbama apie bylos perėmimą iš vienos valstybės narės teismo į kitos valstybės narės teismą, bendradarbiaujant vien tik teismams (nuostata išversta klaidingai). Siūlytume pataisyti Reglamento vertimą į lietuvių kalbą formuluojant 15 straipsnio 4 dalies nuostatą taip: „Valstybės narės teismas, turintis jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės, nustato terminą, per kurį turi būti kreiptasi į kitos valstybės narės teismus pagal šio straipsnio 1 dalį. Jei per nustatytą terminą į teismus nesikreipiama, teismas, į kurį buvo kreiptasi, toliau naudojasi jurisdikcija pagal 8–14 straipsnius“.

Apžvelgus 15 straipsnio 4 dalies vertimo į lietuvių kalbą trūkumus, galima pereiti prie detalesnės šios nuostatos analizės. Atsižvelgiant į tai, jog termino, per kurį turi būti kreiptasi į kitos valstybės narės teismus pagal 15 straipsnio 1 dalį, trukmės nustatymas yra paliktas teismo, į kurį pirmiausiai buvo kreiptasi nuožiūrai, pastarajam teismui ypač aktualu žinoti, į ką reikėtų atsižvelgti nustatant šį terminą. Europos Komisija, parengusi praktinį Reglamento Briuselis IIa taikymo vadovą, nurodo, kad šis terminas „turėtų būti pakankamai trumpas, kad būtų galima užtikrinti, kad perdavimas netaptų nereikalingo vilkinimo, kenkiančio vaikui ir bylos šalims, priežastimi“³⁷¹. Vokietijos teisės doktrinoje akcentuojama, jog autonominio reguliavimo apibrėžiant termino trukmę stinga, todėl nustatant šį terminą turėtų būti vadovaujamasi kiekvienos valstybės *lex fori*³⁷². Be to, yra pabrėžiama, jog teismas, nustatydamas terminą, turėtų spręsti savo nuožiūra. Manytume, jog kiekvienu atveju nustatant terminą svarbu įvertinti procesines šalies galimybes pateikti prašymą nagrinėti bylą ar jos dalį, tai yra, atstumą, advokato atstovavimo proceso šaliai faktą, kalbos barjerą ir panašiai. Vokiečių

³⁷¹ Praktinis vadovas kaip taikyti naująjį Briuselio II reglamentą (2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000). Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf>. P. 24.

³⁷² RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1.* Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 938.

literatūroje teigiama, jog reguliariai bylose dėl globos teisių, kurios reikalauja spartos, terminas negali būti nustatytas ilgesnis nei vienas mėnuo³⁷³. Manytume, jog išsakyta mintis yra racionali ir nėra pagrindo su ja nesutikti, kadangi priešingu atveju (nustačius ilgesnį terminą) būtų pažeistas proceso spartos principas ir prieštaraujama aukščiau išsakytai minčiai, jog visos institucijos, dalyvaujančios tarptautinio ginčo, susijusio su vaiko teisėmis ir atitinkamai tėvų pareigomis tam vaikui, sprendime, turi dėti maksimalias pastangas, kad byla būtų išnagrinėta kuo greičiau. Todėl rekomenduotina teismams, atsižvelgiant į procesines aplinkybes, nustatyti kiek įmanoma trumpesnį terminą, tačiau tokį, per kurį proceso šalys potencialiai turėtų galimybę įgyvendinti savo teisę kreiptis į kitos valstybės narės teismą pagal Reglamento 15 straipsnį, ir visais atvejais šis terminas neturėtų būti ilgesnis nei vienas mėnuo.

Kaip jau minėta, kai geriausi vaiko interesai reikalauja bylos perdavimo iš vienos Europos Sąjungos valstybės narės teismo kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismui, šis perdavimas turi būti atliekamas per nustatytą terminą. Kitos Europos Sąjungos valstybės narės nei ta, į kurios teismą pirmiausia buvo kreiptasi, teismai per šešias savaites nuo kreipimosi momento pagal Reglamento 15 straipsnio 1 dalies a arba b punktą priima jurisdikciją. Kai kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismas perima jurisdikciją, tas teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiausia, atsisako savo jurisdikcijos. Priešingu atveju teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiausia, toliau naudojasi savo jurisdikcija pagal 8–14 straipsnius. Bet kuriuo atveju šešių savaičių terminas neturėtų būti viršytas. Aiškinant šio termino apibrėžimą, svarbu yra nustatyti, ar esant sprendimo dėl jurisdikcijos perdavimo apskundimo galimybei apeliacinis procesas taip pat turėtų įvykti per šešias savaites. Pastebėtina, jog šešių savaičių terminas Reglamente Briuselis IIa yra nustatytas ir pareiškimo dėl vaiko grąžinimo išnagrinėjimui. Pagal Reglamento 11 straipsnio 3 dalį, turi būti pasitelkiamos skubiausios procedūros, kurias leidžia nacionalinė teisė, kad pareiškimas dėl vaiko grąžinimo būtų išnagrinėtas (tai yra sprendimas būtų

³⁷³ *Ibidem.*

priimtas ir įvykdytas) per šešių savaičių terminą. Sąlygas tinkamam šio straipsnio įgyvendinimui turi užtikrinti nacionalinė valstybių narių teisė (kaip nurodoma, Praktiniame Reglamento Briuselis IIa taikymo vadove, tai gali būti arba apeliacijos draudimas šiose bylose, arba sprendimo vykdytinumas, net ir apskundus jį apeliacine tvarka, arba tokio bylos išnagrinėjimo apeliacine tvarka termino nustatymas, kad nebūtų viršytas bendras šešių savaičių terminas³⁷⁴). Tuo tarpu bylos perdavimo nagrinėti geriau tinkančiam teismui atveju proceso sparta taip pat svarbi. Vis tik šiuo atveju kalba eina ne apie pagrobto vaiko grąžinimą, kuris iš tiesų turėtų būti itin skubus, bet apie ginčų dėl tėvų pareigų, nagrinėjimą. Praktiniame Briuselis IIa Reglamento taikymo vadove, apie šį terminą neužsimenama. Teisės doktrinoje išreiškiama nuomonė, jog nors ginčai dėl tėvų pareigų, atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus, taip pat turėtų būti išspręsti kaip įmanoma greičiau, tačiau Reglamento 15 straipsnio įgyvendinimui visiškas nacionalinių valstybių narių proceso taisyklių keitimas būtų perdėtas³⁷⁵. Todėl siūloma aiškinant 15 straipsnio 5 dalį, laikyti, jog šešių savaičių terminas apima tik pirmosios instancijos paskirtojo teismo sprendimą³⁷⁶. Be to, siūlomas toks 15 straipsnio aiškinimo būdas, jog bet kuriuo atveju turėtų būti įmanoma paskirtajam teismui atsižvelgti į apeliacijos galimybę ir jos trukmę, tam, kad jis galėtų priimti galutinį savo sprendimą dėl jurisdikcijos perėmimo. Pavyzdžiui, galėtų būti laikoma, kad ilgos apeliacinės procedūros rizika yra nesuderinama su geriausiais vaiko interesais ir dėl to paskirtojo teismo jurisdikcijos atsisakymas galėtų būti pateisinamas³⁷⁷. Manytume, jog su tokia nuomone nėra pagrindo sutikti. Jei vadovautumėmės minėtais argumentais, tai gali būti užkirstas kelias perduoti bylą nagrinėti tu

³⁷⁴ Praktinis vadovas kaip taikyti naująjį Briuselio II reglamentą (2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000). Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf>. P. 41–42.

³⁷⁵ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, PATAUT, Étienne, *et al.* *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 173.

³⁷⁶ *Ibidem*.

³⁷⁷ *Ibidem*.

valstybių, kuriose apeliacijos procesas yra ilgas (kaip antai, Italijos³⁷⁸), teismams, nors jie ir būtų tinkamesni bylai nagrinėti, atsižvelgiant į geriausias vaiko interesus. Be to, tam, kad būtų galima peržiūrėti paskirtojo teismo jurisdikcijos klausimą, nebūtina iš esmės apeliacine tvarka nagrinėti visą bylą. Visiškai pakanka nacionaliniuose valstybių narių įstatymuose numatyti atskirojo skundo pateikimo galimybę jurisdikcijos perdavimo klausimui patikrinti. Tai iš esmės sudarytų prielaidas visiškai išspręsti šį klausimą per šešių savaičių terminą (kaip ir nutarties dėl vaiko grąžinimo atveju), nepaliekant jokių terpių bylos nagrinėjimo vilkinimui. Galimybė kasacijai, kaip ir vaiko grąžinimo atveju, neturėtų būti sudaroma dėl anksčiau išsakytų motyvų (žr. disertacijos II dalies 2.3 skirsnio pabaigoje). Manytume, jog tai visiškai atspindėtų Reglamento dvasią ir tikslus. Lietuvoje būtų visiškai nesudėtinga įgyvendinti tokias nuostatas papildant LR civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymą³⁷⁹ 8¹ straipsniu ir išdėstant jį taip: „8¹ straipsnis. Bylos perdavimas teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą dėl tėvų pareigų. Teismo nutartis dėl bylos perdavimo teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą, pagal Reglamento (EB) Nr. 2201/2003 15 straipsnį gali būti skundžiama atskiruoju skundu. Kasacija šiuo klausimu negalima.“

Preciziškai analizuojant Reglamento Briuselis IIa tekstą, galima pastebėti, jog 15 straipsnio 4 ir 5 dalyse, kalbant apie kitos valstybės narės teismą, vartojama daugiskaita – „teismai“ (tiesa, kaip jau minėta, 4 dalies vertimas į lietuvių kalbą netikslus, tačiau Reglamento tekste anglų ir vokiečių kalbomis tiek 4, tiek 5 dalyje kalbant apie kitos valstybės narės teismus vartojama daugiskaita). Tuo tarpu, 15 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose kalbama apie kitos valstybės narės teismą (vartojama vienaskaita). Sąvokos „teismai“ vartojimas daugiskaita 15 straipsnio 4 ir 5 dalyse įneša šiokios tokios

³⁷⁸ COZZI, Fabio, FALCO, Francesco, PETRONIO, Francesca. *The Latest Reform of Italian Appeal Proceedings in Recent Case Law: A Step Towards Faster Civil Proceedings Involving a Higher Standard of Defense*. Paul Hastings, Stay Current. 2013 June. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.paulhastings.com/Resources/Upload/Publications/The_Latest_Reform_of_Italian_Appeal_Proceedings_in_Recent_Case_Law__A_Step_Towards_Faster_Civil_Proceedings_Involving_a_Higher_Standard_of_Defense.pdf>.

³⁷⁹ Valstybės žinios, 2008, Nr. 137–5366.

painiavos, lyg ir galėtų būti daroma prielaida, jog gali kilti jurisdikcijų kolizijos nustatant nacionalinį bylos teisingumą. Vokiečių profesorius Th. Rauscher abejoja, ar Reglamentas galėtų suteikti šalims tokią plačią autonomiją pačioms pasirinkti teismą, kuris turės kompetenciją konkrečioje valstybėje narėje³⁸⁰. Iš esmės pritartume tokiam aiškinimui, jog tais atvejais, kai teismas, į kurį buvo pirmiausiai kreiptasi, konkrečiai nurodo proceso šaliai ar šalims, į kurį kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismą kreiptis, tai šalys turi kreiptis būtent į tą teismą. Jei šis teismas mano neturįs jurisdikcijos nagrinėti bylą, jis turi savo jurisdikcijos atsisakymą pagrįsti, atsižvelgdamas į 15 straipsnio 5 dalį. Tačiau toks pareiškimas vargu ar gali kaip nors įpareigoti kitos valstybės narės teismą ar turėti viršenybę prieš tenykštį sprendimą dėl jurisdikcijos. Tuo tarpu, jei teismas, į kurį buvo pirmiausiai kreiptasi, šalims nenurodo, į kurį konkrečiai kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismą kreiptis, tai šalys gali kreiptis į bet kurį tos valstybės teismą³⁸¹. Jei per nustatytą terminą šalys į kitos valstybės narės teismus nesikreipia turi būti laikoma, kad jurisdikciją nagrinėti bylą turi tos valstybės narės teismas, į kurį buvo pirmiausiai kreiptasi. Taigi iš sisteminės 15 straipsnio 4 dalies analizės matyti, kad šalys turi teisę, bet ne pareigą kreiptis į nurodytą (ar pageidaujamą) kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismą.

Reikia atkreipti dėmesį, kad 15 straipsnio vertime į lietuvių kalbą vartojama „bylos iškėlimo teisme“ sąvoka, sistemiškai siejant ją su Reglamento 16 straipsniu. Kaip matysime vėliau, analizuodami Reglamento 16 straipsnio nuostatas, angliškas terminas „*seising of a court*“ bei vokiškas terminas „*anrufung eines Gerichts*“ lietuviškai atitinka „kreipimosi į teismą“ sąvoką, o ne „bylos iškėlimą teisme“. Dėl to Reglamento 15 straipsnio 5 dalies vertimas į lietuvių kalbą taipogi yra koreguotinas, atsisakant „bylos iškėlimo teisme“ sąvokos ir pakeičiant ją „kreipimosi į teismą“ sąvoka. Siūlytume pataisyti Reglamento vertimą į lietuvių kalbą formuluojant 15 straipsnio 5 dalies nuostatą taip: „Tos kitos valstybės narės teismai tais atvejais, kai dėl

³⁸⁰ RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 939.

³⁸¹ *Ibid.* P. 939–940.

konkrečių bylos aplinkybių tai labiausiai atitinka vaiko interesus, per šešias savaites nuo kreipimosi į juos pagal šio straipsnio 1 dalies a arba b punktus priima jurisdikciją. Šiuo atveju teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiausia, atsisako jurisdikcijos. Priešingu atveju teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiausia, toliau naudoja savo jurisdikciją pagal 8–14 straipsnius.“

Reglamento 15 straipsnio įgyvendinimo tikslais teismai turi bendradarbiauti arba tiesiogiai, arba per centrinės institucijas, paskirtas pagal Reglamento 53 straipsnį (15 straipsnio 6 dalis). Tokia nuostata yra skirta užtikrinti 15 straipsnio veikimo efektyvumą. Šiuo atveju, tiesioginiam Europos Sąjungos valstybių narių teismų bendradarbiavimui neturėtų būti jokių kliūčių, išskyrus nebent kalbos barjerą, kuriam esant į pagalbą turėtų būti pasitelkiamos centrinės institucijos. Šis klausimas jau buvo aptartas anksčiau.

Nuodugniai išanalizavus Reglamento 15 straipsnio nuostatas, vertėtų pažvelgti į jo taikymo praktikoje tendencijas. Gaila, tačiau per dešimtį Reglamento veikimo metų tebuvo vos keletas nedrąšių bandymų taikyti 15 straipsnį. Reikia pažymėti, jog ETT dar nėra priėmęs nė vieno sprendimo šio straipsnio taikymo klausimais, tačiau jau yra užregistruotas Jungtinės Karalystės teismo kreipimasis dėl šio straipsnio aiškinimo byloje, susijusioje su Ispanija, dėl nepilnamečio S. ETT sprendimas yra labai laukiamas, kadangi 15 straipsnio aiškinimas yra išties komplikotas. Jungtinės Karalystės Apeliacinis teismas prašo ETT priimti prejudicinį sprendimą byloje *E. v. B.* ir, *inter alia*, išaiškinti, ar pagal Reglamento Briuselis IIa 15 straipsnį valstybės narės teismas gali perduoti jurisdikciją, kai dėl atitinkamo vaiko joks procesas nevyksta³⁸².

Žvelgiant į nacionalinių teismų praktiką, galima pasidžiaugti, jog su nesudėtingomis jurisdikcijos nustatymo situacijomis teismai susitvarko sėkmingai. Štai pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje net keletą kartų buvo iškilęs klausimas, ar Reglamento 15 straipsnis gali būti taikomas perduodant bylą

³⁸² 2013 m. rugpjūčio 2 d. *Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division)* (Jungtinė Karalystė) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą byloje Nr. C-436/13, *E. prieš B.* Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

nagrinėti iš vieno tos pačios valstybės narės teismo kitam tos pačios valstybės narės teismui. Vienareikšmiškai, atsakymas į šį klausimą yra neigiamas. Nacionaliniu lygmeniu bylos teisingumas turi būti nustatomas pagal *lex fori*. Tą keliskart patvirtino Jungtinės Karalystės Londono Karališkasis Teisingumo Teismas³⁸³.

Dėl bylos perdavimo kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą, Europos Sąjungos valstybėse narėse buvo keletas atvejų, kai kilo Reglamento 15 straipsnio taikymo klausimas. Vienas iš tokių atvejų buvo, kai besilaukianti moteris, nuo kurios Jungtinės Karalystės institucijos jau buvo atskyrusios tris vaikus, norėdama „apsisaugoti“, kad iš jos nebūtų atimtas ir ketvirtasis vaikas, kartu su sutuoktiniu persikėlė iš Jungtinės Karalystės į Airiją, kur ir pagimdė. Vis tik, planas „išsaugoti“ ketvirtąjį vaiką subliuško, kai dukrą *LM*, vos jai gimus ėmėsi prižiūrėti Airijos globos institucijos. Sutuoktinis grįžo į Škotiją, vėliau į Jungtinę Karalystę grįžo ir motina. Tuomet *LM* motina kreipėsi į Jungtinės Karalystės teismą, kad šis perimtą jurisdikciją nagrinėti bylą dėl *LM* iš Airijos teismo. Visos šalys Airijos teisme nagrinėjamoje byloje pritaria šiam prašymui. Jungtinės Karalystės Londono Karališkasis Teisingumo Teismas pritarė Reglamento 15 straipsnio taikymui ir išreiškė sutikimą perimti jurisdikciją nagrinėti bylą, kadangi laikė nustatyta esant konkretų vaiko *LM* ryšį su Jungtine Karalyste ir tai labiausiai atitinka vaiko interesus, nes *LM* yra Jungtinės Karalystės pilietė, abu jos tėvai ir visi giminaičiai turi įprastinę gyvenamąją vietą Jungtinėje Karalystėje, o vienintelis dalykas siejantis *LM* su Airija yra tik faktas, jog ji čia gimė³⁸⁴. Toks Reglamento 15 straipsnio nuostatų aiškinimas ir taikymas, manytume, yra visiškai teisingas ir skatintinas.

³⁸³ 2012 m. balandžio 18 d. Londono Karališkojo Teisingumo Teismo sprendimas byloje Nr. B4/2011/2953, *W–B (A child)*. Para 10. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.familylawweek.co.uk>>; ir <<http://www.bailii.org>>;

2013 m. liepos 31 d. Londono Karališkojo Teisingumo Teismo sprendimas byloje Nr. IL13C00144, *YC, PC, and KM (Minors)*. Para 11. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.familylawweek.co.uk>>; ir <<http://www.bailii.org>>.

³⁸⁴ 2013 m. kovo 27 d. Jungtinės Karalystės Londono Karališkojo Teisingumo Teismo sprendimas byloje Nr. DH0900092/UA11COOO43, *LM (A child)*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.familylawweek.co.uk>>; ir <<http://www.bailii.org>>.

Kitas Reglamento 15 straipsnio taikymo atvejis iškilo byloje *Re T (A child)*³⁸⁵, kuomet du jauni Slovakijos Respublikos piliečiai (romų tautybės imigrantai iš Rumunijos) – septyniolikmetė mergina ir dvidešimtmetis vaikinai persikėlė iš Slovakijos į Jungtinę Karalystę, kur septyniolikmetė pagimdė sūnų. Slovakijos centrinė institucija inicijavo bylos perdavimą nagrinėti Slovakijos teismams, motyvuodama, jog abiejų tėvų ir vaiko (taip nurodo centrinė institucija) įprastinė gyvenamoji vieta yra Slovakijoje, jie kalba tik slovakų kalba, vaiko motina sutinka grįžti į Slovakiją kartu su vaiku, vaikas nebuvo paimtas iš motinos laikinai globai. Bylą nagrinėjęs teisėjas išreiškė poziciją, jog bylos perdavimas nagrinėti Slovakijos teismui padėtų vaikui išsaugoti jo slovakų ir romų paveldą. Nors motinos įprastinė gyvenamoji vieta toje byloje neginčijamai buvo Slovakijoje (ji atvyko į Jungtinę Karalystę su suklustais dokumentais, be to, Slovakijoje jai buvo nustatyta globa ir paskirta globos institucija), kilo klausimas, kur yra vaiko įprastinė gyvenamoji vieta, jei jis nė vienos savo gyvenimo dienos nebuvo praleidęs Slovakijoje. Pagal precedentą kitoje byloje³⁸⁶ buvo laikoma, jog faktinis buvimas konkrečioje valstybėje yra būtina įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo sąlyga tiek pagal Europos Sąjungos, tiek pagal nacionalinę teisę. Vadovaudamasis šiuo argumentu, *Re T* byloje teismas padarė išvadą, jog vaikas, neturėjęs įprastinės gyvenamosios vietos Slovakijoje ir nepakako faktų, kad būtų galima nustatyti įprastinę gyvenamąją vietą Jungtinėje Karalystėje, todėl teismas grindė savo jurisdikciją nagrinėti bylą Reglamento 13 straipsniu – pagal faktinę vaiko buvimo vietą³⁸⁷. Slovakijos valdžios institucijos kreipėsi į Jungtinės Karalystės institucijas dėl bylos perdavimo nagrinėti Slovakijos teismams pagal Reglamento 15 straipsnį, kadangi laiko, jog motinos įprastinė gyvenamoji vieta išlikusi Slovakijoje, pagal tai ir su vaiku susiję klausimai turėtų būti

³⁸⁵ 2013 m. kovo 13 d. Jungtinės Karalystės Londono Karališkojo Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Re T (A child)*. [2013] EWHC 521 (Fam). Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.familylawweek.co.uk>>; ir <<http://www.bailii.org>>.

³⁸⁶ 2012 m. spalio 26 d. Jungtinės Karalystės Londono Apeliacinio Teismo sprendimas byloje *ZA & Anor v. NA*. [2012] EWCA Civ 1396. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.familylawweek.co.uk>>.

³⁸⁷ 2013 m. kovo 13 d. Jungtinės Karalystės Londono Karališkojo Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Re T (A child)*. [2013] EWHC 521 (Fam). Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.familylawweek.co.uk>>; ir <<http://www.bailii.org>>.

sprendžiami Slovakijos teismuose. Šiuo atveju, manytume, Jungtinės Karalystės teismas turėjo ne tiek vadovautis kitoje byloje suformuluotu precedentu dėl vaiko įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo, kiek atsižvelgti į geriausius vaiko interesus. Bylos aplinkybės yra visiškai pakankamos, kad byla galėtų būti perduota nagrinėti Slovakijos teismams pagal Reglamento 15 straipsnį.

Atsižvelgiant į visa, kas išdėstyta, darytina išvada, jog Reglamento 15 straipsnio aiškinimas ir taikymas yra išties labai kompliktuotas. Straipsnio interpretavimui ir jo taikymo palengvinimui pirmiausia turi būti ištaisyti tyrimo metu nustatyti autentiško vertimo į lietuvių kalbą netikslumai. Be to, Europos Sąjungos mastu svarbu tai, jog yra būtina papildyti šį straipsnį nuostatomis, padėsiančiomis praktiškai įgyvendinti valstybės narės, su kuria vaiką sieja konkretus ryšys, teismo prašymą perimti bylą iš jurisdikciją turinčio teismo, į kurį buvo pirmiausiai kreiptasi, jei manoma, kad perdavus bylą tas teismas būtų tinkamesnis ją nagrinėti, atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus. Galiausiai, prie 15 straipsnio autonominio aiškinimo labiausiai turėtų prisidėti ETT, priimdamas savo sprendimą dėl šio straipsnio taikymo.

III. BENDRŲJŲ PROCESINIŲ NUOSTATŲ, SUSIJUSIŲ SU JURISDIKCIJOS NUSTATYMO KLAUSIMAIS, AIŠKINIMAS PAGAL REGLAMENTĄ BRIUSELIS IIA

3.1 Bendros pastabos apie vienodų procesinių nuostatų įtvirtinimą Reglamente Briuselis IIA

Kai kalba eina apie ginčų dėl tėvų pareigų sprendimą, nėra vietos ieškoti laimėjusios ar pralaimėjusios pusės. Vaikas yra tas asmuo, kuris turi laimėti bet kuriuo atveju, nepaisant to, kaip bus išspręstas šalių ginčas. Deja, šiuose ginčiuose vaikas dažnai lieka pralaimėjusiu ir kenčia labiausiai. Dėl to institucijos, nagrinėjančios ginčus dėl tėvų pareigų Europos Sąjungos viduje, turi dėti maksimalias pastangas, kad geriausi vaiko interesai būtų apsaugoti, net jei kartais tai nutinka abiejų tėvų teisių ir pareigų sąskaita. Šiam tikslui pasiekti Reglamente Briuselis IIA ne tik įtvirtinamos vienodos visoje Europos Sąjungoje taikomos jurisdikcijos nustatymo taisyklės byloms dėl tėvų pareigų, tačiau ir bendros procesinės nuostatos, padedančios užtikrinti tinkamą jurisdikcijos taisyklių aiškinimą ir taikymą. Bendrosios procesinės nuostatos įtvirtintos atskirame Reglamento skirsnyje ir iš esmės yra dviejų tipų: pirmosios – susijusios su jurisdikcijos ir priimtino tikrinimu, antrosios – susijusios su kreipimusi į teismą ir atvejais, kai kelių skirtingų valstybių narių teismuose iškeliama byla tuo pačiu ieškinio pagrindu tarp tų pačių šalių (*lis alibi pendens*). Be to, bendrųjų procesinių nuostatų skirsnyje reglamentuojamas ir laikinųjų, įskaitant apsaugines, priemonių taikymas. Negalima nepaminėti to, kad būtent bendrųjų procesinių nuostatų tinkamas aiškinimas turi tiesioginės įtakos tinkamam jurisdikcijos taisyklių taikymui, kadangi daugelis pastarųjų yra suformuluotos sąsajoje su kreipimosi į teismą sąvoka, be to, nustatant teismo jurisdikciją neretai kyla jurisdikcijų kolizijų klausimas, *lis pendens* bei priimtino tikrinimo klausimai. Be to, 16–19

straipsniai yra *ius cogens* normos, nes šalys negali išvengti jų taikymo, tarpusavio sutarimu ar rašytiniu pareiškimu.

Reglamento Briuselis IIa II skyriaus 3 skirsnio aiškinimas ir taikymas yra ne mažiau komplikotas nei to paties skyriaus 2 skirsnyje įtvirtintos jurisdikcijos nustatymo taisyklės bylose dėl tėvų pareigų. *Lis pendens* taisyklę įtvirtinantis 19 straipsnis net minimas kaip patenkantis tarp pačių svarbiausių straipsnių visame Reglamente³⁸⁸. Kaip matyti iš pareiškimų skaičiaus³⁸⁹ praktikoje Reglamento 16–19 straipsnių taikymas kelia daug klausimų, problemų. Nėgana to, pati normų išdėstymo seka 3 skirsnyje yra kritikuotina, kadangi loginis straipsnių išdėstymas pagal jų sąsają turėtų būti 17, 18, 19, 16³⁹⁰. Reglamento 16 straipsnis yra susijęs su 19 straipsniu, o 17 straipsnis su 18 straipsniu. Be to, tiek 16 straipsnis, tiek 19 straipsnis originaliai yra kilę iš Briuselis II Reglamento 11 straipsnio³⁹¹. Reikia pažymėti, kad pirmajame Briuselis II Reglamente jurisdikcijos ir priimtinumo tikrinimas bei *lis pendens* ir susiję ieškiniai buvo reglamentuojami atskiruose Reglamento skirsniuose. Atskirame skirsnyje buvo išskirtas ir laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimas. Manytume, jog toks bendrųjų procesinių nuostatų reglamentavimas buvo racionalesnis nei dabartinis, kuomet visos šios nuostatos suplakamos į vieną Reglamento Briuselis IIa skirsnį ir išdėstomos tokia tvarka, kuri anaipol neprisideda prie lengvesnio nuostatų suvokimo. Todėl peržiūrint Reglamentą rekomenduotina arba išskirti šiuos straipsnius į atskirus skirsnius, arba bent jau pakoreguoti 16–19 straipsnių išdėstymo seką, kad ji logiškai atitiktų jų taikymo seką, tai yra, kad pirmiausia būtų įtvirtintas jurisdikcijos ir priimtinumo tikrinimas (17 ir 18 straipsniai), o tada – *lis pendens* ir su jomis susiję ieškiniai

³⁸⁸ BORRÁS, Alegria. *Lights and Shadows of Communitarisation of Private International Law: Jurisdiction and Enforcement in Family Matters with Regard to Relations with Third States*. In: *The External Dimension of EC Private International Law in Family and Succession Matters*. Edited by: MALATESTA, Alberto, BARIATTI, Stefania, POCAR, Fausto. Studi e Pubblicazioni Della Rivista di Diritto Internazionale Privato e Processuale. CEDAM, Italy, 2008. P. 105.

³⁸⁹ Pareiškimų dėl šių Reglamento straipsnių taikymo buvo gausu. Pavyzdžiui, Prancūzijoje, vien iki 2005 m. pradžios buvo priimti ne mažiau nei 5 apeliacinių teismų sprendimai. *Wautelet*. In: MANKOWSKI, Peter, et al. *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 179.

³⁹⁰ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, et al. *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 178.

³⁹¹ OL L 160/19, 2000.6.30.

bei kreipimasis į teismą (19 ir 16 straipsniai). Laikinąsias apsaugos priemonės reglamentuojantis 20 straipsnis turėtų būti išskirtas į atskirą skirsnį, kadangi nėra tiesiogiai susijęs ar kaip nors kitaip priklausomas nuo 16–19 straipsnių.

Reikia paminėti, kad Reglamento II skyriaus 3 skirsnio nuostatos yra taikomos tiek santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos byloms, tiek byloms dėl tėvų pareigų. Nepaisant šio dvilypumo, nuodugni bendrųjų procesinių normų analizė yra neišvengiamai būtina šiame disertaciniame tyrime, kadangi, be jos negalime apseiti taikydami jurisdikcijos nustatymo taisykles. Dar daugiau, kaip jau minėta anksčiau, „kreipimosi į teismą sąvoka“ yra išversta į lietuvių kalbą kaip „bylos iškėlimas teisme“, o tai įneša didelės painiavos taikant Reglamentą (lingvistinis aiškinimas tampa išties menkavertis), todėl tinkamas šios sąvokos aiškinimas ir sisteminė analizė neabejotinai turės teigiamos reikšmės paties Reglamento loginiam aiškinimui.

Nors bendrųjų procesinių nuostatų įtvirtinimas Reglamente iš dalies padeda iš karto išspręsti kylančius priimtinumą, jurisdikcijos tikrinimo ar *lis pendens* klausimus, tačiau iš kitos pusės ir sudaro puikią terpę skubėjimui į teismą bei sukelia *forum shopping* pavojų. Šeimos bylose praktikuojantys advokatai, susidūrę su Reglamento Briuselis IIa taikymu ir gerai išmanydami šio teisės akto nuostatas bei jų taikymo rizikas, ko gero, visuomet skubės patarti savo klientui pirmiausia užsitikrinti jurisdikciją kreipiantis į teismą, kuriame bylos nagrinėjimas būtų parankiausias klientui, atsižvelgiant tiek į proceso kalbą, tiek į taikytiną teisę, tiek į proceso artumą, pigumą ir panašiai. Šis aspektas tikrai gali turėti neigiamos įtakos mediacijos (kuri ypač svarbi šeimos bylose) taikymui, kadangi bet koks pranešimas priešingai šaliai apie savo ketinimus gali paskatinti ją pirmiau kreiptis į teismą ir, žinoma, pirmiausiai užsitikrinti jurisdikciją. Ypač didelis pavojus gali kilti toms šeimoms, kurios išgyvena santykių krizę ir taikinamasis tarpininkavimas ar psichologo konsultacijos būtų visiškai pakankamos priemonės nesutarimams išspręsti bei šeimai išsaugoti. Bet koks suvokimas, kad ateityje gali kilti poreikis nagrinėti šalių ginčą teisme, gali paskatinti pernelyg didelį skubėjimą kreiptis į teismą pirmam. Geriausia praktika iš tiesų turėtų būti priešinga

skubotam jurisdikcijos užsitikrinimui – pirmiausia reikėtų siūlyti šalims išspręsti nesutarimus abipusių nuolaidų būdu, esant reikalui pasitelkti tarpininkavimą ar mediaciją.

Atsižvelgiant į tai, kas pasakyta, norėtusi padaryti išvadą, jog turint vienodas taisykles bylų, kylančių dėl tėvų pareigų vaikams vykdymo, jurisdikcijai nustatyti, neišvengiamai būtinos yra ir bendros procesinės nuostatos, reglamentuojančios jurisdikcijos bei priimtumo tikrinimą, *lis pendens*, ir laikinųjų apsaugos priemonių taikymą. Tačiau atsižvelgiant į Reglamento siekius, taip pat jokiais matais nepamatuojamą šeimos išsaugojimo vertybę, yra būtina siekti, kad šios bendrosios procesinės nuostatos būtų taikomos protingai, pamatuotai ir tinkamai. Plačiau kiekvieną iš jų nagrinėsime atskiruose skirsniuose.

3.2 Kreipimosi į teismą momento nustatymas

Visų pirma, reikia atkreipti dėmesį, jog kalbame apie Reglamento 16 straipsnyje apibūdinamą kreipimosi į teismą momentą, o ne bylos iškėlimą teisme, kaip ši sąvoka išversta į lietuvių kalbą. Esant netinkamam vertimui, milžiniška reikšmė ir svarba tenka straipsnio aiškinimui. Kreipimosi į teismo momentas yra reikšmingas, kadangi yra taikomas sistemiškai visų kitų Reglamento straipsnių kontekste³⁹². Bendriausia prasme, nagrinėjant ginčą dėl tėvų pareigų, su 16 straipsnio taikymu susiduriame tik pažvelgę į pirmąją ir pagrindinę jurisdikcijos nustatymo taisyklę: nustatant bylos jurisdikciją pagal Reglamento 8 straipsnį, žiūrima, kur yra vaiko įprastinė gyvenamoji vieta būtent kreipimosi į teismą momentu³⁹³. Šis momentas bene svarbiausias nustatant *lis pendens* efektą pagal Reglamento 19 straipsnį. Be to, aiškindami

³⁹² Skirtingai nei, pavyzdžiui, kreipimosi į teismą sąvoka Briuselis I Reglamento 30 straipsnyje, kuri pagal pastarojo straipsnio formuluotę aiškinama tik konkretaus skirsnio (27–30 straipsnių) kontekste. In: MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 186.

³⁹³ Reglamento 8 straipsnio vertimas į lietuvių kalbą yra netikslus, nes tekste lietuvių kalba kalbama apie bylos patekimo teismo žinion momentą, o ne kreipimosi į teismą momentą (8 straipsnio 1 dalis). Šis vertimo apsirikimas aptartas disertacijos II dalies 2.2 skirsnyje.

15 straipsnio 3 dalies a) punktą³⁹⁴ taip pat neapsieisime be 16 straipsnyje įtvirtintos kreipimosi į teismą momento nustatymo taisyklės, kuri pastarajame straipsnyje įvardyta lingvistiškai netinkamai. Kreipimosi į teismą momento apibrėžimo, suformuluoto 16 straipsnio 1 dalies b) punkte, vertimas taip pat kritikuotinas – jam trūksta tikslumo ir aiškumo.

Kreipimosi į teismą sąvoka ir jos apibrėžimas pirmiausia buvo įtvirtinta Reglamente Briuselis II³⁹⁵, o po to Briuselis I³⁹⁶ bei Briuselis Ila Reglamentuose. Pati norma tėra definicija, apibrėžimas, tačiau jos reikšmė, kaip jau minėta, yra nemaža. 1968 m. Briuselio konvencija šios sąvokos nebuvo numachiusi, kadangi, kaip teigiama *Jenard* pranešime apie šią Konvenciją, jos rengėjai manė esą netinkama nustatyti momentą, nuo kurio būtų laikoma, jog procesas prasidėjo ir paliko šią diskreciją valstybių vidaus proceso teisės reguliavimo sričiai³⁹⁷. Toks pasirinkimas lėmė, jog ETT teko priimti poziciją, kad kreipimosi į teismą momentas turėtų būti nustatomas pagal nacionalinę teisę tos valstybės narės, kurios teisėjas gavo pareiškimą³⁹⁸. Kita vertus, vieningos sąvokos nebuvimas kėlė grėsmę *forum shopping* arba *forum running*³⁹⁹. Nesąžiningi skolininkai stengėsi kuo greičiau kreiptis į tų valstybių narių teismus, kurie buvo perkrauti bylomis, taip siekdami kuo labiau užvilinti bylos nagrinėjimą. Sarkastiškai 1968 m. Briuselio konvencijos 21 straipsnio turinys būdavo perfrazuojamas: „nelauk, kol tau bus pateiktas ieškinys, pateik jį pirmas“⁴⁰⁰. Galiausiai nuspręsta, jog siekiant išvengti šių grėsmių, reikalinga kreipimosi į teismą sąvoka ir jos apibrėžimas buvo inkorporuotas į Reglamentų tekstus. Dėl to, jog žymiai supaprastino tarptautinės jurisdikcijų kolizijos sprendimo klausimus savo autoritetingumo

³⁹⁴ Reglamento tekste lietuvių kalba nurodomas bylos iškėlimo teisme momentas, o ne kreipimosi į teismą momentas (15 straipsnio 3 dalies a) punktas, 16 straipsnis).

³⁹⁵ 11 straipsnio 4 dalis.

³⁹⁶ 30 straipsnis.

³⁹⁷ *Jenard Report*, OJ C 59, 1979.3.5. Cited in: BUONAIUTI, Fabrizio Marongiu. *Lis alibi pendens and Related Actions in Civil and Commercial Matters Within the European Judicial Area*. Yearbook of Private International Law, Volume XI, 2009. P. 546.

³⁹⁸ 1984 m. birželio 7 d. ETT sprendimas byloje Nr. 129/83, *Zelger v. Salinitri*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

³⁹⁹ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, et al. *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 184.

⁴⁰⁰ *Ibidem*.

bei reikšmingumo prasme, 16 straipsnio nuostata vadinama Saliamoniška⁴⁰¹. Tačiau ji iš esmės buvo skirta daugiau spręsti *forum shopping* problemą nei kreipimosi į teismą momento nustatymo problemą (dėl pastarojo momento nustatymo ginčų kaip ir nekildavo), taigi vaizdingai tariant „gydymas nebuvo pritaikytas ligai tinkamai“, dėl to kvestionuojama, ar vieningos sąvokos bei apibrėžimo įtvirtinimas teisės aktuose apskritai buvo reikalingas⁴⁰².

Reglamento Briuselis IIa tekste anglų ir vokiečių kalbomis 16 straipsnyje nustatyti pavadinimai atitinkamai angl. „*seising of a court*“ bei vok. „*anrufung eines Gerichts*“. Neabejotinai Reglamento rengėjai turėjo mintyje būtent kreipimosi į teismą momentą, o ne bylos iškėlimą teisme. Pažymėtina, jog šios dvi sąvokos turi būti skiriamos. Bylos iškėlimas teisme yra sąvoka, kuri nors ir buvo pasiskolinta iš LR CPK verčiant Reglamento tekstą į lietuvių kalbą, tačiau vis tik turėtų būti paliekama nacionalinio civilinio proceso reguliavimo sričiai. Pagal LR CPK 137 straipsnio 1 dalį, ieškinio priėmimo klausimą teismas išsprendžia priimdamas rezoliuciją ir šis procesinis veiksmas laikomas civilinės bylos iškėlimu. Taigi, nacionalinėje teisėje civilinės bylos iškėlimas yra siejamas su ieškinio (pareiškimo) priėmimu arba atsisakymu jį priimti⁴⁰³. Diskrecija bylos iškėlimui suteikiama teisėjui. Visai kas kita yra kreipimasis į teismą Reglamento rengėjų vartojamos terminijos prasme. Deja, netikslus sąvokos vertimas į lietuvių kalbą suponuoja ir tai, jog gali kilti nesusipratimų analizuojant ETT praktiką. Vienas iš pavyzdžių, kai

⁴⁰¹ *Ibidem*.

Saliamoniškas sprendimas – greitas ir išmintingas problemos sprendimas. Pasak Senojo Testamento, pas žydų karalių Saliamoną kartą atėjusios dvi moterys, kad šis išspręstų ginčą, kuriai iš jų priklausęs kūdikis. Mat jos gimdžiusios beveik vienu metu, tačiau vienos jų kūdikis netrukus nugultas mirė; toji moteris apkaltinusi gyvojo kūdikio motiną vaiko vagyste: esą miręs anas kūdikis, bet ana slapta juos sukeitusi. „Tada karalius tarė: ‘Viena sako: ‘šis yra mano sūnus – gyvasis’, – o kita sako: ‘Tai netiesa! Tavo sūnus yra negyvasis, o mano sūnus – gyvasis’“. Karalius tad įsakė: ‘Atneškite man kalaviją’. Atnešus karaliui kalaviją, karalius tarė: ‘Padalykite gyvąjį vaiką į dvi dalis, duokite pusę vienai ir pusę kitai’. Moteris, kurios sūnus buvo gyvasis berniukas, degdama meile savo sūnui, maldavo karaliaus. ‘Prašyčiau, mano viešpatie! – ji šaukė, – duoti jai gyvąjį vaiką! Tik jo neužmuškite!’ O kita reikalavo: ‘Te nebūna nei mano, nei tavo. Padalykite!’ Tada karalius atsakė: ‘Atiduokite pirmajai gyvąjį berniuką, – jis tarė, – neužmuškite jo! Ji yra jo motina’“. (1 Kar 3, 23–27). In: BUTKUS, Alvydas, *Sparnuotieji Žodžiai*. Vytauto Didžiojo universitetas. Humanitarinių mokslų fakultetas. Lietuvių kalbos katedra. Aesti, Kaunas 2009. P. 122.

⁴⁰² MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 184..

⁴⁰³ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius 2009. P. 113.

konstatuojamoji teismo sprendimo dalis automatiškai (ir tenka sutikti gana logiškai, jei verčiant teismo sprendimą atsižvelgiama į paties Reglamento autentišką vertimą) išverčiama į lietuvių kalbą, vartojant tą pačią sąvoką, kuri vartojama ir Reglamento 8 straipsnyje – bylos patekimo teismo žinion momentas, kai tuo tarpu, kaip jau minėta, 8 straipsnyje įtvirtinta taisyklė turi būti aiškinama atsižvelgiant į 16 straipsnyje nustatytą kreipimosi į teismą momentą. Teismo sprendimo tekste anglų kalba tuo tarpu tiesiogiai kalbama apie kreipimosi į teismą momentą⁴⁰⁴, tačiau visiškai suprantama, jog teisės aktą taikantis teisėjas greičiausiai tiek patį Reglamentą skaitys, tiek susipažins su ETT praktika jo/jos gimtąja kalba. Dėl to pirmiausia būtina ištaisyti Reglamente esančias vertimo klaidas ir tuomet rekomenduoti teisėjams, suradus sąvokų neatitikimų, kritiškai vertinti teismo sprendimo vertimo kokybę, o teisės aiškinimui pasitelkti į pagalbą ne tik teismų praktiką, bet ir teisės doktriną, taip pat nevengti pasidomėti ir teisės akto bei ETT praktikos vertimais į kitas teisėjui suprantamas kalbas.

Svarbiausia Reglamento 16 straipsnio tyrime akcentuoti tai, jog kreipimosi į teismą sąvokai pagal Reglamentą turi būti suteikiamas autonominis aiškinimas. Literatūroje išsakoma nuomonė, kad nepaisant to, jog harmonizuojant procesines taisykles siekta suvienodinti⁴⁰⁵ kreipimosi į teismą momento nustatymą, tačiau realybėje ši sąvoka negali būti laikoma absoliučiai vienoda ir autonomiška nuo nacionalinių teisinių sistemų⁴⁰⁶. Pritarti šiai pozicijai galima tik tiek, kiek pats Reglamentas palieka alternatyvą kreipimosi į teismą momentui nustatyti, atsižvelgiant į skirtingą valstybėse narėse galiojančią tvarką. O apskritai Reglamentas šiuo atveju nedaro jokių tiesioginių nuorodų į nacionalines teisines sistemas. Dviejų alternatyvių formuluočių pagalba stengiamasi atsižvelgti į egzistuojančius nacionalinių teisinių sistemų

⁴⁰⁴ 2009 m. gruodžio 23 d. ETT sprendimas byloje C-403/09 PPU, *Detiček v. Sgueglia*; para 36. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://curia.europa.eu>.

⁴⁰⁵ kaip skirtingus kreipimosi į teismą būdus numatančių teisinių sistemų pavyzdžiai gali būti nurodomos šios valstybės: Airija, Austrija, Graikija, Vokietija, Suomija, Švedija (pagal Reglamento 16 str. a) punktą) bei Belgija, Italija, Ispanija, Liuksemburgas, Portugalija, Prancūzija, Olandija (pagal Reglamento 16 str. b) punktą).

⁴⁰⁶ BUONAIUTI, Fabrizio Marongiu. *Lis alibi pendens and Related Actions in Civil and Commercial Matters Within the European Judicial Area*. Yearbook of Private International Law, Volume XI, 2009. P. 546–547.

skirtumus. Tiesa, susilaikoma nuo visiškai autonomiškos vienos sąvokos pateikimo bet kuriam procesiniam atvejui, kai tokios sąvokos gali prireikti. Be to, išsprendžiama tik kreipimosi į teismą momento apibrėžimo problema, bet ne klausimas, kas kreipėsi į teismą pirmasis⁴⁰⁷. Matyti, jog Reglamento rengėjai siekė pabrėžti būtent tai, kad paties pareiškėjo iniciatyva, nepriklausomai nuo to, kuria iš dviejų alternatyvių būdų jis ją išreiškia, suponuoja tinkamą kreipimąsi į teismą, jei tai atitinka Reglamente nustatytas sąlygas. Dėl nurodytų motyvų yra akivaizdu, kad kreipimosi į teismą momento nustatymas yra autonominio aiškinimo dalykas.

Kreipimasis į teismą pagal Reglamentą Briuselis IIa yra tada, kai teismui pateikiamas atitinkamas bylos iškėlimo (tikslesnė sąvoka lietuvių kalba būtų procesą pradedantis) ar lygiavertis dokumentas, tačiau tik tuo atveju, jeigu pareiškėjas ėmėsi nustatytų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų įteiktas atsakovui; arba jeigu minėtas dokumentas turi būti įteiktas priešingai šaliai prieš pateikiant jį teismui, kai jį gauna už įteikimą atsakinga institucija, tačiau tik tuo atveju, jeigu pareiškėjas ėmėsi nustatytų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų pateiktas teismui. Taigi kreipimusi į teismą pagal Reglamentą bus laikomas atitinkamo ieškinio ar pareiškimo užregistravimo teismo raštinėje momentas arba tokio dokumento pateikimo teismui elektroninio ryšio priemonėmis momentas, su sąlyga, kad pareiškėjas ėmėsi reikalaujamų priemonių, kad tas dokumentas būtų pateiktas atsakovui (netrukus aptarsime, kaip ši sąlyga turi būti aiškinama, atsižvelgiant į Įteikimo Reglamento nuostatas); o kai *lex fori* reikalauja prieš pateikiant dokumentą teismui įteikti jį priešingai šaliai, tai kreipimasis į teismą 16 straipsnio prasme bus laikomas tinkamu tik išpildžius šią sąlygą. Pastarosios nuostatos loginis pagrindas yra tas, kad siekiama apsaugoti ieškovą nuo neigiamų padarinių, jei dokumento įteikimas užtrunka ne dėl ieškovo kaltės⁴⁰⁸. Jokie kiti būdai, nenurodyti

⁴⁰⁷ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 186.

⁴⁰⁸ BUONAIUTI, Fabrizio Marongiu. *Lis alibi pendens and Related Actions in Civil and Commercial Matters Within the European Judicial Area*. Yearbook of Private International Law, Volume XI, 2009. P. 549.

Reglamente, nelaikytini kreipimusi į teismą, nepriklausomai nuo to, jog pareiškėjo iniciatyva buvo pakankamai aiški. Tai, jog kai kada šalys gali būti kūrybiškos, parinkdamos būdą kreiptis į teismą, atspindi net ETT praktikoje. Jau anksčiau buvo minėta, jog ETT *Mercredi* byloje⁴⁰⁹ išaiškino, jog kreipimasis į teismą telefonu nebus laikomas tinkamu Reglamento 16 straipsnio prasme. Tiesa, bylos dėl tėvų atsakomybės gali būti inicijuojamos ne tik vienos iš šalių (pareiškėjo, atsakovo), bet ir *ex officio*, pavyzdžiui, teismo iniciatyva arba viešojo juridinio asmens iniciatyva⁴¹⁰. Šiais atvejais kreipimosi į teismą momentas turi būti nustatomas, atsižvelgiant į momentą, kai teismas pirmiausia sužino apie tėvų atsakomybės klausimo iškėlimą, o tokia data gali būti įrodoma teismo posėdžio įrašu ar protokolu⁴¹¹.

Pažymėtina, jog esti lingvistinių skirtumų ir tarp autentiškų tekstų anglų bei prancūzų kalbomis. Angliškoji Reglamento redakcija nurodo laiką (angl. *time*), kuomet pateikiamas atitinkamas bylos iškėlimo (tikslesnė sąvoka lietuvių kalba būtų procesą pradedantis) ar lygiavertis dokumentas, o prancūziškoji – datą (pranc. *la date à la quelle*). Doktrinoje pažymima, jog šis skirtumas turėtų būti laikomas neesminiu, o angliškoji „laiko“ sąvoka turėtų būti suvokiama kaip data⁴¹². Atsižvelgiant į tai, momentas lietuvių kalba turėtų būti suprantamas taip pat kaip konkreti kreipimosi data, o ne valanda ar minutė.

Būtina ištaisyti nevisiškai tikslų Reglamento 16 straipsnio b) punkto vertimą į lietuvių kalbą, papildant šį punktą taip, kad atspindėtų, jog dokumentas prieš pateikiant jį teismui, turi būti įteiktas priešingai šaliai (jei to reikalauja *lex fori*). Toks papildymas įneštų aiškumo aiškinant šį straipsnį. Siūlytume formuluoti 16 straipsnio b) punktą taip: „jeigu minėtas dokumentas turi būti įteiktas priešingai šaliai prieš pateikiant jį teismui, kai jį gauna už

⁴⁰⁹ 2010 m. gruodžio 22 d. ETT sprendimas byloje C–497/10 PPU, *Barbara Mercredi v. Richard Chaffe*, para 42. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁴¹⁰ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 187.

⁴¹¹ *Ibidem*.

⁴¹² MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 187.

įteikimą atsakinga institucija, tačiau su sąlyga, kad pareiškėjas vėliau ėmėsi nustatytų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų pateiktas teismui.“ Korektūros prasme būtų galima panaikinti Reglamento 16 straipsnio 1 dalies numeraciją visomis oficialiomis Europos Sąjungos kalbomis, kadangi 16 straipsnis neturi dalių, tik punktus.

Apibūdinant „bylos iškėlimo ar lygiavertį dokumentą“ svarbu paminėti, kad nors Briuselis IIa Reglamente ir nepateikiama jokia definicija, tačiau kadangi ši sąvoka iš esmės yra perkelta iš pripažinimą ir vykdymą reglamentuojančių teisės normų (1968 m. Briuselio konvencijos 27 straipsnio 2 dalies (dabartinio Briuselis I Reglamento 34 straipsnio 2 dalies)), be to, ši sąvoka įtvirtinta ir Briuselis I Reglamento 26 straipsnio 1 dalyje, o taip pat teismo sprendimų pripažinimą ir vykdymą reglamentuojančiame Briuselis IIa Reglamento 22 straipsnio b) punkte ir 23 straipsnio c) punkte, tai drąsiai galima vadovautis pastarųjų nuostatų aiškinimu. Reikia pažymėti, jog tikslesnė sąvoka lietuvių kalba būtų „procesą pradedantis ar lygiavertis dokumentas“, o ne „bylos iškėlimo dokumentas“, kadangi pagal LR civilinio proceso teisę, byla yra iškeliama teisėjui priėmus rezoliuciją būtent ant procesą inicijuojančio dokumento (LR CPK 137 str. 1 d.). Tačiau neabejotinai ši sąvoka yra autonominio aiškinimo dalykas. Nors ETT nėra pateikęs „procesą pradedančio ar lygiavertio dokumento“ sąvokos apibrėžimo, tačiau aiškindamas minėtas Reglamentų nuostatas yra nustatęs funkcinės ribas, padedančias identifikuoti tokį dokumentą pagal jo funkcijas, nepriklausomai nuo to, kaip jis pavadinamas teismo priimtame dokumente (priklausomai nuo skirtingų valstybių narių teisinių sistemų, teismo priimtų dokumentų pavadinimai gali būti patys įvairiausi). ETT apibrėžia „procesą pradedantį ar lygiavertį dokumentą“ kaip dokumentą, kuris turi būti tinkamai ir laiku įteiktas atsakovui, siekiant užtikrinti, kad jis galėtų ginti savo teises, kol kilmės valstybėje narėje nėra priimtas vykdytinas teismo sprendimas⁴¹³. Sąvoka taip pat apima ir bet kokį dokumentą, kurio įteikimas įgalina pareiškėją pagal sprendimą priėmusios

⁴¹³ 1995 m. liepos 13 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-474/93, *Hengst Import BV v. Anna Maria Campese*, para 19. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

valstybės narės teisę nesant jokių atsakovo veiksmų siekti, kad sprendimas būtų pripažintas ir vykdomas pagal Briuselio sistemos nuostatas⁴¹⁴. Iš to, kas pasakyta, galima būtų padaryti išvadą, kad prieš priimant pripažintiną ir vykdytiną teismo sprendimą, visų pirma, dokumentas turi būti tinkamai įteiktas atsakovui, kad šis galėtų nuspręsti, ar imtis kokių nors gynybos priemonių. Reikalavimo ar pareiškimo detalumas, smulkmeniškumas ir išsamus pagrindimas gali padėti atsakovui apsispręsti, ar verta imtis atitinkamų gynybos priemonių. Dėl to „procesą pradedantis ar lygiavertis dokumentas“ turėtų būti pakankamai išsamus, aiškus ir suprantamas jį gaunančiam asmeniui, jame turėtų atsispindėti visa aktuali informacija apie reikalo esmę ir proceso elementus⁴¹⁵, turi būti atkreipiamas atsakovo dėmesys į pagrindinius elementus⁴¹⁶. Pabrėžtina, jog tokių esminių minimalių reikalavimų egzistavimas nereiškia, kad byla inicijuojantis dokumentas turi suponuoti įrodomos bylos egzistavimą ar jame turi būti nurodomi visi įrodymai, pagrindžiantys dėstomą poziciją, tvirtinimus⁴¹⁷. Tai viso labo turėtų būti minimalius minėtus reikalavimus atitinkantis dokumentas, skirtas procesui inicijuoti, nepriklausomai nuo to, kokia bus proceso baigtis. Suprantamumo reikalavimas dokumentui gali formuoti klausimą, ar dokumentas turi būti išverstas į asmens, kuriam dokumentas įteikiamas, suprantamą kalbą. Doktrinoje siūloma šiuo atveju vadovautis Įteikimo Reglamento⁴¹⁸ nuostatų aiškinimu⁴¹⁹. Jei reikalingas dokumento įteikimas kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje, toks įteikimas turi atitikti Įteikimo Reglamento keliamus reikalavimus. Šio Reglamento 8 straipsnio 1 dalis leidžia adresatui atsisakyti priimti įteikiamą dokumentą, jei

⁴¹⁴ 1981 m. birželio 16 d. ETT sprendimas byloje Nr. 166/80, *Peter Klomps v. Karl Michel*, paras 8–11. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁴¹⁵ 1993 m. balandžio 21 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–172/91, *Volker Sonntag v. Hans Waidmann, Elisabeth Waidmann and Stefan Waidmann*, para 39. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁴¹⁶ HESS, Burkhard. *Amtshaftung als "Zivil- und Handelssache" i.S.v. Art. 1 EuGVÜ, Besprechung von EuGH, 21.4.1993, Rs. C–172/91, Sonntag/Waldmann*. IPRax, 1994. S. 10, 16. 10–17.

⁴¹⁷ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, et al. *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 188.

⁴¹⁸ 2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1393/2007, dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse (dokumentų įteikimas), panaikinant Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1348/2000 (Įteikimo Reglamentas); 16 straipsnis. OL 324, 10.12.2007 p. 79–120.

⁴¹⁹ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, et al. *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 189.

jis pateikiamas kalba, kuri nenurodyta šiame straipsnyje⁴²⁰. Jei adresato atsisakymas priimti dokumentą yra teisėtas minėtos nuostatos prasme, ir nebuvo jokio kito tinkamo ir sėkmingo bandymo įteikti dokumentą, tai įteikimas bus laikomas nepavykusiu pagal Įteikimo Reglamento 16 straipsnį.

Dokumentai, kurie pateikiami vėliau proceso eigoje nepatenka į aiškinamo dokumento, inicijuojančio bylą, definiciją. Tačiau tais atvejais, kai dokumentai išplečia reikalavimo ribas arba atsikirtimai į pirmuosius dokumentus, jei jie išplečia reikalavimo ribas daugiau nei pirmieji, patenka į „procesą pradedančio ar lygiaverčio dokumento“ sąvoką. Jei atsikirtimu ar atsiliepimu jokie papildomi reikalavimai nekeliami, o tai yra tik priešpriešinis lygiavertis reikalavimas (pavyzdžiui, dėl santuokos nutraukimo), tai nebus laikoma „procesą pradedančiu ar lygiaverčiu dokumentu“⁴²¹. Tiesa, bylose dėl tėvų pareigų mažai tikėtina, jog koks nors papildomai teikiamas dokumentas galėtų įtraukti į procesą naują šalį, tačiau jei taip atsitinka, tai dokumentas turėtų būti laikomas „procesą pradedančiu ar lygiaverčiu dokumentu“, tiek kiek jis liečia naujai į procesą įtraukiamą šalį⁴²². Jokie išankstinių, preliminarinių procesų prašymai, nei prašymai dėl laikinųjų apsaugos priemonių nebus laikomi procesą inicijuojančiais dokumentais, o turi būti sprendžiami pagal 20 straipsnį. Šiek tiek kitaip gali būti su teisinės pagalbos užtikrinimo prašymais: jei nacionalinė teisė laiko, jog prašymo dėl teisinės pagalbos suteikimo pateikimas prieš pagrindinį pareiškimą yra pakankamas pradėti teisminiam procesui, tai to turėtų pakakti tokį dokumentą laikyti „procesą pradedančiu ar lygiaverčiu dokumentu“⁴²³.

Pats dokumento pateikimas teismui turėtų būti suprantamas kaip ieškinio ar pareiškimo užregistravimas teismo raštinėje, išsiuntimas paštu arba tokio dokumento pateikimas teismui elektroninio ryšio priemonėmis. Europos

⁴²⁰ Reglamento 8 straipsnio 1 dalis nurodo, kad adresatas gali atsisakyti priimti įteikiamą dokumentą arba grąžinti dokumentą gaunančiajai agentūrai per vieną savaitę, jeigu jis nėra parengtas viena iš šių kalbų arba nėra pridėtas jo vertimas į bet kurią iš šių kalbų: a) kalba, kurią supranta adresatas; arba b) valstybės narės, į kurią kreipiamasi, oficialia kalba arba jei yra keletas oficialių kalbų toje valstybėje narėje – oficialia kalba ar viena iš oficialių įteikimo vietos kalbų.

⁴²¹ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 189.

⁴²² *Ibidem*.

⁴²³ *Ibidem*.

Sąjungos teisė nei formalizuoja pateikimo sąvokos, nei jos apibūdina. Šiuo atveju reikia vadovautis *lex fori* – kiekvienos nacionalinės valstybės teismui pateikiant dokumentą, pasidomėti toje valstybėje taikomais formaliais reikalavimais. Lietuvoje visi trys aukščiau išvardyti dokumento pateikimo būdai bus laikomi tinkamais.

Tuo tarpu kai kalbame apie dokumento įteikimą priešingai šaliai, būtina vadovautis Įteikimo Reglamento⁴²⁴ nuostatomis. Nacionalinėje teisėje įtvirtintomis taisyklėmis galima vadovautis tik išimtiniais atvejais, jei klausimo nereglamentuoja nei Reglamentas, nei Hagos konvencija dėl dokumentų įteikimo, nei jokia kita tarptautinė ar dvišalė sutartis. Apskritai, tai bus nebent tokie atvejai, kai arba asmuo, kuriam reikia įteikti dokumentą yra toje valstybėje, arba, kai toks asmuo yra ne Europos Sąjungos valstybėje narėje, o trečiojoje valstybėje.

Jei asmuo, kuriam reikia įteikti dokumentą, pakeičia savo buveinę ar gyvenamąją vietą ir nepraneša apie adresą pasikeitimus, gali kilti įteikimo sunkumų. Jie turėtų būti įveikiami įteikiant dokumentą numanomiems asmens atstovams arba paskutiniam žinomam jo advokatui, kuris teikė teisinę paslaugą. Jei atsakovo adresas nėra žinomas pareiškėjui ne dėl jo paties kaltės ir jis dėjo pastangas, kad tą adresą išsiaiškintų, teismas turėtų būti atsargus ir nenoringas nustatyti, kad pareiškėjas vėliau įvykdė įteikimą netinkamai⁴²⁵.

Jei pareiškėjui nepasiseka sėkmingai įteikti dokumento atsakovui sutinkamai su *lex fori* reikalavimais, tai *lis pendens* efektas išnyksta⁴²⁶. Tačiau, jei pareiškėjas vėliau sugeba tinkamai išpildyti būtinas sąlygas, tai reikia spręsti klausimą, ar *lex fori* leidžia tokį atitaisymą, ar pareiškimas galutinai atmetamas. Jei pagal *lex fori* (ar Įteikimo Reglamentą, kai taikytinas), įteikimo atitaisymas leidžiamas, *lis pendens* efektas gali būti nustatomas nuo to

⁴²⁴ Įteikimo Reglamento taikymas pagal Europos Bendrijos ir Danijos Karalystės Susitarimą dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo išplėstas ir Danijos Karalystei; OL L 300, 17.11.2005., p. 55–60. Susitarimas įsigaliojo 2007 m. liepos 1 d.

⁴²⁵ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 191.

⁴²⁶ *Ibidem*.

momento, kai visi reikalavimai tinkamam įteikimui išpildomi⁴²⁷. Kai kuriais atvejais net išankstinis dokumento įteikimas atsakovui, prieš pateikiant dokumentą teismui, gali būti pripažįstamas tinkamu, nes rodo, jog pareiškėjas nebuvo pasyvus. Kita vertus, nacionalinė teisė gali užkirsti kelią tokiam būdai, reikalaujama, kad dokumentas prieš jį įteikiant priešingai šaliai turėtų būti pateiktas teismui⁴²⁸. Būtent tokia sąlyga ir įtvirtinama Reglamento Briuselis IIa 16 straipsnio a) punkte. Vis tik atidžiau panagrinėjus šio punkto formuluote užsienio kalbomis, galima pastebėti, jog, pavyzdžiui, anglų kalba šis punktas suformuluotas kaip negatyvi sąlyga (angl. *provided that the applicant has not subsequently failed to take the steps he was required to take to have service effected on the respondent* – su sąlyga, kad pareiškėjas vėliau nepatyrė nesėkmės imantis priemonių, kurių turėjo imtis, kad įteiktų [dokumentą] atsakovui). Dėl to doktrinoje siūloma šią nuostatą aiškinti būtent tuo būdu, kad pareiškėjui net ir anksčiau tinkamai įvykdžius dokumento įteikimo atsakovui sąlygas nei tas dokumentas buvo pateiktas teismui, neturėtų kilti diskusijų dėl vėlesnio įteikimo reikalingumo⁴²⁹, nes pirmasis įteikimas būtų laikomas tinkamu. Lietuvoje toks aiškinimas turi būti laikomas visiškai tinkamu, juolab, kad autentiškas vertimas į lietuvių kalbą suformuluotas ne negatyvia formuluote, o pozityvia, be to praleidžiant žodį „vėlesnis“, todėl įteikimas net ir ankstesnis dokumento įteikimas atsakovui nei jo pateikimas teismui bus laikomas tinkamu Reglamento 16 straipsnio a) punkto prasme. Ši išvada iš dalies paneigia prielaidą, kad Europos Sąjungos teisės aktų egzistavimas kaip autentiški tekstai daugeliu kalbų, lemia jų aiškinimo ir taikymo prieštaravimus. Nors Reglamento 16 straipsnio a) punkto tekstas anglų ir lietuvių kalba formuluojamas skirtingai, vis tiek tai lemia, kad jo teleologinis aiškinimas tiek Lietuvoje, tiek anglų kalba kalbančiose valstybėse narėse, yra vienodas. Ne pats Reglamento teksto galiojimas visomis nacionalinėmis Europos Sąjungos valstybių narių kalbomis suponuoja jo aiškinimo ir taikymo

⁴²⁷ *Ibid.* P. 192.

⁴²⁸ *Ibidem.*

⁴²⁹ *Ibidem.*

prieštaringumus, tačiau būtent vertimo netikslumai ir kai kurių autonominių sąvokų nebuvimas ar neįtvirtinimas Reglamente.

Svarbu paminėti ir tai, jog vėlesnis „procesą pradedančio ar lygiaverčio dokumento“ papildymas, nesvarbu, ar tai padaroma pareiškėjo, ar atsakovo iniciatyva, būtent ir sudaro pagrindinės bylos esmę. Pavyzdžiui, pirmiausia gali būti iškeliamas klausimas dėl santuokos nutraukimo, o atsakovas nori tuo pat metu išspręsti ne tik santuokos nutraukimo, bet ir tėvų atsakomybės klausimus. Šiuo atveju būtent tas dokumentas (Lietuvos atveju tai būtų priešieškinis), kurį pateiks atsakovas ir bus bylos nagrinėjimo pagrindas⁴³⁰, t.y. pagrindinis „procesą pradedantis ar lygiavertis dokumentas“.

Kalbant apie ETT praktiką aiškinant Reglamento 16 straipsnį, reikia pasakyti, jog *Hadadi* byloje ETT pažymėjo, kad nors viena iš bylos šalių teigė, kad apie pareikštą ieškinį dėl santuokos nutraukimo ji sužinojo tik praėjus šešiams mėnesiams po to, kai *L. Hadadi* pradėjo procesą, tačiau kaip pabrėžė ETT, atsakovė nenurodė, kad pareiškėjas būtų nesiėmęs reikiamų priemonių, kad apie ieškinį jai būtų pranešta, ar kad pagal Reglamento Nr. 2201/2003 16 straipsnį nebūtų laikoma, jog Vengrijos teisme tuo metu buvo iškelta byla. Be to, ETT atkreipė dėmesį ir į tai, jog iš bylos medžiagos matyti, kad atsakovė dalyvavo nagrinėjant bylą minėtame teisme. Maža to, atsakydama į per posėdį ETT pateiktą klausimą, Vengrijos Vyriausybė pažymėjo, jog, remiantis nacionaline teise, ieškinį pareiškus teisme šis imasi priemonių, kad apie ieškinį būtų pranešta atsakovui. Vadovaudamasis šiomis aplinkybėmis ETT pagrįstai padarė prielaidą, kad Reglamento 16 straipsnio prasme, pareiškėjo kreipimasis į Pešto teismą buvo tinkamas⁴³¹.

Kaip jau buvo trumpai užsiminta, verčiant Reglamento 16 straipsnio tiek a), tiek b) punktą į lietuvių kalbą, buvo pasirinkta pozityvi formuluotė, o ne negatyvi, kaip pavyzdžiui, Reglamento tekste anglų kalba. Galima tik spėti, ar būtent šitai lėmė, kad iš 16 straipsnio teksto lietuvių kalba dingo frazė

⁴³⁰ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 192.

⁴³¹ 2009 m. liepos 16 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-168/2008, *Laszlo Hadadi (Hadady) v. Csilla Marta Mesko, santuokoje – Hadadi (Hadady)*, para 31. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

„vėliau“ (angl. *subsequently*). Šis kriterijus gana išsamiai analizuojamas užsienio teisės doktrinoje⁴³², Lietuvoje lyg ir galėtų likti visiškai užmirštas, tačiau tai būtų nelogiška straipsnio aiškinimo prasme. Jau minėta, kad užsienyje nematoma problemų, jei pareiškėjas net ir anksčiau tinkamai įvykdo dokumento įteikimo atsakovui sąlygas nei tą dokumentą pateikia teismui – tai vis tik turi būti laikoma tinkamu įteikimu. Tačiau bet kuriuo atveju, manytume, jog toks aiškinimas neturėtų paneigti pačios nuostatos prasmės. Juk Reglamente kalbama būtent apie tai, kad pareiškėjas *vėliau* [paryškinta autorės] turi imtis atitinkamų priemonių, atsižvelgiant į *lex fori* reikalavimus, kad būtų inicijuojantis dokumentas būtų įteiktas atsakovui (a) punktas) ar teismui (b) punktas). Būtent tas „vėliau“ (angl. *subsequently*) yra autonominio aiškinimo sąvoka. Ji negali būti apibrėžiama konkrečiu terminu ar data, kadangi Reglamentas tiesiogiai nenurodo jokio termino. Taip pat ši nuostata negali būti aiškinama ir kaip reiškianti maksimaliai greitas priemones, kurių turėtų imtis pareiškėjas. Europos Sąjungos įstatymų leidžiamoji valdžia pasirinko tokią plačią sąvoką, siekiant aprėpti visus galimus atvejus ir leisti teismui kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgti į bylos aplinkybes⁴³³. Bet kuriuo atveju, jei *lex fori* nustato terminą, per kurį tam tikras vėlesnis veiksmas turi būti atliktas, tai sąvoka „vėliau“ turėtų būti aiškinama kaip apimanti tą terminą Reglamento 16 straipsnio prasme⁴³⁴. Priešingu atveju susiklostytų netoleruotina situacija, kai pagal *lex fori* reikalaujamo termino laikymasis būtų pripažįstamas netinkamu (pavėluotu) pagal Reglamentą. Būtų teisėta, sąžininga ir pagrįsta leisti pareiškėjui išnaudoti visą pagal *lex fori* jam skiriamą laiką imtis vėlesnių įteikimo priemonių. Pasak Vokietijos profesoriaus Th. Rauscher, pareiškėjas pagal Europos Sąjungos teisę šiuo atveju negali būti varžomas labiau nei pagal nacionalinę teisę⁴³⁵ ir su tuo reikėtų visiškai sutikti. Iš kitos pusės Reglamento 16 straipsnis neišplečia laiko imtis vėlesnių priemonių ribų

⁴³² MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 196–197.

⁴³³ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 196.

⁴³⁴ *Ibidem*.

⁴³⁵ RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 943.

labiau nei tai įmanoma pagal nacionalinę teisę. Apskritai jis turi būti aiškinamas kaip visiškai atitinkantis pagal *lex fori* nustatomą terminą vėlesniems veiksams atlikti. Terminas „vėlesnis“ yra atvira sąvoka ir jei ji gali būti struktūrizuota atsižvelgiant į nacionalinius laiko rėmus, tai tik tuo geriau. 16 straipsnio formuluotė nedraudžia tokio papildomo rėmimosi (aiškinimo)⁴³⁶.

Kai nacionalinė teisė nenumato jokių terminų, tai „vėlesnių“ veiksmų ar žingsnių kriterijus turi būti aiškinamas, atsižvelgiant į Reglamento dvasią. Pareiškėjas neturėtų pernelyg delsti, imdamasis tam tikrų veiksmų. Jei yra koks nors uždelsimas, jam turi būti atitinkamas paaiškinimas. Taigi turėtų būti vertinama praėjusio laiko trukmė ir pareiškėjo elgesys – ar jis buvo sąžiningas ir protingas. Jei pareiškėjui nepavyko tinkamai atlikti įteikimo dėl nuo jo nepriklausančių priežasčių arba dėl valstybės institucijų kaltės, tai būtų nesąžininga manyti, jog kreipimasis į teismą Reglamento 16 straipsnio prasme buvo įvykdytas netinkamai. Kita vertus, nesąžiningas pareiškėjas, kuris pateikdamas pareiškimą tik stengiasi užsitikrinti bylą nagrinėsiančio teismo *forum* valstybę, ir jokių vėliau reikalaujamų veiksmų neatlieka, neturėtų turėti jokios naudos iš tokio savo elgesio, nes tai būtų pripažįstama piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis.

Sudėtingiausia dilema gali kilti tuomet, kai pareiškėjas praleidžia nacionalinėje teisėje įtvirtintą terminą procesiniams veiksams atlikti, tačiau veiksmą atlieka tuoj po termino. Tokiais atvejais kyla klausimas, ar būtų galima svarstyti termino atnaujinimo klausimą konkrečiam veiksmui atlikti ir kas turėtų spręsti šį klausimą. Manytume, jog termino atnaujinimas šiuo atveju negali būti svarstomas, kadangi, visų pirma, Reglamentas neįtvirtina tokios galimybės, ir antra, nacionalinėje teisėje paprastai būna įtvirtintas pakankamas terminas konkrečiam veiksmui atlikti, kurį praleidus praleidimo pasekmės tenka terminą praleidusiai šaliai, kas leidžia manyti, jog termino pratęsimas pirminėje proceso stadijoje jau nuo pat proceso pradžios sudaro prielaidas viso

⁴³⁶ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 197.

proceso vilkinimui. Be to, trečias argumentas, prieštaraujantis termino pratęsimo klausimo svarstymui yra tas, jog pats pareiškėjas turi teisę pasirinkti teismą, į kurį kreipiasi, pagal nustatytas jurisdikcijos taisykles, taigi, tas forumas ir jame taikomi terminai besikreipiančiam asmeniui (ar bent jau jį atstovaujančiam advokatui) turėtų būti pažįstami.

Jei pareiškėjas neišpildo reikalaujamų „vėlesnių“ veiksmų sąlygos, *lis pendens* efektas, apibūdinamas Reglamento 19 straipsnyje netenka galios. Pagal Reglamento aiškinimą taip atsitinka, nepaisant to, ką tokiu atveju numato nacionalinė teisė. Beje, šis poveikis atsiranda *ex tunc*⁴³⁷, t.y. retroaktyviai (turi atgalinio taikymo poveikį). Pareiškimas turėtų būti laikomas nepaduočiu, jei pareiškėjas neatlieka būtinų veiksmų, nes ir paties 16 straipsnio formuluotė nurodo „tačiau tik tuo atveju, jeigu pareiškėjas ėmėsi nustatytų priemonių“, taigi tai yra būtina sąlyga, kad kreipimasis į teismą būtų pripažintas tinkamu pagal 16 straipsnį ir įgytų *lis pendens* efektą pagal Reglamento 19 straipsnį.

Reikia laikyti, kad kreipimasis į teismą nebegalioja, jei teismas bylą nutraukė dėl to, jog neturi jurisdikcijos arba jei pareiškimas nepriimtinas dėl kokių nors priežasčių (pavyzdžiui, ieškinys ar pareiškimas pateiktas piktnaudžiaujant procesinėmis teisėmis, arba nenagrinėtinas teisme). Kadangi logiškai po to seka tai, jog *lis pendens* poveikis pasibaigia, tai toliau aptarsime *lis pendens* ir su jomis susijusių ieškinių reglamentavimo klausimą.

⁴³⁷ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 198.

3.3 *Lis pendens* ir su jomis susiję ieškiniai

Lis pendens (arba *lis alibi pendens*) taisyklė civilinio proceso ir materialinėje teisėje apibūdina efektą, kurį sukelia civilinio proceso inicijavimas ir padeda išvengti kelių lygiagrečiai vykstančių procesų skirtingose valstybėse. Civiliniame procese yra būtinas mechanizmas, kuris užkirstų kelią ieškovui pareikšti tapatų ieškinį pakartotinai ir leistų išvengti dviejų ar daugiau procesų bei skirtingų valstybių teismų sprendimų tuo pačiu klausimu, kurie gali būti visiškai skirtingi⁴³⁸. Be to, kaip pabrėžia akademikas prof. V. Mikėlnas, vadovaujantis valstybių suverenios lygybės, abipusiškumo ir tarpusavio pagarbos principais, reikia gerbti ir pripažinti kitų valstybių teismų jurisdikciją⁴³⁹. Taigi tuo atveju, kai vienoje Europos Sąjungos valstybėje narėje iškeliama byla, tai kitos valstybės narės teismas, gerbdamas užsienio valstybės teismo jurisdikciją, turėtų savo iniciatyva atsisakyti nagrinėti bylą, vadovaudamasis *lis pendens* institutu. Žinoma, tam, kad teismas galėtų *ex officio* pareikšti, kad jis nekompetentingas nagrinėti šalių ginčą, nes byla jau iškelta kitos valstybės narės teisme, jis turi turėti pakankamai žinių apie tokį procesą, todėl akivaizdu, jog dažniausiai *lis pendens* institutas bus taikomas ne paties teismo iniciatyva, bet atsakovo prašymu.

Nors apskritai sprendžiant *lis pendens* klausimą, kai byla turi tarptautinį elementą, teismas turi *ex officio* patikrinti, ar byla nepriklauso išimtinai Lietuvos Respublikos teismų jurisdikcijai, o jei ne, tai bent jau preliminariai nustatyti, kad užsienio teismo priimtas sprendimas galės būti pripažįstamas ir vykdomas Lietuvoje, ir tik tada atsisakyti priimti pareiškimą ar palikti jį nenagrinėtą, tačiau Europos Sąjungos civiliniame procese ši taisyklė nebus taikoma. Reglamento Briuselis IIa nuostatos turi hierarchinę viršenybę prieš nacionalines civilinio proceso taisykles, todėl nepaisant to, jog LR CPK tam tikras kategorijas bylų priskiria LR teismų išimtinai jurisdikcijai, tuo

⁴³⁸ MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Justitia, Vilnius, 2001. P. 165.

⁴³⁹ *Ibidem*.

atveju kai byla susijusi su kita Europos Sąjungos valstybe nare, taikytini Europos Sąjungos teisės aktai – tiesiogiai taikomi reglamentai ir jurisdikcija nustatoma pagal juose įtvirtintas taisykles. Atsižvelgiant į tai, kad Europos Sąjungoje yra harmonizuota teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo tvarka, dėl pastarųjų aspektų taipogi neturėtų kilti abejonių.

Dėl to, jog tam tikras klausimas yra sprendimo stadijoje, kyla atitinkami procesiniai padariniai. Nuo kreipimosi į teismą momento pareiškėjas (ieškovas) ir atsakovas įgauna proceso šalių teisinį statusą, tarp jų susiklosto procesiniai santykiai. *Lis pendens* institutas yra ir atsakovo procesinė gynybos priemonė, leidžianti jam apsiginti nuo ieškovo reiškiamo reikalavimo, jei šis jį kelia kelių skirtingų valstybių narių teismuose⁴⁴⁰. Laiko atžvilgiu tik po kreipimosi į teismą momento gali būti priimamas teismo sprendimas. Tuo pačiu turi būti tam tikru būdu užtikrinama, kad paraleliai nebus pradėtas analogiškas procesas tarp tų pačių šalių dėl to paties dalyko. Kaip pabrėžia ETT, nesuderinamų teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo tikimybė skirtingose Europos Sąjungos valstybėse narėse turi būti sumažinta iki minimumo nuo pat proceso pradžios⁴⁴¹. Šitaip siekiama apsaugoti ne tik proceso šalis, bet ir teismines sistemas nuo bereikalingų laiko ir finansinių sąnaudų, o taip pat užtikrinti, kad proceso šalims būtų efektyviai pasiekama EŽTK 6 straipsnio 1 dalies bei Europos Bendrijos teisės apskritai garantuojama teisė į prieinamą, teisingą (sąžiningą) teismo procesą⁴⁴². Dėl to, ypač kai kalbame apie tarptautinį civilinį procesą, svarbu suderinti, harmonizuoti procesus skirtingose teisinėse sistemose, tai reiškia – nustatyti taisykles, kurias leistų užtikrinti, kad vienu metu vyktų tik vienas procesas. Kaip pažymi D. Martiny, Europos teisminėje erdvėje dėl *lis pendens* poveikio užsienio teismo procesams aiškinimosi susiduriama su įvairiais sunkumais⁴⁴³. Nors iš esmės

⁴⁴⁰ *Ibidem*.

⁴⁴¹ 1987 m. gruodžio 8 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-144/86, *Gubisch Maschinenfabrik KG v Giulio Palombo*, para 8. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu>>.

⁴⁴² 1998 m. gruodžio 17 d. ETT sprendimas byloje C-185/95, para 50 *et seq.* Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu>>.

⁴⁴³ MARTINY, Dieter. *Lis pendens*. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press, 2012. Vol. 4., P.1102.

visos Europos valstybės pripažįsta *lis pendens* doktriną⁴⁴⁴ savo nacionalinėje teisėje, tarptautinėje arenoje *lis pendens* turi autonominį aiškinimą, kiek kitoki nei nacionalinėse teisės sistemose. Bandymai harmonizuoti *lis pendens* atsispindi ne tik Europos Sąjungos Reglamentuose⁴⁴⁵, bet ir Vieningos Europos civilinio proceso teisės projekte bei ALI/UNIDROIT tarptautinio civilinio proceso principuose⁴⁴⁶. Siekiant vienodo *lis pendens* aiškinimo Europos Sąjungoje, kreipimosi į teismą momentas turi būti aiškinamas vienodai ir autonomiškai. Dėl to, kaip jau minėta, ir buvo pasirinktas harmonizavimo kompromisas dėl kreipimosi į teismą momento nustatymo. *Lis pendens* reguliavimas gali veikti, tik jei jis taikomas vienodai visoje Europos Sąjungoje. Dėl to svarbu ieškinio sąvoką aiškinti autonomiškai. Atsižvelgiant į tai ETT siūlo vadovautis dviejų pakopų vertinimo sistema dėl bylos dalyko – bylos dalykas gali būti tapatus, net ir esant tik formaliam tapatumui tarp prašomų teisinės gynybos priemonių ir ieškinio pagrindo⁴⁴⁷. Pagal ETT išvystytą ieškinio esmės doktriną, pakanka nustatyti, kad abu ieškiniai yra dėl to paties

⁴⁴⁴ Tiesa, *lis pendens* aiškinimas skirtingose teisinėse sistemose yra skirtingas. Pavyzdžiui, bendrosios teisės tradicijos valstybėse taikoma *lis alibi pendens* doktrina, pagal kurią, esant dviem paraleliai pradėtiems vienodiems procesams, teismas, manantis turintis menkiausią ryšį su byla pagal *forum non conveniens* doktriną atsisako nagrinėti bylą. Šiuo atveju kreipimosi į teismą chronologija (į kurią teismą kreiptasi pirmiau) jokios reikšmės neturi. Be to, bendrosios teisės tradicijos valstybėse *lis pendens* doktrina turi ir kitą – tapataus ieškinio pareiškimo užsienio valstybėje ribojimo aspektą (angl. *anti-suit injunction*). Tai reiškia, kad teismas, priėmęs pareiškimą gali imtis priemonių uždrausti šalims pareikšti tapatų ieškinį užsienio valstybių teismuose ir šitaip užkirsti kelią bylinėtis lygia greta (LENENBACH, M. *Antisuit Injunctions in England, Germany and United States: Their Treatment under European Civil Procedure and the Hague Convention*. Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Journal. 1998, Vol. 20, N. 2, P. 257–323. Citata iš: MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Justitia, Vilnius, 2001. P. 166). Tuo tarpu kitose valstybėse žiūrima būtent į kreipimosi į teismą momentą, pagal tai nustatomas *lis pendens* efektas. Tokiu būdu procesas pradamas Suomijoje. Pagal šiuolaikinę Prancūzijos teisę, dokumento užregistravimo teisme momentas taip pat turi sprendžiamąją galią. Dar kitose valstybėse *lis pendens* priklauso nuo procesinio dokumento įteikimo priešingai šaliai, t.y. žiūrima į momentą, kada atsakovas supažindinamas su tuo dokumentu. Tokiu būdu procesas pradamas Austrijoje, Vokietijoje (Vokietijos CPK 106, 253(1), 261 str.), taip pat Danijoje, Graikijoje (CPK 221(1)(a) str.), Lenkijoje (CPK 192 str.), Liuksemburge (CPK 61, 171 str.). In: MARTINY, Dieter. *Lis pendens*. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press, 2012. Vol. 4., P.1103.

⁴⁴⁵ Briuselis I Reglamento 27 str.; Briuselis IIa Reglamento 19 str.; Išlaikymo Reglamento Nr. 4/2009 12 str.

⁴⁴⁶ MARTINY, Dieter. *Lis pendens*. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press, 2012. Vol. 4., P.1103. Vieningos Europos civilinio proceso teisės projektas 2.2.2 str. ALI/ UNIDROIT Principai 10.2 str., 28.1 str.

⁴⁴⁷ MARTINY, Dieter. *Lis pendens*. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press, 2012. Vol. 4., P.1104.

objekto, arba turi tą patį ieškinio pagrindą ir jų baigtis gali būti vienoda⁴⁴⁸. Proceso šalys turi būti tos pačios⁴⁴⁹ (kaip išaiškino ETT *Tatry v. Maciej Rataj* byloje, jų asmenybės turi būti tapačios), nors gali būti ir pasikeitusios procesinėmis vietomis (ieškovas ar pareiškėjas vietoj atsakovo, ar priešingai). Teismo sprendimų pripažinimui ir vykdymui labai svarbu tai, kad skirtingose Europos Sąjungos valstybėse narėse nebūtų priimti nesuderinami teismų sprendimai tarp tų pačių šalių dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu. Šiam tikslui efektyviai užtikrinti buvo pasirinktas autonominis *lis pendens* reglamentavimas. ETT žodžiais tariant *lis pendens* taisyklės yra skirtos „tinkamam teisingumo vykdymui“ užtikrinti⁴⁵⁰.

Reglamento Briuselis IIa 19 straipsnis įtvirtina bendrą visoms Europos Sąjungos valstybėms narėms⁴⁵¹ *lis pendens* taisyklę – čia kalbama apie susijusias bylas ir susijusius ieškinius. Kaip jau minėta, paisant straipsnių išdėstymo logikos, 19 straipsnis turėtų būti greta jau aptarto 16 straipsnio⁴⁵², t.y. 16 straipsnis turėtų būti po 19 straipsnio. Nagrinėjamos temos kontekste analizuosime tik 19 straipsnio 2 ir 3 dalis. Svarbu paminėti tai, kad šis straipsnis taikomas teismo *ex officio*. Be to, pasak prof. A. Borrás⁴⁵³, Reglamento 19 straipsnis tikrai patenka į svarbiausių Reglamento nuostatų sąrašą. Vėl tenka atkreipti dėmesį į netinkamą vertimo į lietuvių kalbą kokybę – kreipimosi į teismą sąvoka išversta kaip bylos iškėlimas teisme. Ši klaida turėtų būti ištaisyta. Tinkama 19 straipsnio redakcija turėtų būti išdėstoma atitinkamai: „2. Jeigu skirtingų valstybių narių teismuose iškeliama byla dėl tėvų pareigų to paties vaiko atžvilgiu ir tuo pačiu ieškinio pagrindu, teismas, į

⁴⁴⁸ 1994 m. gruodžio 6 d. ETT sprendimas byloje Nr. 406/92, *Tatry v. Maciej Rataj*, para 30 *et seq.* Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu>>.

⁴⁴⁹ NÍ SHÚILLEABHÁIN, Maire. *Cross-Border Divorce Law. Brussels II bis*. Oxford University Press. 2011. P. 191.

⁴⁵⁰ HESS, Burkhard, PFEIFFER, Thomas, SCHLOSSER, Peter. *Report on the Application of Regulation Brussels I in the Member States*. (Heidelbergo Ataskaita). Heidelberg: Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, 2007. P. 175. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/news/docs/study_application_brussels_1_en.pdf>.

⁴⁵¹ išskyrus Daniją, kuriai Reglamentas Briuselis IIa netaikomas.

⁴⁵² žr. disertacijos 128 psl.

⁴⁵³ BORRÁS, Alegria. *On the Council Regulation (EC) No. 1347/2000 of 29 May 2000 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matrimonial Matters and in Matters of Parental Responsibility for Children of Both Spouses (Brussels II Regulation) and Council Regulation (EC) No. 2201/2003 Repealing it (Brussels IIa Regulation)*. Para 19. In: Civil Law. European Judicial Cooperation. Brussels II. P. 52–72.

kurį kreiptasi vėliau, savo iniciatyva sustabdo nagrinėjimo procesą, kol nustatoma pirmojo teismo jurisdikcija. 3. Jeigu nustatoma pirmojo teismo jurisdikcija, teismas, į kurį buvo kreiptasi vėliau, atsisako jurisdikcijos pirmojo teismo naudai. Tokiu atveju šalis, kuri kreipėsi į antrąjį teismą, gali tą ieškinį pateikti pirmajam teismui.“

Lis pendens taisyklė pagal Reglamento 19 straipsnio 2 dalį taikoma byloms dėl tėvų atsakomybės to paties vaiko atžvilgiu ir tuo pačiu ieškinio (pareiškimo) pagrindu. Konkrečiai pagal Reglamento tekstą, matyti, kad pasirinktas *prior temporis* taisyklės įtvirtinimas – kas pirmas laike, tas pirmas teisėje. Pagrindiniai tokios taisyklės privalumai yra paprastumas ir aiškumas, kas leidžia sumažinti arba visai užkirsti kelią brangiam ir besaikiam bylinėjimuisi keliose jurisdikcijose. Be to, tokia taisyklė leidžia pasiekti, kad bus išvengta diskusijų, kuris forumas yra patogesnis ar labiau tinkamas bylai nagrinėti⁴⁵⁴. Tokia Reglamento rengėjų pozicija yra sveikintina, nes praktiška ir patogi taikyti taisyklė manytina yra geresnė nei sudėtingas ir painus reglamentavimas, kurio aiškinimui būtina pasitelkti doktriną. Kita vertus, ši taisyklė vėl gali sulaukti kritikos dėl prielaidų *forum shopping* sudarymui. Pavyzdžiui, ginčiuose dėl santuokos nutraukimo *forumo* užsitikrinimas gali lemti ir tai, jog galutinis sprendimas, kuris vienai iš šalių gali būti labai nuostolingas finansiškai, bus priimamas to teismo, į kurį kreiptasi pirmiausiai. Žinoma, bylose dėl tėvų pareigų jurisdikcijos pagrindai, kaip matėme, yra griežtesni, todėl *forum shopping* pavojus daugiau kyla santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos bylose.

Nors *lis pendens* efektas bylose dėl tėvų pareigų nustatomas autonomiškai ir vienodai visoje Europos Sąjungoje, teismo sprendimo *res iudicata* aiškinsimės pagal nacionalinės teisės taisykles⁴⁵⁵. Pažvelgę į teismo sprendimų dėl tėvų pareigų nepripažinimo pagrindus, kurie įtvirtinti Reglamento Briuselis IIa 23 straipsnio e) ir f) punktuose, galime šiek tiek susipainioti, nes čia kalbama apie teismo sprendimo nepripažinimą, jei jis

⁴⁵⁴ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, et al. *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 222–223.

⁴⁵⁵ *Ibid.* P. 224.

nesuderinamas su teismo sprendimu, susijusiu su tėvų pareigomis, **vėliau** [paryškinta autorės] priimtu valstybėje narėje, kurioje prašoma pripažinti teismo sprendimą arba, jei jis nesuderinamas su teismo sprendimu, susijusiu su tėvų pareigomis, **vėliau** [paryškinta autorės] priimtu kitoje valstybėje narėje arba ne valstybėje narėje, kurioje yra vaiko įprastinė gyvenamoji vieta, tačiau tik tuo atveju, jeigu vėliau priimtas sprendimas atitinka būtinas pripažinimo sąlygas valstybėje narėje, kurioje prašoma jį pripažinti. Taigi 23 straipsnio e) ir f) punktai įtvirtina priešingą *prior temporis* koncepciją. Vis tik, šie straipsniai aiškintini atsižvelgiant į sprendimo *res iudicata* galią, o ne vadovaujantis *lis pendens* koncepcija pagal Briuselis IIa Reglamentą, nes pastaroji nesivadovauja jokiais prognozėmis⁴⁵⁶ dėl teismo sprendimo pripažinimo ateityje. Kaip jau minėta, *lis pendens* taisyklė yra skirta tam tikslui, kad jau nuo pat pirminių proceso stadijų būtų užkirstas kelias kelių nesuderinamų teismo sprendimų priėmimui.

Lis pendens atveju pagal Reglamento Briuselis IIa 19 straipsnio 2 dalį laikysime, kai dviejų skirtingų Europos Sąjungos valstybių narių teismuose iškeltos bylos tėvų atsakomybės to paties vaiko atžvilgiu ir tuo pačiu ieškinio (pareiškimo) pagrindu. Tėvų atsakomybės sąvoka jau aptarta anksčiau. Bylos šalių tapatumas reikalingas tik 19 straipsnio 1 dalies taikymo atveju – *lis pendens* negali būti naudojama *vis-à-vis* trečiųjų šalių atžvilgiu⁴⁵⁷, 2 dalyje nereikalaujama, kad ginčo šalys būtų tos pačios. Naujasis Briuselis IIa Reglamentas išsprendė klausimą ir dėl galimybės nagrinėti ginčą dėl tėvų atsakomybės atskirai nuo bylos dėl santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia ar separacijos. Kas ypač turi būti pabrėžiama, kad būtų laikoma esant *lis pendens* šiose bylose, tai jog bylos turi būti iškeltos to paties vaiko atžvilgiu. Bylos skirtingų vaikų atžvilgiu nebus laikomos *lis pendens*. Pavyzdžiui, byla dėl vieno tų pačių tėvų vaiko gali būti nagrinėjama vienos Europos Sąjungos valstybės narės teisme, o dėl kito vaiko – kitos Europos

⁴⁵⁶ *Ibidem*.

⁴⁵⁷ *Ibid.* P. 227.

NÍ SHÚILLEABHÁIN, Maire. *Cross-Border Divorce Law. Brussels II bis*. Oxford University Press. 2011. P. 191.

Sąjungos valstybės narės teisme. Nebus jokių kliūčių sprendimų pripažinimui ir vykdymui ir nebus laikoma *lis pendens* taisyklės pažeidimu, net jei abu teismai, išnagrinėję tėvų atsakomybės ir pareigų klausimus, priims skirtingus sprendimus – pavyzdžiui, bus nuspręsta, jog tėvams gyvenant atskirai vienas vaikas turi gyventi su motina, o kitas – su tėvu. Išvada – skirtingų vaikų atžvilgiu gali būti keli skirtingi procesai, net jei bylos šalys tapačios (vaikų tėvas ir motina procesuose sutampa). Tiesa, tokie sprendimai gali būti neteisingi ar kritikuotini ta prasme, jog išskiria šeimą geografiškai, atskiria brolius nuo seserų, tačiau tai daugiau yra ne 19 straipsnio taikymo klausimas, tačiau teismų bendradarbiavimo būtinumas, sprendžiant tėvų atsakomybės klausimus⁴⁵⁸.

Ne mažiau nuodugnios analizės reikalauja ir ieškinio pagrindo (dalyko) tapatumo nustatymo klausimas. Ieškinio dalykas dviejose bylose yra iš esmės tapatus, jei ginčijamas klausimas yra tas pats. „Ginčijamo klausimo“ sąvoka pagal Reglamentą Briuselis IIa yra autonominė. Tai reiškia, jog ji yra nepriklausoma nuo šios sąvokos aiškinimo nacionalinių valstybių narių proceso teisėje. Ieškinio dalyko tapatumas yra nustatomas, jei svarbiausias ginčijamas klausimas (ginčo objektas) keliuose procesuose yra identiškas⁴⁵⁹. Apskritai, santuokiniai klausimai ir tėvų atsakomybės klausimai pagal savo dalyką yra skirtingi, tačiau ieškinio pagrindas (dalykas) gali būti tapatus tuo atveju, jei dviejose valstybėse narėse kreipiamasi į teismą dėl santuokos nutraukimo ir tėvų atsakomybės klausimų sprendimo. Tačiau prašymas dėl vaiko grąžinimo pagal savo dalyką visais atvejais bus atskiras ir savarankiškas klausimas nuo tėvų atsakomybės klausimų sprendimo.

Praktikoje neretai gali susiklostyti situacija, jog teismas gali nežinoti apie nagrinėjimo laukiančią bylą kitos valstybės narės teisme. Pareiga informuoti apie tokį pradėtą procesą vargu ar gali tekti teismui. Taip pat kvestionuotina, ar kitų valstybių narių teismai, prieš imdamiesi spręsti klausimą, turėtų *ex officio* patikrinti, ar bylą neiškelta kitos valstybės narės

⁴⁵⁸ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 233.

⁴⁵⁹ *Ibid.* P. 234.

teisme. Kadangi Reglamento 19 straipsnis tokios pareigos nenumato, reikėtų manyti, kad ši pareiga gali būti kildinama nebent iš nacionalinės civilinio proceso teisės. Kitais atvejais teismas turėtų kreiptis į pačias proceso šalis (pirmiausia į šalį, prašančią vadovautis *lis alibi pendens*), prašydamas patikslinti faktus⁴⁶⁰. *Onus probandi* – įrodinėjimo našta – dėl *lis alibi pendens* egzistavimo turi tekti tai proceso šaliai, kuri nori kad ši taisyklė būtų taikoma.

Reikia pažymėti, kad doktrinoje visuotinai sutariama, kad prašymai dėl laikinųjų apsaugos priemonių laikytini atskiru klausimu, kuris nėra susijęs ar priklausomas nuo pagrindinio ieškinio ar pareiškimo dalyko nagrinėjimo⁴⁶¹. Jei teismas, gavęs prašymą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, jo nagrinėjimą sustabdytų, išsiaiškinęs, jog jurisdikciją nagrinėti bylą turi kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismas, toks interpretavimas prieštarautų Reglamento 19 ir 20 straipsnių aiškinimui.

Jei teismas, į kurį kreiptasi, nustato, kad jurisdikciją turi kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismas, į kurį kreiptasi pirmiau, tai jis privalo sustabdyti bylos nagrinėjimą *ex officio*. Tokia taisyklė padeda užtikrinti, kad bus išvengta negatyvaus jurisdikcijų konflikto⁴⁶². Teismas neturėtų laukti, kol kuri nors iš proceso šalių pateiks tokį prašymą. Tiesa, privalomas proceso sustabdymas šiuo atveju negali būti aiškinamas kaip jo nutraukimas ir pareiškimo atmetimas, teismui tokios diskrecijos Reglamentas nesuteikia. Visų pirma, teismas, turi įsitikinti, jog kitos Europos Sąjungos valstybės teismas jau yra prisiėmęs jurisdikciją nagrinėti ginčą ir šis klausimas nebegali būti ginčijamas. Kitu atveju kiltų pavojus, kad teismas per anksti atsisakys jurisdikcijos, kol teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiau, dar nėra galutinai nusprendęs dėl bylos jurisdikcijos – tuomet kiltų pavojus, kad abu potencialiai galintys nagrinėti šalių ginčą teismai atsisako kompetencijos nagrinėti bylą. Jei teismas, į kurį kreiptasi pirmiausia nusprendžia, jog jis turi jurisdikciją

⁴⁶⁰ *Ibidem*.

⁴⁶¹ *Ibidem*.

⁴⁶² BORRÁS, Alegria. *Explanatory Report on the Convention, drawn up on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on Jurisdiction and Recognition and Enforcement of Judgements in Matrimonial Matters (approved by the Council on 28 May 1998)*. [Borrás ataskaita dėl Briuselis II konvencijos, kuri vėliau buvo transformuota į Briuselis II Reglamentą, kurį vėliau pakeitė aktualus Reglamentas Briuselis IIa]. OJ C 221/27, 16.7.1998. Para 53.

nagrinėti bylą, tai tokia jo jurisdikcija tampa išimtinė, nepaisant patogumo⁴⁶³. Antrajam teismui bylos nagrinėjimo sustabdymas yra privalomas ir proceso šalys negali padaryti jokio poveikio, kad būtų nuspręsta kitaip. Be to, teismas negali stabdydamas bylą nurodyti kokią nors sąlygą, nuo kurios priklausytų tolimesnis bylos nagrinėjimas, jei pirmasis teismas atsisakytų jurisdikcijos. Jei jurisdikcija ginčijama, šį klausimą turi spręsti teismas, į kurį kreiptasi pirmiausiai, o įrodinėjimo našta, kaip jau minėta, tenka tai šaliai, kuri šį klausimą iškėlė. Antrasis teismas turėtų sužinoti apie pirmojo teismo sprendimą dėl jurisdikcijos iš suinteresuotos proceso šalies. Reikia pažymėti, kad pirmasis teismas neturi jokios pareigos pranešti apie savo sprendimą antrajam teismui, taigi ši pareiga neabejotinai tenka suinteresuotai proceso šaliai.

19 straipsnio 2 dalies taikymo pasekmė nurodoma šio straipsnio 3 dalyje. Atsižvelgiant į jau aptartus vertimo į lietuvių kalbą trūkumus, kai „kreipimasis į teismą“ netinkamai išverstas kaip „bylose iškėlimas teisme“, ši dalis turi būti išdėstyta atitinkamai: „Jeigu nustatoma pirmojo teismo jurisdikcija, teismas, į kurį buvo kreiptasi vėliau, atsisako jurisdikcijos pirmojo teismo naudai. Tokiu atveju šalis, kuri kreipėsi į antrąjį teismą, gali tą ieškinį pateikti pirmajam teismui“. Matyti, jog Reglamentas neužkerta kelio proceso šaliai, jei ji pati to pageidauja⁴⁶⁴, pateikti pirmajam teismui, prisiėmusiam jurisdikciją, savo ieškinį ar pareiškimą, kuris jau buvo pateiktas antrajam teismui, kuris atsisakė jurisdikcijos nagrinėti ginčą, tačiau tik tuo atveju, jei antrasis teismas aiškiai atsisakė jurisdikcijos⁴⁶⁵. Pastaroji sąlyga yra būtina, ir išreiškiama formuluote „toku atveju“. O jei antrasis teismas nusprendžia, jog iškeltas klausimas nėra tapatus iškeltajam pirmajame teisme, tai bylos (jei jų ieškinio dalykas nėra tapatus) galės būti paraleliai nagrinėjamos abiejų valstybių narių teismuose. Pareiškėjo teisė kreiptis į teismą šios straipsnio

⁴⁶³ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 235.

⁴⁶⁴ BORRÁS, Alegria. *Explanatory Report on the Convention of 28 May 1998 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgements in Matrimonial Matters*. OJ C221/29, 1998.07.16. Para 55.

⁴⁶⁵ *Ibidem*.

dalies kontekste turi būti aiškinama autonomiškai, neatsižvelgiant į nacionalinėje teisėje suformuluotus kriterijus⁴⁶⁶. Be to, tai negali būti vertinama kaip bylos perdavimas ar *forum non conveniens* taikymas, kadangi pirmiausia byla yra nutraukiama teisme, į kurį buvo kreiptasi kaip į antrąjį, ir pareiškėjas turi teisę iš naujo pateikti pareiškimą pirmajam teismui. Matyti, jog tai nėra bylos perdavimas, kadangi pirmiausia nutraukiamas procesas vienos Europos Sąjungos valstybės narės teisme, o tada nuo pradžių pradedamas procesas kitos valstybės narės teisme. Be to, nereikia manyti, kad 19 straipsnio 3 dalis yra jurisdikcijos nustatymo taisyklė⁴⁶⁷.

Pagal 19 straipsnio 3 dalį, antrasis teismas turi pareigą (privalo) atsisakyti jurisdikcijos nagrinėti bylą, jei teismas, į kurį kreiptasi pirmiau, ją prisiima. Taip išsprendžiamas pozityvus jurisdikcijų konfliktas (kolizija). Tuo pačiu išvengiama negatyvaus jurisdikcijų konflikto (situacija, kai nei vienas iš teismų, į kuriuos kreiptasi, neprisiima jurisdikcijos). Be to, teismas, kuriam pareiškimas (ieškinys) buvo paduotas antrajam, turi susilaikyti nuo tolesnio bylos nagrinėjimo ir atsisakyti jurisdikcijos pagal savo *lex fori*. Nacionalinių valstybių narių civilinio proceso teisės praktikoje bylos nutraukimas, yra įprasta pasekmė tais atvejais, kai teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti bylą. Bylos sustabdymas (efektyvus, kol pirmasis teismas nuspręs dėl savo jurisdikcijos) transformuojamas į bylos nutraukimą – galutinį ir nuolatinį bylos užbaigimą⁴⁶⁸. Bylos sustabdymas, kai pirmasis teismas patvirtina turįs jurisdikciją, antrajam teismui yra privalomas. Tai jis turėtų padaryti *ex officio*, net ir nesant šalių prašymų.

Teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiausia, klausimą dėl savo jurisdikcijos sprendžia pagal nacionalines civilinio proceso taisykles.

⁴⁶⁶ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 241.

⁴⁶⁷ A. BORRÁS savo ataskaitoje apie analogišką 1998 m. Konvencijos nuostatą teigia, jog ši negali būti laikoma jurisdikcijos nustatymo taisykle, o yra tik nuostata, skirta jurisdikcijos taisyklių taikymui palengvinti.

BORRÁS, Alegria. *Explanatory Report on the Convention of 28 May 1998 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgements in Matrimonial Matters*. OJ C221/29, 1998.07.16. Para 55.

⁴⁶⁸ Pavyzdžiui, Vokietijoje, teismas priims vadinamąjį *Prozessurteil*, kuriam aiškiai stinga *res iudicata* galios. In: MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 236.

Reglamento Briuselis IIa nuostatos, įtvirtinančios jurisdikcijos nustatymo pagrindus yra tik priemonė, kuri leidžia nustatyti, ar teismas turi kompetenciją nagrinėti bylą. Tuo tarpu pats šio klausimo svarstymas – būdai minėtam tikslui pasiekti (jurisdikcijai pagal Reglamentą nustatyti) – yra nacionalinės teisės reguliavimo dalykas. Nacionalinės teisės sričiai paliekama reglamentuoti, ar sprendžiant dėl jurisdikcijos turi būti priimamas koks nors tarpinis sprendimas⁴⁶⁹, ar jurisdikcijos nustatymo motyvai išdėstomi galutiniam teismo sprendime kartu su visų klausimų išnagrinėjimu. Neturi reikšmės tas aspektas, ar jurisdikcija buvo ginčyta, ar ne, ar vėliau kurios nors iš šalių buvo vėl patvirtinta⁴⁷⁰. Neturėtų būti manoma, kad jurisdikciją teismas prisiėmė automatiškai imdamasis nagrinėti klausimą iš esmės, kadangi kai kurių valstybių narių proceso teisė nenumato galimybės teismui pasisakyti dėl jurisdikcijos atskirame sprendime⁴⁷¹. Taigi jei teismo sprendimas dar nėra galutinis ir gali būti skundžiamas apeliacine tvarka, tai Reglamento 19 straipsnio 3 dalis kol kas nepradeda veikti, kol teismas nepriima galutinio sprendimo tuo klausimu. Taip bus ir Lietuvos atveju, kadangi pirmosios instancijos teismo sprendimas, kuriame jis pasisakys dėl savo jurisdikcijos ir išspręs klausimą iš esmės, galės būti ginčijamas apeliacine tvarka taip pat turint galimybę ginčyti ir jurisdikcijos klausimą. Beje, gali būti ginčijamas ir jurisdikcijos atsisakymo klausimas. Taigi iki tol, kol nėra priimtas galutinis sprendimas, antrasis teismas, į kurį buvo kreiptasi negalės atsisakyti jurisdikcijos nutraukdamas bylą pagal Reglamento 19 straipsnio 3 dalį, o sustabdęs bylą turės laukti, kol bus priimtas galutinis sprendimas pirmojo teismo, į kurį buvo kreiptasi, valstybėje. Nors Reglamente pažodžiui tai nėra įtvirtinta, tačiau aiškinant teleologiškai ir sistemiškai galima daryti išvadą, kad pirmajam teismui atsisakius jurisdikcijos (ir nesant apskundimo galimybės), antrasis teismas gali netrukdomas atnaujinti bylos nagrinėjimą ir naudotis jurisdikcija. Pavyzdžiui, Italijoje, teismas gali pasinaudoti procesiniu

⁴⁶⁹ *Ibid.* P. 237.

⁴⁷⁰ *Ibidem.*

⁴⁷¹ kaip pavyzdžiui, Lietuvoje.

riassunzione (liet. atnaujinimas) institutu⁴⁷². Antrasis teismas gali tęsti bylos nagrinėjimą ir tuo atveju, jei pirmasis teismas, nors aiškiai ir neatsisako jurisdikcijos, tačiau dėl tam tikrų esminių priežasčių nusprendžia atmesti ieškinį (pareiškimą), nes toks negatyvus sprendimas nei gali būti pripažintas kitoje valstybėje narėje pagal Reglamento 21 straipsnį, nei jis įgyja *res iudicata*⁴⁷³. Apskritai šiuo atveju, kai byla nebėra laukimo stadijoje pirmajame teisme, tai *lis pendens* poveikis ir 19 straipsnio taikymo poreikis apskritai išnyksta, o tai, jog byla nutraukta, nustatoma pagal *lex fori*⁴⁷⁴. Jei pirmasis teismas, į kurį buvo kreiptasi priima galutinį sprendimą, kurio nei viena iš šalių neskundžia, tai toks sprendimas įgyja *res iudicata* ir *lis pendens* taikymas praranda savo aktualumą. Tuomet jau aktualiu tampa teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą reglamentuojančios taisyklės. Būtent pastarosios (o ne *lis pendens* mechanizmas) ir sudarys kliūtis bylos nagrinėjimui antrosios valstybės teisme. Jei priimamas pirmojo teismo sprendimas ir šalys jo neskundžia, tai byla nebėra nagrinėjimo stadijoje nei pirmojo teismo valstybėje narėje, nei laukimo stadijoje toje valstybėje narėje, į kurios teismą buvo kreiptasi kaip į antrąjį.

Bet kuriuo atveju jei pirmasis teismas ilgokai delsia nepriimdamas sprendimo dėl savo jurisdikcijos, tai jokių būdu nėra pagrindas antrajam teismui imtis iniciatyvos nagrinėti bylą nesulaukus pirmojo teismo sprendimo. Kaip pabrėžė ETT byloje *Gasser*, aiškinimas, kad teismai turi pareigą taikyti *lis pendens* tik tuo atveju, jei mano, kad teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiausiai, priims sprendimą per protingą terminą, yra nesuderinamas su Briuselio Konvencijos tikslais ir koncepcija⁴⁷⁵. Ši Konvencija nesuteikia teismui teisės netaikyti jos nuostatų, pasinaudojant pretekstu, jog procesas kitoje valstybėje narėje per ilgai trunka⁴⁷⁶. Paprasčiausias pirmojo teismo uždelsimas negali pateisinti antrojo teismo galimybės iškart pasinaudoti proga

⁴⁷² MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 240.

⁴⁷³ *Ibidem*.

⁴⁷⁴ *Ibidem*.

⁴⁷⁵ 2003 m. gruodžio 9 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–116/02, *Erich Gasser GmbH v. MISAT Srl.*, para 68. Interaktyvus. Prieiga per internetą: < <http://curia.europa.eu> >.

⁴⁷⁶ *Ibidem*.

imtis nagrinėti bylą⁴⁷⁷. Doktrinoje užsimenama, kad ši problema nėra vertinta ETT, gal net apleista, o būtent, jeigu būtų pateiktas toks klausimas, Teismas turėtų įvertinti, ar EŽTK 6 straipsnis suteikia bent mažą kibirkštelę pateisinti tokį teismo, į kurį buvo pirmiausiai kreiptasi, tinginiavimą⁴⁷⁸. Kita vertus, pats ETT *Gasser* byloje konstatavo, kad momentas, nuo kurio gali būti teigiama, kad bylos nagrinėjimas užtruko pernelyg ilgai, atsižvelgiant į kurios iš šalių interesus, gali būti nustatytas tik įvertinus visas bylos aplinkybes. Šis klausimas negali būti išspręstas Briuselio Konvencijos kontekste, o į jį turėtų atsakyti EŽTT⁴⁷⁹.

Labai svarbus yra tas aspektas, kad jei teismo, kuris buvo antrasis kreipimosi dėl to paties ieškinio dalyko atžvilgiu, sprendimas dėl bylos sustabdymo apskundžiamas, tai šitai negali kaip nors paveikti bylos nagrinėjimo teisme, į kurį buvo kreiptasi pirmiausiai. Kitais žodžiais tariant, jei teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiausia, pats laiko save pirmuoju laiko atžvilgiu, tai jis net žinodamas apie paraleliai prasidėjusį procesą kitoje valstybėje narėje neturėtų laukti, kol bus išnagrinėtas skundas toje valstybėje dėl antrojo teismo jurisdikcijos ir bylos sustabdymo. Matyti, jog skundo padavimas dėl antrojo teismo sprendimo stabdyti bylos nagrinėjimą Reglamento 19 straipsnio 2 dalies pagrindu, negali kaip nors paveikti proceso, kuris pradėtas pirmiau kitoje valstybėje narėje – tos valstybės narės teismas turi teisę nagrinėti bylą ir priimti galutinį sprendimą.

Gana komplikuota situacija gali susiklostyti, jei abu teismai, į kuriuos buvo kreiptasi, priima skirtingus sprendimus dėl jurisdikcijos. Pavyzdžiui, vienos ES valstybės narės teismas mano, kad jis yra antrasis laiko atžvilgiu, į kurį buvo kreiptasi, o kitos valstybės narės teismą jis laiko pirmuoju, kai tuo tarpu, pastarasis mano esantis antrasis, į kurį buvo kreiptasi, o pirmąjį teismą laiko turinčiu jurisdikciją. Šiuo atveju gaunasi taip, kad abu teismai sustabdo bylos nagrinėjimą, laukdami, kol priešingos valstybės teismas nuspręs dėl savo

⁴⁷⁷ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 241.

⁴⁷⁸ *Ibidem*.

⁴⁷⁹ 2003 m. gruodžio 9 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–116/02, *Erich Gasser GmbH v. MISAT Srl.*, para 69. Interaktyvus. Prieiga per internetą: < <http://curia.europa.eu> >.

jurisdikcijos. Vis tik ši „laukimo“ situacija turėtų išsispęsti savaime, vienai iš šalių paprašius atnaujinti sustabdytą procesą. Kitas sprendimo variantas galėtų būti paduoti skundą dėl proceso sustabdymo vienoje iš valstybių narių, nuo kurio išnagrinėjimo priklausytų proceso kitoje valstybėje narėje eiga. Čia vėl neapseisime be proceso šalių iniciatyvos. Kita vertus, pavyzdžiui, Fentiman svarsto, ar būtų teisinga ir logiška laikyti, kad byla vis dar laukia nagrinėjimo (angl. *pending*), jei ieškinys nebėra aktyvus (t.y. jis aktyviai nepalaikomas) ir bylos nagrinėjimas negali būti atnaujintas be šalių iniciatyvos⁴⁸⁰. Jei vadovautumėmės pastarąja pozicija, reikėtų manyti, kad minėtu atveju ieškinys nėra laukimo stadijoje, o tolesnis jo nagrinėjimas priklauso tik nuo proceso šalių valios.

Taigi, kaip matyti, *lis pendens* taikymas tarptautinėje arenoje yra gana kompliktuotas. Nors ši taisyklė gelbsti tinkamai nustatant bylos jurisdikciją, tačiau ją taikantys teisėjai, turi būti ypač atidūs. Be to, visais atvejais ypač skatinamas betarpiškas ir tiesioginis teisėjų bendradarbiavimas⁴⁸¹. Jie turėtų nevengti susisiekti su kolegomis užsienyje telefonu ar elektroniniu paštu, nes šios priemonės, manytina, yra pačios sparčiausios, užtikrinant efektyvų teismų bendradarbiavimą. Šiam tikslui taip pat turėtų pasitarnauti Europos Teisminis Tinklas (angl. *European Judicial Network*). Manytume, jog ne mažiau reikšmingai prie efektyvaus ir greito jurisdikcijos kolizijų išsprendimo galėtų prisidėti ir proceso šalių advokatai, kurie puikiai išmano savo nacionalinę teisę ir pažįsta savo valstybės teisinę sistemą bei žino būdus, kurių pagalba skirtingų valstybių teismų susižinojimas gali būti ypač efektyvus. Advokatai turi jausti

⁴⁸⁰ FENTIMAN, Richard, MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et. al. Brussels I Regulation. European Commentaries on Private International Law*. European Law Publishers. 2007. P. 522.

⁴⁸¹ tiesioginio bendradarbiavimo svarba ypač pabrėžiama ir kalbant apie teismų bendradarbiavimą su centrinėmis institucijomis, taip pat teismų bendradarbiavimą kalbant apie sprendimų, ypač vaikų grąžinimo bylose, vykdymą. Žr.: ARTICLE 11 WORKING GROUP — INFORMATION ON NATIONAL PROCEDURES. The method for processing and hearing incoming return cases under the 1980 Hague Child Abduction Convention in conjunction with Regulation (EC) No2201/2003. Best practices and common minimum standards drawn from responses to the questionnaire circulated by the working group. Para 16 d). Interaktyvus. Prieiga per internetą: <https://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=3&ved=0CDIQFjAC&url=https%3A%2F%2Fjustice.europa.eu%2FfileDownload.do%3Fid%3D6c30ffe7-40e7-4d9a-96b0-7c9a14370c3c&ei=eA2WUoOdJ6S7ygPmyIKIBA&usg=AFQjCNEWnEXCFnoowy_8dBp7oww5hjKa3A&bvm=bv.57155469,d.bGQ>.

pareigą pranešti „laukiančiam“ teismui apie pirmojo teismo, į kurį buvo kreiptasi, sprendimą dėl jurisdikcijos.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad *lis pendens* taisyklė šiuolaikiniame Europos Sąjungos civiliniame procese turi didelės reikšmės ir gali efektyviai pasitarnauti, siekiant teisingo jurisdikcijos kolizijų išsprendimo. Vis tik, reikia pabrėžti, jog visos procese dėl tėvų pareigų dalyvaujančios šalys, tame tarpe ir bylą nagrinėjantis teismas, turi būti pakankamai aktyvios, siekiant, kad tokios bylos būtų išnagrinėtos ne tik per įmanomai trumpiausią laiką, bet ir teisingiausiai, atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus, o taip pat minimaliom finansinėm sąnaudom. Nors žinojimas, jog Europos Sąjungos civiliniame procese *lis pendens* mechanizmas egzistuoja pagal *prior temporis* koncepciją gali didinti *forum shopping* riziką bei skubėjimą į teismą (angl. *rush to court*) bylose dėl santuokos nutraukimo, tačiau manytume, jog tai ne tiek aktualu byloms dėl tėvų pareigų, kadangi kaip parodė ankstesnė jurisdikcijos taisyklių analizė, pastarosioms byloms taikomos taisyklės į suformuluotos kiek įmanoma labiau atsižvelgiant į vaiko interesus, ypač į proceso artumo ir patogumo vaikui kriterijus. Be to, nereikia pamiršti, jog šioje kategorijoje bylų visuomet yra Reglamento 15 straipsnyje įtvirtintos *forum non conveniens* doktrinos taikymo galimybė. Dėl to manytume, jog „skubėjimas į teismą“ bylose dėl tėvų pareigų menkai tegali suponuoti šalies galimybę piktnaudžiauti procesu ir šiandieninis *lis pendens* mechanizmas yra tinkamas Europos Sąjungos įstatymų leidėjo pasirinkimas. Galų gale, siekiant efektyvaus išanalizuotų taisyklių veikimo Lietuvos Respublikoje, yra būtina pakoreguoti Reglamento teksto autentišką vertimą į lietuvių kalbą, atsižvelgiant į išdėstytus siūlymus.

3.4 Jurisdikcijos ir priimtino tikrinimas

Jurisdikcijos ir priimtino tikrinimas – svarbūs procesiniai klausimai, kuriuos turi aiškinti teismas, į kurį buvo kreiptasi dėl bylos, kurioje yra ginčas dėl tėvų pareigų, nagrinėjimo. Šie klausimai reglamentuojami Briuselis IIa Reglamento 17 ir 18 straipsniuose. 17 straipsnis kalba apie jurisdikcijos tikrinimą, o 18 straipsnis – apie priimtino tikrinimą.

Reglamento Briuselis IIa 17 straipsnis yra pažodžiui perkeltas iš Briuselis II Reglamento 9 straipsnio. Jau ne pirmą kartą tenka pabrėžti tai, jog Reglamento Briuselis IIa 17 straipsnio autentiškas vertimas į lietuvių kalbą yra netikslus. Kadangi čia vėl vartojama kreipimosi į teismą sąvoka (angl. *seising of a court*), tai į lietuvių kalbą ji netinkamai išversta kaip bylos iškėlimas teisme. Atsižvelgiant į jau anksčiau disertacijoje analizuotus vertimo į lietuvių kalbą trūkumus, siūlytume Reglamento 17 straipsnį lietuvių kalba išdėstyti atitinkamai: „17 straipsnis. Jurisdikcijos tikrinimas. Jeigu kreipiamasi į valstybės narės teismą dėl bylos, kurios atžvilgiu jis neturi jurisdikcijos pagal Reglamentą, ir kurios atžvilgiu jurisdikciją turi kitos valstybės narės teismas, pirmiau nurodytas teismas savo iniciatyva pareiškia, kad jurisdikcijos neturi.“

Aiškinant jurisdikcijos tikrinimo apibrėžimą Reglamente, svarbu pabrėžti, jog tikrindamas savo jurisdikciją pagal Briuselis IIa Reglamentą, teismas iš esmės turi imti domėn du dalykus – pirma, konstatuoti, kad jis neturi jurisdikcijos pagal Reglamentą; antra, konstatuoti, kad jurisdikciją pagal Reglamentą turi kitos valstybės narės teismas. Tik nustatęs abi šias sąlygas teismas gali pareikšti, kad jis nekompetentingas nagrinėti bylą. Iš esmės teismas, manydamas neturįs jurisdikcijos pagal Reglamentą Briuselis IIa, negali nutraukti bylos Reglamento 17 straipsnio pagrindu, jei nėra įsitikinęs, kad kuris nors kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismas turi jurisdikciją nagrinėti bylą. Priešingai – tuomet teismas turėtų ieškoti pagrindo savo jurisdikcijai pagrįsti pagal Reglamento 14 straipsnį, t.y. taikydamas *lex fori*. Teismas, į kurį buvo kreiptasi, turi užduotį įvertinti ne tik savo jurisdikciją, bet

ir tai, ar kurios nors kitos valstybės narės teismas turi jurisdikciją tai bylai nagrinėti. Nepaisant to, joks kitas teismas nėra saistomas pirmojo teismo vertinimo. Kiekvienas teismas turi nustatyti savo jurisdikciją *de novo* ir *ab initio*, neatsižvelgiant į tai, kokią išvadą padarė teismas, į kurį prieš tai kreiptasi⁴⁸². Taigi praktiškai pirmasis teismas tik hipotetiškai įvertina, ar koks kitos valstybės narės teismas galėtų turėti jurisdikciją. Dėl to, gavęs bylą teisėjas visuomet turi būti ypač atidus vertindamas, ar ta byla turi kokį nors tarptautinį elementą, ir atsakęs į šį klausimą pozityviai, iškart imtis jurisdikcijos vertinimo klausimo, atsižvelgiant taip pat ir į pozityvią kitų teismų galimybę turėti jurisdikciją nagrinėti tą konkrečią bylą. Ne mažiau svarbu pabrėžti, kad teismas turi atlikti šį vertinimą *ex officio*, nepaisant to, yra pateiktas kurios nors iš bylos šalių prašymas, ar jo nėra. Šitai buvo akcentuota dar profesorės A. Borrás ataskaitoje apie Briuselis II konvenciją⁴⁸³. Be to, jurisdikcijos vertinimas turi būti atliekamas, nepaisant to, ar nacionalinės teisės taisyklės numato tokį tikrinimą, ar ne. Tiesa, teismas šiame etape nėra įpareigotas vertinti paties ieškinio pagrindą, jo teisėtumą ir pagrįstumą. Vis tik teismas turi būti gana budrus ir neatsiriboti nuo jurisdikcijos vertinimo net kai atsakovas neginčija jurisdikcijos, kadangi atsakovo tylėjimas ir įsitraukimas į procesą, neginčijant jurisdikcijos negali būti vertinamas kaip tylus sutikimas⁴⁸⁴. Taigi darytina išvada, kad Reglamento 17 straipsnis įtvirtina pareigą ir atsakomybę teismui savo iniciatyva ir atsižvelgiant į Reglamente įtvirtintas jurisdikcijos taisykles nustatyti, ar jis (ir galbūt tuo pat metu kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismas) turi jurisdikciją nagrinėti bylą.

Anksčiau nagrinėtoje Reglamento 14 straipsnio jurisdikcijos nustatymo taisyklėje įtvirtinama, kad jei joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos

⁴⁸² MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 205.

⁴⁸³ BORRÁS, Alegria. *Explanatory Report on the Convention of 28 May 1998 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgements in Matrimonial Matters*. OJ C221/29, 1998.07.16. Para 49.

⁴⁸⁴ Briuselis IIa Reglamentas apskritai nepripažįsta „tylaus sutikimo“. Vieną nedidelę šio principo išimtį galime įžvelgti tik Reglamento 12 str. 1 d. b) p.: „tokiai teismų jurisdikcijai, teismui priėmus bylą savo žinion, aiškiai išreikštu ar kitokiu nedviprasmišku būdu pritarė abu sutuoktiniai ir tėvų pareigų turėtojai, ir ji labiausiai atitinka vaiko interesus“. In: MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 208.

pagal Reglamento 8–13 straipsnius, kiekvienoje valstybėje narėje jurisdikcija nustatoma pagal jos teisę. Šioje vietoje svarbu pabrėžti, jog šis vertinimas turi būti atliekamas sistemiškai taikant ir Reglamento 17 straipsnį. Reglamento Briuselis IIa nuostatų komentatoriai Europoje diskutuoja⁴⁸⁵, ar pavyzdžiui, Reglamento 3–6 straipsniai bei 8–13 straipsniai yra išimtinės prigimties jurisdikcijos taisyklių gausybėje, lyginant juos su 7 ir 14 straipsniu; ar vis tik visos jurisdikcijos nustatymo taisyklės yra lygiavertės. Nagrinėjamos temos kontekste mums aktualūs tik 8–14 straipsniai. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti ir Europoje yra tokių nuomonių⁴⁸⁶, kad vis dėlto jei teismas pateisinamai grindžia savo jurisdikciją pagal *lex fori* remdamasis Reglamento 14 straipsniu, tai Reglamento 8–13 straipsniai nelaikytini kaip turintys kokį nors išimtinį pobūdį ar taikymo pirmumą. Tačiau atsižvelgiant į patį Reglamento tekstą ir 14 straipsnio formuluotę („jei joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos pagal 8–13 straipsnius“), bei į ETT teiginius *Kerstin Sundelind Lopez* byloje⁴⁸⁷, akivaizdu, kad teismas, nustatęs, jog kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismas turi jurisdikciją nagrinėti bylą pagal Reglamento 8 straipsnį, turėtų „atsitraukti“, jei pats gali savo jurisdikciją pagrįsti tik *lex fori* pagal Reglamento 14 straipsnį. Darytina išvada, kad jei ieškinys (pareiškimas) jau yra pateiktas kitos valstybės narės teismui, tai bylą gavęs teismas turėtų atsisakyti savo jurisdikcijos 17 straipsnio pagrindu, jei kitos valstybės narės teismas turi jurisdikciją remiantis vienu Reglamento 8–13 straipsnių. Tik tuo atveju, jei kitos valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos pagal Reglamente įtvirtintas taisykles, pirmasis teismas gali taikyti savo valstybės nacionalinę

⁴⁸⁵ Žr. in: MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 204–205;

Žr. in: RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 948.

⁴⁸⁶ Žr. in: RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 948.

Žr. in: NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius 2009. P. 114.

⁴⁸⁷ teismas negali grįsti savo jurisdikcijos nagrinėti bylą nacionalinės teisės taisyklėmis, jei turi būti taikomos Reglamente įtvirtintos taisyklės, arba jei, nors tas teismas ir neturi jurisdikcijos nagrinėti bylą pagal Reglamentą, tačiau bylos teisingumas pagal Reglamento taisykles priklauso kitos valstybės narės teismui. (2007 m. lapkričio 29 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–68/07, *Kerstin Sundelind Lopez v. Miguel Enrique Lopez Lizazo*, para 20. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>).

teisę. Šią vyraujančią poziciją palaiko ir akademikas prof. V. Nekrošius, teigdamas, jog *forum* valstybės narės teismo pareiga prieš taikant savo valstybės *lex fori* patikrinti ir kitų valstybių narių teismų kompetenciją neabejotinai labiau atitinka Reglamento dvasią ir jam keliamus tikslus⁴⁸⁸.

Teismas, nustatęs, jog jurisdikcija nagrinėti bylą priklauso kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismui, neturi teisės perduoti jam bylą. Jis tiesiog pareiškia, jog pats neturi jurisdikcijos ir bylą užbaigia. Tam tikras bylos perdavimas Briuselis Iia Reglamento rėmuose egzistuoja tik labai ribotai, kaip jau aptarta analizuojant Reglamento 15 straipsnį bei 19 straipsnio 3 dalį. Tačiau 15 straipsnio taikymo atveju yra būtinas teismų bendradarbiavimas (modifikuota *forum non conveniens* doktrina), o norint taikyti 19 straipsnio 3 dalį, reikalinga proceso šalių iniciatyva. Taigi grynojo, tiesioginio bylos perdavimo Briuselis Iia Reglamente neturime. Svarbu pabrėžti, kad teismas negali atsisakyti savo jurisdikcijos vien dėl to, jog mano, kad kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismas yra tinkamesnis ar patogesnis *forumas* bylai nagrinėti. Jei teismas mato turįs jurisdikciją nagrinėti šalių ginčą, jis neturi teisės bylą nutraukti.

Reglamento 17 straipsnio taikymo pasekmė teismui nustačius, kad jis nekompetentingas nagrinėti šalių ginčą, o jurisdikcija turi kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismas, priklauso nuo nacionalinės teisės. Byloje A, kuri buvo nagrinėta ETT, buvo konstatuota, kad tuo atveju, kai valstybės narės teismas *ex officio* pareiškia neturįs jurisdikcijos, Reglamentas nenumato, kad byla turi būti perduota kitos valstybės narės teismui; apskritai bylos perdavimas yra įmanomas tik pagal Reglamento 15 straipsnį⁴⁸⁹. Bet kuriuo atveju, jei teismas stokoja jurisdikcijos, jis pasitelkęs nacionalinės teisės civilinio proceso nuostatas, turi rasti būdą, kaip užbaigti bylą, kad ji neliktų laukianti nagrinėjimo (angl. *pending*). Kitas klausimas – ar teismas, nusprendęs neturįs jurisdikcijos pagal Reglamentą privalo apie tai pranešti jurisdikciją

⁴⁸⁸ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius 2009. P. 115.

⁴⁸⁹ 2009 m. balandžio 2 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–523/07, A v. *Perusturvalautakunta*, para 67–68. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

turinčiam teismui. Pagal ETT praktiką, tai siejama su atitikimu geriausiems vaiko interesams: „jeigu to reikalauja siekis labiausiai apsaugoti vaiko interesus, nacionalinis teismas, kuris *ex officio* pareiškė neturįs jurisdikcijos, privalo apie tai tiesiogiai ar per centrinę instituciją, paskirtą pagal Reglamento 53 straipsnį, pranešti jurisdikciją turinčiam kitos valstybės narės teismui“⁴⁹⁰. Taigi nors pranešimo apie jurisdikcijos neturėjimą pareiga Reglamente tiesiogiai nėra įtvirtinta, tačiau ji išplaukia iš Reglamento nuostatų aiškinimo bei ETT praktikos. Be to, toks aiškinimas galėtų užkirsti kelią negatyviai jurisdikcijų kolizijai (situacijai, kai nė vienas iš teismų neprisiima jurisdikcijos nagrinėti bylą), su mintimi, kad teismas sužinojęs apie jurisdikcijos atsisakymą iš kitos valstybės narės teismo, prisiims jurisdikciją nagrinėti bylą. Jei aiškintume 17 straipsnį tuo būdu, kad teismas neturėdamas jurisdikcijos pagal Reglamento 8–13 straipsnius, galėtų pagrįsti savo jurisdikciją Reglamento 14 straipsniu, kuris leidžia remtis *lex fori*⁴⁹¹, ši negatyvi jurisdikcijų kolizija taip pat galėtų būti nesunkiai išspręsta. Bet kuriuo atveju, 17 straipsnis nėra jurisdikcijos nustatymo taisyklė, taigi teismas, gavęs bylą pirmiausia turi nuspręsti dėl savo jurisdikcijos, analizuodamas visas jurisdikcijos nustatymo taisykles, esant reikalui ir tas, kurias numato *lex fori*.

Lietuvoje, teismas matydamas, jog neturi jurisdikcijos, turi nutartimi atsisakyti priimti ieškinį (LR CPK 137 str. 2 d. 2 p). Jei pareiškimas jau buvo priimtas, tai ieškinys gali būti paliekamas nenagrinėtu teismo nutartimi, jei kitos valstybės narės teismas dar nėra priėmęs sprendimo tuo pačiu klausimu (LR CPK 782 str.), (arba, jei teismas turi duomenų, kad jurisdikciją nagrinėti bylą turintis kitos valstybės narės teismas jau yra priėmęs sprendimą ir šis yra įsiteisėjęs, tai byla gali būti nutraukiama teismo nutartimi (LR CPK 293 str.)). Atsižvelgiant į tai, kad bylos nutraukimo ir pareiškimo palikimo nenagrinėtu procesinės pasekmės yra skirtingos (nutraukus bylą šalys nebegali kreiptis į teismą dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu – LR CPK 294 str. 2 d.), teismas turi būti visiškai įsitikinęs savo sprendimo pagrįstumu. Be to,

⁴⁹⁰ *Ibid.* para 71.

⁴⁹¹ RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1.* Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 947; para 10.

Lietuvoje visoms minėtoms nutartims yra numatyta apskundimo tvarka (gali būti skundžiama atskiruoju skundu – LR CPK 137 str. 5 d.; 295 str.; 298 str.). Svarbu paminėti ir tai, jog jurisdikcijos kontrolė gali būti vykdoma, nesvarbu, kokia yra proceso stadija ir teisminė instancija⁴⁹².

Reglamento Briuselis IIa 18 straipsnio pavadinimas byloja apie priimtumo tikrinimą. Pati straipsnio formuluotė gali būti kildinama iš Briuselis II Reglamento 10 straipsnio bei Briuselis I Reglamento 26 straipsnio⁴⁹³. Iš esmės Briuselis IIa Reglamento 18 straipsnis padeda užtikrinti, kad atsakovui būtų suteikta teisė būti išklausytam procese ir galimybė efektyviai gintis nuo jam pareikšto reikalavimo⁴⁹⁴. Kaip teigia profesorė A. Borrás⁴⁹⁵, nepakanka vien išspręsti jurisdikcijos nustatymo klausimą: turi būti ir išsiaiškinta, ar atsakovas turėjo realią galimybę ir užtektinai laiko pasiruošti savo gynybai. Šiam tikslui pasiekti turi būti sudaroma galimybė sustabdyti procesą, kol tai bus išsiaiškinta. Tokios nuostatos pagrindinis tikslas yra, kad teismas tokiu būdu galėtų įsitikinti, kad tarptautinė jurisdikcija nustatyta tinkamai⁴⁹⁶ ir išvengti ateityje galinčių kilti kliūčių teismo sprendimo pripažinimui kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse⁴⁹⁷. 18 straipsnio aiškinimas ir taikymas turi būti sistemiškai siejamas su Tarybos Reglamento (EB) Nr. 1393/2007 19 straipsniu bei 1965 m. Hagos Konvencijos dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo užsienyje 15 straipsniu. Šie teisės aktai įvardyti Reglamento 18 straipsnio 2 ir 3 dalyse, jie nagrinėjamos temos kontekste yra aktualūs ir

⁴⁹² NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius 2009. P. 114.

⁴⁹³ RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 950.

⁴⁹⁴ BORRÁS, Alegria. *Explanatory Report on the Convention of 28 May 1998 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgements in Matrimonial Matters*, para 50. OJ C221/29, 1998.07.16.

⁴⁹⁵ *Ibidem*.

⁴⁹⁶ *Ibidem*.

⁴⁹⁷ Reglamento Briuselis IIa 23 str. c) punktas numato, kad gali būti atsisakoma pripažinti kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje priimtą teismo sprendimą dėl tėvų pareigų, jei jis buvo priimtas asmeniui neatvykus į teismą, jeigu neatvykusiam į teismą asmeniui bylos iškėlimo ar lygiavertis dokumentas nebuvo įteiktas laiku ir tokiu būdu, kad šis asmuo turėtų pakankamai laiko pasiruošti savo gynybai, išskyrus tuos atvejus, kai nustatoma, kad toks asmuo nedviprasmiškai pritarė teismo sprendimui.

reikalauja bent jau trumpo aptarimo. Nors Reglamente Briuselis IIa minimas Įteikimo Reglamentas Nr. 1348/2000 (dabar galiojančio Įteikimo Reglamento pirmtakas), tačiau atsižvelgiant į tai, kad nuo 2007 m. lapkričio 13 d. jį pakeitė Reglamentas Nr. 1393/2007, tai peržiūrint Briuselis IIa Reglamentą, 18 straipsnio 2 dalis taip pat turėtų būti pakoreguota. Vis tik, pati Įteikimo Reglamento 19 straipsnio formuluotė išliko nepakitusi, todėl nuostatos aiškinimui jokios įtakos šis pakeitimas neturi – tai greičiau tik formalumas, kurį reikia atlikti pataisant Reglamento Briuselis IIa 18 straipsnio 2 dalies formuluotę.

Visų pirma, Reglamento Briuselis IIa 18 straipsnio 1 dalis įtvirtina bylos priimtinumo tikrinimo taisyklę: jeigu atsakovas, kurio įprastinė gyvenamoji vieta yra kitoje valstybėje, nei ta valstybė narė, kurioje buvo pateiktas ieškinys, neatvyksta į teismą (t.y. neįstoja į procesą), jurisdikciją turintis teismas bylą sustabdo, kol nustatoma, ar atsakovas procesą pradedantį ar lygiavertį dokumentą galėjo gauti laiku, kad turėtų pakankamai laiko pasiruošti savo gynybai, arba kad šiuo tikslu buvo imtasi visų būtinų priemonių. Tuo tarpu, jeigu procesą inicijuojantį ar lygiavertį dokumentą reikia išsiųsti iš vienos valstybės narės į kitą, tai vietoje Reglamento Briuselis IIa 18 straipsnio 1 dalies, taikomas Tarybos Reglamento (EB) Nr. 1393/2007⁴⁹⁸ (toliau sutrumpintai Įteikimo Reglamentas⁴⁹⁹) 19 straipsnis. Pagal Briuselis IIa Reglamento 18 straipsnio 3 dalį, 1965 m. lapkričio 15 d. Hagos konvencijos dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo užsienyje⁵⁰⁰ (toliau sutrumpintai 1965 m. Hagos Įteikimo konvencija⁵⁰¹) nurodytais atvejais bus taikomas šios Konvencijos 15 straipsnis, jeigu pagal Konvenciją procesą pradedantį ar lygiavertį dokumentą reikėjo išsiųsti į užsienį ir netaikytinas Įteikimo Reglamentas. Pastarasis turi viršenybę

⁴⁹⁸ Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1393/2007, dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse (dokumentų įteikimas), panaikinant Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1348/2000 (Įteikimo Reglamentas). OL 324, 10.12.2007 p. 79–120.

⁴⁹⁹ Taikomas nuo 2008 m. lapkričio 13 d., išskyrus 23 str., kuris taikomas nuo 2008 m. rugpjūčio 13 d.

⁵⁰⁰ Valstybės žinios, 2000, Nr. 44 –1252.

⁵⁰¹ Įsigaliojo 1969 m. lapkričio 10 d.; Lietuvos Respublikoje ratifikuota 2000 m. gegužės 9 d., įsigaliojo 2000 m. lapkričio 1 d.

prieš 1965 m. Hagos Įteikimo Konvenciją (Įteikimo Reglamento 20 str. 1 d.). Kiekvieną iš aukščiau minėtų trijų situacijų aptarsime atskirai.

Pirmojoje 18 straipsnio dalyje formuluojama taisyklė pagrįsta atsakovo įprastinės gyvenamosios vietos kriterijumi bei atsakovo neįsitraukimu į procesą. Įprastinės gyvenamosios vietos kriterijus aiškinamas autonomiškai ir lygiai taip, kaip ir kituose Reglamento Briuselis IIa straipsniuose, ypač 3 straipsnio 1 dalyje. Nors Europos Sąjungos teisės aktuose nerasime asmens įprastinės gyvenamosios vietos apibrėžimo, tačiau ETT, nagrinėdamas migrantų darbuotojų socialinės apsaugos klausimus, yra apibūdinęs tai kaip vietą, kurioje asmuo įtvirtino savo įprastinių asmeninių interesų centrą, ir kuris turi būti nustatomas atsižvelgiant į visus reikšmingus faktus⁵⁰². Taigi, jeigu atsakovas, kurio įprastinė gyvenamoji vieta yra kitoje valstybėje, nei ta valstybė narė, kurioje buvo pateiktas ieškinys, neatvyksta į teismą, jurisdikciją turintis teismas privalo sustabdyti bylą, kol nustatoma, ar atsakovas procesą pradedantį ar lygiavertį dokumentą galėjo gauti laiku, kad turėtų pakankamai laiko pasiruošti savo gynybai, arba kad šiuo tikslu buvo imtasi visų būtinų priemonių. Matyti, jog teismas turi pareigą sustabdyti bylą ir jokios diskrecijos teismui spręsti savo nuožiūra dėl bylos sustabdymo šiuo atveju nepaliekama. 18 straipsnio 1 dalies taikymo atveju atsakovo įprastinė gyvenamoji vieta turi būti kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje vyksta procesas, tačiau dokumentas įteikiamas *forum* valstybėje, arba užsienyje tačiau ne ES valstybėje narėje ir ne 1965 m. Hagos konvencijos valstybėje dalyvėje. Diskutuotina, ar 18 straipsnio 1 dalies nuostatos sritis, apribojanti jos taikymą tik atvejams, kai atsakovo įprastinė gyvenamoji vieta yra užsienio valstybėje, nėra pernelyg siaura. Manytume, jog tokia nuostata gali būti nepagrįstai varžomos atsakovo, turinčio įprastinę gyvenamąją vietą *forum* valstybėje, teisės. Reikia pažymėti, kad Briuselis I Reglamento 26 straipsnio 2 dalis nenurodo, jog atsakovo įprastinė gyvenamoji vieta turėtų būti kitoje valstybėje nei toji, kur įteikiamas dokumentas. Briuselis I Reglamento pirmtakė 1968 m. Briuselio konvencija

⁵⁰² 1973 m. liepos 12 d. ETT sprendimas byloje Nr. 13/73, *Anciens Etablissements D. Angenieux fils aîné ir Caisse primaire centrale d'assurance maladie de la région parisienne v. Willy Hakenberg*, para 32. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

taip pat šia prasme nebuvo apribojusi atsakovo įprastinės gyvenamosios vietos valstybių, t.y. atsakovo teisių apsauga galiojo ir *forum* valstybėje. Briuselis II konvencijos rengėjai irgi nebuvo numatę jokių ribojimų atsakovų, turinčių įprastinę gyvenamąją vietą bylą nagrinėjančio teismo valstybėje, atžvilgiu⁵⁰³. Manytume, jog toks reglamentavimas būtų priimtinesnis ir Briuselis IIA Reglamente, nes būtų atsižvelgiama ir į *forum* valstybėje gyvenančių atsakovų interesus, neapribojant nuostatos taikymo tik užsienyje įprastinę gyvenamąją vietą turinčių atsakovų atžvilgiu.

Apskritai, jei yra įmanomas dokumento įteikimas atsakovui *forum* valstybėje, nors jo įprastinė gyvenamoji vieta yra ir kitoje valstybėje narėje, tai toks įteikimo būdas yra paprasčiausias, tinkamiausias ir efektyviausias. Be to, šiuo atveju yra įmanoma pasinaudoti visais nacionalinėje teisėje numatytais įteikimo būdais, įskaitant ir įteikimą viešo paskelbimo būdu, jei valstybės narės *lex fori* pastarąjį būdą numato. Tačiau iš esmės dokumento įteikimo vieta priklausys ne tiek nuo faktinių galimybių, kur įteikti dokumentą atsakovui, kiek nuo teisinės sistemos, kuri apibrėžia, kur gali vykti įteikimas. Jei teisinė sistema nenumato apribojimų, įteikimo vietą gali pasirinkti pareiškėjas, nurodydamas valstybę, kurioje jis norėtų, kad būtų įteiktas dokumentas ir toji valstybė nebūtinai turi sutapti su atsakovo įprastine gyvenamąja vieta⁵⁰⁴. Taigi, jei teisinė sistema suteikia galimybę pareiškėjui pasirinkti dokumento įteikimo atsakovui būdą, tai jis turi teisę šia galimybe pasinaudoti. Tiesa, tuomet kai dokumentas turi būti įteikiamas užsienyje (kitoje nei *forum* valstybė), tai Reglamento 18 straipsnio 1 dalis galės būti taikoma tik tuo atveju, jei įteikimas vyksta ne Europos Sąjungos valstybėje narėje ir ne 1965 m. Hagos Įteikimo konvencijos valstybėje narėje⁵⁰⁵.

⁵⁰³ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 214.

⁵⁰⁴ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 211.

⁵⁰⁵ 1965 m. Hagos Įteikimo konvencijos valstybės narės: Albanija, Antigva ir Barbuda, Airija, Argentina, Armėnija, Australija, Bahamai, Baltarusija, Barbadosas, Belgija, Belizas, Bosnija ir Hercegovina, Botsvana, Bulgarija, Čekija, Danija, Egiptas, Estija, Graikija, Indija, Ispanija, Islandija, Italija, Izraelis, Japonija, Jungtinė Karalystė, Jungtinės Amerikos Valstijos, Juodkalnija, Kanada, Kinija, Kipras, Kolumbija, Pietų Korėja, Kroatija, Kuveitas, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Makedonija, Malavis, Malta, Marokas, Meksika, Moldova, Monakas, Norvegija, Nyderlandai,

Kur kas keblesnis yra atsakovo neatvykimo į teismą sąvokos aiškinimas. Ši sąvoka aiškintina autonomiškai⁵⁰⁶ ir reiškia ne paprasčiausią atsakovo neatvykimą į teismą, tačiau būtent jo neįsitraukimą į procesą dėl to, jog nebuvo tinkamai informuotas apie iškeltą bylą. Reikia pabrėžti, kad sąvokos vertimas į lietuvių kalbą nėra visiškai tikslus, nes lietuviškame vertime kalbama apie situaciją, kai atsakovas neatvyksta į teismą, o tai yra gerokai siauriau nei atsakovo neįsitraukimas į procesą⁵⁰⁷. Laikomasi nuostatos, kad šalis neįsitraukė į bylos nagrinėjimą, jei ji nei asmeniškai, nei per atstovą nedalyvauja procese⁵⁰⁸. Pagal ETT praktiką laikoma, jog atsakovas neįsitraukė į procesą, jei jis nežinojo apie pradėtą procesą, o teisme jo vardu veikė paties atsakovo neįgaliotas advokatas⁵⁰⁹. Priimtinumo reikalavimas yra skirtas užtikrinti, kad byla nebus nagrinėjama tol, kol apie ją nebus tinkamai informuota priešinga šalis ir jai bus sudarytos sąlygos tinkamai pasirengti bylos nagrinėjimui. Dėl to, atsakovo teiginys, kad jis gavo informaciją apie bylą pavėluotai ir nespėjo tinkamai pasiruošti bylos nagrinėjimui, neturi būti laikomas įsitraukimu į procesą⁵¹⁰. Bet kuriuo atveju atsakovas turi būti apsaugotas nuo būtinybės investuoti daug lėšų ar dėti daug pastangų gintis nuo ieškinio, pareikšto nekompetentingame jį nagrinėti teisme. Būtų nesąžininga versti atsakovą atvykti į teismą užsienio valstybėje (kitoje valstybėje nei jis pats įprastai gyvena) vien tam, kad pareikštų, jog teismas nekompetentingas nagrinėti bylą⁵¹¹.

Logiška atsakovo neįstojimo į procesą pasekmė nurodoma 18 straipsnio 1 dalyje yra ta, kad jurisdikciją turintis teismas bylą sustabdo, kol nustatoma,

Pakistanas, Portugalija, Prancūzija, Rumunija, Rusija, San Marinas, Seišeliai, Sent Vinsentas ir Grenadinai, Serbija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Šri Lanka, Švedija, Šveicarija, Turkija, Ukraina, Vengrija, Venesuela, Vokietija. Aktualų valstybių sąrašą žr.: Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.hcch.net>>.

⁵⁰⁶ RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 952.

⁵⁰⁷ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius 2009. P. 115.

⁵⁰⁸ *Ibidem*.

⁵⁰⁹ *Ibid.* P. 131.

⁵¹⁰ RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 952.

⁵¹¹ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, et al. *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 211.

ar atsakovas procesą pradedantį ar lygiavertį dokumentą galėjo gauti laiku, kad turėtų pakankamai laiko pasiruošti savo gynybai, arba kad šiuo tikslu buvo imtasi visų būtinų priemonių. Bylos sustabdymas yra privalomas ir teismas turi tai padaryti *ex officio*. Labai svarbu įvertinti, ar atsakovas turėjo realių galimybių gauti procesą pradedantį ar lygiavertį dokumentą ir jį gavęs turėjo užtektinai laiko paruošti argumentus, kad galėtų apsiginti nuo pareikšto reikalavimo. Vien nustatyti faktą, kad buvo įvykdytas formalus procesinio dokumento įteikimas, manytume nepakanka. Teismas turi atsižvelgti į realias atsakovo galimybes gauti dokumentą, taigi, pavyzdžiui, įteikimas viešo paskelbimo būdu, šiuo atveju nelaikytinas tinkamu, kadangi egzistuoja tik maža tikimybė, jog atsakovas susipažins su jam adresuotu procesą pradedančiu ar lygiaverčiu dokumentu. Įteikimo būdas viešai paskelbiant netinkamas ir Įteikimo Reglamento prasme, kadangi jis gali būti taikomas, tik kai yra žinoma adresato gyvenamoji vieta. Taigi net tada, kai yra akivaizdu, jog įteikimas nebuvo tinkamas, teismas dar turėtų konstatuoti ir tai, kad būtent įteikimo trūkumai nesudarė atsakovui galimybės laiku ir tinkamai pasirengti gynybai. Sąvokos „bylos iškėlimo ar lygiaverčio dokumento“ aiškinimo klausimas jau buvo aptartas anksčiau. Tikslesnė sąvoka lietuvių kalba yra „procesą pradedantis ar lygiavertis dokumentas“⁵¹². Be to, lygiaverčiais bus laikomi ir tokie procesiniai dokumentai, kuriais jau vykstant bylos nagrinėjimui yra pranešama apie esminius ginčo dalyko pasikeitimus⁵¹³. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, Reglamento 18 straipsnio 1 dalis koreguotina ir siūlytume peržiūrint Reglamentą išdėstyti ją atitinkamai: „Jeigu atsakovas neįsitraukia į procesą, jurisdikciją turintis teismas bylą sustabdo, kol nustatoma, ar atsakovas procesą pradedantį ar lygiavertį dokumentą galėjo gauti laiku, kad turėtų pakankamai laiko pasiruošti savo gynybai, arba kad šiuo tikslu buvo imtasi visų būtinų priemonių“.

⁵¹² žr. disertacijos III dalies 3.2 skirsnį.

⁵¹³ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius 2009. P. 116.;

RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006. P. 954.

Reglamento 18 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta taisyklė turi viršenybę prieš to paties straipsnio 3 dalies taisyklę, kadangi Įteikimo Reglamento 20 straipsnio 1 dalis suteikia pastarajam teisės aktui taikymo prioritetą prieš 1965 m. Hagos Įteikimo konvenciją. Taigi praktikoje, 18 straipsnio 2 dalis tampa dominuojančia taisykle, kai kalbama apie dokumentų įteikimą ne *forum* valstybėje. Apskritai, kai kalbama apie dokumentų įteikimą ne toje pačioje valstybėje, kurioje nagrinėjama byla (t.y. dokumentas turi būti įteikimas užsienyje), tai 18 straipsnio 2 ir 3 dalys turės taikymo pirmenybę prieš 1 dalį, kadangi 1 dalis galės būti taikoma, tik tuo atveju, jei byla nesusijusi nei su valstybe, kurioje taikytinas Įteikimo Reglamentas, nei su valstybe 1965 m. Hagos Įteikimo Konvencijos dalyve.

Įteikimo Reglamento 19 straipsnio formuluotė yra paini ir sudėtinga. Vis tik, atsižvelgiant į tai, kad ji taikoma sistemiškai su Reglamento Briuselis IIa 18 straipsnio 2 dalimi, reikėtų trumpai ją aptarti. Įteikimo Reglamento 19 straipsnio pavadinimas byloja apie atsakovo neatvykimo į teismą (t.y. neįsitraukimo į procesą) pasekmes. Straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad jeigu pagal Įteikimo Reglamento nuostatas kita valstybė narė turėjo gauti perdavimui šaukimą į teismą ar kitą lygiavertį dokumentą, ir atsakovas neatvyksta, teismas sprendimo nepriima, kol nenustato, kad arba, *pirma*, dokumentas buvo įteiktas valstybės narės, į kurią kreipiamasi dėl dokumentų įteikimo vietinėse bylose jos teritorijoje esantiems asmenims, vidaus teisėje numatyta tvarka; arba, *antra*, dokumentas buvo faktiškai pristatytas atsakovui arba į jo gyvenamąją vietą kitu Įteikimo Reglamente numatytu būdu. Ir svarbiausia, kad bet kuriuo iš nurodytų atvejų įteikimas ar pristatymas buvo atliktas laiku, kad atsakovas turėtų pakankamai laiko pasiruošti savo gynybai. 19 straipsnio 2 dalis numato galimybę valstybėms narėms taikyti tam tikras išlygas dėl dokumentų įteikimo, tai yra, teisėjas gali priimti sprendimą net ir tuo atveju, kai nebuvo gautas pažymėjimas dėl įteikimo ar pristatymo, jeigu įvykdomos visos toliau nustatytos sąlygos:

a) dokumentas buvo perduotas vienu iš Įteikimo Reglamente numatytų būdų;

b) nuo dokumento perdavimo dienos praėjo ne mažiau kaip šešių mėnesių laikotarpis, kuris, teisėjo nuomone, yra pakankamas konkrečioje byloje;

c) nebuvo gautas joks pažymėjimas, nepaisant to, kad buvo dedamos visos pastangos jam gauti per valstybės narės, į kurią kreipiamasi, kompetentingas institucijas ar įstaigas.

Nepaisant išdėstytų nuostatų, straipsnio 3 dalis leidžia teisėjui skubiu atveju liepti taikyti bet kurias laikinąsias arba apsaugines priemones.

Jei šaukimas į teismą arba lygiavertis dokumentas turėjo būti perduotas valstybei narei įteikimui pagal Įteikimo Reglamento nuostatas ir teismo sprendimas buvo priimtas į teismą neatvykusio atsakovo nenaudai, teisėjas turi teisę atleisti atsakovą nuo pasekmių pasibaigus teismo sprendimo apskundimo terminui, jei yra įvykdytos šios sąlygos:

a) atsakovas ne dėl savo kaltės per vėlai sužinojo apie dokumentą ir neturėjo pakankamai laiko pasiruošti gynybai, arba apie teismo sprendimą, kad suspėtų jį apskusti; ir

b) atsakovas pateikė *prima facie* gynybos argumentų bylos nagrinėjimui iš esmės.

Prašymas dėl minėto atleidimo turi būti pateiktas per protingą laikotarpį po to, kai atsakovas sužinojo apie teismo sprendimą. Tiesa, tai netaikoma teismo sprendimams dėl asmenų statuso ar veiksnio. Be to, kiekviena valstybė narė gali paskelbti išlygą, kad toks prašymas nebus nagrinėjamas, jeigu jis pateikiamas pasibaigus terminui, kurį ji turi nurodyti pranešime ir kuris jokių būdu neturi būti trumpesnis kaip vieneri metai nuo teismo sprendimo priėmimo dienos.

Taigi galima daryti išvadą, jog šiuo Įteikimo Reglamento straipsniu ne tik paliekama teisė valstybėms narėms padaryti tam tikras išlygas dėl dokumentų įteikimo būdų supaprastinimo, bet ir kiekvienu konkrečiu atveju teisėjui paliekama gan plati diskrecija spręsti, ar dokumentas buvo įteiktas tinkamai.

1965 m. Hagos Įteikimo konvencijos 15 ir 16 straipsniai iš esmės yra identiški Įteikimo Reglamento 19 straipsniui, todėl juos galima drąsiai pavadinti Įteikimo Reglamento 19 straipsnio pirmtakais. Iš esmės Reglamento 19 straipsnio 1–3 dalys yra beveik pažodžiui atkartoti Įteikimo konvencijos 15 bei 16 straipsniai, pakeičiant tik teisės akto pavadinimą – iš „konvencijos“ į „Reglamentą“. Pagal Reglamento Briuselis IIa 18 straipsnį, kalbant apie Įteikimo konvenciją yra aktualus tik jos 15 straipsnis, kuris lietuvių kalba išdėstytas atitinkamai:

„Jei šaukimas į teismą arba lygiavertis dokumentas turėjo būti perduotas į užsienį įteikimui pagal šios Konvencijos nuostatas, o atsakovas neatvyko į teismo posėdį, teismo sprendimas nepriimamas tol, kol nenustatoma, kad:

a) dokumentas buvo įteiktas Valstybės, į kurią buvo kreiptasi, vidaus teise nustatytu būdu, skirtu įteikti dokumentus civilinėse bylose šalies viduje asmenims, esantiems jos teritorijoje, arba;

b) dokumentas iš tikrųjų buvo pristatytas atsakovui arba į jo gyvenamąją vietą kitu šioje Konvencijoje numatytu būdu;

ir kad abiem šiais atvejais dokumentai buvo įteikti pakankamai iš anksto, kad atsakovas galėtų gintis.

Kiekviena Susitariančioji Valstybė turi teisę pareikšti, kad teisėjas, nepaisant šio straipsnio pirmosios dalies nuostatų, gali priimti sprendimą net ir negavęs jokio dokumento įteikimo arba pristatymo liudijimo, jei yra įvykdytos visos šios sąlygos:

a) dokumentas buvo perduotas vienu iš būdų, numatytų šioje Konvencijoje;

b) nuo dokumentų perdavimo dienos praėjo ne trumpesnis kaip šešių mėnesių laikotarpis, kurį teisėjas toje konkrečioje byloje laiko pakankamu;

c) nebuvo gautas joks liudijimas, nors buvo dedamos visos reikiamos pastangos jį gauti iš Valstybės, į kurią buvo kreiptasi, kompetentingų institucijų.

Nepaisant ankstesnių šio straipsnio dalių nuostatų, neatidėliotinu atveju teisėjas gali paskirti laikinas arba apsaugos priemones.“

Valstybės, kurios yra pareiškusios leistas išlygas dėl 15 straipsnio 2 dalies, tam kad būtų išvengta nepageidaujamo vilkinimo: Airija, Argentina, Australija, Belgija, Botsvana, Bulgarija, Danija, Čekija, Estija, Graikija, Indija, Islandija, Ispanija, Japonija, Jungtinė Karalystė, Jungtinės Amerikos Valstijos, Juodkalnija, Kanada, Kinija, Kipras, Kroatija, Latvija, Lietuva, Liuksemburgas, Makedonija, Moldova, Monakas, Norvegija, Nyderlandai, Pakistanas, Pietų Korėja, Portugalija, Prancūzija, Rusija, San Marinas, Seišeliai, Sent Vinsentas ir Grenadinai, Serbija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Šri Lanka, Turkija, Ukraina, Venesuela, Vengrija, Vokietija⁵¹⁴.

Jei teismas pripažįsta ir konstatuoja, jog atsižvelgiant į minėtas nuostatas, dokumentas, inicijuojantis procesą, buvo įteiktas atsakovui tinkamai ir laiku, kad šis galėtų tinkamai pasirengti gynybai, tai bylos nagrinėjimas turi būti atnaujinamas. Nors tokia taisyklė tiesiogiai nėra įtvirtinta nei Įteikimo Reglamente, nei 1965 m. Hagos konvencijoje, tačiau atsižvelgiant į minėtų teisės aktų formuluotes (abiejuose teisės aktuose nurodoma, kad „teismas sprendimo nepriima tol, kol nustato“), akivaizdu, jog kai teismas konstatuoja, jog įteikimas buvo įvykdytas tinkamai, toliau sekanti loginė pasekmė yra sustabdytos bylos nagrinėjimo atnaujinimas. Priešingas aiškinimas prieštarautų teisėtiems pareiškėjo interesams.

Jei teismas vis tik konstatuoja, kad dokumento, pradedančio procesą, įteikimas atsakovui nebuvo tinkamas, kyla klausimas, kokia turi būti tolesnė proceso eiga. Nei Reglamente Briuselis IIa, nei Įteikimo Reglamente, nei Hagos Įteikimo konvencijoje nenurodoma, kaip turi būti elgiamasi toliau. Europos Sąjungos civilinio proceso komentatoriai nurodo, jog tokiu atveju turi būti taikomas dviejų pakopų testas: pirmiausia, atsižvelgiant į tai, koks režimas taikomas dokumentų įteikimui, reikia patikrinti, ar įteikimo trūkumai, atsižvelgiant į teisės aktų reikalavimus, gali būti pašalinami, ar ne. Jei taip – galiausiai pakaktų tinkamo dokumento įteikimo ir procesas galėtų vykti toliau, nes nebūtų jokio pagrindo pareiškimą atmesti. Jei pirminiai įteikimo trūkumai

⁵¹⁴ Valstybių išlygos dėl 1965 m. Įteikimo konvencijos nuostatų taikymo, aktualų sąrašą žr.: Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.hcch.net>>.

negali būti pašalinti ir dokumentas nebegali būti įteiktas atsakovui tinkamai, tai tokiu atveju, į klausimą, ar pareiškėjas dar turi galimybę atnaujinti savo pareiškimo nagrinėjimą, kuris buvo sustabdytas, kol procesą pradedantis ar lygiavertis dokumentas bus tinkamai įteiktas atsakovui, turi atsakyti nacionalinė civilinio proceso teisė⁵¹⁵.

Matyti, jog Reglamento Briuselis IIa 17 ir 18 straipsniai užtikrina bent jau minimalią atsakovo interesų apsaugą visoje Europos Sąjungoje ir teisę į teisingą ir sąžiningą teismo procesą. 17 straipsnio nuostata neabejotinai leidžia užtikrinti tinkamą atsakovo teisėtų lūkesčių principo įgyvendinimą, tai reiškia, jog atsakovas gali pagrįstai tikėtis, kad jurisdikcija nagrinėjamos kategorijos bylose bus nustatyta pagal Briuselis IIa Reglamente įtvirtintas jurisdikcijos nustatymo taisykles, ir teismas kiekvieną kartą tikrins jurisdikciją *ex officio*, ir tik nesant galimybės pagrįsti teismo jurisdikcijos nagrinėti bylą Reglamento nuostatomis, bus taikoma *lex fori*. Tuo tarpu 18 straipsnis yra minimalių atsakovo teisių apsaugos garantija, užtikrinanti, kad dokumento, pradedančio procesą, įteikimas bus vykdomas laiku ir tinkamai, kad atsakovas galėtų tinkamai ir efektyviai pasirengti savo gynybai. Tiesa, pastaroji Reglamento nuostata turi būti aiškinama sistemiškai kartu su Įteikimo Reglamentu Europos Sąjungoje, arba 1965 m. Hagos Įteikimo konvencija, jei dokumento įteikimas vykdomas ne Europos Sąjungos valstybėje narėje, bet minėtos Konvencijos valstybėje dalyvėje.

⁵¹⁵ MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 220.

3.5 Laikiniųjų apsaugos priemonių taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams

Laikiniųjų apsaugos priemonių institutas egzistuoja visose išsivysčiusiose teisinėse sistemose. Tam tikrais atvejais jos neišvengiamai būtinos, siekiant užtikrinti teismo sprendimų vykdymą ar neatidėliotinais atvejais apriboti asmens galimybę elgtis tam tikru būdu. Proceso teisė, kaip žinia, nepasižymi eksteritorialumu, bylų nagrinėjimui taikomos nacionalinės civilinio proceso teisės taisyklės. Todėl ir taisyklės, apibūdinančios laikinasias apsaugos priemones, ir ypač reikalavimus joms nustatyti, taip pat kaip ir jų turinį bei apimtį, yra gana skirtingos. Norėdamas turėti pilną supratimą apie kitoje teisinėje sistemoje numatytos laikinosios apsaugos priemonės taikymą, asmuo turi turėti pakankamai žinių apie visą tos valstybės proceso teisės sistemą⁵¹⁶. Suprantama, tai yra išties sudėtinga ir reikalauja specialaus teisinio pasirengimo. Dėl to Europos Sąjungos institucijos pasirinko ne laikiniųjų apsaugos priemonių harmonizavimo variantą, bet galimybę skubiais ir neatidėliotinais atvejais taikyti nacionalinėje valstybių narių teisėje numatytas laikinasias apsaugos priemones. Svarbus aspektas, apibūdinantis laikiniųjų apsaugos priemonių taikymą, yra tas, jog visuomet paliekama gana plati teismo diskrecija, sprendžiant, ar konkrečiu atveju konkreti laikinoji apsaugos priemonė yra skubi, neatidėliotina ir reikalinga, o jei taip – kokia apimtimi ji turi būti nustatyta.

Šeimos bylose laikiniųjų apsaugos priemonių taikymo klausimas yra išties aktualus, kadangi daugeliu atvejų tokios priemonės gali padėti apsaugoti labiausiai pažeidžiamų asmenų, ypač vaikų, teises. Nepaisant pagrindinės bylos nagrinėjimo, gali kilti poreikis taikyti tam tikras laikinas, įskaitant apsaugines, priemones, kad būtų nedelsiant nustatyti tam tikri ribojimai, suvaržymai asmenims ar turtui, esantiems kitoje negu nagrinėjama byla

⁵¹⁶ KRAMER, E. Xandra. *Harmonisation of Provisional and Protective Measures in Europe*. In: *Procedural Laws in Europe. Towards Harmonisation*. Editor Marcel Storme. Maklu Publishers, Antwerpen–Apeldoorn. 2003. P. 305.

valstybėje narėje. Būtent todėl Reglamentas Briuselis IIa numato laikinųjų apsaugos priemonių taikymo galimybę. Visų pirma, tokias laikinas priemones žinoma gali taikyti teismas, kuris turi jurisdikciją nagrinėti bylą pagal Reglamento nuostatas⁵¹⁷. Tačiau, Reglamento 20 straipsnis leidžia neatidėliotinais atvejais valstybės narės teismams toje valstybėje esantiems asmenims ar turtui taikyti laikinas, įskaitant apsaugines, priemones, kurios gali būti numatytos tos valstybės narės teisėje, netgi jei pagal Briuselis IIa Reglamentą kitos valstybės narės teismas turi jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės. Vis tik, tokios priemonės negali būti taikomos, kai valstybės narės teismas, turintis jurisdikciją pagal šį Reglamentą nagrinėti bylą iš esmės, jau yra ėmęsis priemonių, kurias jis laiko tinkamomis. Taigi 20 straipsnio nuostatos netaikomos, kai laikinųjų apsaugos priemonių klausimą išsprendžia teismas, nagrinėjantis pagrindinę bylą.

Reglamento Briuselis IIa 20 straipsnio nuostata yra iš esmės nepakitusi nuo Briuselis II konvencijos ir vėliau Briuselis II Reglamento 12 straipsnio formuluotės. Be to, jos šaknys glūdi dar 1968 m. Briuselio konvencijoje⁵¹⁸, o tam tikrų panašumų yra ir Briuselis I Reglamento 31 straipsnyje, nors pastarojo taikymas nebuvo apribotas „neatidėliotinais atvejais“ ir turėjo eksteritorialumo požymį⁵¹⁹. Tuo tarpu Reglamento Briuselis IIa 20 straipsnio taikymas yra griežtai apribotas teritorijos atžvilgiu. Be to, nemažos įtakos Reglamento Briuselis IIa nuostatoms turėjo 1996 m. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje. Šio teisės akto 11 straipsnis turėjo nemenkos tiesioginės įtakos Briuselis IIa Reglamento 20 straipsnio formulavimui, nors tarp šių nuostatų esti ir tam tikrų skirtumų. Pavyzdžiui, 1996 m. Hagos konvencijos 11 straipsnio 1 dalis nustato bet kurios susitariančiosios valstybės, kurios

⁵¹⁷ ETT sprendimas byloje Nr. C-391/95, *Van Uden Maritime BV v. Deco-Line*, ECR I-7091. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

2009 m. sausio 29 d. Generalinės advokatės Kokott išvada byloje Nr. C-523/07, A, para 54. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵¹⁸ BORRÁS, Alegria. *Explanatory Report on the Convention of 28 May 1998 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgements in Matrimonial Matters*, para 58. OJ C221/29, 1998.07.16.

⁵¹⁹ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. I dalis. Justitia, Vilnius 2009. P. 119.

teritorijoje yra vaikas ar jam priklausantis turtas, institucijos jurisdikciją visais skubos atvejais imtis būtinų apsaugos priemonių. Taigi, iš esmės ši taisyklė yra jurisdikcijos nustatymo taisyklė. Tą patvirtino ir ETT *Purrucker I* byloje⁵²⁰. Kaip nurodo Marta Pertegás Sender, Briuselis I Reglamento 31 straipsnis taipogi yra jurisdikcijos taisyklė⁵²¹. Tuo tarpu Reglamento Briuselis IIa 20 straipsnis nėra jurisdikcijos nustatymo taisyklė⁵²², o greičiau *sui generis* nuostata, turinti specifinį ryšį su Reglamente įtvirtintomis jurisdikcijos nustatymo taisyklėmis⁵²³, tačiau taikoma tik neatidėliotinais atvejais. Be to, laikinųjų apsaugos priemonių pripažinimas ir vykdymas pagal Konvenciją ir pagal Reglamentą vyksta skirtingai: Konvencija leidžia peržiūrėti teismo, kuris priėmė sprendimą dėl laikinosios apsaugos priemonės taikymo, jurisdikciją, o Reglamentas aiškiai tą draudžia (24 straipsnis)⁵²⁴. Tačiau būtent skubos, ar kitaip, neatidėliotinumą, aspektas vienija šiuos tarptautinius dokumentus, priimtus vaiko teisių apsaugos srityje – šis aspektas yra būtina sąlyga (*sine qua non*) nuostatų dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymui. Nors skubos, ar neatidėliotinumą sąvokos nėra Reglamente (jos nėra ir kituose tarptautiniuose dokumentuose, kaip pavyzdžiui, minėtoje 1996 m. Hagos konvencijoje ar senojoje 1961 m. Hagos konvencijoje⁵²⁵) vargu ar šiuo atveju galime kliautis nacionalinėse teisinėse sistemose įtvirtintais kriterijais, kadangi jie išties yra skirtingi. Tikėtina, jog vis tik skubos kriterijus leis susiformuoti autonominei sąvokai Europos Sąjungoje, kuri bus paremta tikimybe, jog tam tikri interesai bus apsaugoti per visą laikotarpį, kol jurisdikciją nagrinėti bylą turinti

⁵²⁰ 2010 m. liepos 15 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-256/09, *Bianca Purrucker v. Guillermo Vallés Pérez*, para 89. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵²¹ PERTEGÁS SENDER, Marta, MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et. al. Brussels I Regulation. European Commentaries on Private International Law*. European Law Publishers. 2007. P. 527,

⁵²² BORRÁS, Alegria. *Explanatory Report on the Convention of 28 May 1998 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matrimonial Matters*, para 58. OJ C221/29, 1998.07.16.

⁵²³ PERTEGÁS SENDER, Marta, Art. 20. in: MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 249.

⁵²⁴ *Ibidem*.

⁵²⁵ LAGARDE, Paul. *Explanatory Report on the 1996 Hague Convention on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement and co-operation in respect of parental responsibility and measures for the protection of children*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.hcch.net/upload/expl34.pdf>>. P. 567, para 68.

institucija galės imtis atitinkamų priemonių⁵²⁶. Akivaizdu, jog ši sąvoka turi būti aiškinama vienodai visose Europos Sąjungos valstybėse narėse. Siūlytume aiškinant skubos ir neatidėliotinumą sąvokas atsižvelgti į Reglamento tikslus ir siekius bei į tai, kas svarbiausia nagrinėjant bylas dėl tėvų pareigų – į geriausius vaiko interesus. Neatidėliotumas reiškia, jog atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, kyla skubus poreikis imtis priemonių, kad būtų apsaugoti tam tikri interesai, asmenys ar turtas, ir tokia apsauga negali būti pasiekta nagrinėjant bylą iš esmės arba pastarasis būdas būtų pavėluotas.

Taip pat neabejotinai galima vadovautis ir *Lagarde* pranešime apie 1996 m. Hagos konvencijos taikymą pateikiamu skubos ar neatidėliotinumą apibrėžimu, pagal kurį laikoma, kad skubos situacija yra tada, jei siekiant pataisomųjų (t.y. apsaugos) priemonių įprastu būdu, atsirastų nepataisomos žalos vaikui⁵²⁷. Atsižvelgiant į tai, kad tokia situacija, reikalaujanti imtis skubos priemonių yra neeilinė ir apskritai pateisina nukrypimą nuo bendrųjų jurisdikcijos taisyklių⁵²⁸, tai laikinųjų apsaugos priemonių sąlygos turi būti aiškinamos ypač griežtai. Pavyzdžiui, byloje *A ETT* laikė, jog skubos kriterijus neabejotinai tenkinamas, kai situacija yra tokia, kad tikėtina, jog bus rimtai pakenkta vaikų gerovei, įskaitant jų sveikatą ir vystymąsi⁵²⁹, dėl to minėtu atveju neatidėliotinų apsaugos priemonių taikymas buvo pateisinamas. O *Detiček* sprendime ETT dar kiek patikslino neatidėliotinumą sąvoką, pabrėždamas, jog ši sąvoka susijusi tiek su situacija, kurioje yra vaikas, tiek su negalėjimu praktikoje pateikti prašymą dėl tėvų pareigų teismui, turinčiam jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės⁵³⁰, tačiau *Okrožno sodišče v Mariboru*

⁵²⁶ PERTEGÁS SENDER, Marta, Art. 20. in: MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, et al. *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 253.

⁵²⁷ LAGARDE, Paul. *Explanatory Report on the 1996 Hague Convention on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement and co-operation in respect of parental responsibility and measures for the protection of children*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.hcch.net/upload/expl34.pdf>>. P. 567, para 68.

⁵²⁸ *Ibidem*.

⁵²⁹ 2009 m. balandžio 2 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–523/07, A, para 48. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵³⁰ 2009 m. gruodžio 23 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–403/09 PPU, *Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia*. Para 42. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

Slovėnijos teismo nurodytos aplinkybės⁵³¹ ETT neleido pagrįsti neatidėliotino atvejo Reglamento Nr. 2201/2003 20 straipsnio 1 dalies prasme konstatavimo, kadangi tokiu aiškinimu, pasak ETT, būtų pažeistas abipusio valstybės narės priimtų teismo sprendimų pripažinimo principas, įtvirtintas Reglamentu Nr. 2201/2003, o tai yra principas, kurį patį pagrindžia, kaip matyti iš šio Reglamento 21 konstatuojamosios dalies, abipusio valstybių narių pasitikėjimo principas⁵³². Abipusio pripažinimo principas reiškia, kad kilmės valstybėje narėje priimtas ir joje vykdytinas teismo sprendimas dėl tėvų pareigų yra vykdomas kitoje valstybėje narėje, kurioje prašoma tokio vykdymo, ir jokiais aplinkybėmis negalima prašyti peržiūrėti iš esmės priimto teismo sprendimo, kurį prašoma vykdyti⁵³³ (Reglamento 28 str. 1 d. ir 31 str. 3 d.). *Detiček* byloje laikinąją priemonę priėmė jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės turintis teismas, t. y. Tivolio teismas, šis sprendimas buvo paskelbtas vykdytinu Slovėnijoje, todėl ETT konstatavo, kad „jei pasikeitusių aplinkybių dėl laipsniškai vykstančio proceso, pavyzdžiui, dėl vaiko integravimosi į naują aplinką, pakaktų, kad pagal Reglamento Nr. 2201/2003 20 straipsnio 1 dalį jurisdikcijos nagrinėti bylą iš esmės neturinčiam teismui būtų leista priimti laikinąją priemonę, kuria siekiama pakeisti jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės turinčio teismo priimtą priemonę su tėvų pareigomis susijusioje byloje, galimas vykdymo proceso lėtumas valstybėje narėje, į kurią kreipiamasi, prisidėtų sudarant sąlygas, kuriomis pirmasis teismas galėtų sutrukdyti vykdyti vykdytinu pripažintą sprendimą. Toks šios nuostatos aiškinimas pažeistų pačius principus, kuriais pagrįstas šis Reglamentas“⁵³⁴.

Apskritai, laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos pagal Reglamento Briuselis IIa 20 straipsnį, kai jurisdikciją nagrinėti pačią bylą

⁵³¹ Slovėnijos teismas nurodė, jog iškilo neatidėliotinas atvejis Reglamento Nr. 2201/2003 20 straipsnio 1 dalies prasme, pateikdamas pasikeitusias aplinkybes po to, kai Italijos teismas priėmė laikinąją priemonę su tėvų pareigomis susijusioje byloje, laikinai vaiko globos teises suteikdamas tik jos tėvui. Šios aplinkybės neva taip pasikeitė dėl to, kad vaikas per tą laiką integravosi į aplinką Slovėnijoje, kur šiuo metu gyvena. Tokiomis aplinkybėmis *Okrožno sodišče v Mariboru* nusprendė, kad grąžinus mergaitę į Italiją, o tai įvyktų vykdamas Tivolio teismo nutartį, ji atsidurtų padėtyje, kuri galėtų rimtai pažeisti jos gerovę.

⁵³² 2009 m. gruodžio 23 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-403/09 PPU, *Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia*, para 45. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵³³ *Ibidem*.

⁵³⁴ *Ibid.*, para 47.

pagal Reglamentą turi kurios nors kitos valstybės narės teismas. Šios priemonės gali būti taikomos tiek sprendžiant santuokinius, tiek tėvų atsakomybės klausimus. Jei bylos pagrindas nepatenka į Reglamento taikymo sritį, tai ir 20 straipsnis negalės būti taikomas⁵³⁵. Tačiau tai neturėtų kliudyti taikyti laikinasias apsaugos priemones tais atvejais, kai kiti tarptautiniai ar nacionaliniai teisės aktai leidžia tokių priemonių taikymą valstybėse narėse (pavyzdžiui, jau minėtas 1996 m. Hagos konvencijos 11 straipsnis ar 12 straipsnis)⁵³⁶. Tačiau kaip nurodo prof. Paul R. Beaumont, atsižvelgiant į Reglamento Briuselis IIa 61 straipsnio b punktą, negalėsime 1996 m. Hagos konvencijos 11 straipsnio taikyti nustatant laikinasias apsaugos priemones kitose valstybėse narėse, o šiuo atveju galėtume taikyti nebent 1980 m. gegužės 20 d. Europos konvenciją dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei vaikų globos atnaujinimo⁵³⁷. Svarbi sąlyga Reglamento 20 straipsnio taikymui yra ir ta, kad pagrindinė byla jurisdikciją turinčiame teisme dar nėra nagrinėjama, o poreikis imtis tam tikrų laikinųjų apsaugos priemonių jau yra kilęs. Vis tik, tuo atveju, kai byla jau yra pasiekusi jurisdikciją pagal Reglamento taisykles turintį teismą ir šis ėmėsi ją nagrinėti, tai pastarasis teismas turėtų spręsti ir laikinųjų apsaugos priemonių taikymo poreikio klausimus. Tačiau, jei procesas jurisdikciją pagal Reglamentą turinčiame teisme dar nėra prasidėjęs, tai pagal 20 straipsnį bet kuri iš šalių turi teisę prašyti kitos valstybės narės teismo taikyti laikinasias, įskaitant apsaugos, priemones. Beje, laikinųjų apsaugos priemonių taikymas praranda savo aktualumą ir turi būti nutrauktas, kai jurisdikciją turintis teismas priima sprendimą dėl ginčo esmės. Tuo atveju, kai galutinis sprendimas turi būti pripažintas ir vykdomas kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje, o poreikis, kad laikinosios apsaugos priemonės būtų taikomos iki kol minėtas sprendimas bus įvykdytas, jų galiojimo klausimą tokiu atveju turėtų išspręsti jurisdikciją

⁵³⁵ ANDRAE, Marianne. *Zur Abgrenzung des räumlichen Anwendungsbereichs von EheVO, MSA, KSÜ und autonomen IZPR/IPR*. IPRax, 2006. Heft 2. S. 82–87. S. 85.

⁵³⁶ PERTEGÁS SENDER, Marta, Art. 20. in: MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 250.

⁵³⁷ BEAUMONT, Paul. R., McELEAVY, Peter. *Private International Law*. Anton A.E. third ed. by P.R. Beaumont and P.McEleavy, SULI, 2011. P. 800–801.

turintis teismas⁵³⁸, t.y. teismas, kuris priėmė galutinį sprendimą. Be to, skirtingai nei Briuselis I Reglamentas 47 straipsnis, Briuselis IIa Reglamentas nesuteikia teisės proceso šalims prašyti teismo sprendimo vykdymo vietos valstybės narės teismo taikyti laikinąsias apsaugos priemones⁵³⁹.

Reikia pažymėti, kad tuo atveju, kai pagrindinės bylos dėl tėvų pareigų pagal Reglamente Briuselis IIa įtvirtintas jurisdikcijos nustatymo taisyklės nagrinėjimas nėra priskirtinas nė vienos iš Europos Sąjungos valstybių narių teismui, o turi būti nagrinėjama trečiosios valstybės teismuose (arba Danijoje), tai laikinosios apsaugos priemonės pagal Reglamento 20 straipsnį taip pat negalės būti taikomos. Priešingas aiškinimas negalimas, kadangi Reglamento Briuselis IIa nuostatomis jo pagrįsti neįmanoma – pats Reglamentas nurodo, jog 20 straipsnis taikomas, jei pagal šį Reglamentą kitos valstybės narės teismas turi jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės. Vis tik, kaip jau minėta, esant atvejui, kuris susijęs su trečiąja valstybe (ne ES nare) arba Danija, laikinųjų apsaugos priemonių taikymui galima sėkmingai pasitelkti į pagalbą 1996 m. Hagos konvenciją⁵⁴⁰, kurios 11–12 straipsniai numato galimybę susitariančių valstybių institucijoms imtis tokių priemonių.

Galima tik išreikšti nuostabą, kodėl Europos teisininkai nesutarė, ar Reglamento Briuselis IIa 20 straipsnis – t.y. laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos tiems atvejams, kai pagrindinis klausimas nepapuola į minėto teisės akto reglamentavimo sritį. Pavyzdžiui, prof. A. Borrás 1998 m. ataskaitoje nurodo, kad aiškinant nuostatos, reglamentuojančios laikinųjų apsaugos priemonių taikymą, turinį, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad nors laikinosios ir apsaugos priemonės gali būti priimtose ryšium su procesais pradėtais pagal Konvenciją [turima mintyje 1998 m. Briuselis II konvencija, kuri vėliau transformuota į Briuselis II Reglamentą, o šį pakeitė aktualus

⁵³⁸ PERTEGÁS SENDER, Marta, Art. 20. in: MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 249.

⁵³⁹ *Ibidem*.

⁵⁴⁰ susitariančių valstybių sąrašas: Albanija, Airija, Armėnija, Australija, Austrija, Belgija, Bulgarija, Čekija, Danija, Dominikos Respublika, Ekvadoras, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Jungtinės Amerikos Valstijos, Juodkalnija, Kipras, Kroatija, Latvija, Lenkija, Lesotas, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Marokas, Monakas, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Rumunija, Rusija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Šveicarija, Ukraina, Urugvajus, Vengrija, Vokietija. Aktualų sąrašą galima rasti: Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.hcch.net>>.

Briuselis IIA Reglamentas, aut. past.], ir taikomos tik skubiais atvejais, tačiau jos susijusios tiek su asmenimis, tiek su turtu, todėl paliečia ir klausimus, kurie nepatenka į Konvencijos reglamentavimo sritį, tais atvejais, kai imamas nacionalinėje teisėje numatytų priemonių⁵⁴¹. Tačiau ETT, aiškindamas Briuselis I konvencijos nuostatą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, jau senokai buvo konstatavęs, jog nėra jokio teisinio pagrindo laikinųjų ir galutinių priemonių atskyrimui, ir rėmėsi tuo, kad taikant pastarąsias priemones negali būti nukrypstama nuo Konvencijos srities – t.y. jos negali būti taikomos atvejams, kurie nepatenka į Konvencijos reguliavimo sritį, o konkrečiai jei teismo sprendimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo yra priimtas dėl asmenų ar turto, ir tos priemonės susijusios su sritimis, kurioms Konvencija netaikoma, tai tokių laikinųjų apsaugos priemonių taikymas taipogi nepatenka į Konvencijos taikymo sritį⁵⁴². Be to, dar *Reichert and Kockler v. Dresdner Bank* byloje ETT pabrėžė, kad laikinųjų apsaugos priemonių vietą Konvencijoje lemia ne jų pačių pobūdis, bet teisių, kurioms apsaugoti jos yra paskirtos, prigimtis⁵⁴³. Šiandien Europos teisės mokslininkai vieningai sutaria, kad Reglamento Briuselis IIA 20 straipsnis turi būti aiškinamas tokiu būdu, kad laikinosios apsaugos priemonės negali būti taikomos, jei pats klausimas iš esmės nepatenka į Reglamento Briuselis IIA taikymo sritį⁵⁴⁴. Tokia pozicija yra ir logiška, ir pagrįsta, ir nuosekliai atitinkanti ETT praktiką. Be to, laikinųjų apsaugos priemonių vykdymo klausimai turės būti sprendžiami pagal jas priėmusio teismo vietos valstybės nacionalines taisykles arba tarptautines

⁵⁴¹ BORRÁS, Alegria. *Explanatory Report on the Convention of 28 May 1998 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgements in Matrimonial Matters*. OJ C221/29, 1998.07.16., para 59.

⁵⁴² 1978 m. gegužės 22 d. ETT sprendimas byloje Nr. 143/78, *Jacque de Cavel v. Louise de Cavel*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵⁴³ 1992 m. kovo 26 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–261/90, *Reichert and Kockler v. Dresdner Bank*, para 32. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

1978 m. gegužės 22 d. ETT sprendimas byloje Nr. 143/78, *Jacque de Cavel v. Louise de Cavel*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵⁴⁴ PERTEGÁS SENDER, Marta, Art. 20. in: MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, et al. *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 249.

McELEAVY, Peter. *The Communitarization of Divorce Rules: what impact for English and Scottish law?* International and Comparative Law Quarterly, 2004, Vol. 53. P. 610, 632.

konvencijas, kurių dalyvė yra minėta valstybė⁵⁴⁵, o ne pagal Reglamento III skyriaus nuostatas.

Labai svarbu paminėti, jog *Purrucker I* byloje ETT pabrėžė, kad Reglamento Nr. 2201/2003 21 ir paskesnių straipsnių nuostatos netaikomos laikinosioms apsaugos priemonėms, šio Reglamento 20 straipsnio pagrindu priimtoms globos teisių srityje, t.y. teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą reglamentuojančios nuostatos negali būti taikomos laikinosioms apsaugos priemonėms⁵⁴⁶. Tokią ETT išvadą suponavo ne tik Jungtinės Karalystės argumentai, jog „jeigu į Reglamento Nr. 2201/2003 20 straipsnio taikymo sritį patenkančios priemonės būtų pripažįstamos ir vykdomos bet kurioje kitoje valstybėje narėje, įskaitant valstybę, kurios teismas turi jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės, be kita ko, kiltų šiame Reglamente numatytos jurisdikcijos taikyti laikinąsias priemones taisyklių vengimo ir „forum shopping“ rizika, o tai prieštarautų šiuo Reglamentu siekiamiems tikslams, visų pirma tikslui atsižvelgti į vaiko interesus užtikrinant, kad su juo susijusius sprendimus priiminėtų geografiškai arčiausiai prie jo nuolatinės gyvenamosios vietos esantis teismas, kuris, Sąjungos teisės aktų leidėjo nuomone, yra geriausioje padėtyje vertinti vaiko interesais nustatytinas priemones“⁵⁴⁷. Tačiau čia pat ETT pažymėjo, jog tas faktas, kad „priemonėms, patenkančioms į Reglamento Nr. 2201/2003 20 straipsnio taikymo sritį, netaikoma šiame Reglamente numatyta pripažinimo ir vykdymo sistema, vis dėlto netrukdo, jog šios priemonės būtų pripažintos ar vykdomos kitoje valstybėje narėje; tai nurodė ir generalinė advokatė savo išvadoje“⁵⁴⁸. Iš tikrųjų gali būti naudojami kiti tarptautiniai instrumentai ar remiamasi kitais nacionalinės teisės aktais laikantis šio Reglamento“⁵⁴⁹.

⁵⁴⁵ STONE, Peter. *EU Private International Law – Harmonization of Laws*. Elgar European Law Publishing, second ed. 2010. P. 463.

⁵⁴⁶ 2010 m. liepos 15 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–256/09, *Bianca Purrucker v. Guillermo Vallés Pérez*, para 100. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵⁴⁷ *Ibid.*, para 91.

⁵⁴⁸ 2010 m. gegužės 20 d. Generalinės advokatės E. Sharpston išvada byloje Nr. C–256/09, *Bianca Purrucker v. Guillermo Vallés Pérez*, para 176. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵⁴⁹ 2010 m. liepos 15 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–256/09, *Bianca Purrucker v. Guillermo Vallés Pérez*, para 92. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

Reglamento Briuselis IIa 20 straipsnis nesiima reglamentuoti, kokios laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos, t.y. laikinosios apsaugos priemonės nėra harmonizuotos visose Europos Sąjungos valstybėse narėse. Kaip nurodo ETT, „Reglamente nėra materialinių nuostatų, numatančių neatidėliotinių priemonių, kurių turi būti imamasi, rūšis“⁵⁵⁰, o jos taikomos kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į *lex fori*. Tačiau ne kiekviena laikinoji apsaugos priemonė, kurią numato nacionalinė valstybės narės teisė, papuls į autonominę laikinųjų, įskaitant apsaugos, priemonių sąvoką. ETT byloje A pabrėžė, jog „tam, kad valstybių narių teismai, kurie neturi jurisdikcijos nagrinėti su tėvų pareigomis susijusios bylos iš esmės, galėtų taikyti priemones tokioje byloje, turi būti įvykdytos trys kumuliacinės sąlygos, būtent: šios priemonės turi būti neatidėliotinos, jos turi būti taikomos teismo, į kurį kreiptasi, buvimo vietos valstybėje narėje esantiems asmenims ar turtui, ir, jos turi būti laikino pobūdžio“⁵⁵¹. Be to, ETT šioje byloje konstatavo ir tai, kad laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos tiems vaikams, kurių įprastinė gyvenamoji vieta yra vienoje valstybėje narėje, tačiau jie laikinai ar atsitiktinai vieši kitoje valstybėje narėje ir yra atsidūrę situacijoje, kuri gali rimtai pakenkti jų gerovei, įskaitant sveikatą ar vystymąsi, ir tai pateisina neatidėliotinių apsaugos priemonių taikymą⁵⁵². Šių priemonių taikymo pobūdis yra laikinas, nes Reglamento 20 straipsnio 2 dalis nurodo, kad jos nebetaikomos, kai valstybės narės teismas, turintis jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės, jau yra ėmęsis priemonių, kurias laiko tinkamomis.

Atsižvelgiant į tai, kas aukščiau paminėta, akivaizdu, kad valstybės narės turi numatyti savo nacionaliniuose įstatymuose tokią laikinųjų apsaugos priemonių įgyvendinimo tvarką, kuri leistų užtikrinti tinkamą ir efektyvų šių priemonių taikymą, atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus. Be to, kaip pabrėžia ETT, „kadangi tokios priemonės taikomos remiantis nacionalinės teisės nuostatomis, privalomasis tokių priemonių pobūdis turi išplaukti iš

⁵⁵⁰ 2009 m. balandžio 2 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–523/07, A, para 49. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵⁵¹ *Ibid.*, para 47.

⁵⁵² *Ibid.*, para 48.

atitinkamų nacionalinės teisės aktų⁵⁵³. ETT naujausiose bylose akcentuoja ir tai, jog Reglamento 20 straipsnis pats savaime įtvirtina tam tikrus apribojimus laikinosios apsaugos priemonėms, kurios gali būti taikomos šio teisės akto rėmuose. Nepaisant to, jog nacionalinė teisė ir numato tam tikras laikinasias apsaugos priemones, jog gali neatitikti Reglamento tikslų bei nepapulti į autonominių laikinųjų apsaugos priemonių sąvokos apibrėžimą.

Kalbant apie Reglamento 20 straipsnio nuostatos įgyvendinimą Lietuvoje bylose dėl tėvų pareigų, reikia paminėti LR CPK pakeitimus, kurie buvo skirti būtent vaikų grobimo prevencijai užtikrinti. Konkrečiai 2011 metais priimtais LR CPK pakeitimais papildytas laikinųjų apsaugos priemonių, kurias galima taikyti civilinėse bylose sąrašas. Nagrinėjamai temai aktualu tai, jog LR CPK 145 straipsnio 1 dalies 8 punkte įtvirtinta laikinoji apsaugos priemonė – išimtiniais atvejais draudimas atsakovui išvykti iš nuolatinės gyvenamosios vietos ir (arba) draudimas išvežti vaiką iš nuolatinės gyvenamosios vietos be teismo leidimo. Be to, LR CPK 145 straipsnis papildytas 8 dalimi, kurioje numatyta, kad už teismo nustatytos laikinosios apsaugos priemonės (draudimo atsakovui išvykti iš nuolatinės gyvenamosios vietos ir (arba) draudimo išvežti vaiką iš nuolatinės gyvenamosios vietos be teismo leidimo) pažeidimą, kaltiesiems asmenims teismo nutartimi gali būti skiriama iki vieno tūkstančio litų bauda už kiekvieną pažeidimo dieną. Taip pat, pagal šį straipsnį, ieškovas turi teisę išieškoti iš tų asmenų nuostolius, atsiradusius dėl teismo nutarties dėl laikinųjų apsaugos priemonių neįvykdymo. Tokios LR CPK nuostatos patvirtina ir užtikrina privalomąjį laikinųjų apsaugos priemonių pobūdį, kaip to reikalauja Europos Sąjungos teisė. Minėta laikinoji apsaugos priemonė Lietuvoje turėtų būti vykdoma antstolio, pasitelkiant policiją. Nutartis dėl laikinųjų apsaugos priemonių turi būti vykdoma skubiai (LR CPK 152 straipsnio 1 dalis). Apie priimtą nutartį, draudžiančią išvežti vaiką iš nuolatinės gyvenamosios vietos be teismo leidimo, nedelsiant turėtų būti informuojama Vyriausybės įgaliota institucija (CPK 152 str. pakeitimai). Tokia priemone, siekiama apsaugoti vaikus nuo situacijų, kai juos vienas iš tėvų išveža iš

⁵⁵³ *Ibid.*, para 54.

Lietuvos Respublikos, taip sudarydamas dideles kliūtis vaikui bendrauti su kitu iš tėvų ir pažeisdamas vaiko teisę bendrauti su abiem tėvais. Ši laikinoji apsaugos priemonė taip pat turėtų padėti užtikrinti vaikų grobimo prevenciją, todėl jos įtvirtinimas CPK yra pozityvus žingsnis. Be to, atsižvelgiant į ETT praktiką, tokia laikinoji apsaugos priemonė neabejotinai patenka į autonominių laikinųjų apsaugos priemonių apibrėžimą pagal Reglamentą Briuselis IIa, kadangi atitinka teismo praktikoje suformuluotus kriterijus, t.y. neatidėliotinumą, skubą; taikoma teismo, į kurį kreiptasi, buvimo vietos valstybėje narėje esantiems asmenims ar turtui; ir laikinojo pobūdžio. Be to, LR CPK nuostatos atitinka minėtus ETT išaiškinimus A byloje, jog privalomasis laikinųjų apsaugos priemonių pobūdis užtikrinamas atitinkamuose nacionalinės teisės aktuose, t.y. LR CPK už įpareigojimo nevykdymą numato piniginę sankciją, kurią gali skirti teismas, paskyręs laikinąją apsaugos priemonę.

Pažymėtina, jog vaikų grobimo atvejais, minėtos laikinosios apsaugos priemonės taikomos griežtai⁵⁵⁴. Pagal Lietuvos Respublikos tarptautinį civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo 12 straipsnio 1 dalį, priėmęs prašymą dėl vaiko grąžinimo, teismas ieškovo (išieškotojo) ar antstolio prašymu arba *ex officio* gali taikyti, o priėmęs sprendimą dėl vaiko grąžinimo, – savo iniciatyva privalo taikyti laikinasias apsaugos priemones – draudimą atsakovui (skolininkui) išvykti iš Lietuvos Respublikos ir (arba) draudimą išvežti vaiką iš Lietuvos Respublikos be teismo leidimo. Tokias teismo nutartis pavedama vykdyti antstoliui. Ši Įstatymo nuostata galiausiai lėmė tai, jog buvo papildytas ir LR CPK, pagal kurį minėtos laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos ne tik nagrinėjant pagrobto vaiko grąžinimo klausimą, bet ir kokius kitus ginčus dėl tėvų pareigų.

Analizuoiant Reglamento 20 straipsnio nuostatą, reikia paminėti, kad dėl jos taikymo buvo iškilęs klausimas, ar pritaikius apsaugos priemonę byla

⁵⁵⁴ tai patvirtina ir Lietuvos Respublikos teismų praktika, pvz., 2012 m. sausio 25 d. Vilniaus apygardos teismo nutartis civilinėje byloje L. A. v. S. A., Nr. 2–3664–832/2012, kat. 128.20.

turi būti *ex officio* perduota jurisdikciją turinčiam kitos valstybės narės teismui. ETT byloje A, nagrinėjo šį aspektą, ir konstatavo, kad Reglamento 15 straipsnis yra vienintelė nuostata, kuri numato galimybę perduoti bylą dėl tėvų pareigų kitam teismui, tačiau, pats Reglamentas nenumato, kad nacionaliniai teismai, kurie imasi laikinų ar apsaugos priemonių, privalo perduoti bylą kitos valstybės narės teismui po to, kai šios priemonės buvo įvykdytos⁵⁵⁵. Tačiau kas kita yra teismų bendradarbiavimo klausimas, o konkrečiai – ar nacionaliniai teismai, kurie skyrė laikinas ar apsaugos priemones, privalo apie tai pranešti jurisdikciją turintiems kitos valstybės narės teismams. Mat pagal jau minėtą Reglamento 20 straipsnio 2 dalį, laikinosios apsaugos priemonės nebetaikomos, kai valstybės narės teismas, turintis jurisdikciją pagal Reglamentą nagrinėti bylą iš esmės, jau yra ėmęsis priemonių, kurias jis laiko tinkamomis. Tačiau, kaip pabrėžė ETT, „kadangi laikinos ar apsaugos priemonės yra pereinamojo pobūdžio, su vaiko fiziniu, psichologiniu ir intelektiniu vystymusi susijusios aplinkybės gali lemti būtinybę jurisdikciją turinčiam teismui anksčiau imtis veiksmų, kad būtų priimtos galutinės priemonės“, dėl to būtent galutinių priemonių būtinumas ir neatidėliotinumas turi būti vertinami atsižvelgiant į vaiko situaciją, numatomus jos pokyčius ir laikinųjų apsaugos priemonių veiksmingumą⁵⁵⁶. Nurodytos aplinkybės lemia, kad siekis labiausiai apsaugoti vaiko interesus gali reikalauti, kad nacionalinis teismas, kuris skyrė laikinas ar apsaugos priemones, apie tai tiesiogiai ar per centrinę instituciją, paskirtą pagal Reglamento 53 straipsnį, praneštų jurisdikciją turinčiam kitos valstybės narės teismui. Be to tiesioginis teismų bendradarbiavimas įtvirtintas ir Reglamento 55 straipsnyje ir apima, be kita ko, informacijos apie vaiko padėtį, atliekamas procedūras ir visus dėl vaiko priimtus sprendimus rinkimą bei keitimąsi ja. Dėl to ETT padarė išvadą, kad jeigu to reikalauja siekis labiausiai apsaugoti vaiko interesus, nacionalinis teismas, kuris skyrė laikinas ar apsaugos priemones, privalo apie tai tiesiogiai ar per centrinę instituciją, paskirtą pagal Reglamento 53 straipsnį, pranešti

⁵⁵⁵ 2009 m. balandžio 2 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–523/07, A, para 56. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵⁵⁶ *Ibid.*, para 59–60.

jurisdikciją turinčiam kitos valstybės narės teismui⁵⁵⁷. Be to, *Purrucker I* byloje ETT patvirtino informacijos skaidrumo svarbą, nustatant bylos jurisdikciją⁵⁵⁸. Tokia ETT pozicija dar kartą patvirtina ypatingą teismų bendradarbiavimo svarbą taikant Briuselis Iia Reglamentą. Teismų bendradarbiavimo efektyvumui pasiekti svarbu ne tik puikus paties Reglamento teksto išmanymas⁵⁵⁹, bet ir teisėjų įsipareigojimas prisiimti atsakomybę bendradarbiauti, nepaisant teisinių, administracinių ir lingvistinių kliūčių⁵⁶⁰. Taigi Reglamentą įgyvendinančios priemonės valstybėse narėse bei adekvačios informacinės priemonės apie Reglamento įgyvendinimą (pavyzdžiui, Europos Teisminis Atlasas, Europos Teisminis Tinklas, ir atnaujintas Reglamento taikymo praktinis vadovas) turėtų kaip niekad atskleisti savo reikšmę⁵⁶¹.

Nors Reglamento 20 straipsnis iš esmės yra pozityvi nuostata, sudaranti prielaidas nedelsiant imtis priemonių, siekiant apsaugoti asmenis ar turtą, tačiau vis dėl to, kaip rodo ETT praktika, kartais kyla pavojus, jog šia nuostata gali būti piktnaudžiaujama. Byloje *Detiček*⁵⁶² bylos šalių – Slovėnijos pilietės J. Detiček ir jos sutuoktinio M. Sgueglia – ginčas dėl santuokos nutraukimo buvo nagrinėjamas Italijos teisme. Šalys gyveno Italijoje 25 metus. Jų dukra Antonella gimė 1997 m. rugsėjo 6 d. 2007 m. liepos 25 d. kompetentingas Tivolio (Italija) teismas, kuriam sutuoktiniai pateikė prašymą nutraukti santuoką ir kuriame taip pat sprendžiamas Antonellos globos klausimas, laikinai jos globos teises suteikė tik M. Sgueglia ir nurodė dukrą laikinai apgyvendinti Romoje esančiuose vaikų globos namuose. Tą pačią dieną J. Detiček išvyko iš Italijos su Antonella į Slovėniją. Nors Tivolio teismo sprendimas dėl laikinos Antonellos globos buvo pripažintas Slovėnijoje ir

⁵⁵⁷ *Ibid.*, para 61–64.

⁵⁵⁸ 2010 m. liepos 15 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–256/09, *Bianca Purrucker v. Guillermo Vallés Pérez*, para 75. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵⁵⁹ BOELE–WOELKI, Katharina, GONZALEZ BEILFUSS, Cristina. *Brussels II bis: Its Impact and Application in Member States*. Intersentia. Antwerpen – Oxford, 2007. P. 26.

⁵⁶⁰ PERTEGÁS SENDER, Marta, MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, et al. *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 253.

⁵⁶¹ *Ibidem*.

⁵⁶² 2009 m. gruodžio 23 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–403/09 PPU, *Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

paskelbtas vykdytinu, 2008 m. lapkričio 28 d. J. Detiček kreipėsi į Slovėnijos *Okrožno sodišče v Mariboru* teismą, prašydama taikyti laikinąsias apsaugos priemonės ir suteikti jai vaiko globą. 2008 m. gruodžio 9 d. nutartimi šis teismas patenkino J. Detiček prašymą ir suteikė laikiną Antonellos globą. Šis teismas savo sprendimą grindė Reglamento 20 straipsniu ir 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsniu bei motyvavo jį pasikeitusiomis aplinkybėmis ir vaiko interesais – kad Antonella integravosi į socialinę aplinką Slovėnijoje, o jos grąžinimas į Italiją, priverstinai apgyvendinant globos namuose, prieštarautų jos gerovei, nes toks sprendimas sukeltų nepataisomą fizinę ir psichinę traumą. Be to, Antonella per Slovėnijoje vykusį teismo procesą išsakė pageidavimą likti kartu su savo motina. M. Sgueglia iš pradžių tokį teismo sprendimą apskundė jį priėmusiam teismui, o šiam skundą atmetus, – Mariboro (Slovėnija) apeliaciniam teismui. Pastarasis bylą sustabdė, kreipėsi į ETT, prašydamas priimti prejudicinį sprendimą ir pateikė du prejudicinius klausimus: 1) ar Slovėnijos teismas turi jurisdikciją pagal Reglamento 20 straipsnį priimti apsaugos priemonės, kai kitos valstybės narės teismas, pagal šį Reglamentą turintis jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės, jau buvo priėmęs apsaugos priemonę, kuri pripažinta vykdytina Slovėnijos Respublikoje; ir jei į pirmąjį klausimą atsakymas būtų teigiamas, 2) ar Slovėnijos teismas, taikydamas nacionalinę teisę, gali priimdamas apsaugos priemonę Reglamento 20 straipsnio prasme pakeisti ar panaikinti galutinę ir vykdytiną apsaugos priemonę, kurią priėmė kitos valstybės narės teismas, pagal Reglamentą turintis jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės. ETT, prieš atsakydamas į prejudicinius klausimus, pirmiausia atkreipė dėmesį į tai, jog Reglamento 20 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata yra Reglamentu įtvirtintos jurisdikcijos sistemos išimtis⁵⁶³, todėl ją aiškinti reikia griežtai – teismai gali

⁵⁶³ šiuo pasisakymu ETT visiškai sutiko su Generalinio advokato Yves Bot nuomone *Detiček* byloje, tačiau tokia išvada jokių būdu nereiškia tikro *renvoi* į nacionalines jurisdikcijos taisykles, reglamentuojančias laikinųjų apsaugos priemonių taikymą. Aktualus šiuo atveju turėtų būti patikrinimas, ar priemonės, numatytos konkrečios valstybės narės nacionalinėje teisėje, patenka į autonominę laikinųjų, įskaitant apsaugines, priemonių sąvoką pagal Reglamento Briuselis IIa 20 straipsnį, kaip jį aiškina ETT. Žr. in: PERTEGÁS SENDER, Marta, MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 252.

taikyti laikinas ar apsaugos priemones tik esant trimis kumuliacinėms sąlygoms, o būtent – nagrinėjamos priemonės turi būti neatidėliotinos, jos turi būti taikomos teismo, į kurį kreiptasi, buvimo vietos valstybėje narėje esantiems asmenims ar turtui ir jos turi būti laikinojo pobūdžio. Kaip jau minėta, ETT konstatavo, jog Slovėnijos teismas netinkamai nusprendė dėl neatidėliotino atvejo, kurį neva lėmė po Tivolio teismo sprendimo pasikeitusios aplinkybės – vaiko integracija į aplinką Slovėnijoje. Be to, ETT pažymėjo, jog nagrinėjamu atveju vaiko padėtis pasikeitė dėl jo neteisėto išvežimo į kitą valstybę narę, todėl Slovėnijos teismo pritaikyta apsaugos priemonė pagrįsta ne tik Reglamento 20 straipsniu, bet taip pat ir 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsniu. Pripažinimas, jog iškilo neatidėliotinas atvejis, šiuo atveju prieštarautų Reglamento tikslui, kuriuo siekiama atgrasyti nuo vaiko neteisėto išvežimo ar negražinimo, nes suteiktą galimybę vaiką neteisėtai išvežančiam asmeniui patekti į teisiškai pranašesnę padėtį. Reglamento 20 straipsnio negalima aiškinti taip, kad vienas iš tėvų, kuris neteisėtai išvežė vaiką, juo pasinaudotų faktinei situacijai, susidariusiai dėl neteisėto jo elgesio, pratęsti ar įteisinti tokį savo elgesį. O taip pat, atsižvelgiant į Vaiko teisių chartijos 24 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą vaiko teisę reguliariai palaikyti asmeninius santykius ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais, negalima pateisinti situacijos, kai dėl neteisėto vaiko išvežimo, vienam iš jo tėvų vienašališkai priėmus tokį sprendimą, dažniausiai vaikas netenka galimybės reguliariai palaikyti asmeninius santykius ir tiesiogiai bendrauti su kitu iš tėvų. Be to, nagrinėtu atveju laikinoji apsaugos priemonė priimta ne tik dėl vaiko, bet ir dėl motinos, kuriai laikinąją apsaugos priemonę globos teisės suteiktos, bei tėvo, iš kurio globos teisės atimtos. Akivaizdu, jog vienas iš asmenų – tėvas, kurio atžvilgiu priimta tokia priemonė, gyvena kitoje valstybėje narėje. Todėl, atsižvelgdamas į išdėstytas aplinkybes, ETT konstatavo, kad galutinį sprendimą, įvertinęs visus faktus ir aplinkybes, turėtų priimti jurisdikciją pagal Reglamentą turintis teismas, o Reglamento 20 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad tokiomis aplinkybėmis, kokios susiklostė pagrindinėje byloje, juo neleidžiama vienos valstybės narės teismui

priimti laikinosios priemonės su tėvų pareigomis susijusioje byloje, siekiant paskirti vaiko, kuris yra šios valstybės narės teritorijoje, globą vienam iš jo tėvų, kai kitos valstybės narės teismas, pagal šį Reglamentą turintis jurisdikciją nagrinėti bylą dėl vaiko globos iš esmės, jau yra priėmęs sprendimą šio vaiko globą laikinai suteikti kitam iš tėvų ir šis sprendimas paskelbtas vykdytinu pirmosios valstybės narės teritorijoje⁵⁶⁴. Apibendrinant tai, kas išdėstyta, pasakytina, jog taikant laikinasias apsaugos priemones, vaiką pagrobusiam tėvui ar motinai negali būti sudarytos sąlygos atsidurti teisiškai pranašesnėje situacijoje – tai yra, negalima leisti vienam iš tėvų, neteisėtai išvežusiam vaiką, pasinaudoti Reglamento 20 straipsniu faktinei situacijai, susidariusiai dėl neteisėto elgesio, pratęsti ar įteisinti tokį savo elgesį. Taigi, Slovėnijos teismas šiuo atveju netinkamai taikė Reglamento 20 straipsnį. Be to, akivaizdu, jog buvo pažeistas abipusio pripažinimo principas, kadangi vietoj to, kad būtų įvykdytas Italijos teismo sprendimas, Slovėnijos teismas rado būdą išvengti jo vykdymo (vykdytas buvo sustabdytas). Toks aiškinimas ne tik yra nepateisinamas abipusio pripažinimo principo prasme, bet ir prieštarauja Reglamento tikslams. Be to, taip aiškinant ir taikant Reglamento nuostatas, ne tik nebūtų atgrasoma nuo vaikų grobimo, bet priešingai – jis būtų skatinamas. Dar daugiau – būtų pažeidžiama ES pagrindinių teisių chartijoje (24 str. 3 d.) įtvirtinta vaiko teisė palaikyti asmeninius ryšius su abiem savo tėvais.

Analizuojant kitas būtinas laikinųjų apsaugos priemonių taikymo sąlygas, kurias paminėjo ETT, reikia pasakyti, kad laikinosios apsaugos priemonės visais atvejais turi būti tam tikri apribojimai, nustatomi asmenims arba turtui, esantiems toje Europos Sąjungos valstybėje narėje, kurios teismas nustato tokių priemonių taikymą. Šis kriterijus iš esmės yra dviejų pakopų – siauresnis yra laikinųjų apsaugos priemonių, kurios gali būti taikomos sprendžiant santuokinius klausimus, ratas (tai gali būti, pavyzdžiui, vieno iš sutuoktinių įpareigojimas gyventi skyrium, laikinas bendro sutuoktinių turto padalijimas, arba kai kuriose valstybėse – atitinkami įrašai civilinės būklės aktuose apie

⁵⁶⁴ 2009 m. gruodžio 23 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-403/09 PPU, *Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

vykstantį teisminį santuokinių klausimų nagrinėjimą), ir platesnis – tėvų atsakomybės srityje (tai gali būti, pavyzdžiui, priemonės, skirtos apsaugoti ar administruoti vaiko turtą, laikinas vaiko įkurdinimas globos įstaigose, globos ar rūpybos vaikui skyrimas). Be to, A byloje ETT laikė, jog net administracinių teismų ar institucijų sprendimai dėl vaiko globos ar įkurdinimo patenka į Reglamento Briuselis IIa 20 straipsnio taikymo sritį⁵⁶⁵. Dar daugiau, visi laikini ar parengtiniai sprendimai dėl vaiko globos, rūpybos ar bendravimo teisių, įskaitant ir vaikų grobimo atvejus⁵⁶⁶, bei neteisėtą vaikų negrąžinimą, patenka į Reglamento 20 straipsnio taikymo sritį. Tačiau nepaisant taisyklės lankstumo pagal įmanomą taikyti priemonių įvairovę bylose dėl tėvų pareigų, griežta sąlyga yra 20 straipsnio teritorialumas. *Detiček* byloje kai kurios ETT formuluotės skamba ypač griežtai: pavyzdžiui, „laikinosios priemonės turi būti priimtose dėl asmenų, gyvenančių valstybėje narėje, kur įsikūrę jurisdikciją tokias priemones priimti turintys teismai“; bei „laikinoji priemonė su tėvų pareigomis susijusioje byloje, kuria siekiama pakeisti vaiko globėją, yra priimta ne tik dėl paties vaiko, bet taip pat dėl vieno iš tėvų, kuriam vaiko globa naujai paskirta, bei dėl kito iš tėvų, kuris, priėmus tokią priemonę, šios globos neteko“, todėl galiausiai ETT konstatavo, kad atsižvelgiant į tai, kad vienas iš asmenų, t. y. tėvas, gyvena kitoje valstybėje narėje, ir niekas nepatvirtina, kad jis būtų toje valstybėje narėje, kurios teismas tvirtina turintis jurisdikciją pagal Reglamento Nr. 2201/2003 20 straipsnio 1 dalį, tai tokia laikinoji apsaugos priemonė jo atžvilgiu (nors apskritai, ji yra dėl vaiko globos) negali būti taikoma⁵⁶⁷. Tokia ETT praktika iš esmės reiškia, jog laikinųjų apsaugos priemonių gali būti imamas ne tik tų asmenų ar turto atžvilgiu, kurie fiziškai yra toje valstybėje narėje, į kurios teismą kreipiamasi dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, bet apskritai visi su prašymu susiję asmenys turi būti toje valstybėje narėje (net ir prašantis taikyti laikinąją apsaugos priemonę

⁵⁶⁵ 2009 m. balandžio 2 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–523/07, A, para 22. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵⁶⁶ PERTEGÁS SENDER, Marta, MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 254–255.

⁵⁶⁷ 2009 m. gruodžio 23 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–403/09 PPU, *Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia*, para 50–52. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

asmuo). Vis tik vargu ar būtų galima sutikti su tokiu griežtu laikinųjų apsaugos priemonių taikymo ribojimu. Kaip pažymi Generalinė advokatė Sharpston, kad nors iš cituotų *Detiček* bylos paragrafų gali susidaryti įspūdis, kad tam, jog 20 straipsnyje nurodytomis aplinkybėmis būtų galima taikyti laikinąją priemonę, susijusią su tėvų pareigomis, atitinkamoje valstybėje narėje turi būti ne tik vaikas, bet ir asmenys, anksčiau vykdę ir (arba) naujai vykdantys šias pareigas, tačiau turi būti atsižvelgta ir pritarta per posėdį daugelio jame dalyvavusių asmenų išreikštai nuomonei, kad toks požiūris būtų neteisingas ir kad vien vaiko buvimas lemia, ar jo atžvilgiu gali būti imamasi skubių laikinųjų priemonių⁵⁶⁸. Pritartume tokiai pozicijai, nes laikinųjų apsaugos priemonių taikymui iš tiesų svarbu yra tai, kad būtent tas konkretus asmuo ir/ar turtas būtų toje valstybėje narėje, kurios teismas imasi laikinųjų apsaugos priemonių taikymo. Tai ypač svarbu skubiam tokios priemonės įvykdymui. Tuo tarpu, pavyzdžiui, pareiškėjo – asmens, prašančio taikyti laikinąją apsaugos priemonę buvimo vieta neturėtų vaidinti jokio didelio vaidmens, kol ta laikinoji apsaugos priemonė nėra su juo kaip nors tiesiogiai susijusi taikymo prasme. Tačiau kita potencialiai galinti kilti problema yra asmens, kurio atžvilgiu taikoma laikinoji apsaugos priemonė, persikėlimas į kitą Europos Sąjungos valstybę narę. Šiuo atveju kyla rimtų sunkumų, kadangi pagal Reglamento 20 straipsnį taikomoms laikinosioms apsaugos priemonėms netaikomos teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo procedūros, numatytos Reglamento III skyriuje. Tą patvirtino ETT *Purrucker I* byloje, konstatuodamas, jog į 20 straipsnio taikymo sritį patenkančios priemonės nepriskiriamos teismo sprendimams, priimtiems pagal tame pačiame Reglamente numatytas jurisdikcijos taisykles, kuriems dėl to taikoma jame numatyta pripažinimo ir vykdymo sistema⁵⁶⁹. Be to, ETT ypač pabrėžė, jog ginčijant šią išvadą negalima būtų remtis 1996 m. Hagos konvencijos 11 straipsnio 1 dalimi. Pagal pastarąją nuostatą „visais skubos atvejais bet kurios Susitariančiosios Valstybės, kurios teritorijoje yra vaikas ar

⁵⁶⁸ 2010 m. gegužės 20 d. ETT Generalinės advokates E. Sharpston išvada byloje Nr. C–256/09, *Purrucker I* (*Bianca Purrucker v. Guillermo Vallés Pérez*), para 147. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵⁶⁹ 2010 m. liepos 15 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–256/09, *Bianca Purrucker v. Guillermo Vallés Pérez*, para 87. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

jam priklausančias turtas, institucijos turi jurisdikciją imtis būtinų apsaugos priemonių⁵⁷⁰, tačiau kaip jau buvo minėta anksčiau, tai yra jurisdikcijos nustatymo taisyklė, skirtingai nei Reglamento 20 straipsnis. Taigi, manytume, asmens persikėlimo atveju nelieka jokios kitos galimybės kaip tik iš naujo kreiptis į asmens buvimo vietos teismus dėl laikinosios apsaugos priemonės taikymo. Todėl tokiais atvejais labai svarbu teikiant asmeniui teisinę išvadą akcentuoti, jog tiek prašymo dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo pateikimas, tiek ir teismo nutarties dėl laikinųjų apsaugos priemonių įvykdymas turi būti ypač operatyvus, o prašantis tokių priemonių asmuo turi būti kone įsitikinęs, jog atsakovas nepakeis savo buvimo vietos ir pareiškėjui neteks kreiptis į kitos valstybės narės teismą dėl tokių priemonių taikymo. Beje, turto ar asmens persikėlimas į kitą valstybę narę, kai laikinosios apsaugos priemonės jau pritaikytos, neturi įtakos tolesniam jų galiojimui, jei laikinosios apsaugos priemonės pritaikytos asmenims ar turtui sprendimą dėl jų priėmusio teismo vietos valstybėje narėje.

Viena svarbiausių *Purrucker II* bylos pamokų yra ta, kad teismui, į kurį kreiptasi dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo pagal Reglamento 20 straipsnį, nereikia taikyti *lis pendens* taisyklės. Pastaroji svarbi tik tuo atveju, jei ieškovas siekia, kad pirmasis teismas priimtų sprendimą, nes jis turi jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės, kaip tai suprantama pagal Reglamentą Briuselis IIa. Būtent ieškovo reikalavimų šiame teisme ir ieškovo reikalavimų teisme, kuriame byla iškelta vėliau, palyginimas pastarajam teismui ir leis nustatyti, ar susiklostė *lis pendens* situacija. Jeigu iš ieškinio, pareikšto pirmajame teisme, dalyko ir jo aprašytų faktinių aplinkybių būtų akivaizdu, kad jame nėra nieko, kas pagrįstų teismo, kuriame pareikštas šis ieškinys, jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės Reglamento Briuselis IIa prasme, teismas, kuriame byla iškelta vėliau, galės konstatuoti, kad *lis pendens* situacija nesusiklostė. Tačiau jeigu iš ieškovo reikalavimų ar faktinių aplinkybių, nurodytų pirmajame teisme pareikštame ieškinyje, net jei juo siekiama, kad būtų nustatytos laikinosios priemonės, matyti, kad jis pareikštas teisme, kuris iš

⁵⁷⁰ *Ibid.*, para 88.

pirmo žvilgsnio gali turėti jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės, teismas, kuriame byla iškelta vėliau, turi sustabdyti bylos nagrinėjimą pagal Reglamento Briuselis IIa 19 straipsnio 2 dalį, iki bus nustatyta pirmojo teismo jurisdikcija. Priklausomai nuo aplinkybių ir jeigu įvykdytos Reglamento 20 straipsnio sąlygos, teismas, kuriame byla iškelta vėliau, gali nustatyti būtinas laikinas priemones, kad būtų paisoma vaiko interesų. Tai, kad yra laikinas priemonės nustatantis teismo sprendimas, nors jame ir nepatikslinka, ar jas priėmęs teismas turi jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės, negali būti įrodymas, pagrindžiant išimtį dėl *lis pendens*, kad pareikštas ieškinys dėl bylos nagrinėjimo iš esmės, nepatikslinkant pirmojo teismo jurisdikcijos ir faktinių aplinkybių, nurodytų ieškinyje dėl bylos nagrinėjimo iš esmės. Vis dėlto teismas, kuriame byla iškelta vėliau, turi pats patikrinti, ar jam priimant sprendimą taikyti laikinas priemones teismo, į kurį kreiptasi pirmiau, sprendimas buvo tik išankstinė sąlyga vėlesnio sprendimo, priimamo geriau susipažinus su byla ir esant sąlygoms, kurios nebereikalauja skubiai priimti sprendimo. Be to, teismas, kuriame byla iškelta vėliau, turi patikrinti, ar reikalavimai prašant taikyti laikinas priemones ir vėliau pateikti reikalavimai dėl bylos nagrinėjimo iš esmės sudaro procesinį vienetą⁵⁷¹.

Dar viena iš svarbesnių ETT bylos *Detiček* pamokų yra ta, kad Reglamento 20 straipsnis, kaip jau minėta, nėra jurisdikcijos nustatymo taisyklė. Kaip pabrėžė Generalinis ETT advokatas Yves Bot, 20 straipsnis nėra jurisdikcijos nustatymo kriterijus, tačiau 20 straipsnio 1 dalimi teismui, kuris neturi jurisdikcijos nagrinėti bylos iš esmės, išimtiniais atvejais leidžiama taikyti, kai to reikalauja neatidėliotini atvejai, laikinąją, įskaitant apsauginę, priemonę toje valstybėje esantiems asmenims ar turtui. Be to, Generalinis advokatas, šią nuostatą vaizdingai apibūdina, sakydamas, jog ji yra leidimas veikti esant dvigubam spaudimui dėl grėsmės, kurią patiria vaikas, ir poreikio imtis skubių veiksmų jį nuo šios grėsmės apginti. Dar daugiau – šis straipsnis leidžia remtis vietos teismo teise be pirminės jurisdikcijos kriterijaus.

⁵⁷¹ 2010 m. lapkričio 9 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-296/10, *Purrucker II, Bianca Purrucker v. Guillermo Vallés Pérez*, para 75–80. Interaktyvus. Prieiga per internetą: < <http://curia.europa.eu>>.

Apskritai, visos jurisdikcijos taisyklės Reglamente nustatytos vaiko labui. Vadinasi, pasinaudoti Reglamento 20 straipsniu, kuris nuo jų visiškai nukrypsta, galima tik išimtinai rimtomis aplinkybėmis, turinčiomis tiesioginį ryšį su vaiko padėtimi⁵⁷².

Paskutinyasis laikinųjų apsaugos priemonių taikymo pagal Reglamento 20 straipsnį kriterijus yra jų galiojimo trukmė, t.y. laikinosios apsaugos priemonės turi būti laikinojo pobūdžio. Nuo tos akimirkos, kai jurisdikciją pagal Reglamentą turintis teismas ėmėsi priemonių, užtikrinančių reikalingą susijusio turto ar asmenų apsaugą, laikinosios apsaugos priemonės, kurios buvo nustatytos pagal Reglamento 20 straipsnį, nustoja galioti. Nors ETT visose bylose, kuriose buvo kilęs laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimas bylose dėl tėvų pareigų, pasisakė, jog vienas iš privalomųjų šių priemonių požymių turi būti laikinumas, tačiau iki galo nė vienoje iš bylų neatskleidė jokių elementų, kurie būtų būdingi šiam požymiui. Nė vienoje iš bylų ETT neatsakė į Europos Komisijos išsakytą repliką ir neišvardijo galimai būdingų rizikų, kurios gali privesti prie to, jog abstrakti laikina tokių priemonių prigimtis gali *de facto* lemti, jog laikinosios apsaugos priemonės iš esmės tampa be jokio trukmės apribojimo, kol nesiimama jokių veiksmų pagrindinėje byloje⁵⁷³.

Taigi atlikus išsamią laikinųjų apsaugos priemonių taikymo bylose dėl tėvų pareigų vaikams analizę, galima padaryti keletą svarbių išvadų. Visų pirma, laikinųjų apsaugos priemonių sąvoka pagal Reglamentą Briuselis IIa yra autonominė ir aiškinama neatsižvelgiant į nacionalinėse Europos Sąjungos valstybių narių teisinėse sistemose nustatytus kriterijus šių priemonių taikymui. Antra, nepaisant sąvokos autonomiškumo, pats laikinųjų apsaugos priemonių pobūdis, t.y. laikinosios apsaugos priemonės rūšis, mastas, trukmė ir pan., nustatomas pagal teismo sprendžiančio laikinosios apsaugos priemonės taikymo klausimą *lex fori*. Trečia, laikinųjų apsaugos priemonių pripažinimo ir

⁵⁷² 2009 m. gruodžio 9 d. Generalinio advokato Yves Bot nuomonė byloje Nr. C–403/09 PPU, *Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia*, para 82–85. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu>>.

⁵⁷³ PERTEGÁS SENDER, Marta, MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al. Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 255.

vykdymo klausimai sprendžiami pagal jas priėmusio teismo vietos valstybės nacionalines taisykles arba tarptautines konvencijas, kurių dalyvė yra minėta valstybė, o ne pagal Reglamento Briuselis IIa III skyriaus nuostatas. Ketvirta, atsižvelgiant į ETT išaiškinimus, laikinosios apsaugos priemonės negali būti naudojamos kaip priemonė pateisinti vienos iš šalių neteisėtą elgesį, leidžiant tai iš bylos šalių išlikti teisiškai pranašesnėje situacijoje, kuri faktiškai galėtų pateisinti vaiko grobimą. Skubus vaiko grąžinimas ir/ar jo asmeninių ryšių su abiem gimdytojais (įvaikintojais) palaikymas visais atvejais turi būti svarbiausias prioritetas.

**REGLAMENTO IR NACIONALINIO ĮSTATYMO,
ĮGYVENDINANČIO REGLAMENTO NUOSTATAS, TOBULINIMO
PASIŪLYMAI, ATSIŽVELGIANT Į TYRIMO METU NUSTATYTUS
ŠIŲ TEISĖS AKTŲ TRŪKUMUS**

1. Siūlytume papildyti 2003 m. lapkričio 27 d. Europos Tarybos Reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo, panaikinančio Reglamentą Nr. 1347/2000, pavadinimą, nurodant ir sutrumpintą jo pavadinimą – Briuselis IIa.
2. Reikėtų pakeisti Reglamento preambulės 11 punktą, atsižvelgiant į tai, jog išlaikymo klausimus reglamentuoja nebe Briuselis I Reglamentas, bet naujasis Išlaikymo Reglamentas ir išdėstyti jį atitinkamai: „(11) Išlaikymo pareigos neįeina į šio reglamento taikymo sritį, nes joms jau taikomas Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 4/2009. Teismai, turintys jurisdikciją pagal šį reglamentą, paprastai turės jurisdikciją priimti sprendimus dėl išlaikymo pareigų taikydami Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 4/2009“.
3. „Nuolatinės gyvenamosios vietos“ sąvoką Reglamente siūlytume pakeisti į „įprastinės gyvenamosios vietos“ sąvoką.
4. Siūlytume Reglamento 2 straipsnį papildyti 12 punktu, jame nustatant, jog „vaikas“ – asmuo iki aštuoniolikos metų, išskyrus vaikų grobimo atvejams taikomas taisykles, kurios taikytinos, kol vaikui sueina šešiolika metų.
5. Siūlytume Reglamento 2 straipsnį papildyti 13 punktu, jame nustatant, jog „vaiko įprastinė gyvenamoji vieta“ – tai vieta Europos Sąjungos valstybėje narėje, kurioje vaikas faktiškai gyvena ar gyveno pastaruosiu metu, nustatoma kreipimosi į teismą momentu kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į tam tikras faktines aplinkybes ar jų visumą: vaiko gyvenimo toje vietoje trukmę, reguliarumą, persikėlimo į ją priežastis ir

aplinkybes, šeiminius ir socialinius ryšius, vaiko tautybę bei kalbos žinias, o taip pat mokyklos ar ikimokyklinio ugdymo įstaigos lankymo vietą.

6. Būtina pataisyti Reglamento 8 straipsnio 1 dalies vertimą į lietuvių kalbą ir išdėstyti ją atitinkamai: „1. Valstybės narės teismai turi jurisdikciją bylose, susijusiose su tėvų pareigomis vaikui, kurio įprastinė gyvenamoji vieta kreipimosi į teismą momentu yra toje valstybėje narėje“.
7. Būtina pataisyti Reglamento 11 straipsnio 6 dalies vertimą į lietuvių kalbą, papildant šią dalį tokiu sakiniu: „Teismas turi gauti minėtus dokumentus ne vėliau nei per vieną mėnesį nuo teismo sprendimo dėl negražinimo priėmimo“.
8. Siūlytume pataisyti Reglamento 12 straipsnio pavadinimą iš „Jurisdikcijos prorogacija“ į „Kelių susijusių bylų jurisdikcija“ (anglų k. *Jurisdiction in several related cases*).
9. Siūlytume Reglamento tekste anglų kalba 12 straipsnio 1 dalyje ir 3 dalyje suvienodinti sąvokas *best interests of the child* ir *superior interests of the child* abiejose dalyse paliekant sąvoką *best interests of the child*.
10. Siūlytume Reglamento 12 straipsnio 3 dalies a) punkte, palikti tik dvi alternatyvias sąlygas, kurioms esant pagal šį punktą būtų pripažįstama, jog vaikas turi esminį ryšį su ta valstybe nare, tai yra išdėstyti 12 straipsnio 3 dalies a) punktą atitinkamai: „vaikas turi esminį ryšį su ta valstybe nare dėl to, kad vienas iš tėvų pareigų turėtojų toje valstybėje narėje turi įprastinę gyvenamąją vietą arba kad vaikas yra tos valstybės narės pilietis“.
11. Siūlytume papildyti Reglamento 15 straipsnio 5 dalį, numatant, jog: „Tos kitos valstybės narės teismai tais atvejais, kai dėl konkrečių bylos aplinkybių tai labiausiai atitinka vaiko interesus, per šešias savaites nuo kreipimosi į juos momento pagal šio straipsnio 1 dalies a arba b punktą priima jurisdikciją. Europos Sąjungos valstybės narės teismas, į kurį

kreiptasi 15 straipsnio 1 dalies b punkte numatytu pagrindu, gali imtis nagrinėti bylą savo iniciatyva. Šiais atvejais teismas, kuriame pirmiausia buvo iškelta byla, atsisako savo jurisdikcijos. Priešingu atveju teismas, kuriame pirmiausia buvo iškelta byla, toliau naudojasi jurisdikcija pagal 8–14 straipsnius“.

12. Siūlytume Reglamento 15 straipsnį papildyti 6 dalimi, o dabartinę 6 dalį laikyti 7 dalimi. Reglamento 15 straipsnio 6 dalį siūlytume išdėstyti atitinkamai: „Kai kitos valstybės narės, su kuria vaiką sieja konkretus ryšys pagal šio straipsnio 3 dalį, teismas mano esą tinkamesnis nagrinėti bylą, kai dėl konkrečių bylos aplinkybių tai labiausiai atitinka vaiko interesus, jis turi teisę pirmiausia tiesiogiai arba, reikalui esant, per centrinės institucijas kreiptis į jurisdikciją nagrinėti bylą turintį teismą dėl bylos perdavimo. Teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiausiai, per šešias savaites nuo kreipimosi dėl bylos perdavimo gavimo pareiškia, ar sutinka perduoti bylą“.
13. Siūlytume papildyti Reglamento 15 straipsnio 2 dalį papildomu punktu, kuriame būtų nurodoma, jog „Bylos perdavimas trečiam teismui draudžiamas“.
14. Privalu pataisyti 15 straipsnio 3 dalies a punkto vertimą į lietuvių kalbą, išdėstant jį atitinkamai: „kreipimosi į šio straipsnio 1 dalyje minėtą teismą momentu tapo vaiko įprastine gyvenamąja vieta; arba“.
15. Reikėtų pakoreguoti 15 straipsnio 3 dalies d punktą išdėstant jį šitaip: „yra tėvų pareigų turėtojo įprastinė gyvenamoji vieta; arba“.
16. Siūlytume pataisyti Reglamento 15 straipsnio 4 dalies vertimą į lietuvių kalbą formuluojant šią nuostatą taip: „Valstybės narės teismas, turintis jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės, nustato terminą, per kurį turi būti kreiptasi į kitos valstybės narės teismus pagal šio straipsnio 1 dalį. Jei per nustatytą terminą į teismus nesikreipiama, teismas, į kurį buvo kreiptasi, toliau naudojasi jurisdikcija pagal 8–14 straipsnius“.
17. Siūlytume pataisyti Reglamento vertimą į lietuvių kalbą formuluojant 15 straipsnio 5 dalies nuostatą taip: „Tos kitos valstybės narės teismai

tais atvejais, kai dėl konkrečių bylos aplinkybių tai labiausiai atitinka vaiko interesus, per šešias savaites nuo kreipimosi į juos pagal šio straipsnio 1 dalies a arba b punktus priima jurisdikciją. Šiuo atveju teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiausia, atsisako jurisdikcijos. Priešingu atveju teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiausia, toliau naudojasi savo jurisdikcija pagal 8–14 straipsnius“.

18. Peržiūrint Reglamentą rekomenduotina arba išskirti 16–19 straipsnius į atskirus skirsnius, arba pakoreguoti 16–19 straipsnių išdėstymo seką, kad ji logiškai atitiktų jų taikymo seką, tai yra, kad pirmiausia būtų įtvirtintas jurisdikcijos ir priimtinumo tikrinimas (17 ir 18 straipsniai), o tada – *lis pendens* ir su jomis susiję ieškiniai bei kreipimasis į teismą (19 ir 16 straipsniai). Laikinas apsaugos priemonės reglamentuojantis 20 straipsnis Reglamente turėtų būti išskirtas į atskirą skirsnį.
19. Siūlytume pataisyti Reglamento 16 straipsnio a) punkto vertimą į lietuvių kalbą, išdėstant jį atitinkamai: „kai teismui pateikiamas atitinkamas procesą pradedantis ar lygiavertis dokumentas, tačiau tik tuo atveju, jeigu pareiškėjas ėmėsi nustatytų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų įteiktas atsakovui“.
20. Siūlytume pataisyti Reglamento 16 straipsnio b) punkto lietuvių kalba formuluotę taip: „jeigu minėtas dokumentas turi būti įteiktas priešingai šaliai prieš pateikiant jį teismui, kai jį gauna už įteikimą atsakinga institucija, tačiau su sąlyga, kad pareiškėjas vėliau ėmėsi nustatytų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų pateiktas teismui.“ Korektūros prasme būtų galima panaikinti Reglamento 16 straipsnio 1 dalies numeraciją visomis oficialiomis Europos Sąjungos kalbomis, kadangi 16 straipsnis neturi dalių, tik punktus.
21. Siūlytume Reglamento 17 straipsnį lietuvių kalba išdėstyti atitinkamai: „17 straipsnis. Jurisdikcijos tikrinimas. Jeigu kreipiamasi į valstybės narės teismą dėl bylos, kurios atžvilgiu jis neturi jurisdikcijos pagal Reglamentą, ir kurios atžvilgiu jurisdikciją turi kitos valstybės narės

teismas, pirmiau nurodytas teismas savo iniciatyva pareiškia, kad jurisdikcijos neturi.“

22. Reglamento 18 straipsnio 1 dalis yra koreguotina ir siūlytume peržiūrint Reglamentą išdėstyti ją atitinkamai: „Jeigu atsakovas neįsitraukia į procesą, jurisdikciją turintis teismas bylą sustabdo, kol nustatoma, ar atsakovas procesą pradedantį ar lygiavertį dokumentą galėjo gauti laiku, kad turėtų pakankamai laiko pasiruošti savo gynybai, arba kad šiuo tikslu buvo imtasi visų būtinų priemonių“.
23. Būtina pakoreguoti Reglamento 18 straipsnio 2 ir 3 dalis, kad vietoje Tarybos Reglamento (EB) Nr. 1348/2000 būtų nurodytas galiojantis Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1393/2007, kuris pakeitė Reglamentą Nr. 1348/2000, o „bylos iškėlimo ar lygiaverčio dokumento“ sąvoka būtų pakeista į „procesą pradedančio ar lygiaverčio dokumento“ sąvoką.
24. Reglamento 19 straipsnio 2 ir 3 dalys lietuvių kalba turėtų būti išdėstytos atitinkamai: „2. Jeigu skirtingų valstybių narių teismuose iškeliama byla dėl tėvų pareigų to paties vaiko atžvilgiu ir tuo pačiu ieškinio pagrindu, teismas, į kurį kreiptasi vėliau, savo iniciatyva sustabdo nagrinėjimo procesą, kol nustatoma pirmojo teismo jurisdikcija. 3. Jeigu nustatoma pirmojo teismo jurisdikcija, teismas, į kurį buvo kreiptasi vėliau, atsisako jurisdikcijos pirmojo teismo naudai. Tokiu atveju šalis, kuri kreipėsi į antrąjį teismą, gali tą ieškinį pateikti pirmajam teismui“.
25. Siūlytume papildyti LR civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymą 8¹ straipsniu ir išdėstant jį taip: „8¹ straipsnis. Bylos perdavimas teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą dėl tėvų pareigų. Teismo nutartis dėl bylos perdavimo teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą, pagal Reglamento (EB) Nr. 2201/2003 15 straipsnį gali būti skundžiama atskiruoju skundu. Kasacija šiuo klausimu negalima“.

IŠVADOS

1. Reglamentas Briuselis IIa yra dažnai taikomas praktikoje nagrinėjant ginčus dėl tėvų pareigų. ETT išplėtotas autonominio teisės aiškinimo principas padeda užtikrinti, kad tiek Reglamento Briuselis IIa jurisdikcijos taisyklės, tiek bendrosios nuostatos, įtvirtintos šiame Reglamente, bus aiškinamos vienodai visose ES valstybėse narėse, neatsižvelgiant į nacionalines teisinės sistemas, jei Reglamentas aiškiai nenukreipia į valstybių narių teisę. Vis tik, atsižvelgiant į tyrimo metu nustatytus Reglamento trūkumus, būtina ištaisyti ne tik šio teisės akto autentiško vertimo į lietuvių kalbą netikslumus, bet ir patobulinti Reglamentą, atsižvelgiant į disertacijoje pateiktus siūlymus.
2. Reglamento Briuselis IIa 15 straipsnio nuostata, leidžianti perduoti bylą dėl tėvų pareigų nagrinėti geriau tinkančiam teismui, yra naujovė civilinės teisės tradicijos valstybėse. Šia norma pirmą kartą Europos Sąjungos civilinio proceso teisėje įtvirtinama bendrosios teisės tradicijos valstybėse išvystyta *forum non conveniens* doktrina, tiesa, kiek modifikuota šios doktrinos versija. Disertacinio tyrimo metu buvo nustatyta, jog Reglamento 15 straipsnis turi trūkumų, dėl to Europos Sąjungos valstybių narių teismai dar stokoja ryžto taikyti jį praktikoje ir tokiu teisiniu reguliavimu nepasiekiamas joks efektyvumas. Tačiau patobulinus Reglamento Briuselis IIa 15 straipsnį, atsižvelgiant į disertacijoje pateiktus pasiūlymus, būtų pasiektas maksimalus *forum non conveniens* doktrinos taikymo efektyvumas koncentruojant ginčų dėl tėvų pareigų sprendimą patogiausiam vaikui *forume*.
3. Reglamento Briuselis IIa įgyvendinimas bylų dėl tėvų pareigų vaikams srityje nacionaliniu lygmeniu yra pakankamas, išskyrus vieną LR civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo trūkumą: nėra reglamentuota teismo

nutarties dėl bylos perdavimo nagrinėti teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą dėl tėvų pareigų, apskundimo tvarka. Todėl siūlytume papildyti minėtą įstatymą 8¹ straipsniu, nurodant, kad teismo nutartis dėl bylos perdavimo teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą, gali būti skundžiama atskiruoju skundu, o kasacija šiuo klausimu negalima.

4. Nors jau galime švęsti Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje dešimties metų sukaktį, tačiau šiuo moksliniu tyrimu atskleista, kad nacionaliniai teismai neretai ne tik nepaiso ETT išaiškinimų bylose dėl tėvų pareigų, bet kartais apskritai išvengia Reglamento Briuselis IIa (kaip tiesioginio veikimo ES teisės akto) taikymo, vietoje to taikydami nacionalines tarptautinį civilinį procesą reglamentuojančias LR CPK normas. Tokia Lietuvos Respublikos teismų praktika yra ydinga ir *inter alia* prieštarauja LR konstituciniam aktui dėl LR narystės ES.

NAUDOTŲ TYRIMO ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

ES ir tarptautinės teisės aktai, sutartys, juos aiškinantys dokumentai bei *travaux préparatoire*

1. 2009 m. liepos 7 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 664/2009, kuriuo nustatoma derybų dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių susitarimų dėl jurisdikcijos, teismo sprendimų ir nutarčių, susijusių su santuoka, tėvų atsakomybe ir išlaikymo prievolėmis, pripažinimo bei vykdymo ir išlaikymo prievolėms taikytinos teisės bei tokių susitarimų sudarymo procedūra, OL L 200, 2009.7.31. p. 46–51.
2. 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje,
3. 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1347/2000 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo (sutrumpintai vadinamas Briuselis II reglamentas), OJ L 160, 2000.6.30.
4. 2000 m. gruodžio 7 d. Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija, OL C 83, 2010.3.30. p. 389–403.
5. 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo, OL L 12, 16.1.2001., p. 1–23.
6. 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1206/2001 dėl valstybių narių tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose nustatytomis priemonėmis, OL L 174, 27.6.2001., p. 1–24.
7. 2003 m. lapkričio 27 d. Europos Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo, panaikinant Reglamentą Nr.

- 1347/2000 (sutrumpintai vadinamas Briuselis IIa reglamentas), OL L 338, 2003.12.23., p. 1–29.
8. 2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1393/2007, dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse (dokumentų įteikimas), panaikinant Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 1348/2000. OL 324, 10.12.2007. p. 79–120.
 9. 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje, OL L 007, 2009.1.10., p. 1–79.
 10. Europos Sąjungos sutartis, OL C 326, 2012.10.26.
 11. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, OL C 326, 2012.10.26.
 12. 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Valstybės Žinios, 1995, Nr. 40–987.
 13. 1961 m. spalio 5 d. Hagos konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje, Valstybės Žinios, 2001, Nr. 75–2640.
 14. 1965 m. lapkričio 15 d. Hagos konvencijos dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo užsienyje. Valstybės žinios, 2000, Nr. 44 –1252.
 15. 1968 m. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose, OJ 1978 L 304.
 16. 1980 m. gegužės 20 d. Europos konvencija dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei vaikų globos atnaujinimo. Valstybės Žinios, 2002, Nr. 126–5725.
 17. 1980 m. spalio 15 d. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų. Valstybės Žinios, 2002, Nr. 51–1932.
 18. 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės Žinios, 1995, Nr. 60–1501.

19. 1996 m. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje. Valstybės žinios, 2003, Nr. 91(1)–4125.
20. 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų ir kitokių šeimos išlaikymo išmokų išieškojimo. OL L 192, 2011.7.22, p. 51–70.
21. 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos Protokolas dėl išlaikymo prievolės taikytinos teisės. OL L 331, 2009.12.16, p. 19–23.
22. Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutartis „Dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių“. Valstybės Žinios, 1994, Nr. 28–492.
23. Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos sutartis „Dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos, darbo ir baudžiamosiose bylose“. Valstybės Žinios, 1994, Nr. 14–234.
24. Annex to the proposal for a Council Regulation amending Regulation (EC) No 2201/2003 as regards jurisdiction and introducing rules concerning applicable law in matrimonial matters – Impact Assessment.
25. BORRÁS, Alegria. *Explanatory Report on the Convention of 28 May 1998 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgements in Matrimonial Matters*. OJ C221/29, 1998.07.16.
26. LAGARDE, Paul. *Explanatory Report on the 1996 Hague Convention on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement and co-operation in respect of parental responsibility and measures for the protection of children*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.hcch.net/upload/expl34.pdf>>.
27. McELEAVY, Peter. *The 1996 Hague Convention Practice guide*.
28. Praktinis vadovas kaip taikyti naująjį Briuselio II reglamentą (2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000). Interaktyvus. Prieiga per internetą:

<http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf>.

29. 2013 m. lapkričio 19 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl 2007 m. liepos 11 d. Europos Tarybos Reglamento (EB) Nr. 861/2007 įtvirtinančio Europos ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą ir 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Tarybos Reglamento (EB) Nr. 1896/2006 sukuriančio Europos mokėjimo įsakymo procedūrą, pakeitimo. COM(2013) 794 final. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice/civil/files/com_2013_794_en.pdf>.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

1. 1973 m. liepos 12 d. ETT sprendimas byloje Nr. 13/73, *Anciens Etablissements D. Angenieux fils aîné ir Caisse primaire centrale d'assurance maladie de la région parisienne v. Willy Hakenberg*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
2. 1978 m. gegužės 22 d. ETT sprendimas byloje Nr. 143/78, *Jacque de Cavel v. Louise de Cavel*. Rink. p. 1979 01055. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
3. 1981 m. birželio 16 d. ETT sprendimas byloje Nr. 166/80, *Peter Klomps v. Karl Michel*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
4. 1984 m. sausio 18 d. ETT sprendimas byloje Nr. 327/82, *Ekro*, Rink. p. 107. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
5. 1984 m. birželio 7 d. ETT sprendimas byloje Nr. 129/83, *Zelger v. Salinitri*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
6. 1987 m. gruodžio 8 d. ETT sprendimas byloje Nr. 144/86, *Gubisch Maschinenfabrik KG v. Giulio Palombo*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.

7. 1992 m. kovo 26 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–261/90, *Reichert and Kockler v. Dresdner Bank*, para 32. Rink. p. I–02149. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
8. 1993 m. balandžio 21 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–172/91, *Volker Sonntag v. Hans Waidmann, Elisabeth Waidmann and Stefan Waidmann*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
9. 1994 m. gruodžio 6 d. ETT sprendimas byloje Nr. 406/92, *Tatry v. Maciej Rataj*, Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
10. 1995 m. liepos 13 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–474/93, *Hengst Import BV v. Anna Maria Campese*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
11. 1999 m. vasario 25 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–90/97, *Robin Swaddling v. Adjudication Officer*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
12. 2003 m. gruodžio 9 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–116/02, *Erich Gasser GmbH v. MISAT Srl*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
13. 2005 m. kovo 1 d. ETT sprendimas byloje C–281/02, *Owusu v. Jackson*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
14. 2007 m. lapkričio 27 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–435/06, *C*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
15. 2007 m. lapkričio 29 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–68/07, *Kerstin Sundelind Lopez v. Miguel Enrique Lopez Lizazo*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
16. 2008 m. kovo 6 d. ETT sprendimas byloje C–98/07, *Nordania Finans and BG Factoring*, Rink. p. I–1281.
17. 2008 m. liepos 11 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–195/08 PPU, *Rinau*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.

18. 2009 m. balandžio 2 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–523/07, *A v. Perusturvalautakunta*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <http://curia.europa.eu>.
19. 2009 m. liepos 16 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–168/2008, *Laszlo Hadadi (Hadady) v. Csilla Marta Mesko, santuokoje – Hadadi (Hadady)*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <http://curia.europa.eu>.
20. 2009 m. gruodžio 23 d. ETT sprendimas byloje C–403/09 PPU, *Detiček v. Sgueglia*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <http://curia.europa.eu>.
21. 2010 m. liepos 1 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–211/10 PPU, *Doris Povse v. Mauro Alpago*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <http://curia.europa.eu>.
22. 2010 m. liepos 15 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–256/09, *Bianca Purucker v. Guillermo Vallés Pérez*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <http://curia.europa.eu>.
23. 2010 m. spalio 5 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–400/10 PPU, *J McB v. L. E.* Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <http://curia.europa.eu>.
24. 2010 m. lapkričio 9 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–296/10, *Purrucker II, Bianca Purucker v. Guillermo Vallés Pérez*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <http://curia.europa.eu>.
25. 2010 m. gruodžio 22 d. ETT sprendimas byloje C–497/10 PPU, *Barbara Mercredi v. Richard Chaffe*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <http://curia.europa.eu>.
26. 2010 m. gruodžio 22 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga v. Simone Pelz*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <http://curia.europa.eu>.
27. 2012 m. balandžio 26 d. ETT sprendimas byloje Nr. C–92/12 PPU, *Health Service Executive*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://curia.europa.eu>.

28. 2009 m. sausio 29 d. Generalinės advokatės Juliane Kokott nuomonė byloje Nr. C–523/07, *A. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje:* <<http://curia.europa.eu>>.
29. 2009 m. kovo 12 d. Generalinės advokatės Juliane Kokott išvada byloje C–168/08, *Laszlo Hadadi (Hadady) v. Csilla Marta Mesko, santuokoje – Hadadi (Hadady)*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
30. 2009 m. gruodžio 9 d. Generalinio advokato Yves Bot nuomonė byloje Nr. C–403/09 PPU, *Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
31. 2010 m. gegužės 20 d. Generalinės advokatės E. Sharpston išvada byloje Nr. C–256/09, *Bianca Purucker v. Guillermo Vallés Pérez*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
32. 2013 m. rugpjūčio 2 d. *Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division)* (Jungtinė Karalystė) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą byloje Nr. C–436/13, *E. prieš B*. Galima susipažinti ETT duomenų bazėje: <<http://curia.europa.eu>>.
33. 1999 m. rugsėjo 14 d. EŽTT sprendimas byloje *Balbotin prieš Jungtinę Karalystę*. Nr. 39067/97. Galima susipažinti EŽTT Hudoc duomenų bazėje: <<http://hudoc.echr.coe.int>>.
34. 2000 m. sausio 25 d. EŽTT sprendimas byloje *Ignaccolo Zenide prieš Rumuniją*. Nr. 31679/96. Galima susipažinti EŽTT Hudoc duomenų bazėje <<http://hudoc.echr.coe.int>>.
35. 2003 m. rugsėjo 2 d. EŽTT sprendimas byloje *Guichard prieš Prancūziją*. Nr. 56838/00. Galima susipažinti EŽTT Hudoc duomenų bazėje <<http://hudoc.echr.coe.int>>.
36. 2008 m. rugsėjo 30 d. EŽTT sprendimas byloje *Koons v. Italy*. Nr. 68183/01. Galima susipažinti EŽTT Hudoc duomenų bazėje <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

37. 2010 m. liepos 6 d. EŽTT sprendimas byloje *Neulinger and Shuruk v. Switzerland*. Nr. 41615/07. Galima susipažinti EŽTT Hudoc duomenų bazėje <<http://hudoc.echr.coe.int>>.
38. 2012 m. liepos 10 d. EŽTT sprendimą byloje *B. prieš Belgiją*. Nr. 4320/11. Galima susipažinti EŽTT Hudoc duomenų bazėje <<http://hudoc.echr.coe.int>>.
39. 2013 m. lapkričio 26 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *X prieš Latviją*. Nr. 27853/09. Galima susipažinti EŽTT Hudoc duomenų bazėje <<http://hudoc.echr.coe.int>>.

Lietuvos Respublikos nacionaliniai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos konstitucinis aktas dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje, Valstybės Žinios, 2004, Nr. 111–4123.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Valstybės Žinios, 2000, 89–2741.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, Valstybės Žinios, 2002, Nr. 36–1340; *mutatis mutandis* Valstybės Žinios, 2011, Nr. 85–4126.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74–2262.
5. Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymas, Valstybės žinios, 2008, Nr. 137–5366.
6. 2008–12–29 Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1–425, Valstybės Žinios, 2009, Nr. 1–7.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2009 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje Nr. 27/07 „Dėl teisenos nutraukimo“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 149–6665.
2. 2000 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Nr. 28 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas“.
3. 2005 m. kovo 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *A. Š. v. L. Š.*, Nr. 3K–3–176/2005.
4. 2008 m. rugpjūčio 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *M. R. v. I. R.*, Nr. 3K–3–403/2008, *kat. 124.2.2; 124.2.9; 124.3; 124.6.*
5. 2013 m. sausio 18 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *I. S. v. A. S.*, Nr. 3K–3–153/2013.
6. 2013 m. vasario 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *L. S. v. N. V.*, Nr. 3K–7–114/2013.
7. Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegijos 2001 m. nutartis civilinėje byloje Nr. 2–237/2001, *Aplinkos apsaugos ministerijos Klaipėdos regiono apsaugos departamentas v. Karl Heinz Baasse.*
8. Lietuvos apeliacinio teismo 2002 m. nutartis civilinėje byloje Nr. 2–7/2002, *AB „Klaipėdos Smeltė“ v. Reederei F. Laeisz GmbH.*
9. Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje *E.R. v. T.S. ir T.S.*, Nr. 2–568/2006, *kat. 94.5; 106.4; 106.8.2.*
10. Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje *L. A. v. S. A.*, Nr. 2–6/2013, *kat. 128.20.*

11. Vilniaus apygardos teismo 2012 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *L. A. v. S. A.*, Nr. 2–3664–823/2012.
12. Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *G. V. v. J. V.*, Nr. 2S–664–601/2011, kat. 110.1; 1113.6.1.3; 122.3; 122.4.
13. Klaipėdos apygardos teismo 2002 m. nutartis civilinėje byloje Nr. 3A–278/2002, *A. Gostevas v. „Tricroft International Ltd“*.

Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinių teismų praktika

1. Jungtinės Karalystės teismo byla *Spiliada Maritime Corporation v. Conselux Ltd.*, A. C. 460 H. L. (1987)
2. Jungtinės Karalystės teismo byla *Wermuth v. Wermuth*, 2003, EWCA, Thorpe L.J. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.bailii.org>>.
3. Jungtinės Karalystės byla *Klentzeris v. Klentzeris*, 2007, EWCA, Civ 533. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.incadat.com>>.
4. Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo byla *I (A Child)*, 2009, UKSC 10 [On appeal from [2009] EWCA Civ 965]. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourt.gov.uk>>.
5. 2012 m. balandžio 18 d. Londono Karališkojo Teisingumo Teismo sprendimas byloje Nr. B4/2011/2953, *W–B (A child)*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.bailii.org>>.
6. 2012 m. spalio 26 d. Jungtinės Karalystės Londono Apeliacinio Teismo sprendimas byloje *ZA & Anor v. NA*. [2012] EWCA Civ 1396. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.bailii.org>>.
7. 2013 m. kovo 13 d. Jungtinės Karalystės Londono Karališkojo Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Re T (A child)*. [2013] EWHC 521 (Fam). Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.bailii.org>>.
8. 2013 m. kovo 27 d. Jungtinės Karalystės Londono Karališkojo Teisingumo Teismo sprendimas byloje Nr.

- DH0900092/UA11COOO43, *LM (A child)*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.bailii.org>>.
9. 2013 m. liepos 31 d. Londono Karališkojo Teisingumo Teismo sprendimas byloje Nr. IL13C00144, *YC, PC, and KM (Minors)*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.bailii.org>>.
10. 2013 m. rugsėjo 17 d. Jungtinės Karalystės Aukštojo Teisingumo Teismo, Šeimos bylų skyriaus sprendimas byloje *L.A. v. S. A.*, No. FD13P00646.
11. Vokietijos Konstitucinio Teismo išaiškinimas BVerfG: Beschluss vom 23.03.2007 – 1 BvR 156/07 cited in FamRZ 2007, 1078, 1079. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://beck-online.beck.de>>.

Teisės doktrina

1. ANCEL, Bertrand, MUIR WATT, Horatia. *L'intérêt supérieur de l'enfant dans le concert des juridictions – Le règlement Bruxelles II bis*, Revue critique de droit international privé, 2005. P. 569–605.
2. ANDRAE, Marianne. *On the Applicability of Brussels II a Regulation to State Measures for the protection of the Child*. The European Legal Forum, Issue IV–2008, P. I–189–I–195.
3. ANDRAE, Marianne. *Zur Abgrenzung des räumlichen Anwendungsbereichs von EheVO, MSA, KSÜ und autonomen IZPR/IPR*. IPRax, 2006. Heft 2. S. 82–87.
4. BEAUMONT, Paul, MOIR, Gordon. *Brussels Convention II: A New Private International Law Instrument in Family Matters for the European Union or the European Community?* European Law Review. London, Sweet&Maxwell, 1995. P. 269–288.
5. BEAUMONT, Paul R., McELEAVY, Peter E., *The Hague Convention on International Child Abduction*. Oxford University Press, 2004.
6. BEAUMONT, Paul. R., McELEAVY, Peter, *Private International Law*. Anton A.E. third ed. by P.R. Beaumont and P.McEleavy, SULI, 2011.

7. BEAUMONT, Paul. R., WALKER, Lara. *Shifting the Balance Achieved by the Abduction Convention: the Contrasting Approaches of the European Court of Human Rights and the European Court of Justice*. Journal of Private International Law. August, 2011. Vol. 7, No. 2. P. 231–249.
8. BLACKWELL, Noeline, *et al.* *Human Rights Law*. Oxford University Press, 2007. P. 151–152.
9. BLANCO, Pilar Jimenéz. *Unmarried Fathers and Child Abduction in European Union Law*. Journal of Private International Law. April, 2012. Vol. 8, No. 1. P. 135–157.
10. BOELE–WOELKI, Katharina, GONZALEZ BEILFUSS, Cristina. *Brussels II bis: Its Impact and Application in Member States*. Intersentia. Antwerpen – Oxford, 2007.
11. BORRÁS, Alegria. *Lights and Shadows of Communitarisation of Private International Law: Jurisdiction and Enforcement in Family Matters with Regard to Relations with Third States*. In: *The External Dimension of EC Private International Law in Family and Succession Matters*. Edited by: MALATESTA, Alberto, BARIATTI, Stefania, POCAR, Fausto. Studi e Pubblicazioni Della Rivista di Diritto Internazionale Privato e Processuale. CEDAM, Italy, 2008.
12. BORRÁS, Alegria. *On the Council Regulation (EC) No. 1347/2000 of 29 May 2000 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matrimonial Matters and in Matters of Parental Responsibility for Children of Both Spouses (Brussels II Regulation) and Council Regulation (EC) No. 2201/2003 Repealing it (Brussels IIa Regulation)*. In: *Civil Law. European Judicial Cooperation. Brussels II*. P. 52–72.
13. BÖHMER, Christof. *Die 14. Haager Konferenz über internationales Privatrecht 1980*, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht* (RabelsZ) 46 (1982), 643, 648.

14. BRAND, Ronald. A. *Forum non conveniens*. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press, 2012. Vol. 4.
15. BROBERG, Morten, FENGER, Niels. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Oxford University Press, 2010.
16. BUCHER, Andreas. *La révision de la Convention de La Haye sur la protection des mineurs*. In: Famille et droit, Mélanges offerts à Bernhard Schnyder, Fribourg 1995. P. 61–73.
17. BUONAIUTI, Fabrizio Marongiu. *Lis alibi pendens and Related Actions in Civil and Commercial Matters Within the European Judicial Area*. Yearbook of Private International Law, Volume XI, 2009.
18. BUŽINSKAS, Gintautas, GRIGIENĖ, Jurgita. *Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
19. CORNELOUP, Sabine. *Les règles de compétence relatives à la responsabilité parentale*, In: Le nouveau droit communautaire du divorce et de la responsabilité parentale. Paris, Dalloz, 2005. P. 69–84.
20. DEKAR, Claire. *JMcB. v. L.E.: the Intersection of European Union Law and Private International Law in intra-European Union Child Abduction*. 34 Fordham International Law Journal. 2010–2011. P. 1430–1471.
21. DUTTA, Anatol. *Child Law (International)*. In: The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Vol. 1, 2012. Oxford University Press, Great Britain.
22. DUTTA, Anatol, SCHULZ, Andrea. *Erste Meilensteine im europäischen Kindschaftverfahrensrecht: Die Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs zur Brüssel-IIa-Verordnung von C bis Mercredi*. Zeitschrift für Europäisches Privatrecht (ZEuP), No. 3/2012.
23. FIORINI, A. Rome III Choice of Law in Divorce: is the Europeanization of Family Law Going Too Far? International Journal of Law, Policy and the Family, 22 (2008). P. 178–205.

24. FRANCO, Stéphanie. *Parental Responsibility under "Brussels II"*. ERA Forum. P. 54–72.
25. GRUBER, Peter, Urs. *Die perpetuatio fori im Spannungsfeld von EuEheVO und den Haager Kinderschutzabkommen (zu OLS Stuttgart, 12.4.2012. – 17 UF 22/12, unten S. 441, Nr. 36. IPRaX, 2013, Heft. 5. S. 409–412.*
26. HARRIS–SHORT, Sonia, MILES, Joanna. *Family Law. Text, Cases and Materials*. Oxford University Press, 2011.
27. HAUSMANN, Rainer. *New International Procedure Law in Matrimonial Matters in the European Union*. European Legal Forum, Issue 4–2000/01, P. 271–279.
28. HERRING, Jonathan. *Family Law. Fifth edition*. Pearson Education Limited 2001, 2011.
29. HESS, Burkhard. *Amtshaftung als "Zivil– und Handelssache" i.S.v. Art. 1 EuGVÜ, Besprechung von EuGH, 21.4.1993, Rs. C–172/91, Sonntag/Waldmann*. IPRax, 1994. S. 10–17.
30. HESS, Burkhard. *Europäisches Zivilprozessrecht*. C.F. Müller Verlag. Heidelberg, 2010.
31. JARUKAITIS, Irmantas. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2011.
32. KRUGER, Thalia. *Civil Jurisdiction Rules of the European Union and their Impact on Third States*. Oxford University Press, 2008.
33. LAUŽIKAS, Egidijus, MIKELĖNAS, Valentinas, NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1.
34. LENAERTS, Koen. *The Interpretation of the Brussels II bis Regulation by the European Court of Justice*. L'Europe des droits fondamentaux. Melanges en Hommage a Albert Weitzel. Editions A. Pedone, Paris – France, 2013. P. 129–152.
35. LENENBACH, M. *Antisuit Injunctions in England, Germany and United States: Their Treatment under European Civil Procedure and*

- the Hague Convention*. Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Journal. 1998, Vol. 20, N. 2.
36. MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et. al.* *Brussels I Regulation. European Commentaries on Private International Law*. European Law Publishers, 2007.
 37. MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al.* *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012.
 38. MARTINKUTĖ, Inga. *Reglamento (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir užsienio teismų sprendimo pripažinimo bei vykdymo taikymas: Europos Teisingumo Teismo išaiškinimai*. Justitia, 2006, nr. 3 (61), p. 19–27.
 39. MARTINY, Dieter. *Hague Conventions in Private International Law and on International Civil Procedure*. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press, 2012. Vol. 4.
 40. MARTINY, Dieter. *Lis pendens*. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford University Press, 2012. Vol. 4.
 41. McELEAVY, Peter. *Brussels II bis: Matrimonial Matters, Parental Responsibility, Child Abduction and Mutual Recognition*. International and Comparative Law Quarterly. Vol. 53, 2004.
 42. McELEAVY, Peter. *Luxembourg, Brussels and now the Hague: Congestion in the Promotion of Free Movement in Parental Responsibility Matters*. Current Developments. Private International Law. International and Comparative Law Quarterly. Vol. 59, 2010. P. 505–519.
 43. McELEAVY, Peter. *The Communitarization of Divorce Rules: what impact for English and Scottish law?* International and Comparative Law Quarterly, 2004, Vol. 53.
 44. McELEAVY, Peter. *The New Child Abduction Regime in the European Union: Symbiotic Relationship or Forced Partnership?* Journal of Private International Law. April, 2005. Vol. 1, No. 1. P. 5–33.
 45. McGLYNN, Clare. *Families and the European Union. Law, Politics and Pluralism*. Cambridge University Press, 2006.

46. MEEUSEN, Johan, PERTEGÁS, Marta, STRAETMANS, Gert, SWENNEN, Frederik. *International Family Law for the European Union*. Intersentia, Antwerpen–Oxford, 2007.
47. MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Justitia, Vilnius, 2001.
48. MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinių sutarčių vaiko teisių apsaugos srityje taikymas Lietuvos teismų praktikoje*. Žurnalas „Justitia“, Vilnius. 2006. Nr. 1 (59).
49. NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. Pirma dalis. Vilnius: Justitia, 2009.
50. NÍ SHÚILLEABHÁIN, Maire. *Cross–Border Divorce Law. Brussels II bis*. Oxford University Press, 2011.
51. NORKUS, Rimvydas, PRAPIESTYTĖ, Deimilė, VALANČIUS, Virgilijus. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. Teisinės informacijos Centras, Vilnius, 2005.
52. PERKAUSKAS, Audrius. *Jurisdikcijų kolizijų ir užsienio teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo teisinis reglamentavimas: unifikavimo tendencijos*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, Vilnius, 2002.
53. PIRIS, Jean–Claude. *The Lisbon Treaty: a Legal and Political Analysis*. Cambridge Studies in European Law and Policy, 2010.
54. PRANEVIČIENĖ, Kristina. *Vaikų grobimo Europos Sąjungos valstybėse narėse atvejais taikomos teisingumo nustatymo taisyklės*. Mokslo darbai. Teisė. T. 77. Vilniaus universiteto leidykla, 2010. P. 162–180.
55. PRANEVIČIENĖ, Kristina. *Sprendimų dėl pagrobtų vaikų grąžinimo pripažinimas ir vykdymas Europos Sąjungos valstybėse narėse*. Mokslo darbai. Teisė. T. 80. Vilniaus universiteto leidykla, 2011. P. 175–192.
56. RAUSCHER, Thomas, *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar. 2. Auflage. Band 1*. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006.

57. RIPLEY, Peter. *A Defence of the Established Approach to the Grave Risk Exception in the Hague Child Abduction Convention*. Journal of Private International Law. December, 2008. Vol. 4, No. 3. P. 443–477.
58. ROGERSON, Pippa. *Habitual Residence: The New Domicile?* International and Comparative Law Quarterly, Vol. 49. Cambridge University Press, 2000.
59. SAGATYS, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2006.
60. SANTINI, Andrea. *The Doctrine of Implied External Powers and Private International Law Concerning Family and Succession Matters*. In: The External Dimension of EC Private International Law in Family and Succession Matters. Edited by: MALATESTA, Alberto, BARIATTI, Stefania, POCAR, Fausto. Studi e Pubblicazioni Della Rivista di Diritto Internazionale Privato e Processuale. CEDAM, Italy, 2008.
61. STONE, Peter. *EU Private International Law – Harmonization of Laws*. Elgar European Law Publishing, second ed. 2010.
62. SUMAMPOUW, Mathilde. *Parental Responsibility under Brussels II*. In: Private Law in the International Arena. Liber amicorum Kurt Siehr. T. M. C. Asser Institute, 2000.
63. TRIMMINGS, Katarina. *Children Abduction Within the European Union*. Studies in Private International Law. Hart Publishing, 2013.
64. VĖBRAITĖ, Vigita. 2003 m. lapkričio 27 d. Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo (EB) Nr. 2201/2003 taikymo ribos. Teisė, 2007, nr. 63, p. 107–115.
65. VĖGĖLĖ, Ignas. *Europos Sąjungos teisė. Vidaus rinkos laisvės, konkurencija ir teisės derinimas*. VĮ Registrų Centras. Vilnius, 2011.
66. ŽUPAN, Mirela. *EU Enforcement Mechanisms Serving the Best Interest of a Child*. Kroatijos Osijek universiteto Teisės fakulteto docentės konferencijos pranešimas, skaitytas Mykolo Romerio universiteto,

Teisingumo ministerijos bei Lietuvos apeliacinio teismo organizuotoje mokslinėje–praktinėje konferencijoje „Teismo sprendimų vykdymas kaip sąlyga efektyviai teisminei gynybai“, vykusioje 2013 m. spalio 24–25 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijoje.

Elektroniniai šaltiniai

1. AHMAD, Tabrez. *Emerging Issues of Law in International Families*. March 8, 2012. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2018333>>.
2. ARTICLE 11 WORKING GROUP — INFORMATION ON NATIONAL PROCEDURES. *The method for processing and hearing incoming return cases under the 1980 Hague Child Abduction Convention in conjunction with Regulation (EC) No2201/2003. Best practices and common minimum standards drawn from responses to the questionnaire circulated by the working group*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://www.google.lt/>>.
3. BOELE–WOELKI, Katharina. *The principles of European Family Law: Its Aims and Prospects*. Utrecht Law Review. Volume 1, Issue 2, December 2005. Igitur. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=991556>.
4. COZZI, Fabio, FALCO, Francesco, PETRONIO, Francesca. *The Latest Reform of Italian Appeal Proceedings in Recent Case Law: A Step Towards Faster Civil Proceedings Involving a Higher Standard of Defense*. Paul Hastings, Stay Current. 2013 June. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.paulhastings.com/Resources/Upload/Publications/The_Latest_Reform_of_Italian_Appeal_Proceedings_in_Recent_Case_Law__A_Step_Towards_Faster_Civil_Proceedings_Involving_a_Higher_Standard_of_Defense.pdf>.

5. GRIGIENĖ, Jurgita. *Jurisdiction in International Matrimonial Matters*. Baltic Journal of Law and Politics. Volume 2, No. 1, 2009. P. 97–111. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.versita.com/science/law/bjlp>>.
6. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child–friendly justice (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies) – edited version 31 May 2011, 5 d. 56–58 punktai. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Guidelines%20on%20child-friendly%20justice%20and%20their%20explanatory%20memorandum%20_4_.pdf>.
7. HESS, Burkhard, PFEIFFER, Thomas, SCHLOSSER, Peter. *Report on the Application of Regulation Brussels I in the Member States*. (Heidelbergo Ataskaita). Heidelberg: Ruprecht–Karls–Universität Heidelberg, 2007. P. 175. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/news/docs/study_application_brussels_1_en.pdf>.
8. LAMONT, Ruth. *Habitual Residence and Brussels IIbis: Developing Concepts for European Private International Family Law*. Journal of Private International Law. Vol. 3, No. 2. October 2007. P. 261–281. HeinOnline. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org>>.
9. LORTIE, Philippe. *The Communitarisation of Family Law – the Hague Conventions and the new Brussels II Regulation*. The Judges' Newsletter. Volume X / Autumn 2005. International child protection. A publication of the Hague Conference on Private International Law. P. 47–58. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.hcch.net/upload/autumn2005.pdf>>.
10. PTÁČEK, Lubomír. *Ideas Regarding Direct Judicial Communications for the Purpose of Article 15 of the Brussels II bis Regulation*, The

- Judges' Newsletter on International Child Protection, vol. XV / autumn 2009. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/upload/newsletter/JN15_Ptacek.pdf>.
11. RAUSCHER, Thomas. *Parental Responsibility Cases under the new Council's Regulation "Brussels IIA"*. The European Legal Forum, (E) 1–2005, IPR Verlag GmbH München. P. 37–45. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <www.european-legal-forum.com>.
12. ROTT, Peter. *What is the Role of the ECJ in EC Private Law? – A Comment on the ECJ judgments in Oceano Grupo, Freiburger Kommunalbauten, Leitner and Veedfald*. Hanse Law Review. Vol. 1. No. 1. 2005. P. 7. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.hanselawreview.org/pdf/Vol1No1Art1.pdf>>.
13. SAX, R. *Brussels II Regulation*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.manches.com/practices/family/article.php?id=74>>.
14. SCHULTZ, Andrea. *Guidance from Luxembourg. First ECJ Judgement Clarifying the Relationship between the 1980 Hague Convention and Brussels II Revised*. International Family Law. 2008. P. 221–225. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.reunite.org/edit/files>>.
15. SCHUMANN. *Münchener Kommentar ZPO*, § 159 sec. 2 FamFG. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://beck-online.beck.de>>.
16. Statistika iš oficialaus Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tinklalapio. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.vaikoteises.lt>>.
17. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto Pagrindinio komiteto išvada „Dėl LR įstatymo „Dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo“ projekto XP–288.
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=254003&p_query=&p_tr2=>>.

18. Europos Parlamento informacija. Interaktyvus. Prieiga per internetą:
<<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/lt/0003fbe4e5/ES–pagrindini%C5%B3–teisi%C5%B3–chartija.html>>.
19. General Comment No. 7 (2005) on Implementing child rights in early childhood. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas (angl. *United Nations Committee on the Rights of the Child*). Oficialus tinklalapis: Interaktyvus. Prieiga per internetą:
<<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>>.
20. Žodynas internete. Interaktyvus. Prieiga per internetą:
<<http://www.zodynas.lt>>.

Kita literatūra

1. BUTKUS, Alvydas. *Sparnuotieji Žodžiai*. Vytauto Didžiojo universitetas. Humanitarinių mokslų fakultetas. Lietuvių kalbos katedra. Aesti, Kaunas 2009.
2. *Ingos Rinau istorija – pamokoma*. S. Kairio pokalbis su prof. V. Mikelėnu, „Atgimimas“, 2007 m. spalio 19–25 d. Nr. 38 (959).
3. Tarptautinių žodžių žodynas, Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
4. VAINIENĖ, Rūta. *Ekonomikos terminų žodynas*. Tyto alba, 2005.
5. VELIČKIENĖ, Aleksandra, Teresė. *Ratio scripta. Lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai*. Vilnius: Justitia, 2003.

Nuorodos internete

1. Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose. Interaktyvus. Prieiga per internetą:
<http://ec.europa.eu/civiljustice/network/network_en.htm>.
2. Europos e. teisingumo portalas. Interaktyvus. Prieiga per internetą:
<<https://e-justice.europa.eu>>.

3. Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalas e.teismas. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <www.e.teismas.lt>.
4. Daugiašalių Europos Sąjungos susitarimų sąrašas, pateikiamas oficialioje susitarimų duomenų bazėje. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/world/agreements/searchByType.do?id=2>>.

**AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ, PASKELBTŲ
DISERTACIJOS TEMA, SĄRAŠAS:**

1. PRANEVIČIENĖ, Kristina. *Vaikų grobimo Europos Sąjungos valstybėse narėse atvejais taikomos teisingumo nustatymo taisyklės*. Mokslo darbai. Teisė. T. 77. Vilniaus universiteto leidykla, 2010. P. 162–180.
2. PRANEVIČIENĖ, Kristina. *Sprendimų dėl pagrobtų vaikų grąžinimo pripažinimas ir vykdymas Europos Sąjungos valstybėse narėse*. Mokslo darbai. Teisė. T. 80. Vilniaus universiteto leidykla, 2011. P. 175–192.

Priedas

*Reglamento Briuselis IIa taikymas Europos Sąjungos valstybėse narėse*⁵⁷⁴

Airija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje (nors Airija taip pat yra padariusi išlygą dėl nedalyvavimo priimančioms priemonėms pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos steigimo 67 str., tačiau yra pareiškusi, jog prisijungia prie Briuselis IIa reglamento taikymo).
Austrija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.
Belgija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.
Bulgarija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.
Čekijos Respublika	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.
Danijos Karalystė	Reglamentas netaikomas Danijai pagal Protokolą dėl Danijos pozicijos prie Amsterdamo sutarties (Protokolo 1–2 str.). Reglamentas netaikomas Grenlandijai ir Farų saloms ⁵⁷⁵ .
Estija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.
Graikija	Reglamentas taikomas visoje žemyninėje Graikijos teritorijoje bei

⁵⁷⁴ Sutartis dėl ES veikimo, 355 str., OL, C 326, 2012.10.26.

MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter, *et al.* *Brussels II bis Regulation*. Selier European Law Publishers. Munich, 2012. P. 23–27.

⁵⁷⁵ KRUGER, Thalia. *Civil Jurisdiction Rules of the European Union and their Impact on Third States*. Oxford University Press, 2008. P. 23.

	salose.
Ispanija	Reglamentas taikomas Ispanijoje bei Gibraltare (nors pastarasis pagal 2000–10–18 susitarimą priklauso D.Britanijos jurisdikcijai), taip pat Kanarų saloms bei Ceuta ir Melila teritorijoms Maroke. Pagal Reglamento 63 str. 1 d. bei 1979–01–03 susitarimą su Šv. Sostu, esant tam tikroms sąlygoms pripažįstami bažnytinių teismų sprendimai.
Italija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje, tačiau netaikomas nei nepriklausomoje Vatikano valstybėje, nei San Marine, kuris turi savarankišką atsakomybę už savo užsienio reikalus Sutarties dėl ES veikimo 355 str. 3 d. prasme. Vis dėlto, pagal Reglamento 63 str., esant tam tikroms sąlygoms bažnytinių teismų sprendimai pagal Reglamentą gali būti pripažįstami (1929–02–11 Laterano Konkordatas tarp Šventojo Sosto ir Italijos).
Jungtinė Karalystė	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje – Anglijoje, Velse, Šiaurės Airijoje bei Škotijoje (nors Jungtinė Karalystė taip pat yra padariusi išlygą dėl nedalyvavimo priimant priemones pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos

	steigimo 67 str., tačiau yra pareiškusi, jog prisijungia prie Briuselis IIa reglamento taikymo). Reglamentas taipogi taikomas Gibraltare, tačiau netaikomas Channel salose (Džersyje, Guernsyje, Aldernėje, Isle of Man (Sutarties dėl ES steigimo 355 str. 5 d. c) p.). Reglamentas netaikomas Britiškoms Kipro dalims – Akrotiriui bei Dekelijai bei kitoms užjūrio teritorijoms, priklausomoms nuo D. Britanijos.
Kipras	Reglamentas taikomas tik graikiškajai Kipro daliai. Britaniškose srityse – Akrotiti ir Dhekelia – Reglamentas netaikomas pagal Sutarties dėl ES steigimo 355 str. 5 d. b) p.
Latvija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.
Lenkija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.
Lietuva	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.
Liuksemburgas	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.
Malta	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje. Taip pat pagal Reglamento 63 str. 3 d. c) p. pripažįstamas Maltos susitarimas su Šv. Sostu.
Nyderlandai	Reglamentas taikomas visoje

	teritorijoje, išskyrus Arubos salą bei Antilus.
Portugalija	Reglamentas taikomas Portugalijos teritorijoje, o taip pat pagal Sutarties dėl ES Steigimo 299 str. 2 d. ir Azoruose bei Maderoje. Taipogi pagal Reglamento 63 str. 1 d., pripažįstamas 1940–05–07 konkordatas su Šv. Sostu.
Prancūzija	Reglamentas taikomas visai Prancūzijos teritorijai, esančiai Europoje, išskyrus Monaką, kadangi Prancūzija tik iš dalies reguliuoja Monako užsienio politiką. Reglamentas galioja ir Prancūzijai priklausančiose salose: Gvadelupoje, Prancūzų Gvianoje, Martinikoje, Mayotėje ir Reunione. Reglamentas netaikomas nepriklausomai Andoros valstybei. Reglamentas netaikomas užjūrio prancūzų teritorijoms: Naujajai Kaledonijai, Prancūzų Polinezijai, Wassiui, Futuna saloms, Sant Pierrui ir Miquelonui, nei Prancūzijai priklausančiai Pietų Antarktikos teritorijai. Šios teritorijos patenka į Sutarties dėl ES steigimo 355 str. 2 d. reglamentavimo sritį kartu su II Sutarties priedu bei IV Sutarties

	dalimi.
Rumunija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.
Slovakija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.
Slovėnija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.
Suomija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje, taip pat ir plačią autonomiją turinčiose Ålandų salose.
Švedija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje, įskaitant ir Gotlando bei Ölando salas.
Vengrija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.
Vokietija	Reglamentas taikomas visoje teritorijoje.